CEZAR
PETRESCU

BALETUL MECANIC

JUNIMEA

CEZAR PETRESCU

•

BALETUL MECANIC

CEZAR PETRESCU

BALETUL MECANIC

Ediție îngrijită, prefață și note
de
ION HOBANA

EDITURA JUNIMEA
1987

Coperta de serie : MIHAI BUJDEI

Redactor : DOINA FLOREA-CIORNEI
Tehnoredactor : MIHAI BUJDEI

Apărut 1987. Format 54x84/16. Coli tipo 23
Bun de tipar la 27.XI.1987
Editura Junimea, str. Gheorghi Dimitrov nr. 1
IAȘI — ROMÂNIA

Tipărit sub cd. nr. 5296/87 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ
BACĂU
Str. Mioriței nr. 27

PREFAȚĂ

Baletul mecanic — figuri și înțelesuri

Cititorii lui Cezar Petrescu — și erau mulți în acel început al deceniului patru — au recunoscut în cartea întîi a Baletului mecanic *(1931) medii, motive, personaje întîlnite, la modul generic, în cărțile anterioare ale autorului preferat. Dar înrudirea nu înseamnă identitate, cum sublinia Perpessicius în Jurnalul său de lector: „...între Georgei Galea, Maximilian Staic, Bâzdrugovici sau misterioasa Lu din* La „Paradis General“ *și Dan, Eliazar, Guguf sau nu mai puțin misterioasa Angela cu ochi de azur (...) — un spirit predispus la sistemă ar putea afla mai mult de o asemănare. Cu diferența totuși, capitală, că divertismentului de acolo i se substituie drama de aici și că romanului uniplan, d-l Cezar Petrescu îi suprapune astăzi romanul în două planuri al* Baletului mecanic.“

Drama la care se referă criticul mi se pare a fi și ea diferită de cele din Întunecare, Omul din vis, Calea Victoriei *etc. Inadaptarea, obsesia, dezrădăcinarea nu lipsesc din evantaiul de motivații al romanului. Hotărîtoare este însă ciocnirea de patimi și de interese ale protagoniștilor concepuți fără un efort deosebit de individualizare, de vreme ce reprezintă mai curînd simboluri ale unor trăsături categoriale exacerbate: Angela — frumusețea impură; fratele său, Bibia — forța elementară necontrolată; Guguf — viciul transformat în mod de existență; Eliazar — ura care secretă crime și dezastre. Prins în acest angrenaj implacabil, Dan, naratorul, se lasă zdrobit fără o împotrivire cît de cît serioasă. Îndrăgostit mortal de Angela, el își risipește pentru ea moștenirea pe Coasta de Azur, asistînd la prostituarea*

și asasinarea mascată în sinucidere a femeii, care încercase să-l recîștige pe Guguf prin șantaj.[1] *Bibia îl ucide pe Guguf, Eliazar, diabolicul regizor al asasinatului, dispare, Dan este arestat.*

Poate fi caracterizată această parte întîi a romanului, așa cum făcea Eugen Lovinescu în Istoria literaturii române contemporane, *drept „senzațional de carton"? Regăsim, ce e drept, destule ingrediente ale rețetei literaturii de succes, începînd cu ambianța „exotică", chiar dacă Al. A. Philippide putea să afirme, în recenzia sa din „Adevărul literar și artistic": „În descrierea acestor locuri (cazinourile, palace-urile și barurile din Monte Carlo, Nisa, Cannes) Cezar Petrescu n-a întrebuințat nici un clișeu. Se cunoaște că sînt locuri pe care le-a văzut timp îndelungat și le-a experimentat bine (...) totul este zugrăvit cu precizie realistă și evocat în imagini cîteodată splendide, întotdeauna expresive". Alături de aceste imagini apar însă și destule elemente facile de culoare locală: descrieri de Baedeker abia prelucrate („Marsilia, poarta orientului, cu statuia Fecioarei binecuvîntînd depărtările apelor de pe înălțimea Catedralei Notre-Dame de la Garde. Barcelona luminată de ghirlănzile lampadarelor ca într-o veșnică sărbătoare nocturnă. Neapole cu craterul Vezuviului fumegînd roșu în coastă."), titluri și articole de ziar, texte de cîntece la modă repetate pînă la saturație etc. Se adaugă personajele interlope ale căror nume reale vor rămîne o taină, pasiunii violente și irepresibile lovituri de teatru etc. Nu putem trece totuși cu vederea cîteva reușite scriitoricești. Critica a apreciat, de pildă, portretul lui Eliazar, cu tot caracterul excesiv al unor trăsături de*

---

1) În cronica sa literară din „Curentul", Romulus Dianu scria că Angela „nu mai poate suporta viața. În ultimele pagini ale primului volum, ea sucombă ( ) aruncîndu-se de pe o faleză...". lectura superficială îl făcea și să confunde personajele, patima jocului de cărți fiindu-i atribuită lui Eliazar. Și mai ciudate sînt transferurile operate de Al. Piru în studiul introductiv la primul volum de *Opere* al lui Cezar Petrescu (Editura Minerva, 1985): „Bibia, fost dansator, nobil rus", „Guguf, neamțul, om al civilizației tehnice". Or, Bibia și Guguf sînt români, nobilul rus n-ar putea fi decît Egor Uvarovici Karataiev, iar neamțul — mecanicul Gustav, aceste din urmă personaje apărînd doar în cartea a doua a romanului.

penel, sau drumul sinuos al lui Bibia, bruta capabilă de cinste și de generozitate. În ce mă privește, consider că piesa de rezistență o constituie Dan. Lenta lui prăbușire morală este urmărită cu un ochi atent la detalii și implicații, fără compasiunea care ar fi compromis analiza lucidă a unui caz de sclavie erotică și de comportament abulic, mărturisite cu o resemnată franchețe: „Mă simțeam flasc, nevertebrat, incapabil de o hotărîre energică, incapabil de o reacție. Toate slăbiciunile mele de copil crescut alintat și fără o armătură solidă a vieții: egoismul, vanitatea, capriciile, le plăteam scump la cea dintîi întîlnire cu o pasiune care-mi toropise instinctul de conservare". Relatarea la persoana întîi întărește priza asupra cititorului, participarea afectivă a acestuia la suita evenimentelor cu sfîrșit tragic.

Întors la București, Dan cunoaște reversul medaliei: după hotelurile și vilele luxoase de pe Riviera, subsolul casei dărîmate, pe care-l împarte cu alți declasați. Infernului moral i se adaugă mizeria fizică degradantă, dezumanizatoare. Șansa redempțiunii i-o oferă Coppelius, inventatorul misterios și genial care pregătește de un deceniu baletul mecanic, „o glorificare a veacului, printr-o artă a veacului, cu mijloacele veacului". Angajat ca instrumentist, Dan revine la linia de plutire, se căsătorește cu modesta croitoreasă Ludmila și se crede salvat. Mai ales că un ziar parizian îi adusese știrea uciderii lui Eliazar de către Bibia, care evadase în acest scop din Guyana, unde își ispășea pedeapsa pentru prima sa crimă justițiară. Dar el descoperă cu un șoc lesne de înțeles că protagoniștii baletului seamănă leit cu Angela, Bibia și Eliazar, simbolizînd, în concepția lui Coppelius, Puritatea, Forța elementară, Ura. Pasiunea pe care o crezuse stinsă reînvie, sub semnul confuziei între automate și modelele lor umane. Degringolada lui este grăbită de legătura cu logodnica nimfomană a colegului de atelier Egor Uvarovici Karataiev. Într-un final halucinant, Forța elementară, înarmată și dirijată de Ură, sfărîmă automatele. Încercînd în zadar să evite distrugerea simulacrului Angelei, Dan o sacrifică pe Ludmila. Coppelius este ucis și el. Victimă a destinului dar și a monstruoasei sale lipse de voință, Dan se întoarce la existența subumană.

Critica a acreditat ideea soluției de continuitate între cele două părți ale romanului. „Secționarea pornea de la acțiune, continua cu obiectivele diferite ale subiectului, cu mediul, personajele, apartenența lor social-umană, cu atmosfera generală — de istorie reală sau verosimilă în prima parte și de povestire fantastică în a doua", scria Mihai Gafița, în prefața la ediția din 1975, rezumînd opiniile exprimate de-a lungul timpului. Dar ceea ce se întîmplă cu Dan, după epuizarea resurselor financiare, moartea Angelei și a lui Guguf, dispariția lui Eliazar și condamnarea lui Bibia, se înscrie într-o desfășurare logică, evident pînă la secvența finală. Iar obiectivul rămîne același: urmărirea dezagregării unui caracter minat de tare profunde și incapabil să reziste agresiunii unei lumi definite foarte exact de Guguf: „Aci nu afli de la nimeni cruțare. Nici nu-ți este permis să acorzi nimănui cruțare. Devori sau te devoră!" Mediul, personajele și apartenența lor social-umană slujesc și în partea a doua acestui obiectiv, variația fiind cerută de strategia narativă a autorului. Să vedem cum stau lucrurile și în ceea ce privește secționarea în domeniul atmosferei generale — cele două planuri la care se referea Perpessicius. Relatează cu adevărat prima parte o „istorie reală sau verosimilă"? Autorul a simțit nevoia să conteste explicit această caracterizare: capitolul VII este intitulat Viața nu e întotdeauna verosimilă, *iar altundeva este evocat „neverosimilul realității".*[2] *Există și notații menite să anticipeze însăși parabola baletului mecanic. Valeții din holul hotelului în care Dan îl așteaptă pe Guguf sînt „reduși la rolurile de automate". Dan se simte „ca o fantoșă jucată pe ață de-o mînă invizibilă", repetă, mai tîrziu, „eram departe să ghicesc ce* mînă *neîndurată juca aceste marionete" și conchide: „Acum știam cine poartă ațele tuturor marionetelor, deși nu cunoșteam încă întru ce sfîrșit." Un rol deosebit în asigurarea unității roma-*

2) Ideea îl preocupa pe Cezar Petrescu în acea perioadă, după cum dovedește și finalul povestirii *Zair*, inclusă în ediția din 1930 a *Scrisorilor unui răzeș*: „Îți pare neverosimil? a întrebat într-un tîrziu. Nu te-a învățat încă experiența că viața e mai absurdă și mai fantastică decît imaginația celui mai aprins născocitor de basme?"

nului revine, desigur, prezenței în partea a doua a simulacrelor celor trei personaje-cheie din partea întîi. „Voiam numai să-ți cunosc impresia, dacă am izbutit să dau păpușilor mele, înfățișarea intențiilor mele : Puritatea, Ura, Instinctul brut, Grația... Le-am lucrat singur, inadins..." spune Coppelius. Și reia, mai departe : „Am pus în fiecare o sumă de observații, am înlăturat inutilul, am încercat sinteze stilizate. Întrebarea e dacă am reușit sau nu?" Din punctul de vedere al lui Dan, reușita depășește limitele firescului. În fața lui se află Angela cu ochii de azur, Eliazar și Bibia, ca și cum intențiile lui Coppelius nu s-ar fi putut materializa decît în aceste fantasme ale trecutului, în virtutea unei corespondențe tiranice între esențe și aparențe. [3] *Sintetizarea implică însă, aici, absolutizarea aparenței : cocota de lux devine simbolul purității, atletul hirust își pierde asporația spre o muncă cinstită și discernămîntul în furia justițiară. Doar Eliazar reprezintă aceeași acumulare patologică de ură care ar vrea să maculeze întregul univers. Întîlnirea lui Dan cu aceste avataruri mecanice reprezintă o ultimă probă de foc. După ce fusese strivit în planul real, el eșuează lamentabil și în cel fantastic.*

Cît de preocupat era Cezar Petrescu, în acea perioadă, de tema revoltei individului împotriva societății care l-a nedreptățit o dovedește și prezența unor puternice ecouri din Baletul mecanic *în romanul* Greta Garbo, *publicat un an mai tîrziu. Placida elevă provincială Alina Gabor, supusă unui șir de umilinți și vexațiuni datorită stupefiantei sale asemănări cu vedeta aflată atunci la apogeu, hotărăște să devină o veritabilă „vamp". În această nouă postură, provoacă uciderea din gelozie a soțului fostei ei profesoare și acceptă îmbrățișările de o noapte ale unui june urît și infatuat, ca să nu mai poată iubi. Apoi îl însoțește la Veneția pe Leonte Stăncescu, fost și viitor ministru, cel care a determinat transformarea lui Eliazar într-un monstru. Eliazar însuși își face apa-*

3) În monografia *Cezar Petrescu* (Editura pentru literatură, 1963), Mihai Gafița sugera o altă explicație : „...poate el însuși a regizat întîmplările anterioare, extrăgînd esența lor, pentru a o recrea în păpuși." Textul nu oferă temeiuri pentru o astfel de interpretare.

riția — acțiunea romanului se petrece, deci, înaintea evenimentelor descrise în a doua parte a Baletului mecanic *— pentru a încheia un pact al urii împotriva tuturor: „Alina Gabor, misiunile noastre pe lume s-au întîlnit. Lucram pînă acum izolați... Cu puterile împuținate. Hehe! Unirea face puterea. Ai să vezi ce tari avem să fim împreună!" Primul obiectiv al acestei alianțe oculte îl constituie distrugerea carierei și a reputației lui Leonte Stăncescu. Demnitarul moare însă la primirea celui dintîi avertisment. Răzbunarea lui Eliazar se exercită atunci asupra fiului celor care i-au cerut să se sacrifice pentru ei, întorcîndu-i apoi spatele. Aflînd adevărul despre părinții lui, pictorul Alexandru Stăncescu, aflat la studii la Paris, își schimbă radical viziunea artistică, începînd să reproducă pe pînză aspectele cele mai abjecte ale vieții. Amelia Stăncescu vine să-l salveze. Eliazar, care o iubise în tinerețe, suferă o cam prea rapidă prefacere: „Era omul minunilor rele: omul întunericului. E astăzi omul minunilor bune: omul luminii. Privirea lui străpungea; acum alină. Rînjetul lui devasta; acum surîsul îmblînzit vindecă." Alexandru își recapătă optimismul și o pictează pe Alina, care nu poate să răspundă dragostei lui. Pleacă toți trei undeva pe țărmul Loarei, împreună cu cel mai bun prieten al lui Alexandru, poetul Emil Damian. Alina, care-l cunoștea de la București și știa că o iubește, îl provoacă, pentru că „în profunzimi umbrite pirotea cealaltă ființă a ei, pe care mai întîi viața, mai pe urmă dînsa singură și-o făurise, îi intrase în carne, în sînge, în ațele nervilor." Eliazar asistă la evoluția dramei, comparînd personajele cu cele din* Baletul mecanic*: Angela cu ochi de azur — Alina Gabor, Dan — Alexandru Stăncescu, Guguf — Emil Damian. El încearcă să prevină deznodămîntul, dar... este ucis de Bibia. Alexandru citește relatarea crimei într-un ziar (asemeni lui Dan) și îi vede pe Alina și Emil trecînd pe stradă, la braț. Idila se consumă însă rapid. Incapabilă de un sentiment profund, Alina devine o demimondenă care „seamănă răul în juru-i, ruină, fățărnicie, minciună, desnădejde și deslănțuirea de lacome patimi, le seamănă fără să vrea, fiindcă răul subsistă și macină în ea mai întîi..." În finalul romanului, se întîlnește, la curse, cu...*

Greta Garbo, care-i propune să o substituie, la Hollywood, ea vrînd să se retragă (premoniție ? coincidență ?). Apare Alexandru, care a înnebunit și-i aruncă Alinei în față conținutul unei sticluțe cu vitriol, rînjind: „Acum sculptez ulcere !“

Sfîrșitul acesta trimite la unul dintre sinistrele fapte diverse colecționate de Eliazar, în Baletul mecanic: *desfigurarea Jacquelinei Bertin. După cum planurile de electrificare a țării elaborate de unchiul Alinei, monomaniacul Stroe Bîrlădeanu, amintesc de proiectul lui Coppelius: „...electrificarea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie cunoscută astăzi...“ Reîntîlnim pînă și obsedanta formulă cezarpetresciană „viața nu întotdeauna e verosimilă“.*

Cu toate alunecările în senzațional, Greta Garbo *nu evadează de pe orbita genurilor tradiționale — ceea ce nu se poate spune despre* Baletul mecanic. *Cum bine observa Mihai Gafița în amintita prefață, „Partea a doua (...) se constituie ca un roman de anticipație științifică și cu o coloratură fantastică...“ Criticul relua analogiile propuse în Jurnalul de lector al lui Perpessicius - Galateea, Viitoarea Evă a lui Villiers de l'Isle-Adam, mașinile din* Erewhon*-ul lui Samuel Butler, roboții lui Karel Capek din* R.U.R. — *adăugîndu-le „prima din cele trei* Contes de Hoffmann *a lui Offenbach“, baletul* Coppelia[4] *și piesa lui Jacinto Grau,* El senor de Pygmalion. *Ceea ce ne interesează aici este dacă și în ce mod au fost utilizate aceste surse pentru a realiza o sinteză originală.*

„...eu singur mi-am ales numele acesta hoffmannesc“ spune Coppelius — dar constructorul se numește așa nu în Omul cu nisipul, *ci în* Coppelia, *unde îl narcotizează pe Franz și, prin pase magnetice, se străduiește inutil să-i mute sufletul în trupul păpușii mecanice. Povestirea și baletul conțin și o altă posibilă sugestie: Clara și Swanilda sînt părăsite o vreme de logodnicii lor, Nathanael și Franz, pentru păpușile Olympia și Coppelia, așa cum Ludmila este părăsită de Dan pentru păpușa Angela.*

---

4) Primul act al operei lui Jacques Offenbach, ca și baletul lui Léo Delibes, se inspiră din povestirea lui E.T.A. Hoffmann, *Omul cu nisipul.*

Villiers de l'Isle-Adam l-a citit pe Hoffmann și a asistat, poate, la premiera Coppeliei *(Paris, 14 iunie 1870). Dar automatele rudimentare ale lui Spalanzani și Coppelius fac parte din familia celor ridiculizate în* Viitoarea Evă, *într-o tiradă al cărei ecou poate fi regăsit în* Baletul mecanic : *„...aceste manechine nu sînt decît o caricatură jignitoare a speciei noastre" spune Edison. Iar Dan înțelege că personajele baletului mecanic vor fi „Nu păpuși de ceară imitînd cu o jalnică stîngăcie chipul și gestul uman..." Cezar Petrescu nu-și propune să-l urmeze pe Villiers în descrierea alcătuirii și funcționării automatelor. Ar fi fost, de altfel, o tentativă fără sorți de izbîndă, efortul scriitorului francez rămînind fără egal în istoria roboticii imaginare.*[5] *Coppelius este totuși superior lui Edison*[6] *în privința sistemului de reproducere a vocii umane : fonograful perfecționat grație căruia Hadaly poate să „vorbească" douăzeci de ore este înlocuit de un adevărat miracol :*

„Patronul potrivi două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așeză pe un suport minuscul. Căută pe clavir o carte. O deschise la o pagină întîmplătoare și o sprijini în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci haut-parleurul *spre mine, dădu drumul proiectorului și așteptă, cu mîinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.*

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavir. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

---

5) Vezi Ion Hobana, ***Tribulațiile unui visător zeflemist,*** în ***Literatura de anticipație. Autori, cărți, idei,*** Editura Eminescu, 1986.

6) ...pe care-l definește drept „un inventator și alt nimic ! Un inventator norocos. Poate prea norocos !... Un negustor de brevete..."

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană, de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am cîte o pereche din toate eșantioanele...“

Punctul de plecare al acestei prefigurări a experiențelor cibernetice efectuate astăzi în domeniul descifrării și reducerii sonore a textelor trebuie căutat, probabil, în presa vremii. Spun asta întrucît am identificat sursa unei alte invenții a „patronului“, orchestra invizibilă :

„Degetele uscate, apropiindu-se și depărtîndu-se, ondulînd și vibrînd — un șef de orchestră invizibilă, conducînd o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului și în suspinul vioarei, apărea gravă modulația violoncelului, se înălțau toate în tumult de fligoarne și în izbucnire de talere, rămînea suspendat numai plînsul melancolic al oboiului și cînd toate mureau, o vocală umană, sfîșietoare și pură, sosea din depărtările nevăzute să se întoarcă tot așa de fantomatic — o umbră de glas omenesc.

Mîna stîngă comanda vidului, ca un braț impunînd ascultare și atenție ; mîna dreaptă săvîrșea ea singură magia, pescuind undele armoniilor, împletindu-le, răsucindu-le în jerbe, adunîndu-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.“

Și iată explicația pe care o dă Coppelius :

„O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor electrice : exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de radio, disciplinate și armonizate. Ceea ce a încercat și a izbutit în parte, profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon ; ceea ce patronul desăvîrșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său mecanic, *așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.“*

Am aflat toate acestea în articolul lui... Cezar Petrescu, Muzica undelor eterice, *apărut în „Curentul“ la 23 ianuarie 1928, deci cu trei ani înaintea* Baletului mecanic. *Mai intîi, descrierea experienței :*

„Deplasarea mîinii drepte deşteaptă o gamă de sunete, iar antena orizontală, influenţată de mîna stîngă, permite reglementarea intensităţii acestor sunete. Apropiind sau depărtînd mîna dreaptă de antena verticală, artistul e ca un violonist care măreşte sau micşorează după voinţă lungimea unei coarde întinse, cu diferenţa că tensiunea prealabilă, acordul, nu există. Aci, distanţa separînd antena de mînă, reprezintă o strună ideală, pe care se obţin în mod firesc intervalele mult mai numeroase şi mai varii, decît acele regulate, ale unui piano. Mîna stîngă, deasupra antenei orizontale, măreşte sau înăbuşe intensitatea sunetului, dispunînd de o bogăţie de nuanţe infinite, care nu se compară cu nimic din ce am cunoscut pînă acum, căci nici vocea omenească şi nici orice instrument, nu pot mări sau diminua volumul sunetelor decît pînă la anumite limite".

Şi acum explicaţia :

„Aparatul inginerului Theremin se bazează pe utilizarea curentului alternativ de frecvenţă variabilă, prin care obţine sunete de înălţime variabilă. E, dacă s-ar putea spune, aplicarea unui truc electric. Utilizarea şi disciplinarea şuerăturilor şi scîrţîiturilor care supără în regularea proastă a posturilor de Telegrafie fără fir."

Gazetarul menţionează că a folosit articolele lui Gaston Danville şi Pierre Bost din „Mercure de France" şi „La Revue Hebdomadaire". Scriitorul se referă la Leo Theremin şi la alţi autori ai acestei invenţii uitate, pentru a da un temei ştiinţific demonstraţiei lui Coppelius. Este un procedeu tipic al anticipaţiei clasice, începînd cu trimiterile lui Edgar Allan Poe din Farsa cu balonul *şi* Hans Pfaal *la ascensiunile şi observaţiile unor aeronauţi şi astronomi contemporani.*

Geniul lui Coppelius se exercită şi în alte direcţii. Deplîngînd lipsa de interes pentru brevetele sale care ar putea „să garanteze fericirea totală a măcar unei jumătăţi din omenire", el citează pîinea sintetică şi electrificarea Europei în doi ani „fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi". Cele mai surprinzătoare previziuni sînt formulate însă în domeniul atunci exclusiv imaginar al inteligenţei artificiale. Cînd Dan evocă „Jucătorul de şah" al lui Kempelen, expus mai tîrziu de

Maelzel și devenit obiectul unui articol al lui Poe, Coppelius ripostează „Literatură, prietene, literatură... De altfel, literatură genială! Dar noi aci facem altceva: creem artificialul *absolut. Jucătorul de șah al lui Maelzel era bazat pe un truc... Noi ne bazăm pe o certitudine matematică și mecanică!" Mai tîrziu, el reia ideea în termeni quasi identici: „Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cînte și le facem să rîdă... De ce nu, mîine, să gîndească? Poate au să gîndească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic."*

În viziunea scriitorului, Coppelius este chiar mai mult decît un inventator genial și un profet științific. El cîntă „dumnezeiește" la pian și la vioară, demonstrează cunoștințe profunde de anatomie, desenează și pictează ca un maestru, dă lecții de balet unui profesor de dans. Nu e de mirare deci elogiul pe care i-l aduce lui Leonardo da Vinci, într-o pagină antologică din care reproduc acest pasaj: „Pentru el, matematica și poezia, pictura și muzica, sculptura și arhitectura, mecanica și ingineria, însemnau un tot. Se completau, se împleteau, se întrepătrundeau (...) Naivii se minunează că în desenele lui s-au găsit cele dintîi proiecte logice ale mașinilor de zburat... Mai interesant ar fi să ne imaginăm ce vor fi spus despre el contemporanii lui, chiar protectorii lui... Un Ludovic le More, un Cezar Borgia, un Francisc I!... Proiectele lui erau mai mari decît vremurile lui." Recunoaștem aici fascinația exercitată asupra scriitorului de marea personalitate a Renașterii, fascinație mărturisită, cam în aceiași termeni și în Plecat fără adresă *(1932). Coppelius apare așadar ca un om complet de tip davincian, condamnat să trăiască într-o lume supusă preocupărilor unilaterale. Cum să ne explicăm atunci eșecul tragic al tentativei sale de a uni știința și arta într-o mirabilă sinteză?*

Răspunsul cel mai la îndemînă este cel pe care-l putem deduce din Cuvîntul înainte al autorului la ediția din 1947 a romanului Plecat fără adresă. *El numără printre „eroii din familia lui Enric Sântion" pe „meșterul Coppelius, fabricantul de automate din* Baletul mecanic, *roman care în zona fantasticului interior anticipa cam tot prin preajma anului 1930, conflictul dintre mașină și faurul ei, cu simbolica moarte a creatorului ucis de propriile-i născociri*

— oarbe instumente substituite destinului...". Îmi voi îngădui să contest această interpretare a posteriori, asumată de istoria literară. Dar mai întîi cîteva reflecții despre „fantasticul interior".

Se știe că scriitorul a intenționat ca opera sa să constituie o Cronică românească a veacului XX. *Această ambiție balzaciană l-a determinat să-și grupeze volumele în șapte cicluri, al cincilea,* Fantasticul interior, *cuprinzînd* Omul din vis, Omul care și-a găsit umbra, Aranca, știma lacurilor, Simfonia fantastică *și* Baletul mecanic. *Desigur, compartimentele nu sînt, nu puteau fi etanșe. Mihai Gafița considera chiar că* Baletul mecanic *ar fi trebuit situat în ciclul* Război și pace. *Dar o mărturisire a lui Cezar Petrescu aruncă o lumină neașteptată asupra întregii probleme : „Realist ? Realist n-am fost niciodată. Nici n-am năzuit să scriu vreo carte realistă... Atunci cînd personagiile mele și conflictele mele s-au aflat situate pe-un teren de strictă realitate socială, am ținut seama de această realitate. Le-am încadrat în realitate, fiindcă numai așa puteau fi viabile. Dar dincolo de asemenea precizări, m-a preocupat fantasticul interior, aventura psihologică a eroilor, aspirația omenească spre o feerie absurdă, îndeobște năruită tocmai de realitate. De altfel, am credința că omul, fiind singurul animal cu imaginație, trăiește prin și pentru această imaginație".[7] În această accepție fantasticul interior nu mai definește un grup limitat de lucrări, dobîndind statutul unei viziuni globale, care ar putea fi regăsită în întreaga operă a scriitorului.*

Revenind la semnificația secvenței finale a romanului, să vedem în ce măsură s-ar datora eșecul proiectului lui Coppelius „conflictului dintre mașină și faurul ei". E adevărat că aspectele și implicațiile acestui antagonism l-au preocupat pe Cezar Petrescu încă de la începutul deceniului al treilea, după cum reiese din articolele Un nou misticism : al fierului *și* Prejudecata modernistă. *Citez din cel de-al doilea : „Ne închinăm mașinei născocite de noi, căreia i-am devenit sclavi într-atîta, încît războiul a fost de fapt o revanșă a oțelului și schijei, care și-au*

---

7) *Cum ați scris ultima dv. carte ? Răspunde d. Cezar Petrescu*, „Rampa", 1 iunie 1935.

ucis creatorii[8]. Formula este foarte asemănătoare aceleia din amintitul Cuvînt înainte în care, în legătură cu Baletul mecanic, se vorbește despre creatorul „ucis de propriile-i născociri". Reprezintă această ucidere un act conștient, o consecință a evoluției mașinii, a exercitării liberului arbitru care constituie, încă, o prerogativă a ființei umane? Așa se petrec lucrările și în R.U.R. și în El senor de Pygmalion, iar în Erewhon mașinile sînt distruse de teama că progresul lor ar putea primejdui supremația lui homo sapiens. Pe cînd „răzvrătirea" păpușilor lui Coppelius nu se datorează vreunei mutații a regnului mecanic. Recitind textul, vom vedea că ieșirea din matca gesturilor programate este determinată de o intervenție exterioară. Pentru că nu întîmplător scriitorul se referă pe larg la o singură carte dintre cele invocate de comentatorii romanului: Viitoarea Evă. Coppelius ar putea spune despre automatele sale ceea ce spunea Edison despre andreida Hadaly: "... dacă i-am furnizat, din punct de vedere fizic, ceea ce are ea terestru și iluzoriu, un Spirit care îmi este necunoscut s-a suprapus operei mele... " În romanul lui Villiers de l'Isle-Adam, Spiritul este cel benefic al Sowanei, transmis andreidei prin intermediul hipersensibilei Any Anderson. În Baletul mecanic, duhul rătăcitor al lui Eliazar se încorporează în automatul care simbolizează Ura; atras de prezența catalizatoare a lui Dan. Asemănarea se oprește însă aici. Hadaly i-ar aduce fericirea lordului Ewald, dacă n-ar dispărea într-o catastrofă maritimă. „Eliazar" contaminează caracterele slabe (Gustav fură, Gaston își uită mama paralizată și sora luîndu-i logodnica lui Sami, Maftei își abandonează familia, Dan înșeală încrederea lui Egor, coboară ultimele trepte ale degradării, este mai mult decît complice la o crimă), dezlănțuie furia oarbă a Instinctului brut, asmute Invidia, Ispita, Luxara, Cruzimea asupra cuplului pe care-l

8) „Gîndirea", III, 1923—1924, nr. 15

apără Grația, Mila, Curajul, Puritatea.[9] *Însăși această disociere a lumii automatelor demonstrează inconsistența tezei conflictului generic dintre om și mașină.*

Evident, ceea ce se întîmplă în finalul romanului nu mai are nimic de-a face cu anticipația științifică, reliefînd o sugestie subterană care urcă uneori la suprafața textului. O sugestie circumscrisă foarte exact de Al. A. Philippide, în recenzia din „Adevărul literar și artistic": „Toată viața nu e, în fond, decît un balet mecanic, în care noi oamenii, conduși de legi pe care le ignorăm și puteri sufletești oculte, sîntem niște biete jucării, mișcate de un regizor anonim și răutăcios". Din fericire, umanitatea nu este alcătuită doar din indivizi incapabili să se împotrivească multiplelor chemări ale abisului.

Ion Hobana

---

9) Pasajul ar fi putut fi inspirat de o secvență dintr-un film din 1926, *Jucătorul de șah*, în care soldații mecanici îl înconjoară pe trădător și-l ucid. Cunoscînd interesul lui Cezar Petrescu față de cea de-a șaptea artă, nu putem să nu constatăm și că titlul romanului este identic cu cel al unui alt film franțuzesc, realizat de pictorul Fernand Léger în 1923. E adevărat că această din urmă peliculă înfățișează, potrivit lui Georges Sadoul, doar „un dans al obiectelor și angrenajelor, legate prin ritm sau prin analogia formelor".

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Aceasta este a patra ediţie a **Baletului mecanic**, după cele antume din 1931 şi 1943 şi cea postumă din 1975. Firesc ar fi fost să reproducem textul „revăzut" de autor, deci versiunea din 1943, dar o lectură atentă mi-a revelat o suită de carenţe, preluate şi de ediţia postumă.

Este vorba, într-o ordine aleatorie, de omisiuni care sărăcesc profilul unor personaje, de dispunerea arbitrară a alineatelor şi, mai ales, de numeroase erori flagrante în transcrierea unor cuvinte, ceea ce alterează textul pînă la a-l face neinteligibil. Vina dactilografei sau a zeţarului mi se pare neîndoielnică, dar autorul a lăsat corectura pe seama editurii şi rezultatul este întristător.

Cîte exemple frapante :

Ediţia 1931	**Ediţia 1943**
jucător	bucătar
jucătorii	judecătorii
devize	diverse
sibiline	sublime
descleşta	desluşi
mijeala	mijlocul
rîs	glas
împrospătaţi	împrăştiaţi
confundă	cufundă

Cum spuneam, aceste lecţiuni şi multe altele, care transformă unele propoziţii şi fraze în adevărate şarade, au migrat — şi proliferat ! — în ediţia din 1975.

Intr-o asemenea situaţie, unica soluţie o constituia întoarcerea la ediţia princeps, păstrînd acele intervenţii din 1943 care îmbogăţeau textul sau îi dădeau alte virtuţi semantice, fără a-l denatura. Am reintrodus pasajele omise (probabil) accidental, am reaşezat alineatele, cu puţine excepţii, potrivit dispunerii iniţiale, am înlăturat erorile de transcriere. Pe de altă parte, am operat corecturile cerute de normele ortografice în vigoare şi am intervenit în punctuaţie acolo unde era neapărat necesar, ca de pildă în cazul virgulelor puse între subiect şi predicat. În sfîrşit, considerînd că o seamă de nume, evenimente etc., nu mai spun mare lucru cititorului de azi, am redactat note explicative aşezate la sfîrşitul volumului, pentru a nu stînjeni lectura.

Nu am pretenţia vană că rezultatul acestui efort este fără cusur. Cred însă că ediţia de faţă oferă în mai mare măsură posibilitatea de a cunoaşte şi aprecia o operă care onorează nu numai creaţia lui Cezar Petrescu, ci şi o întreagă zonă a literaturii noastre interbelice.

Ion Hobana

PROLOG

Patronul era un moşneguţ pipernicit şi chel.

Bărbiţa rară ca firele din vîrful rădăcinii de hrean, redingota verzuie, manşetele tari şi cravata de fabrică prinsă în buton — le mai întîlnisem acestea în sute de exemplare. În cafenelele hîde şi triste, unde se adună mumiile pensionarilor să chibiţească moţăind în jurul unei partide de table pe-un şvarţ. [1]

Aşa eram gata să-l socotesc. Un fost arhivar la vreo primărie, agent auxiliar la vreo percepţie sau altceva foarte mărunt, pe la o : *Înregistrare, Ieşire, Condică de expediţii...*

Dar privirea mi-a fost hipnotic capturată de sclipirea maliţioasă a ochilor, lucind fosforic după ochelarii cei mai bombaţi pe care i-am văzut vreodată.

Şi n-au mai existat înainte-mi decît ochelarii aceştia. Imenşi, anormali, cu lentilele cercuite în ramă groasă şi neagră acoperindu-i jumătate din figură, aşa cum dau înfăţişare monstruoasă şi neliniştitoare numai măştile de scafandru.

Sami îl definise zeflemist, în felul său de a zugrăvi prompt indivizii, după pilda coreligionarilor umorişti din seminţia ghetourilor : Saphir, Şalom Alehem sau Zangwil [2]. Spunea că n-avem stăpîn un moşneguţ cu ochelari, ci „o pereche de ochelari cu om". Într-adevăr la prima vedere, patronul părea o anexă de mică importanţă, un modest pretext, un biet apendice al fantasticilor ochelari.

Pe de altă parte, Egor, seara, după ce-și deșerta duzina de păhărele cu spirt și cădea în patima lui rusească, să discute despre Dumnezeu și Demon, despre bine și rău, despre păcat și pocăință ; atunci ne încredința cu tainică înfiorare în glas și fără cea mai mică umbră de îndoială, că patronul e un seamăn vîndut diavolului, dacă nu cumva chiar întruparea lui trecătoare, întru cine știe ce pierzanie a sufletelor.

Iar Gustav, mecanicul neamț, declarase pur și simplu că nu știe de unde să-l înceapă.

Pentru Gustav, universul se împărțea în două lumi, răspicat distincte. Una pe care știa de unde s-o înceapă și care de aci încolo nu-i mai oferea nici un mister, fiindcă o demonta piesă cu piesă, metodic, ca mecanismul unui motor. Alta ermetic refuzîndu-i taina, și de care se dezinteresa ca de-un mecanism scos din uz, condamnat și nevrednic de vreo luare aminte.

Cînd ne-am împrietenit, în primele zile, după cîteva neînsemnate schimbări de cuvinte, s-a oprit neașteptat în față-mi, cu cheia franceză în mînă. M-a măsurat din creștet pînă în tălpi și mi-a vorbit, cu gravitatea care nu-l părăsește niciodată, atingîndu-mi pieptul, deasupra inimii, cu cheia franceză.

— Pe dumneata știu acum de unde să te iau. Pot începe de aci ! Aci, la inimă, este ceva stricat...

Spunînd, răsucea cheia pe un șurub invizibil, ca și cum s-ar fi pregătit să desfacă imediat cutia coastelor, să scoată inima ca o piesă defectuoasă, s-o examineze și s-o pună la punct, pe loc, în cîteva învîrtituri de resorturi și rotițe.

Am simțit că roșesc și am rîs zgomotos, în silă, ca să-mi ascund stinghereala. Gustav mă ghicise mai repede și definitiv decît prietenii mei de altădată, care-mi erau astăzi străini ; îi ocoleam și mă ocoleau.

— Nici rîsul acesta nu-mi place !... adăogase atingîndu-mi buzele cu metalul rece. Sună fals ! Și aci trebuiește ceva reparat...

Dar observ că nu v-am spus nici cine e Gustav, nici Egor, nici Sami, nici patronul : și observ că n-am lămurit nici prin ce îndelungi și spăimoase peripeții am ajuns în tovărășia lor.

Nu știu să povestesc după bunele orînduieli ale artei.

Toate lecturile mele de demult, din cealaltă viață, oricît de numeroase și diverse au fost, n-au însemnat decît desfătare de tînăr fără grijă, lenevit, superficial și fără experiența aspră a vieții. N-am dat niciodată atenție secretului prin care un povestitor mă cucerea la născocirile fanteziei sale și mă captiva pînă la ultima filă a cărții. Mă desfăta — și atîta îmi era destul.

Astăzi, cînd experiența cea înfricoșată a vieții a trecut peste mine și cînd iată că am și eu de povestit o întîmplare trăită și poate mai neverosimilă ca toate născocirile autorilor de cărți ; acum mă trezesc neîndemînatec și nehotărît, ca prietenul Gustav, în fața enigmaticului nostru patron, căruia nu știa de unde să-i desfacă primul resort, ca pe urmă să-l reconstituie piesă cu piesă.

De aceea cer dinainte iertare cititorului întîmplător (dacă vor cădea vreodată rîndurile acestea sub ochii cuiva) — cer, fără fățărnicie iertare, pentru nepriceperea-mi de povestitor, pentru stîngăciile și întoarcerile, pentru toate șovăielile și lipsa de pătrundere cu care presimt că voi stărui fără folos asupra amănuntelor neînsemnate și voi uita desigur să pomenesc, măcar în treacăt, faptele într-adevăr importante ce m-ar ajuta să găsesc un început de explicare inexplicabilului.

Ca orice fecior de bani gata, am fost crescut în voia tuturor capriciilor. Pentru mine n-a existat constrîngerea nici unei discipline. Aceasta mi-a intrat în fire și-n sînge. Și aceasta, cum se întîmplă mai întotdeauna, a devenit mai tîrziu și pricina pierzaniilor pe care le-am ispășit scump, cu prețul celor mai crunte căderi.

Părinții mi-au împlinit din cea dintîi copilărie toate voile și mi-au îngăduit toate deșertăciunile. Averea, moștenită din tată în fiu, li se părea și lor și mie inepuizabilă. Mai ales prea îndestulă pentru a mă scuti de o diplomă, de obligația unei osteneli, de amînarea unei plăceri. Tot

ce-am învăţat, tot ce-am citit şi ce-am trăit pînă la douăzeci de ani, a fost după pofta de douăzeci şi patru de ore, fără un a doua zi.

Ce doream dimineaţa, era fapt împlinit pînă în seară ; ce visam noaptea, mi se împlinea dimineaţa.

Eram egoist fără să ştiu. Vanitos, fără să-mi dau seama. Capricios, fără s-o simt. Tiranic, fără să găsesc împotrivire. Eram mîndru de tot ceea ce avea să mă umilească. Şi eram sclavul pornirilor mele nestatornice, socotindu-mă cel mai liber şi mai norocos tînăr din cîţi au fost şi sînt.

Un unchi plicticos, savant şi cu obrazul chinuit de oribile ticuri, de cîte ori era invitat la masă la noi se simţea dator să atragă atenţia mamei şi tatei că asemenea creştere îmi atrofiază instictul de conservare şi-mi pregăteşte cele mai ireparabile nefericiri pentru viitor.

Tata surîdea amuzat, cu îngăduiala cuvenită unor paradoxe de bătrîn maniac, cum era considerat în toată casa unchiul Alec. Mama mă înfăşura într-o privire plină de înduioşare, invocînd o sănătate şubredă, care exista numai în închipuirea ei şi care mi-ar fi interzis, credea, o muncă disciplinată, continuă şi ostenitoare. Iar eu îl uram pe acest unchi Alec, ca pe-un bătrîn cicălitor, inapoiat şi ursuz, venit să tulbure din perversiune de mizantrop o pace şi o armonie şi o fericire — toate desăvîrşite şi toate eterne.

Eu îl uram El spunea că mă compătimeşte.

Nu mă îndoiesc că mai ales mă dispreţuia.

În orice caz, ne evitam cu făţişă antipatie.

Ultima dată cînd ne-am întîlnit, a fost în camera mortuară a mamei. În aceeaşi zi cînd din încăpere fusese scos coşciugul ei. Tata murise fără suferinţă, cu o lună înainte, de un neprevăzut atac de inimă. Mama a tînjit şi s-a stins repede, ca o luminiţă cu uleiul sleit.

După ce sicriul a fost închis în cavoul familiei, unchiul m-a luat de braţ şi m-a scos din cimitir.

În haina solemnă şi neagră, ticurile lui mi s-au părut mai ridicole. M-a întovărăşit acasă şi după o lungă in-

troducere, presărată de condoleanțe și de aforisme asupra rostului nostru pe lume, m-a întrebat brusc, aproape sever, cum am de gînd să-mi organizez viața după acest avertisment.

— Cum adică? Ce înseamnă aceea „să-mi organizez viața?" am încercat să înțeleg, iritat de atîtea sfaturi de care n-aveam nevoie.

— Să muncești! Să-ți găsești o axă existenței. Să te ocupi de ceva... Măcar să-ți administrezi chibzuit averea... Trîndăvia e mama tuturor ispitelor și deci a tuturor nefericirilor...

Vorbea cu obrazul tresărind de ticuri, cu ochii inflamați de plîns, fiindcă, recunosc, își iubise sora; iar pierderea ei îi pricinuise o durere reală și adîncă. Pentru că eram copilul ei și fiindcă în acest copil își adunase dînsa toată viața, iar nu pentru mine, simțea deci datoria să mă apere ultima dată de amenințările care mă pîndeau și pe care nici pe departe, atunci, nu le puteam presimți.

Aceasta am înțeles-o mai tîrziu, cînd a venit ispășirea.

Atunci însă m-a exasperat, ca o predică lipsită de tact și rostită neghiob, într-o cameră de unde nu se risipise mirosul lumînărilor și al smirnei.

Începuse:

— Risipa e mama...

— Ajunge, unchiule Alec, cu aceste genealogii!... Risipa e mama.. Lenea e sora..

Mi-a replicat cu asprime.

Am răspuns tăios.

Discuția s-a încheiat într-un chip brutal și teatral, pe care nu-l premeditasem nici măcar cu o clipă înainte.

Unchiul Alec își sfîrșea predica:

— ...cînd n-ai să mai ai ce mînca și cînd ai să te trezești singur pe lume, fără prietenii care te lingușesc astăzi, te vor exploata mîine și te vor părăsi poimîine; atunci să știi că în casa mea, așa modestă cum e, ai să găsești un pat și o farfurie întinsă la masă. Nu ți-o doresc. Dar știu că așa se va sfîrși! Nu poate să sfîrșească altfel... Tu care...

Am apăsat butonul soneriei. În prag, ca şi cum ar fi ascultat la uşă, a apărut valetul în haina de doliu a casei.

Am întins arătătorul, cu nemărginit orgoliu de stăpîn pe voinţa mea şi pe destinele mele :

— Domnul a cerut pardesiul ! Grăbeşte !

Unchiul Alec nu şi-a isprăvit fraza. A deschis ochii mari, cu răsuflarea înecată de indignare şi cu toţi muşchii obrazului zvîrcolindu-se într-un tic dureros. Pe urmă şi-a luat pălăria cernită, a trecut pe dinainte fără să mă privească, înalt şi gîrbov, cu umerii apăsaţi de o povară prea grea pentru bătrîneţea lui, acum cu desăvîrşire singură.

În prag s-a biruit şi s-a întors :

— Dan ! Eu tot te aştept. Să ştii că uit aceasta şi te aştept... Patul, masa... Acum nu mă mai îndoiesc că tot la ele ai s-ajungi ! Trebuie să ajungi !...

— Ce aştepţi ? Închide uşa ! am poruncit slugii.

Apoi, pentru mine, ca o uşurare, am rostit :

— Moşneag nebun ! Cioclu maniac şi caraghios !

Bietul unchiul Alec ! Era un cărturar îmbătrînit între cărţile sale, absent de la tot ce se petrece în lumea cea de aievea, abia luînd aminte la înfăţişarea străzii şi a oamenilor, cînd îşi făcea seara plimbarea de-un ceas, cu mersul lui rar şi dezarticulat, de cocostîrc.

Toţi îl considerau incapabil să priceapă ceva din rostul vieţii reale, din patimile, din suferinţele, din mobilul actelor omeneşti. Îl socoteam incapabil să poată descifra viaţa cea vie, desprins s-o trăiască numai pe cea uscată, a cărţilor. Şi totuşi, citise dinainte, ca într-o carte deschisă din rafturile lui, toată linia frîntă a vieţii mele, cu o înspăimîntătoare şi profetică precizie.

M-am aplecat pe fereastra deschisă, afară L-am văzut traversînd strada printre ciocliii care desprindeau din ţinte draperiile negre şi le încărcau în furgon. S-a oprit, biruindu-se încă o dată, privind înapoi, gata să se întoarcă şi să urce scările. Pe urmă, a scuturat capul, cum alungi un gînd imposibil şi te lepezi de o povară insuportabilă. A trecut înainte, cu ochii în pămînt, fără să audă zgomotul străzii.

Am înţeles că nu-l auzea, acest vacarm al lumii exterioare, fiindcă o clipă a fost să nu-l strivească un automobil cu toate roţile frînate pînă la fund.

— Eşti surd ? Ramolitule ! strigă şoferul, scoţînd capul pe portieră şi înjurînd furibund.

Unchiul Alec păşi mai departe, nepăsător, abia respingînd cu un gest al mîinii slăbănoage ostilitatea unui univers care nu-l mai interesa.

De-atunci nu l-am mai văzut niciodată.

CARTEA ÎNTÎI

I

ANGELA CU OCHI DE AZUR

— La ora cinci sînt întotdeauna acasă, dragă domnule !... Dar mai bine să alegem o zi, cînd sînt singură... Astăzi e luni. Ce-ai spune, bunăoară joi ?... Joi, la cinci ..

— Trei zile... Mi se par o eternitate, doamnă.

Un deget înmănușat mă amenință în glumă :

— *Flatteur* ! *Va* !...

Pe urmă, mănușa fu întoarsă pînă la jumătate, să lase liberă sărutului pielița goală.

— Așadar, la revedere, domnule.

— La revedere, doamnă.

Am apăsat buzele mai îndelung decît îngăduia cuviința, pe mîna parfumată și proaspătă. Mîna nu s-a retras, complice.

Lipit de ușă, i-am făcut loc să treacă. Femeia surîdea. Eu surîdeam.

Iar totul mi s-a părut deodată transfigurat, încîntător, într-o divină fericire de a trăi. Ceva nelămurit și extatic, o magie dezlegase lumea de trista robie a gravitațiunei. Totul era ușor, imponderabil, aerian.

În plămînii dilatați, fericirea mă sufoca.

N-am putut înțelege niciodată, ce mizerabilă infirmitate a suprimat din instinctele omenești presentimentul.

Se spune că turmele duse la înjunghiere, înainte de a ajunge la abator, încep să lărgească nările neliniștite ; se zbat și încearcă o împotrivire. Merg sub ciomag, dar mugesc dureros, a moarte. Se spune că înaintea cataclismelor care zguduie scoarța pămîntului, sălbăticiunile se ascund înfricoșate ; păsările cerului golesc orizontul.

Aparatele precise din observatoare n-au înregistrat încă seismele, inteligența și calculele omenești nu bănuiesc încă nimic ; dar antenele fine ale instinctului animal au distins în rumoarea de toată ziua a vieții, avertismentul imperceptibil al catastrofei ce va să vină.

Eu surîdeam fericit.

În clipa aceea se decidea în nevăzutul viitorului, o prăbușire care într-o viață omenească e tot așa de ireparabilă ca un cataclism cosmic în destinul planetelor ; eu surîdeam sufocat de fericire.

Nu înțeleg nici chipul naiv și rudimentar în care am rezolvat noi taina fatalității. O socotim excepțională. Prigonind arareori, ici-colo, o victimă împotriva căreia numai excepțional se înverșunează.

Dar din ce viață, oare, lipsește fatalitatea ? În ce existență oricît de măruntă și oricît de banală în mediocritatea ei aparentă, nu și-a înfipt gheara să smulgă o victimă dintr-un destin și s-o strămute în alt destin ? Te-ai urcat într-un tren după ce-ai pierdut pe celălalt, iar trenul al doilea s-a rostogolit într-o prăpastie ; aceasta da, numim fatalitate ! Fiindcă deznodămîntul aci a fost imediat și violent.

Există însă cealaltă fatalitate din fiecare zi, care se insinuează perfid și trece neluată în seamă : micul eveniment divers, cu dezlegarea într-o catastrofă latentă, amînată cu zece ori cu douăzeci de ani.

Ai întîrziat o clipă mai mult în fața unei vitrine ; ai apucat grăbit pe altă stradă ; te-ai așezat pe-o banchetă din stînga a unui tramvai ; ți-ai uitat cutia cu chibrituri acasă ; ți-a cerut vecinul de masă lista de bucate ; ai răspuns unui necunoscut care întreba adresa unui medic. Un nimic, nici nu-l poți numi un fapt, un gest, pe care l-ai uitat în aceeași clipă. Iar nimicul acesta, fără să știi cum și prin ce misterioasă logică, dezlănțuie o înverigare de cauze și efecte invizibile, comandă el din clipa aceea destinului tău.

Puteam să intru pe altă ușă. Îmi amintesc perfect că am stat nehotărît, după ce-am aprins țigara și am cumpărat un ziar. Pe ușa aceea se înșira o familie de englezi, în costumele lor tărcate de turiști, cu inseparabilele lor umbrele, bastoane, cutii cu binocluri și aparate foto-

grafice atîrnate în curea. S-au oprit să discute vociferînd gutural printre dinții lor mari și lați. Astupau intrarea. Femeile consultau ghidul și despăturiseră un plan.

Țin minte figura arogant-respectuoasă a portarului așteptîndu-i să se decidă, cu acea privire oblică și superioară, al cărei secret îl cunosc numai coloșii solemni, în uniformă de amirali, cu strălucitoare fireturi și cu pieptul tapisat de decorații, de la intrarea marilor cafeuri, cluburi, hoteluri și restaurante.

Privirea uriașului invita elocvent și sever. Turiștilor le păsa mai puțin decît de privirea oarbă, de piatră, a unui idol indian sau chinez.

Am intrat atunci în cafenea, prin ușa din cealaltă fațadă.

Fără acest episod neînsemnat, cu o întîrziere sau o grabă de un singur minut, nu ne-am fi întîlnit poate niciodată, iar viața mea, poate ar fi fost alta.

Eram hotărît să plec în aceeași seară. N-aș fi avut pentru ce mă întoarce multă vreme. Matematic, într-un calcul al probabilităților, șansele să se încrucișeze drumurile noastre vreodată ar fi fost reduse la zero.

O familie de englezi, pe care nu i-am mai văzut de atunci și care cutreieră poate și acum continentele în straiele lor tărcate de turiști, echipați cu ghiduri, binocluri și aparate fotografice, au baricadat cu insolența lor britanică o intrare așa cum pune stăpînire neamul lor pe toate strîmtorile mărilor și oceanelor.

M-au abătut din cale numai cu zece metri și m-au întîrziat numai cu un singur minut. Cu mai puțin încă.

Viața mea dintr-atît s-a frînt.

Iar dînșii rînjesc cu dinții lor de cal, în celălalt capăt al planetei, cocoțați pe-o piramidă, cățărați pe-un templu indian, urcați într-o pagodă, fotografiind o caravană de cămile sau navigînd pe Mississippi ; rînjesc și vociferează fără remușcarea nici unei răspunderi.

Abia am împins cealaltă ușă și cineva care ieșea s-a oprit, s-a întors, m-a strigat :

— Dan ! Tu aci ? De cînd ?... Ce surpriză !...

Era un cunoscut, pe care nu-l puteam numi un prieten. Un client de curse, de baruri și de cabarete, în-

tîlnit în țară de cîteva ori, cînd ne-am vorbit în treacăt și ne salutam cu îndestulă indiferență.

Aci, la cîteva mii de kilometri distanță, un compatriot însemna aproape un prieten. Îmi spusese întotdeauna : domnule... Devenisem Dan !

— Dă-mi voie să-ți prezint o compatrioată...

N-am auzit distinct numele. Nici nu i-am văzut bine fața. Atît. Ochii albaștri, de o puritate celestă, care m-au inundat de lumină.

S-au întors din cale să afle vești din țară de la un proaspăt sosit ca mine. Am stat la masă, cît ? Mai puțin de o oră. Atît cît a durat un ceai cu brioșe, și cît i-am informat despre schimbarea de guvern în perspectivă — cu intrigi vagi, pe care abia le cunoșteam, fiindcă prea puțin mă interesaseră vreodată.

Am văzut-o mai bine. Privirea albastră sub genele lungi topea ceva în mine ; ceva pînă atunci rece și cristalic.

Am înțeles că prietenul era pentru dînsa un tovarăș întîmplător în ziua aceea. Un cunoscut fără nici un drept asupra ei, camarad de vilegiatură și de Cazino, într-o colonie restrînsă de compatrioți.

De altfel, el pleca. Ea rămînea.

Eu am rămas.

„La ora cinci, sînt întotdeauna acasă..."

A fost atît de simplu ! O invitație. Un surîs. O mînă mai îndelung apăsată pe buze.

O chema Angela. Ceilalți îi spuneau „Angela cu ochi de azur".

I-am spus îndată *Ange*...

Există oare ochi de-un albastru mai pur ca acela și, în dosul lor, o cloacă în care totul să se spurce și să se învenineze, mai fără tămăduire ?

Astăzi încerc să reconstituiesc zi cu zi, cronologic, faptele, cum aș înșira mărgelele risipite, pe o ață. Și tot nu pot lămuri cum fiecare zi trecută mă mîna cu un pas nesimțit spre deznodămîntul inevitabil.

Acum, cînd ciclul e încheiat și cînd mai ușor ar fi deci să descopăr conspirația cauzelor și complicitatea

efectelor, încă tot nu pot lămuri aceasta. Atunci, nici atît ! Atunci, ghemuit pe pernele de la picioarele ei, așezat cu bărbia pe genunchi, priveam în albastrul celest, ca un cîine fidel cu tot universul concentrat în ochii stăpînei.

Viața curgea tumultuoasă alături, în acel paradisiac țărm al Mediteranei, orînduit ca un vast parc, un zgomotos dancing, un febril tripou, pentru desfătul tuturor privilegiaților din cele cinci continente. Pentru mine nu mai exista. Închisesem viața într-un singur nume îngînat : *Ange*...

Îmi amintesc că o singură dată, un singur om a încercat să mă apere de pierzanie, la început, cînd ar mai fi fost încă timp.

L-am cunoscut atunci și acolo : o banală cunoștință de sezon. Era un om gras, cu gîtul scurt, cu ochii înecați de osînză. Îmi părea grozav de vulgar, și fiindcă tinerețea, zveltețea și averea socoteam că-mi dau tot atîtea superiorități asupra lui, m-am simțit dator să-l tratez cu o zdrobitoare aroganță. Îi tăiam vorba cu glume grosolane, pe care le credeam de-o sclipitoare vervă. Iar argumentele i le respingeam cu o brutală aluzie din senin, la diformitatea lui fizică.

Părea că nu observă. Trecea peste aceste impertinențe cu un surîs blajin care mă indigna. Încă nu mai văzusem atîta nesimțire ! Căci așa numeam eu blîndețea aceea netulburată : nesimțire.

Într-o zi, după ce-mi slujise mai veselă țintă ca întotdeauna celor mai stupide hazuri de băiețandru rîzgîiat, s-a ridicat greoi din jilțul de paie și mi-a făcut semn cu țigara de foi să-l urmez pe terasă.

Am pășit după el agresiv. Nu mă îndoiam că, exasperat, se hotărîse să-mi ceară socoteală. Voiam să-i arăt că nu sînt un laș și că nu s-a născut omul care să mă intimideze.

Terasa dădea asupra Mediteranei. Un cer albastru și o mare albastră se confundau pe linia imprecisă a orizontului. În stînga Cap Martin, Menton ; în dreapta Cap d'Ail, Beaulieu, după Cap Ferrat ascunsă Nisa și toată coasta de Azur, cu o sută de cazinouri, o mie de palasuri

și cu zece mii de automobile și autocare, vînturînd toți sătuii lumii cu toți paraziții lor.

— Poftim ! m-am apropiat pieptos, să-l înfrunt.

El stătea rezemat cu spatele de balustradă. Nu ridica ochii. Privea scrumul țigării.

Întrebă :

— Rămîi mult aci ?...

— Nu știu ! am strîns din umeri. Și aceasta ce te importă pe dumneata ? Poate rămîn o lună, poate un an, poate pentru totdeauna... Dar, încă o dată... Ce te interesează aceasta ?... Îmi imaginam că n-am de dat socoteală nimănui !

Omul ridică ochii încet, mă cîntări parcă să vadă cît sînt de ușor. Pe urmă aruncă brusc țigara și vorbi repede, cu hotărîre :

— Pot spune că nu mă interesează și totuși mă interesează !... Ca dovadă că am simțit o datorie omenească să-ți vorbesc. Plec mîine... După lumea care te înconjoară, sînt sigur că nu o să se găsească nimeni să-ți spună ceea ce simt datoria să-ți spun eu. Poate din lașitate n-au s-o facă. Poate fiindcă nici ei nu văd, nu știu... Poate din complicitatea în care trăiesc toți aci... Poate din toate acestea, laolaltă !

— Nu înțeleg. Despre ce vrei să vorbești ?...

Îmi puse mîna grasă pe umăr și în loc să răspundă, întrebă el :

— O iubești într-adevăr ? Ori e numai un capriciu trecător ?

I-am scuturat mîna de pe umărul meu.

— Cu ce drept întrebi ? Dumneata nu înțelegi că această întrebare e o indelicatețe pe care nici nu știu cum s-o calific ?...

Omul gras rîse, zguduindu-și abdomenul diform.

— Drept ! Delicatețǎ !... Dar cînd e vorba să scapi un om de la înec, nu te întrebi nici cu ce drept o faci aceasta și nici n-o poți face cu delicatețǎ. Îl apuci cum poți... De ceafă, de păr... Destul să-l poți scoate la țărm și la viață...

Făcu o pauză și nu ținu socoteală de întreruperea mea. Se aplecă și-mi vorbi rar, apăsînd șoptit pe fiecare cuvînt :

— Dacă o iubești într-adevăr, în noaptea aceasta chiar, strînge-ți bagajele, urcă-te în tren. Pleacă fără să lași adresa. Fugi cît mai e timp... Ascultă-mă! Cît nu e prea tîrziu..

Am început să rîd zgomotos, plimbîndu-mă pînă în capătul terasei și revenind. Atîta naivitate mă dezarma. Depășea ofensa. Am întrebat, bătînd capătul țigării de porttigaret, cu o curiozitate înveselită, să văd pînă unde merge stupiditatea acestui individ gros și nătîng, ca un hipopotam :

— Și cum îți veni ideea ?... Ce grad ai în „Armata Salutului" ?

În „Armata Salutului" n-am nici un grad și nici nu sînt filantrop de profesie. Iar ideea mi-a venit din cea dintîi zi, cînd v-am văzut alături și-am înțeles. Am înțeles că nu știi și că n-are să vină nimeni să te facă să știi.. Îmi asum un rol ingrat Puțin îmi pasă! Poți să-mi întorci spatele Miine tot plec... Cred că nu o să ne întîlnim prea des, fiindcă lumile noastre sînt despărțite.

— Ei, spune. Ascult! I-am privit surîzînd, din creștet în tălpi, cu picioarele rășchirate și cu mîinile la spate.

Mă pregăteam să mă amuz și regretam că n-am martori să asiste la execuția mea zeflemistă.

— Dumneata, tinere, te-ai întrebat de unde vine Angela dumitale cu ochi de azur ? mă cercetă în ochi omul gros. Te-ai întrebat unde te poate duce ?.. Înțeleg, după disprețul cu care strîngi din umeri, că aceasta e chestiunea ce te-a interesat mai puțin. Totuși e bine cîteodată să te uiți îndărăt, la trecutul cuiva, ca să-i cunoști viitorul... De altfel, concluziile ai să le tragi singur, eu nu-ți pot servi decît faptele. Te rog să mă crezi : faptele cele mai strict controlate. Altfel, nu mi-aș permite să le rostesc.

Am început să-mi pierd răbdarea. L-am întrerupt :

— Prea multă introducere... E ceva atît de teribil, încît e nevoie mai întîi să mă cloroformizezi ?

Omul gras încruntă sprîncenele, pipăindu-și pe emisfera burții lanțul ceasornicului :

— Vrei, cum s-ar spune, adevărul brut ? Iată-l ca o fișă a poliției secrete, cum de altfel și cred că e con-

semnat într-o asemenea fişă... La nouăsprezece ani, măritată cu un modest funcţionar. După doi ani, văduvă prin deces. Bărbatul la morgă, cu un glonţ în tîmplă. După şase luni, amestecată într-un scandal despre care au vorbit gazetele şi unde numele i-a fost dat sub iniţiale.

Poate ţii minte ? Un avocat care-şi vindea interesele clienţilor... După cincisprezece ani de carieră strălucită şi după zece ani de căsnicie, s-a lepădat de tot, de nevastă, de copii, de cinste... A fost găsită în camera lui cînd l-au arestat. N-avea juridiceşte nici o vină. După un an era aci. Poate cunoşti cazul bancherului Zolittis ?... Nu ştiu cîte case, nu ştiu cîte fabrici ; o bancă solidă de familie, moştenită şi dusă la prosperitate de trei generaţii. Poate ai auzit şi de crahul care a aruncat pe drumuri nu ştiu cîte sute de deponenţi, văduvele dînd asalt uşilor sigilate, ridicînd copiii deasupra capetelor ; intervenţia poliţiei, ciocnirile cu jandarmii şi focurile de revolver. A fost unul din cele mai dramatice scandaluri financiare din ultimul timp. Crezi că-ţi povestesc fantasmagoriile unui reportaj senzaţional ?... La Bucureşti îl poţi vedea şi acum pe Zolittis... Un fost om .. Un spectru abrutizat şi bărbos, cu gulerul plin de slină, dînd tîrcoale cafenelelor şi primind, cu un surîs tîmp, un ceai cu corn, de la samsarii pe care îi zvîrlea pe scară, cînd veneau să-i propună o afacere necinstită... Îi zvîrlea celălalt Zolittis, dinainte de a fi cunoscut pe Angela dumitale cu ochi de azur... Dacă îl întîlneşti vreodată, opreşte-l şi-i şopteşte numele ei în ureche... Angela cu ochi de azur ! Îţi garantez că vei avea un spectacol pe care, cu toată averea dumitale, nu-l poţi plăti... De atunci au fost alţii. Pe aceştia de aci, nu-i cunosc. Au ajuns numai zvonuri vagi. Atîta ştiu : Există undeva un individ. Un frate. Un fel de brută păroasă. Pe acesta îl întreţine. Şi acesta o completează... Acum s-a făcut nevăzut, îmi pare din motive pe care le cunoaşte numai poliţia discretă a unui stat ca principatul acesta de operetă, trăind din caniotă şi din fărimiturile lepădate de toţi aventurierii lumii. Fii sigur însă că n-a dispărut pentru multă vreme. Şi fii sigur că n-are să apară singur. Ce nu izbuteşte Angela dumitale cu ochi de azur nu scapă niciodată fratelui şi tovarăşilor săi. E o frumoasă asociaţie, un superb sindicat pentru

jumulirea imbecililor, cum nu se poate vedea și nu prospiciază decît în acest paradis al Angelelor cu ochi de azur...

Nu m-am mai putut stăpîni, cu pumnii încleștați, inaintînd spre el :

— Ai terminat, domnule, cu aceste neghioabe invențiuni de roman foileton ?... Nu știu ce mă oprește...

— Să pleci ? completă omul, punîndu-mi mîna protectoare pe umăr.

— ...Să te arunc pe scări, în brînci ! am complectat eu, zvîrlindu-i mîna grea de pe mine.

Omul rîse.

— Bagă de seamă !... Angelei dumitale cu ochi de azur nu i-ar face deloc plăcere un scandal în casa ei. De aceasta are mai ales oroare. Iubește grozav discreția ! Și pentru foarte binecuvîntate motive...

Spunînd, omul gros se întoarse pe călcîie greoi, ca o lespede care se învîrte cînd ai apăsat un buton secret. Intră în salon.

Eu am rămas afară, mușcînd capătul țigării.

Marea era albastră. Cerul foarte albastru. Se înșira o procesie de bărci, cu pînzele înalte și zvelte. Totul era de un calm nefiresc și de o frumusețe dureroasă. Cum puteau exista oare făpturi atît de netrebnic plămădite și din ce abjectă scursoare omenească, să poată născoci asemenea mîrșăvenii ? Răsuflarea lor spurcă transparența pură a aerului. De ce-i rabdă natura ?

Cu gura înăcrită de scîrbă, am lepădat țigara stinsă, peste balustradă, în mare.

Cînd am intrat în salon, *Ange* mi-a ieșit înainte, privindu-mă drept și loial în ochi, cu ochii ei de azur.

Surîdea nevinovat, fără nici o bănuială :

— Ce ți-a spus *Faty* ? (Așa îl botezasem eu în derîdere, după numele unui comic obez de cinematograf, celebru în acea vreme.) Dacă te-a admonestat cumva, să știi că eu îi dau toată dreptatea, Dan ! Exagerezi cu tachinările tale... Ești crud și odios, fără să-ți dai seamă. Îl faci să sufere, mai ales că...

Făcu o pauză și roși pudic, privind în pămînt și răsucind între degete boabele colierului de perle pe care i-l

dăruisem după cea dintîi noapte. Continuă, fără să ridice ochii umbriți de genele lungi :

— ...mai ales că de cinci ani, de cînd îl cunosc, n-a contenit să mă asomeze cu priviri languroase... Cred că nu ești gelos ? Și, mai ales, te rog să nu fii răutăcios cu el. E destul de ridicol și fără aceasta...

Cum i-am prins mîinile amîndouă și cum aș fi strivit-o în brațele mele, dacă n-ar fi fost salonul plin ! Angela mea gingașă și naivă și bună...

Totul se explica mai simplu decît cea mai simplă explicație. *Faty* era gelos. O iubea fără nădejde. Iar ca să înlăture din jurul ei pe toți cei care i-o îndepărtau, urzise și această disperată infamie. Să-i alunge pe toți. Să-i rămînă lui. O femeie singură e aproape o femeie cucerită. Numai să știi a aștepta și să fii gata, cînd n-are pe ce umăr își sprijini fruntea.

Pînă aci ajunsese, canalia !

Iar *Ange* îi plătea această dezgustătoare lașitate apărîndu-l de inofensivele mele săgeți și înduioșîndu-se de înfățișarea lui grotescă.

M-am întors căutîndu-l cu ochii în salon.

Aș fi vrut să-i scuip în față usturătoarea generozitate a Angelei.

Dar *Faty* își lua ziua bună. Săruta mîna unei doamne într-un jilț. Și cum se plecase, cu pantalonii întinși pe o emisferă enormă, nu știu ce m-a oprit să nu-i aplic o lovitură din plin cu talpa ghetei, să-l trimit rostogolindu-se de-a bușilea prin ușile deschise, pe scări, pînă în stradă.

Canalia !

II

PAIAȚA ROȘIE

— Cucu !

Am închis cu o tresărire de bucurie robinetul dușului, să curm zgomotul apei.

— Cucu !

Era ea. Glasul ei. Am îmbrăcat repede halatul spongios și, cu apa șuroind, m-am repezit să deschid ușa.

— Ce se întîmplă cu tine, *Ange* ?... Ce-a fost ? De unde vii ?...

Angela îmi astupă gura cu palma ei trandafirie

— Ce avalanșă ! rîse. Cum să răspund deodată la atîtea întrebări ?

Cealaltă mînă mi-o trecu după gît, mă trase plecat spre ea, îmi despărți părul ud de pe frunte și mă sărută apăsat.

— Ai dormit bine, *Motocel* ?

Ce întrebare ? Toată noaptea mă zbătusem dintr-o cameră în alta, ca în tot atîtea cuști, măsurînd pe acul fiecărui pendul cît de încet trec minutele. De zece ori la telefon, deșteptasem toți cunoscuții și cunoscutele, să aflu ceva. Rugasem posturile de ajutor să mă anunțe la cel mai mic accident de automobil de pe Coastă. Acum, intrasem sub peria de gheață a dușului să-mi răcoresc tîmplele dureroase și pleoapele arse de nesomn. Iar ea, ea mă întreba dacă am dormit bine !...

Avea o pălărie roz și un costum roz, feciorelnic, pe care numai o frăgezime inalterabilă ca a ei și le putea îngădui. Am încercat să-i scot pălăria. S-a ferit în lături :

— N-am venit să stau... N-am timp. Încă n-am terminat. Am trecut numai să te liniştesc, pisicuţule mic şi botos.

Aşa devenisem în alintările ei : *Motocel, pisicuţ, chou,*[3] *ciufulici, fidel...*

— Dar ce-a fost, *Ange* ? Ce n-ai terminat ?...

Ange s-a aşezat pe marginea divanului de baie, păzindu-şi rochia şi pantofii de apă. Ridică genele să dezvelească privirea albastră, în care am văzut ca o ceaţă uşoară deasupra oglinzilor : o împîclire de mîhnire.

Spuse :

— Voi, bărbaţii, nu puteţi înţelege ! În egoismul vostru n-aveţi timp pentru aceasta... Ţi-am lăsat răspuns că poate am să întîrzii. Nu ştiam cît..

Făcu o pauză. Îşi scoase şi îşi puse la loc mănuşa. Suspină, vorbind ca pentru ea singură :

— Ah !... E prea multă mizerie pe care o uităm... Fiindcă nu o vedeam sub ochi, ni se pare că a dispărut de pe faţa pămîntului... Şi deodată... Cioc-cioc ! Cu o telegramă neaşteptată, mesajul unei suferinţe, un scîncet, un sughiţ de plîns, vine să-ţi aducă aminte că mai este şi altceva pe lume decît fericirea ta...

Niciodată n-o auzisem vorbind atît de grav. M-am aşezat alături şi i-am cuprins mîinile :

— *Ange...* Ce înseamnă toate ? Ce suferinţă ? Ce-a fost ? Ce este ?...

Ea dădu capul pe spate şi surîse cu o urmă de întristare în trăsături. Ştiţi. Un surîs cum se vede cîteodată numai pe obrazul nevinovat al femeilor şi al copiilor. Un surîs care nu e încă rîs şi care a fost parcă plîns. Nedecis. Ploaie cu soare.

Se scutură. Surîsul se şterse. Spuse, sărind în picioare :

— Eu stau de vorbă şi timpul n-aşteaptă... Să-ţi spun în cîteva cuvinte, deşi acestea pe tine n-au de ce să te intereseze... Am primit ieri o telegramă. De la o prietenă foarte bună, o fostă colegă de pension. E foarte, foarte bolnavă. Pierdută ! E la San-Remo şi e singură... Am fost acolo, am găsit-o într-o stare inimaginabilă... Nu puteam s-o las aşa, noaptea, cu o simplă soră de caritate abia angajată... o streină. Şi acum trebuie să mă întorc iar. Să aranjez ceva, să caut un sanatoriu... Încît te rog să

nu mă aştepţi la dejun şi să nu te alarmezi dacă, diseară, întîrzii... Pa, *Ciufulici* ! Şi nu face mutra aceasta consternată, care nu-mi place... Totul are să se termine într-o zi, două, cel mult trei...

Îmi trecu din nou braţul pe după gît şi mă sărută apăsat, în acelaşi loc, pe frunte. S-a desfăcut să pornească spre uşă. Am oprit-o de mînă, răsucind-o în faţă :

— Dar, *Ange,* acestea sînt lucruri pe care nu le poate aranja o femeie singură !... Aşteaptă cinci minute să mă îmbrac. Merg cu tine...

— Nu-nu ! se smulse *Ange*. Aceasta nu. Cunosc cinci minutele tale... Se fac o oră. Şi pe urmă, sînt lucruri în care femeile iubesc să nu se afle amestecat un bărbat. Pa ! Încă o dată te rog să nu fii neliniştit, dacă întîrzii...

Uşa s-a trîntit în urmă. După cîteva clipe, s-a auzit afară claxonul de la Hispano. Am alergat la fereastră. La volan *Ange* demara şi schimba vitezele cu o bruscheţă energică pe care nu i-o cunoşteam. Era încîntătoare în hotărîrea aceasta nervoasă şi plină de nerăbdare să alerge mai repede în ajutorul unei prietene.

A ridicat ochii, m-a zărit şi mi-a fluturat mîna în aer.

— La revedere. Nu te impacienta...

M-am întors în sala de baie. În oglindă, chipul mi s-a arătat cu o pată însîngerată pe frunte. Roşul de pe buzele Angelei. Un sigil, ca o cicatrice proaspătă.

Am început să mă îmbrac gînditor, alegînd cravăţile. Parcă erau mai multe. Şi lipseşte una pe care am cumpărat-o chiar ieri... Fleacuri ! Gîndurile se adunară din nou, toate, numai la Angela. Discreţia ei era admirabilă şi totuşi îmi strecurase o umbră de nemulţumire.

Ascunsese telegrama. Îşi vizase singură biletul de trecere, al ei şi al automobilului, pentru Italia. Plecase cînd nu eram acasă. După cum mă întrebase stăruitor ieri, de ce nu ies să fac puţină mişcare şi să iau aer, îmi părea acum că a aşteptat înadins să lipsesc. Lăsase un simplu bilet cu literele zgîriate în fugă : „Poate întîrzii. Nu te alarma. Nu mă aştepta. Te sărută mai lung ca întotdeauna, *Ange.*“

Celina, camerista, îmi răspunsese că nu ştie unde a plecat şi nici dacă a plecat într-adevăr, undeva, în afară

de oraş. Totuşi, acum îmi aminteam bine, că ieri dimineaţă Celina orînduia ceva în trusa stăpînei şi, cînd am surprins-o, a închis repede capacul, căutîndu-şi aiurea de lucru. Mi s-a părut suspectă fereala aceasta. O bănuiam că scotoceşte fără ştirea Angelei. Chiar mă hotărîsem s-o avertizez pe *Ange*...

Am trecut în cămara unde se aflau clădite valizele imense şi numeroase ca pentru nişte vagabonzi de lux cum eram noi. Trusa Angelei dispăruse. Va să zică, ştia de ieri că va lipsi toată noaptea. Ştia şi nu mi-a spus-o. Iar între ea şi servitoare exista aşadar o înţelegere, o complicitate. Aceste secrete nu-mi plăceau.

N-am vrut să iau masa acasă. La restaurant am dejunat singur. Adică am încercat să dejunez. Felurile se perindau abia atinse. Am deşertat sticla de vin pînă la fund. Ceva, un demon mic şi perfid nu-şi găsea astîmpăr în mine.

În după-amiaza aceea, la Cazino, am pierdut toţi banii cîţi îi aveam la mine. Am început în glumă, eu, care nu pusesem încă mîna pe-o carte, numai ca să-mi ucid timpul şi să-mi schimb o enervare pe alta. M-am uitat la ceas. Mai aveam timp să trec la bancă.

— Cît aţi spus ?... Cincisprezece mii ? întrebă contabilul, cercetînd într-un registru. Nu mai aveţi disponibil decît patru... A ridicat o sumă, doamna, ieri... Restul, pînă la aceste patru mii, l-a ridicat astăzi ..

— A, da... Pardon ! m-am prefăcut că-mi amintesc

Şi am semnat pentru patru mii, stăpînindu-mă să nu-mi tremure mîna şi ascunzîndu-mi tremurul buzelor.

Tot pe marginea ghişeului, am scris telegrama la banca din ţară, să-mi trimită urgent altă rezervă.

În stradă lumina juca straniu înaintea ochilor, iar oamenii mi s-au părut că trec în sus şi în jos, rîzînd, conservînd şi sorindu-se, într-o indiferenţă bestială.

Nu mai puteam înţelege. Depăşea orice explicaţie. Depozitul meu se afla încredinţat în condiţii prea obicinuite într-un oraş ca Monte-Carlo, unde jumătate din hivernanţi fac de două ori pe zi drumul între un ghişeu de bancă şi sălile de joc. Puteam să ridic eu, sau Angela, indiferent, pe o singură semnătură. Niciodată n-am întrebat-o cît. Nici n-am voit să ştiu. Iar suma luată de ea

acum, în două zile, întrecea prețul existenței noastre, cu toată risipa, pe-o jumătate de an.

Un gînd mi-a fulgerat și l-am respins îndată, ca o bănuială absurdă și monstruoasă :

— A plecat... *Faty* a avut dreptate !

Ce copilăros judecam încă. De ce-ar fi plecat, cînd totul pînă acum nu fusese decît un început ?

Mi s-a părut drumul prea lung pînă acasă.

Am deschis șifonierele, cutiile cu bijuterii. Totul era neclintit. Rochiile atîrnau în speteze ; înzecit curcubeu de mătase, broderii, voaluri și catifea. Niciodată nu mi-am dat seama că sînt atîtea. Colierele și inelele se aflau la locul lor, culcate pe micile catafalcuri de pluș. Nici măcar nu erau încuiate. Cum am putut să-mi închipuiesc ? De ce-ar fi plecat ? Era o casă din care lipsea stăpîna pentru cîteva ore și nimic altceva. Dar surpriza de adineaori de la bancă ? Pentru ce i-a trebuit o sumă atît de neobișnuită, și luată în două rînduri, și fără să-mi pomenească nimic ? Prevedeam încă o noapte de insomnie. Și de astă-dată nu singur. Torturat de prezența acelui demon mic și perfid, care-mi sufla în ureche întrebări fără răspuns. Am încercat să citesc și am aruncat cartea după întîile pagini. Am rămas într-un cot, pe divan, față în față cu o paiață roșie de pislă, păpușa favorită a Angelei.

Era o paiață cu obrazul zugrăvit, desigur, de un adevărat, de un mare artist... Un cap expresiv, dureros, batjocoritor cu propria lui durere, în rîsul aproape uman. Niciodată n-am văzut un rîs în care să străbată atîta suferință.

Îmi închipui că era opera unui emigrant rus ; vreun ratat genial și muritor de foame, cum se aflau atîția, prostituîndu-și unii talentul, alții conștiința, alții corpul, în acest infern de putreziciune parfumată al Rivierei.

(Pînă acum mi se păruse Eden — acum începeam să numesc Riviera, un Infern !)

Stăteam într-un cot, față în față cu paiața de cîrpă și piele zugrăvită. Era o confruntare mută. Stranie. Și paiața rîdea : rîdea cu rîsul ei sfîșietor.

Atunci mi-am dat întîia oară seamă cît de singur mă aflu într-adevăr, într-o lume unde totul și toți îmi erau

cu desăvîrşire străini. Cu o zi înainte mă credeam înconjurat de prieteni veseli, vrednici de toată încrederea; admirabili camarazi, nesecate izvoare de idei, de proiecte ingenioase pentru a distruge încă o noapte, a organiza o excursie, a pregăti altora o surpriză şi a pune la cale o farsă de pomină. După cele dintîi săptămîni petrecute la picioarele Angelei, revenisem treptat, nesimţit, în viaţa de hoinăreală şi desfăt a tuturor. Pot spune că era întîia oară cînd mă simţeam într-o lume urzită după chipul şi asemănarea mea. Toţi aci aveau o zi, două, o lună, o viaţă întreagă de pierdut. Nimeni nu pomenea despre afaceri plicticoase, griji şi obligaţii. Obligaţia era un dejun, un supeu, o reprezentaţie; era o întîlnire în grup pentru a pleca la Peira-Cava, la Grasse, la Cannes, la Nisa; cu vaporul în Corsica — era o noapte de mare gală, la Hotel de Paris, aci, sau la Negresco şi Ruhl, la Nisa; sau la Carlton şi Gallia, la Cannes; sau la Provençal, la Juan-les-Pins; acestea erau singurele griji, singurele subiecte de conversaţie. Cum nu m-ar fi încîntat această fermecătoare societate, în care toţi erau ca mine şi eu eram ca toţi ?.

Şi deodată, în ceasul acela, m-am simţit părăsit şi-am descoperit că n-aş afla printre toţi cunoscuţii, de-o seară sau de-o lună, un singur om căruia să-i împărtăşesc omeneşte, fără umilinţă, supliciul lăuntric. Să aştept de la el cuvîntul de reconfortare. Unul m-ar fi ascultat plictisit şi m-ar fi întrerupt, să întrebe dacă m-am decis ori nu să plecăm la Peira-Cava, pentru concursurile de bob şi de schi. Altul ar surîde cinic. Celălalt s-ar scuza şi ar pleca repede, la o întîlnire cu o femeie din celălalt capăt al planetei, pe care a cunoscut-o aseară. Iar pentru toţi, aş fi devenit în aceeaşi clipă un subiect de deridere, de aluzii şi de dispreţ, cum nu odată ne-am mai înveselit împreună de păţaniile atît de groteşti ale altora.

Eu stăteam faţă în faţă cu o paiaţă roşie care rîdea Rîdea cu rîsul ei sfîşietor.

Celina intră să pregătească patul.

— Domnul nu se duce la masă ?

— Nu, Celino. Aştept...

— Am uitat să vă spun. Vă rog să mă iertaţi. A comunicat doamna la telefon că nu poate veni în astă-seară. Dar mîine dimineață la zece, cel mai tîrziu unsprezece, va fi aci. Doamna a spus că regretă foarte mult că nu eraţi acasă, să vă comunice aceasta direct, la telefon...

Am zvîrlit paiaţa şi m-am ridicat în picioare.

— Celino !

— Domnul doreşte ceva ?...

— Celino, unde e doamna ? De unde a comunicat ?

— Domnul ştie mai bine unde e. Doamna n-are niciodată obiceiul să-mi povestească afacerile sale. La noi nu e obiceiul...

Aceasta era pentru mine, valahul.

Am scos din buzunar o hîrtie de o mie, din cele patru :

— Celino, uite ce am pentru tine, dacă îmi mărturiseşti unde e doamna şi de ce a plecat.

Celina mă privi cu o mirare impertinentă în ochi şi se îndreptă spre uşă, cu mîinile în buzunările minuscule ale şorţului de dantelă :

— Domnul glumeşte ?...

Mi-a trîntit uşa. „Am s-o dau afară !" — am scrîşnit. Pe urmă toată indignarea s-a întors împotriva mea. Procedasem ca un imbecil. Ca un erou de vodevil prost, încercînd să corup o servitoare, primind de la dînsa lecţii. Eram sigur că Angela nu-i vorbise la telefon, că această convorbire fusese dinainte ticluită ; nu mă îndoiam că încă de ieri Celina ştia unde a plecat Angela şi că nu se va întoarce nici în această noapte — dar nu de la ea puteam să aflu şi nu acesta fusese mijlocul cel mai bun să aflu.

M-am aşezat din nou pe divan şi am tras paiaţa în faţă, să-i savurez ca o băutură amară rîsul ei dureros.

Paiaţa rîdea.

Eu am plîns.

Dimineaţa m-am deşteptat îmbrăcat, cu hainele mototolite, cu trupul amorţit, cu capul greu după vise urîte şi nesfîrşite. Prin somn, toată noaptea mi-am dat seama că visul care mă chinuia era numai o nălucire absurdă şi imposibilă ; că e destul să mă trezesc şi să dispară. Prin

somn, îmi porunceam să mă deştept şi să mă eliberez de tortura vedeniilor. Iar somnul mă ţinea mai departe prizonier visului înăbuşitor, împotriva căruia vroiam să strig şi nu căpătam glas.

Mai tîrziu aveam să învăţ că sînt ceasuri în viaţa cea de aievea, mai înfricoşate decît cele mai urîte visuri. Aveam să învăţ că pentru a le uita pe acelea, pentru a le suspenda o noapte măcar, doreşti să cazi într-un somn greu şi nesfîrşit, din care să nu te mai deştepţi. Dar somnul atunci nu vine, iar deşteptarea la realitate e încă mai plină de spaimă.

Eram încă în faza cînd un coşmar ţi se pare mai chinuitor ca viaţa cea adevărată.

Paiaţa rîdea, faţă în faţă, ochi în ochi, cu mine. I-am turtit obrazul cu un pumn. Rîsul s-a strîmbat mai dureros şi oribil. Pe urmă, încet, pieliţa umplută cu vată şi-a luat forma dintîi şi rîsul m-a persecutat ca o mustrare: „Ce ai cu mine?... Ce sînt eu vinovată, o biată paiaţă de cîrpă? Nu o paiaţă de carne şi oase, cu creier şi inimă şi nervi, ca tine!.. Cu aceea ce tu numeşti inteligenţă, ca tine!..“

Am aruncat-o cu faţa în jos, deasupra pernelor, să nu-i mai văd rîsul. Pe urmă, am intrat în baie, sub duş, şi am dat drumul robinetului de apă rece, rece, cît mai rece

— Cucu! Cucu!

Era ea. Iarăşi glasul ei. Mi s-a părut întîi că e o înşelare a auzului. Dar era glasul ei într-adevăr.

Răsucind robinetul, un gînd stupid, de nebun, mă încercă. Aşadar e destul să intru în baie, ca Angela să apară ca din pămînt! Iar uşa am deschis-o fără tresăltarea de bucurie de ieri. Îmi hotărîsem acum cea mai mare stăpînire de sine. De tactul meu depindea posibilitatea să aflu ori nu adevărul.

— Ce-am auzit, *mon petit chou*?... Mi-a spus Celina! Ai dormit îmbrăcat... N-ai cinat... Ce înseamnă acestea? Aşa ne-a fost vorba?...

Un sărut pe frunte. S-ar fi spus un sărut ritual. M-am privit fără voie în oglindă. Sigiliul însîngerat — roşul de buze al Angelei — apăruse exact în locul unde-a fost ieri. Extraordinar cum se repetă unele scene în viaţă!

De aceea nu știi dacă le trăiești întîia oară, ori le-ai mai trăit altădată, ori le-ai trăit în altă viață.

— Așadar, supărat, *chou* ?

— De ce supărat, *Ange* ? Mai ales că de astă-dată ai avut generozitatea să mă anunți, ca să nu te aștept...

— Închipuiește-ți, *mon petit chou,* că aseară, mai tîrziu, cînd știam că te găsesc acasă, am încercat să vorbesc din nou... A fost imposibil să obțin legătura. Aceasta o uitasem, m-am dezobișnuit de cînd am plecat din țară...

Cu o încruntare între sprîncene, mă sileam să descopăr o urmă — o urmă de ce ? — în privire, în gest ; o șovăială, o jenă, un tremur în glas.

Se mișca foarte firesc. Mă privea în ochi foarte senin. O urmă de oboseală dădea nu știu ce preț încă mai rar frumuseții ei acum puțin tristă, acum puțin dureroasă. Își aruncă pălăria, mănușile, cu o istoveală delicată. Trecu în cealaltă cameră. Mă chemă, cu un glas deodată grav, fără alintările dintotdeauna :

— Dan !

— Da.

— Îmbracă-ți repede pijamaua și vino aici. Repede ! Vreau să mă confesez...

Cînd am intrat, pe pat, alături de poșetă, se afla aruncat un teanc de hîrtii. De hîrtii de o mie.

Angela îmi făcu loc. Îmi prinse ea mîinile :

— Dan, vreau să mă confesez. Dar cu o singură condiție !... Să-mi spui dinainte că m-ai iertat. Numai așa, Dan ; numai așa *Ange* a ta are să știe că poate fi întotdeauna sinceră. N-are să-ți ascundă niciodată nimic... Să nu fie între noi nimic urît... M-ai iertat, da ?

— *Ange,* încă nu știu păcatul... am surîs pe jumătate cucerit, invocînd o Providență care să aranjeze ea toate și să-mi dovedească, cu simplitate, că totul n-a fost decît o nălucire a închipuirii mele.

Ange mă plecă spre dînsa, îmi apăsă sărutul pe frunte. Bun ! Încă un sigiliu roșu. Apoi coborî la buze. Mîna s-a întîlnit cu mîna ei și s-au încleștat. Cînd s-au desprins, eram sigur că păcatul ei, ceea ce numea ea păcat, e fără îndoială mai omenesc și mai explicabil decît cel mai ușor păcat al vreunei femei.

— Să-ți spun... (degetele ei îmi ridicau părul de pe frunte). Dar ia aminte ! Ai iertat înainte de a ști despre ce e vorba !...

— Dragă *Ange,* e iertat, fiindcă îmi imaginez că e vorba de-un păcat care se numește așa numai în închipuirea ta... Cine știe ce copilărie !

— Nu, Dan. Nu e copilărie. E păcat... Și pentru mine e mai grav decît mi-am dat socoteală în primul moment. Dan, ți-am ascuns ceva... Cînd am plecat, am trecut pe la bancă... Nu e așa că tu ai hotărît că banul tău e și al meu ?...

— Ce vorbă, *Ange !* Mai poate să existe asemenea discuție între noi ?

— Tocmai... Am trecut pe la bancă ieri și alaltăieri, și am scos toți banii. Cred că n-au rămas mai mult de o mie, două... I-am luat cu mine. Credeam că am să am nevoie. Prietena mea știu că are un venit foarte neregulat. Îi administrează averea niște bandiți. Și mi-am spus că poate are de achitat casă, medici, consultații, soră de caritate... Poate are nevoie la sanatoriu, să plătească o rezervă mai mare. Știi cît de feroce se poartă asemenea organizații de speculă cu bolnavii care poate durează o săptămînă, poate un an... Așa am gîndit, cum ai spus bine : copilărește... În sfîrșit, ce să-ți povestesc multe ? N-a fost nevoie de nici o centimă. Primise ea... Adică nu ! Alaltăieri încă nu primise — altfel n-aș fi trecut și ieri pe la bancă să ridic în două rînduri. A primit ieri și n-a mai avut nevoie de filantropia mea. Chiar să-ți spun drept, Dan, mi-a făcut impresia că s-a ofensat, cînd a văzut că venisem cu o sumă atît de mare... „Te-ai gîndit și la coșciugul de plumb ? La vagonul mortuar ?“ Așa m-a întrebat... Bolnavii sînt atît de capricioși !.. Iată banii !... Nici nu i-am numărat. Puteam să mă duc să-i dau eu, îndărăt, la bancă... Dar n-am vrut ! Țineam să mă confesez întîi. Te rog să-i depui tu. Și te rog să-i depui așa, ca să nu-i poți scoate decît tu... Nu-mi lăsa ispita aceasta sub ochi.. Cazinoul — nu unul, o sută de cazinouri sînt aici. Într-o zi îmi vine în gînd să trec iarăși pe la bancă și să duc banii nu pentru o prietenă bună și bolnavă, ci direct la caniota[4] Principelui de Monaco... Acesta a fost păcatul meu, Dan !... Spune că m-ai iertat.

Mai era nevoie de iertare ? Aveam ce ierta ?
Totul era simplu și totul se luminase.
— Ce ți-a făcut biata păpușă, s-o maltratezi așa ? întrebă *Ange*, tîrziu, cînd a trecut în cealaltă cameră.
Ridică paiața dintre perne ; o puse pe genunchi. O întorcea cu fața, cînd la ea, cînd la mine.
Paiața rîdea, cînd la *Ange*, cînd la mine.
O așeză între perne, ca un convalescent care nu se poate ține singur în capul oaselor.
Și paiața continua să rîdă la amîndoi, cu rîsul ei mut și sfîșietor.

III

LUME NOUĂ

Un vînt molatic culese scama albă a norilor de pe cer. A fost ca un pămătuf ușor de pene albastre purtat de-o subretă îndemînatecă, să curețe painjenișul și praful, cu toate ferestrele deschise în soare.

Și dimineața sclipi triumfală.

Nici un fulg nu mai stăruia pe bolta de o străvezime cristalică. Nici o pîclă nu mai bara orizontul. Numai pescărușii se înălțau și cădeau, soseau și plecau, cu porțelanul aripilor proaspăt șlefuit în razele atît de devreme toride. Marea lucea imobilă, de mercur. Se înșirau bărci cu pînzele ascuțite și zvelte. Pe linia zării, un singur vapor.

Am potrivit luneta, răsucind, pînă ce l-am apropiat la o sută de pași.

Un vapor italian, de cursă lungă, spre America de Sud, cu punțile încărcate de emigranți, depărtîndu-se către porturile de dincolo de ecuator și ocean, Rio de Janeiro, Buenos-Aires : nume sonore, orașe fabuloase, vaste pampasuri virgine, smîrcuri de friguri galbene și codri cu flori veninoase, spre care pornesc deznădăjduiții Calabriei și ai Piemontului să-și încerce un noroc himeric. Prin ochiul lunetei se vedeau mulți, tăcuți, gînditori, rezemați în neclintire cu coatele pe balustradele de fier. Priveau țărmul patriei lor mediterane, în care hotarul Franței și al Italiei se ștergea, se confunda, în aceleași livezi de măslini și de portocali, aceleași cetăți și cimitire cu negri chiparoși pe vîrfuri de munte, aceleași răsadnițe de garoafe. O fetiță flutura cu batista un semn alb și timid de adio.

Încă trei zile și vor fi în oceanul pustiu. Încă trei săptămîni și vor fi într-un continent unde numai numele și vegetația sînt de un pitoresc superb și romantic ; dar unde sclavia albilor e mai cruntă ca supliciul pieilor roșii pe vremea conchistadorilor.

Am răsucit resortul zimțat și priveliștea s-a înecat într-o tremurare albastră, cu toți oamenii aceia în aspra lor nemișcare și cu fluturarea albă și tristă de batistă. Nu era o apariție ca pentru o asemenea dimineață și un asemenea ceas. O navă purtînd peste mări și oceane, sub constelații necunoscute, o mizerie care nu-și mai încăpea loc acasă la dînsa.

Pe masa de pai împletit de pe terasă așteptau ziarele din țară, ca întotdeauna cu benzile nedesfăcute. Ce-mi puteau spune ? Nu le deschideam nici un sfert de ceas într-o săptămînă. Rădăcinile înfipte acolo n-au fost niciodată prea adînci. Cîteva fibre : două morminte. Suvenirul unei copilării alintate ; o adolescentă fără de grijă și fără răspundere ; o tinerețe fără prieteni, cu tovarăși de bar și de curse, capricii întotdeauna satisfăcute, o indiferență distrată, pentru toată viața de larve a unor oameni cu grijile și nevoile și mulțumirile și bucuriile străine de mine și vrednice de milă, cînd nu erau de dispreț. Am rupt cingătoarea adresei, am deschis o foaie și mi-am aruncat ochii : Viscolul din nordul Moldovei ; problema șomerilor se agravează ; reducerea salariilor ; întrunirea de protestare a chiriașilor : 28° sub zero în Sighetul Marmației : trenuri înzăpezite ; scarlatina la Iași ; trei femei devorate de lupi ; o familie se sinucide... Brr ! Ce lectură ghețoasă, ce lume barbară ! Îmi trimitea oare vreodată alte vești țara mea de naștere, cu trenuri împotmolite de viscol, familii care se sinucid și copii care mor de scarlatină ?

Aprinzînd țigara și golind ceașca de cafea, am desfăcut un ziar cu lectura mai plăcută. *L'Eclaireur de Nice.* Aceasta da !... *Au club Alpin Français. La Réouverture du Monte-Carlo Beach. Le Rameau Fleuri au Palais de la Méditerranée. Championat International de Danse. Polo de la Côte d'Azur, à Cannes. Demain : Bataille de Fleurs enfantine... Les Arrivées et les Départs. Sont arrivés*[5] :

Marquis de Montleon, comte et comtesse A. de Larusse, M. F. de Castro, M. B. Dumbar, M. Fuller, M-me Bennet, M. Van Dinnen, M. O. Kerpen, Mr. F. Armstrony, M. Juan di Urquia, M. Lee How, M-me Goulin, Mr. Griffith, M. Hood... Sezonul e în plin. Cele douăsprezece trenuri deșartă în fiecare zi alți drumeți, presărîndu-i în toate stațiile coastei de Azur, cu movilele lor de geamantane, de valize, de cutii lăcuite de pălării, cu carnetele lor de cecuri, cu valeți și cameriste, cu automobile și cu toalete încă nedesfăcute din cutiile cu panglici ale croitoreselor celebre în trei continente. În România ies lupii la drum și călătorii îngheață în trenurile înzăpezite. Brr! Să căutăm astăzi ceva mai amuzant decît suvenirurile acestea din țara sciților și a tracilor.

— *Ange !* am strigat.

— Imediat, *mon petit chou !* mi-a răspuns Angela din casă.

Glasul era vesel — s-ar fi spus parfumat. Se ghicea îndată că e glasul unei femei frumoase și cochete, care în fața oglinzii aruncă ultimele retușări de alb, de negru și de roșu ; se depărtează și se apropie să verifice efectul și se simte încîntată de tenul din acea dimineață.

Știam ce înseamnă pentru Angela „imediat". Cel puțin zece minute, un sfert de oră, nu arareori jumătate.

Cu palmele încrucișate sub ceafă, am început să mă legăn pe scaunul cu tălpi curbe, privind orizontul marin cu ochii micșorați între gene de atît de orbitoare lumină.

Întîmplarea de acum două săptămîni era uitată. Angela s-a mai dus de două ori la prietena bolnavă de la San Remo. Pe urmă părea că a uitat-o. Discreția m-a oprit să întreb ; și poate ceva mai mult decît discreția — o gelozie nemărturisită pe tot ce simțeam că mi-ar fi putut-o îndepărta cît de puțin și cît de nevinovat : o prietenă, o carte, o plimbare singură ; o bucurie, o plăcere ori o preocupare a ei, la care nu eram chemat să particip.

Paiața roșie se afla aci, încălecată pe marginea unui jîlț, cum a lăsat-o *Ange* înainte de a pleca să se îmbrace. V-am spus că era o păpușă nedespărțită, pe care o tîra din cameră în cameră și o juca pe genunchi, chiar la masă cîteodată, ca adineaori, cînd își sorbea șocolata. O reze-

mase încălecată pe brațul scaunului de paie. Paiața își ascunsese fața în piept ; cu mîinile spînzurate, avea ceva dezolat și răpus, ca un clovn asasinat în a cărui moarte grotescă publicul nu crede și-l așteaptă să zvîcnească, reluîndu-și meseria lui de schime și strîmbături. Am îndreptat-o rezemîndu-i gîtul de spătarul jilțului. Îndată mi-a rîs în obraz, cu rîsul acela mut, dureros și insuportabil

Părea că numai ea își amintește noaptea pe care am petrecut-o amîndoi față în față. Iar fiindcă eu am uitat-o, de mine își rîde și pe mine mă compătimește.

— Ești un prost ! Un intrigant ! Un calomniator !... l-am mustrat în glumă, dîndu-i o sfîrlă peste nas cu degetul.

Lovitura ușoară îl culcă la loc cu bărbia în piept, cu mîinile de cîrpă spînzurate.

— Ce ți-a făcut, *Motocel,* de-l maltratezi întotdeauna așa ? întrebă *Ange,* apărînd de la spate. A treia oară te surprind... E un adevărat viciu.

Angela îl alintă și îl puse între pernele jilțului, cuminte, cu fața la mine, ca un copil care, oricît de monstruos și de infirm ar fi, avea și el drept să se bucure de o dimineață atît de luminoasă, anunțînd o zi atît de superbă. Paiața rîse la mare și la soare, uitîndu-ne pe noi.

— Ce program ai hotărît pentru azi ?

Ange aștepta răspunsul. Dar mai repede decît răspunsul, aștepta exclamația mea de surpriză și de încîntare. Modelul admirat ieri, în vitrina de la *Gaston et Gaston,* îi mula astăzi mijlocul ei de-o tinerețe și de-o zveltețe inalterabilă. Și oricine ar fi recunoscut, că tot costumul acela de sport, alb și roșu de garoafă, croit pentru o fetiță de optsprezece ani, arăta acum înzecit mai fermecător decît pe manechinul neînsuflețit din vitrină ; ceea ce se întîmplă, spre dezolarea femeilor, o dată la o mie de cazuri.

— Ei, Dan ? Programul ; care e programul azi ? Ce-ai rămas așa ?

— Să lăsăm programul, *Ange !* am declarat surizînd. Lasă-mă să mă reculeg...

Era moda atunci (și o găseam foarte de spirit) să facem în orice împrejurare o figură de imbecili. Credeam

aceasta foarte american ; foarte în genul lui Charlot [6] și al lui Buster Keaton. Am suprimat deci surîsul de pe buze, și cu mîinile spînzurate ca brațele de cîrpă ale paiaței, am privit costumul Angelei cu o admirație tîmpită, ceea ce echivala cu cel mai elocvent compliment.

Ange mă deșteptă la realitate cu o sfîrlă de unghie roză în vîrful nasului, exact cum tratasem mai adineaori paiața. Pe urmă se așeză pe brațul balansoarului, trecîndu-mi mîna după gît :

— Așa e că e nostim costumul ? Am vrut să-ți fac o surpriză. Spuneai ieri că are să-mi vină mai bine cel cu albastru.

După o pauză :

— ...de altfel l-am luat și pe acela. Am cerut să-i facă o modificare și cred că pînă diseară mi-l trimite. Știi ? Trebuie să ne pregătim, căci avem de dat ochii cu adversari serioși.

De data aceasta privirea mea a fost idioată fără voie, și fără intenția de a parodia mutra semnificată a lui Buster Keaton. Nu pricepeam. Ce pregătiri ? Ce adversari serioși ?

— Nu știu nimic, *Ange*.

— Ai dreptate. Am uitat să-ți spun.

Îmi răsuci fața apucîndu-mă gingaș cu vîrful degetelor de bărbie și mă privi în ochi, cu ochii ei limpezi și puri, de azur.

Continuă :

— Spune drept, *mon petit chou !*... Nu te-ai plictisit de monotonia de aci ? Mai ales de lumea aceasta de aci ?.

— N-am observat, *Ange*. N-am avut vreme cînd să mă plictisesc. De cînd te cunosc pe tine, nu știu ce înseamnă aceea plictiseală.

— *Flatteur !*... Eu sînt mai puțin ipocrită. Îți mărturisesc, fără înconjur, că a început să nu mă mai amuze societatea de aci. E prea amestecată. Prea mulți turiști. *Un ramassis de bourgeois endimanchés. Et, à côté, trop de rastas !* [7] Nu crezi ?

— Să admitem. Dar încă nu înțeleg...

— Ai să înțelegi ușor, *Motocel !* Leapădă pijamaua, îmbracă haina și hai să facem un tur pînă la Cannes,

Presimt că o să ne placă mai bine aerul și mai ales lumea de acolo. Și presimt că o să găsim un apartament mai convenabil ca acesta... Dă-mi puțin ziarul.

Deschise ziarul, căută cu ochii rubrica vilegiaturiștilor de la Cannes. După cîteva clipe mi-l întinse :

— Citește și ai să te convingi și tu.

Am citit și m-am convins, ceea ce de altfel știam. Într-adevăr, la Cannes, mai puțini turiști cu bilet circular, mai puțini aventurieri mărunți de cazino, mai puțini jucători decavați. Doi regi, cinci regine, o duzină de prinți și principese moștenitoare, toți supraviețuitorii familiei imperiale rusești, șahul Persiei, nu știu cîți regi ai petrolului, ai fierului, ai bumbacului.

— Dar ce avem noi cu toți aceștia, *Ange* ? Nu mă văd defel stînd la masă cu regele Suediei și servind țigări din tabachera lui Manuel [8]. Îmi cunosc perfect lungul nasului. E exact cum scrie în pașaport : potrivit. Nu mi-ai văzut pașaportul ? Ah ! Acolo se află rezumată toată mediocritatea mea : statură potrivită, nas potrivit, gură potrivită, ambiții potrivite, venit potrivit, viitor potrivit...

Ange așteptă să sfîrșesc ca un copil răsfățat ; apoi îmi vorbi serios :

— Să lăsăm copilăriile, *Ciufulici* [1]... Dacă te gîndești bine, ai să-mi dai dreptate. Toată lumea aceasta de la Cannes, în mod fatal atrage alta mai sever triată ca aci, unde nu este decît un tripou cu toate anexele lui, sau ca la Nisa, de care am oroare, cu toate babele, pensionarii și fostele guvernante, care vin să-și ronțăie renta meschin, economisind bucățelele de zahăr de la cafeaua cu lapte. La Cannes n-ai să stai la masă cu regele Suediei, nici cu ambasadorul Statelor-Unite... Dar e foarte ușor și natural, să intrăm în relații cu amicii amicilor lor.

— Pentru ce mare ispravă, *Ange* ? Mă simt așa de bine !... Ne simțim așa de bine numai noi, mai ales acum, cînd ne-au cam slăbit cu prietenia compatrioții.

— Uf ! Ești un nesuferit cînd începi cu argumentările tale Fugi și-ți îmbracă haina ! Eu sun să scoată mașina.

M-am supus. În definitiv la Cannes sau aci, îmi era totuna. În cîteva clipe am fost gata, cu pardesiul subțire de gabardină pe braț, coborînd scările împreună cu *Ange*. Celina ne ieși înainte cu o telegramă în mînă :

— Pentru doamna...

Îndată m-am gîndit la prietena bolnavă de la San Remo, și m-am gîndit — o mărturisesc — fără nici o înduioșare pentru soarta ei de ftizică osîndită irevocabil. M-am gîndit cu o dușmănie răutăcioasă și surdă. O telegramă de la dînsa însemna din nou drumurile pe nevestite, nopțile Angelei departe de mine, ceasurile de atunci care au adus singurii nori tulburi, pe un cer în permanență senin.

— Ce coincidență ! rosti Angela, cu o surpriză pe care n-aș fi putut-o numi bucuroasă. Tocmai îmi telegrafiază fratele meu, Bibia, că și el a sosit la Cannes. Îmi era într-un fel dor de dînsul, deși ne-am despărțit cam supărați. Nu l-am văzut de-un an. Timpul vindecă... Imaginează-ți *Motocel !* Îi intrase numaidecît în cap să se însoare cu o cîntăreață de cabaret. Dar nu un cabaret cum crezi tu. O cîntăreață de tavernă pentru marinari... Un fel de făptură monstruoasă și cu zece ani mai în vîrstă ca dînsul. Scandalos ! M-am opus. Ne-am certat... Acum sper că s-a vindecat. Dacă îmi telegrafiază înseamnă că se întoarce pocăit la sfaturile mele... Dan, dar să nu-ți închipui că e un om care poate să stea la masă cu regele Suediei sau să servească țigări din porttigaretul lui Manuel... E, cum să-ți spun ? — un primitiv. Un fel de forță elementară a naturii. Nici carte n-a prea vrut să învețe... Încît n-ai să poți discuta cu el despre Paul Valéry și Claudel. Cel mult despre ultimul tip de motor al lui Citroën !... Pasiunea lui a fost mecanica...

— Prea multe explicații, *Ange*..., am întrerupt-o prinzîndu-i brațul și coborînd. Frații nu ni-i alegem noi. Ni-i face cadou destinul !... Ai aerul că te scuzi și că vrei să-l scuzi. Poate să fie un om care habar n-are de Paul Valéry și de Claudel și cu toate acestea să rămînă un *brave tipe*, în orice caz, mai simpatic decît atîția admiratori ai lui Valéry sau Claudel, pe care nu dau două parale...

Angela îmi mulțumi strîngîndu-mi brațul. Se așeză la volan : eu, alături.

N-am ajuns la colțul străzii, în șoseaua principală, care ține țărmul mării în stîncă pînă la Nisa, și *Ange* îmi ceru o țigară :

— Aprinde-mi tu !

Am aprins-o ; a tras cîteva fumuri și a zvîrlit-o. Mi s-a părut că nu conduce cu siguranța dintotdeauna. Era preocupată ; o ghiceam monologînd interior. Un domn gras, în haine cadrilate, încercă să traverseze șoseaua, după doi pași se răzgîndi și sări cu o mișcare caraghioasă îndărăt.

Angela frînă la o jumătate de metru. Îl invită înciudată :

— Poftim. Treci... Dar treci odată !

Domnul traversă, rușinat și bombănind singur, gesticulînd cu un mănunchi de garoafe.

— Imbecilul ! îl ocărî Angela, apăsînd cu o iritare nejustificată pe accelerator. Încă un pas și era sub roate. Ai observat ce mutră avea ? Leit *Faty* al nostru !...

Angela n-ar fi putut rosti numele lui *Faty* într-un moment mai nepotrivit. Poate și-a dat seama. Căci a început să mîne mai nervos și a cerut altă țigară, pe care am aprins-o distrat ; pe care a primit-o și ea cu gîndul în altă parte.

Numele lui *Faty* mi-a amintit sfaturile lui de pe terasă ; bărbatul Angelei, funcționarul cu o leafă modestă, dus la morgă cu un glonț în tîmplă ; scandalul de după șase luni și inițialele din ziare ; bancherul Zolittis, care cutreieră acum cafenelele, ca un spectru abrutizat, cu guler slinos și cu barbă nerasă, primind cu un rîs tîmp, un ceai cu corn de la samsarii zvîrliți altădată pe scări... După această galerie a victimelor, omul gras și cu ochii înecați în osînză, improvizat în îngerul meu păzitor, îmi pomenise despre „individul“ dispărut ; fratele, brută păroasă... Așadar, fratele acesta exista ? Apăruse ! Aveam să-l cunosc acuși. Și chiar Angela mi-l zugrăvise anticipat, aproape în culorile lui *Faty*. Un primitiv ! O forță elementară a naturii ! Am răsucit pe nesimțite ochii și am privit mai atent la profilul Angelei. Ce cunoșteam din viața ei ? Ce-mi spusese vreodată ? Pînă și vîrsta era pentru mine o enigmă. În diminețile cele mai ostenite, cînd ne întorceam de la cabarete și dancinguri în zori, eu aveam o figură mai bătrînă și mai devastată. Eu, care nu împlinisem încă douăzeci și cinci de ani. Ea părea de douăzeci.

Poate depășise treizeci și cinci, dacă m-aș fi potrivit la cronologia evenimentelor povestite de *Faty*.

Angela îmi simți privirea ; îmi ghici gîndul. Îmi aruncă o mustrare albastră printre gene, rapidă, atît cît îngăduia atenția încordată la un drum numai viraje și viaducte, între stînci și abisul de jos al mării :

— De ce mă examinezi așa, Dan ?... Am ceva pe obraz ?

Din mers potrivi oglinda parbrizului, se cercetă și dînsa, surîzînd îndată, mulțumită de rezultatul examenului. Frăgezimea și puritatea erau neatinse. Iar semnele pe care le căuta îi dădeau un farmec pueril : părea o fetiță necăjită și ciudoasă din pricina unui capriciu contrariat.

— Nu-mi spui ? Ce-ai descoperit, *Motocel ?*

— Te văd nervoasă, *Ange*... Și aștept momentul cînd o să zburăm cu tot cu mașină, peste parapet, în mare ! am adăugat glumind. Copiii; cînd se înciudează fără motiv, își sfarmă jucăriile fără explicație...

Angela se uită înainte serioasă. Acceleră să întreacă un Talbot care ne împiedica mersul de cinci minute. Cînd îl depăși, se destinse pe spătarul înclinat ca după o importantă victorie și îmi rosti cu gravitate :

— Să nu vorbești niciodată așa, Dan ! Nu-mi place să-mi amintești... Aceasta poate să devină o obsesie și să sfîrșesc într-o bună zi prin a vă împlini profețiile voastre.

— Ce să-ți amintesc, *Ange* ? Și ce profeții ? Care *noi ?*

— Nu tu.. Alții. Încă nu ți-am spus ? Acum trei ani, eram o bandă, la Paris. Într-o dimineață, după ce ne-au dat afară din toate localurile, am colindat în bătaie de joc vreo cinci ghicitoare faimoase. Toate, dar absolut toate, mi-au prevestit că am să mor într-un accident, zdrobită de stînci, în mare. O iarnă întreagă am suportat toate glumele idioate pe această temă. Devenise o obsesie... Și înțelegi, cînd ești la volan, e destul atît...

Făcu o mișcare spre parapetul de piatră. Jos, la două sute de metri sub noi, era rada de la Villefranche. Golf albastru de sineală, cu torpiloarele și cuirasatele albe, superb aliniate, în vederea nu știu cărei festivități navale O clipă am crezut că facem un salt dincolo, ca în filmele trucate de cinematograf.

Angela răsuci volanul la loc și izbucni într-un rîs nenatural și strident, continuînd :

— ...vezi ? E destul atît, și, cu voie sau fără voie, prezicerile ghicitoarelor se pot realiza întocmai. Chestie de o secundă !... Sînt mai ales unele zile, cînd nu-mi place să-mi amintești despre aceasta.

Era ceva nou. Angela terorizată de superstiții, de fatalitate, de prezicerile stupide ale chiromancienelor.[9] În calmul existenței noastre, am presimțit că apare iarăși o dezordine, o primejdie necunoscută, ca în zilele acelea cînd alerga la San-Remo și îndărăt, ascunzîndu-mi ceva, posedată de o neliniște, de o putere mai tare ca ea. Dar obiazul își luase seninătatea pură dintotdeauna. Îmi ceru a treia țigară aprinsă.

Automobilul nostru înainta masiv ca un tanc și suplu ca o felină, pe șoseaua bitumată lucind ca o piele de șarpe în soare ; încrucișîndu-se în fiecare clipă cu alte mașini de sport și de lux, autocare și limuzine — cei două sute de mii de vilegiaturiști ai Rivierei ieșiți la soare ca gîzele în neastîmpărat, alungîndu-se, întrecîndu-se, căutîndu-se. Printre palmierii și grădinile înflorite, Hispanoul cu radiatorul de nichel și lacul caroseriei de culoarea sîngelui închegat, cu *Ange* în costumul alb-primăvăratec și cu pălăria mică în bor pe ochi, spintecа peisajul ca o gravură din prospectele revistelor mondene cu hîrtie cretată : *La plus brillante saison du monde ; le soleil, des fleurs, un ciel constamment bleu ! (Renseignements et brochures sur demande.)*[10]

Am traversat Nisa cu Promenade des Anglais împestrițată de o plebe internațională hivernînd cu tarif redus ; Cannes, cu cei o mie de pui de crocodil agitîndu-se dezgustător în bazinele cu apă încălzită în țevi de calorifer ; Antibes și Juan-les-Pins cu plaja umbrită de pinii-umbrelă. Golfe-Juan cu vilele și hotelurile cubiste ; și la ora aperitivului, eram la Cannes, pe Boulevard de la Croisette, cu automobilul acostat în fața unui bar mic, ultramodern ; numai piele de Cordova, nichel și lemn exotic, negru și dens ca un metal oxidat.

— Aci mi-a telegrafiat Bibia că și-a lăsat adresa ! mi-a lămurit *Ange*.

Cu un cinic sadism, am dorit să-l văd cît mai repede pe acest Bibia — brută păroasă — în asemenea decor confecționat pentru blazările cele mai rafinate.

Angela mă lăsă cu cartea de cocteiluri înainte și trecu direct la barman, discută ceva, intră în cabina de telefon, după cinci minute se întoarse scoțîndu-și mănușile cu o încetineală savantă. Ați observat vreodată ce gamă de nuanțe există în arta cu care o femeie își eliberează mîna din captivitatea unei mănuși? Odată o smulge brutal, făcînd să sară nasturii și sfîșiind pielea. Sinistru avertisment pentru soț sau amant. Altădată degetele sînt scoase cu precauție, ca o cataplasmă pe o rană, cu mișcări delicate și lente, cu priviri vagi în necunoscut și cu suspine de osteneală insurmontabilă. Aceasta fiindcă în sala restaurantului sau localului de ceai există o pereche de ochi, hipnotizați în adorarea unei făpturi celeste și fragile, ofensată de brutalitățile existenței terestre. Uneori mănușile părăsesc degetele energic și prompt ; sînt aruncate pe masă sau pe scaunul de alături cu o neglijență disprețuitoare. Prudent este la prima ocazie să alegi un local mai puțin anost. Cînd mănușile rămîn însă ferm decise să nu părăsească degetele și cînd ochii femeii încep să măsoare de jos în sus dulapurile de sticlă, mobilierul, persoana de la casă cocoțată pe piedestalul înalt și oglinzile încețoșate, aceeași prudență recomandă să-ți compui o figură dezolată, să invoci un pretext imediat și să propui altă sală de ceai sau alt bar, cerîndu-ți iertare că ai atras-o în asemenea tavernă în ajun de faliment, zvîrlind chelnerului un bacșiș de mare duce și strecurîndu-te pe ușă cît mai repede, să nu te fulgere între umeri privirea asasină a casieriței. Există un limbaj al mănușilor, pe care orice bărbat îl știe și cu amară experiență l-a învățat.

Experiența mea era încă de debutant. Totuși am înțeles că Angela e cu gîndul oriunde în altă parte decît la operația meticuloasă și descompusă ca un film desfășurat *au ralenti.* [11] Trase degetele unul cîte unul, pe urmă trecu amîndouă mănușile prin palma strînsă, de-a lungul, reducîndu-le la un sul. Își privi unghiile, își potrivi inelele. Apoi păru foarte curioasă să afle dacă în palmă mai există semnul misterios, în care cinci chiromanciene au citit o

moarte violentă, în accident alpino-marin. Şi abia după ce termină acest îndelung examen, ridică privirea albastră sub gene — privirea care îmi topea orice rezistenţă şi orice luciditate.

— Se întîmplă ceva plicticos, *Ciufulici!* De la frate-meu nici nu mă prea aştept la altceva... Imaginează-ţi că nu e singur! Îmi spune că a venit cu doi prieteni şi că o să sosească aci cu dînşii... Pe unul îl cunosc. Poate ţi-am vorbit? Guguf!... Om de lume, bine cunoscut, un adevărat gentleman. Pot spune că sînt foarte bună prietenă cu el! Ne cunoaştem de ani şi de ani... Dar celălalt? Cine ştie ce achiziţie a lui frate-meu! Relaţiile lui au fost întotdeauna un motiv de discuţie şi de neplăceri.

Din nou prea multe explicaţii. Exact ca adineaori, cînd s-a precizat la orizont existenţa acestui Bibia. Exact ca în dimineţile cînd se întorcea de la prietena bolnavă.

— *Ange!* m-am grăbit să o scutesc de umilitoarea pledoarie, *Ange,* mai este nevoie de aşa ceva, între noi?... Fratele tău e liber să aibă orice fel de amici. Cred că n-avem nici un drept să ne improvizăm cenzorii săi. Dacă n-o să-ţi placă această *achiziţie* — cum spui — ai să-mi faci semn. Ne ridicăm!... Pe urmă îţi previi fratele să se debaraseze pe viitor de asemenea companii, cînd va fi vorba să se întîlnească cu noi. Pentru tine. Mie îmi e perfect egal! Nu sînt domnişoară... Pînă atunci să încercăm un cocteil.

Era la modă un cocteil trăsnitor, cu alcooluri foarte tari şi amare, cu o stridie gelatinoasă murată în această mixtură. Am comandat o pereche şi am dat paharul pe gît, cu un semn de aprobare încîntată spre barmanul care aştepta complimentele unor clienţi de rasă, cum ne anunţa Hispanoul de la uşă, cu emailul sclipind incandescent în soare. De fapt, stridia murată începu să mi se plimbe pe esofag de sus în jos, ca mercurul dintr-un termometru apropiat şi depărtat de flacără. În fine, stomacul s-a înduioşat şi a primit guma dizolvată de alcooluri; am putut să privesc victorios împrejur.

Barul era tixit. Într-adevăr, o lume de altă calitate decît cea de la Monte-Carlo şi Nisa.

Destul o simplă aruncătură de ochi, pe vulpile argintii, pe pantofii de șarpe și de șopîrlă, pe cravățile de galușat [12]; intimitatea aceasta stilată și fără efuziuni de trivial gust, între oameni care vorbeau la fiecare masă în altă limbă, cu alt accent. *Ange* făcu semn, cerînd alt cocteil. Am dezaprobat-o, surprins. Ea, atît de sobră de obicei cu alcoolul și cu șampania, veghind pînă în zori cu paharul pe jumătate plin numai de hatîrul dansului, părea că încearcă să se reconforteze pentru o întrevedere periculoasă.

Am încercat să-i trag farfurioara cu paharul, mustrînd-o :

— *Ange !...*

Angela a ridicat paharul și l-a sorbit dintr-o singură înghițitură, izbucnind apoi în rîsul acela nenatural și crispat, care de astăzi dimineață revenea a nu știu cîta oară și nu-mi plăcea.

Desfăceam pachetul de țigări, cînd a răsunat glasul Angela a tresărit, întorcîndu-se brusc ca o femeie speriată de zgomotul unei cești sfărîmate în țăndări.

— O mie de ani pace ! rostise glasul gros.

Înaintea noastră era un om scurt, lat peste măsură în umeri, cu obrazul turtit și cu mustăți cum se văd numai in albumurile de timbre poștale, pe mărcile italiene de pe vremea regelui Humberto. [13]

— Frate-meu ! il prezentă Angela, ocolindu-mi privirea.

Putea fi frate al Angelei mele cu ochi de azur acest pitecantrop abia scăpat din caverne ?

Omul îmi strînse mîna într-un cleşte de fier, ca și cum ar fi vrut să mă prevină că e prudent pentru mine să devenim amici. Pe urmă, se întoarse și îmi prezintă, la rîndul său, camarazii așteptînd în picioare :

— Guguf și Eliazar !

Guguf și mai cum ? Eliazar și mai cum ?

Deocamdată am fost silit să mă mulțumesc cu atît. Indivizii se ploconiseră înaintea Angelei ; îmi strînseră degetele, fără să stăruie asupra făpturii mele, cu o discreție sceptică și aproape insultătoare. Mîna acelui care se numea Guguf era subțire, osoasă, de o aristocratică finețe. Mîna

celui care se numea Eliazar era inertă și umedă, rece ca un contact de limax.

Au tras scaunele cubiste în jurul mesei de cristal și de nichel. Guguf a lepădat garderobierei, cu un gest ostenit, bastonul și pălăria, zvîrlind mănușile în interiorul feutrului [14] cenușiu-deschis, aproape alb. Eliazar apucă pachetul meu de țigări, pe care nu sfîrșisem să-l desfac ca să strămut conținutul în tabachere.

Aprinse o țigară și puse pachetul în buzunar.

În momentul acela nu mi s-a părut nimic extraordinar. Toată atenția îmi era absorbită de figura omului mustăcios și spătos. Nu-mi dădeam seama ce mi se pare cunoscut în făptură, în ochi, în nu pricepeam ce. Deodată m-am lămurit. La gîtul de taur, cu gulerul turtit și răsucit, înnodată strîmb și larg, se afla cravata care-mi dispăruse acum o lună și jumătate și pentru care făcusem scandal Celinei.

IV

GUGUF, BIBIA ȘI ELIAZAR

Angela avea dreptate.

Pe această porțiune de doi kilometri pătrați, se aflau concentrate mai multe majestăți și altețe regale decît în două pagini ale almanahului Gotha [15]; mai mulți conți, baroni și marchizi, decît în romanele lui Bourget [16]; mai multe fantome ale Rusiei albe decît în nopțile lui Kessel [17]; mai mulți bancheri americani decît la New-York și mai multe glorii blonde decît la Hollywood.

Regi în smocking și regine cu părul tuns, maharajahi cu rubinele cît oul, Dolly Sisters și M. de Fouquières, prinți japonezi și foști sau viitori președinți de republică sud-americană — aceștia puteau fi în fiecare seară vecini la masa de-alături la restaurant sau vecinii la masa verde a sălilor de bacara, unde jetoanele dreptunghiulare de 20 mii de franci, ovale de 50 sau 100 mii de franci, se plimbau sub grapa crupierilor, fără emoție, ca fisele unui nevinovat joc de loton în familie. Deocamdată, pînă să servesc țigări din portțigaretul regelui Manuel, furnizam pachete neîncepute noului amic Eliazar, care le rechiziționa cu simplitate și le fuma cu accente guturale de nemulțumire, fiindcă toate produsele tuturor regiilor de tabac din lume i se păreau execrabile. Am devenit amici. Adică m-a rechiziționat amic, așa cum își anexa cutiile de „Abdulah“ și „Camel“.

De unde venise? n-am putut afla. De unde a legat prietenie cu un om abia coborît din peșteri ca acest Bibia? n-am putut pricepe. Ce-i apropiase pe tustrei? era peste pătrunderea mea. Cum i-am acceptat? deși

mă hotărîsem să mă descotorosesc din primul ceas, e încă și acum o enigmă.

În barul cubist, cu scaune și mese în piele de Cordova , nichel, lemn negru și dens ca metalul oxidat, grupul acela mi s-a părut grotesc și absurd, ca trei personaje de vodevil. Așteptam semnul Angelei, să descopăr un pretext și să ne ridicăm. Semnul n-a venit. Am rămas pînă ce s-a golit barul de toată lumea alungată de ora mesei ; dejunul nostru a fost de pateuri, de pesmeți sărați, de măsline verzi și cocteiluri cu stridii mucilaginoase, care circulau pe esofag în sus și în jos, fără ascensor, pînă ce stomacul se decidea să le primească.

Mi-au plăcut întotdeauna stridiile vii cu mirosul lor sărat și marin, de alge și de iod ; aliment patrician pe lista restaurantelor, dar hrană de rînd și robustă pentru mulțimea nevoiașă de la țărmul oceanelor. Însă pervesiunea aceasta gastronomică, cocteilul cu molusca murată într-un curcubeu de spirturi, mixtură bună pentru stomacurile americane și pentru cerul gurilor argăsite, m-a scandalizat de la început ca o aberație deopotrivă de respingătoare ca gust, ca aspect și ca idee. Totuși am acceptat-o, ca și pe prietenii mei din acea zi. A devenit băutura favorită, cum dînșii mi-au devenit camarazi inseparabili. Prin ce monstruoasă contradicție între intenție și fapt ? e treaba amatorilor de psihologie să explice. Eu încerc să reconstitui cronologic faptele fără a cuteza să le caut și o justificare.

Bibia, omul păros, a întrebat scuturîndu-și pipa pe marginea mesei de cristal, nichel și lemn prețios :

— Așadar, v-ați hotărît ! Vă mutați aci...

Întrebarea mi se adresa mie. Am apelat la ajutorul Angelei :

— Încă nu știm nimic... Depinde de hotărîrea pe care o ia *Ange*...

— Dacă-i vorba de Ghelica, poți să te duci și s-aduci bagajele. Ascultă-l pe Bibia !

Deveneam hamal, redus la misiunea de a transporta bagajele. Iar *Ange* a mea, Angela cu ochi de azur, devenise o Ghelică, diminutiv de la o Anghelică suburbană oarecare, sora unui om cu care n-aș fi dorit să mă întîlnesc

după miezul nopții într-un cartier pustiu. Doamne ! În ce lume intram ? Cine erau oamenii aceștia ?

Angela, atît de promptă în răspunsuri ferme, interveni moale :

— Nu e nici o grabă, Bibia ! Avem vreme... Să găsim mai întîi un apartament. Să...

— Ce, să ?... întrerupse Bibia, scobindu-și pipa cu furculița minusculă de argint pentru măsline și scuturînd scrumul rău mirositor în farfurie. Ce, să ?... Ai hotărît să te muți, te muți ! Sau poate se opune domnul ?

„Domnul" eram eu. Și tonul dovedea că, pentru Bibia, prezumția că eu aș putea să fiu de altă părere îi părea o noutate plină de toată nostimada. Își întrerupse curățatul pipei și cu sprîncenele stufoase înălțate atît de sus încît îi mai îngustau fruntea de un deget, mă privi cu o curiozitate veselă și insultătoare.

— Eu nu mă opun defel ! m-am grăbit să declar cu cele mai pacifice intenții, fiindcă în aceeași clipă mă hotărîsem să-mi rezerv altă tactică.

Aveam s-o conving pe Angela să renunțe la proiectele noastre de a petrece toată iarna pe Riviera. Plecam pe nevestite, aiurea, oriunde, cît mai departe de Bibia și de amicii lui.

Bibia însă păru foarte mulțumit de o atît de repede și docilă capitulare. Trecînd pipa în cealaltă mînă, mă bătu pe umăr cu o vigoare care m-a lipit de spătarul scaunului.

— Așa te vreau, amice ! Am ghicit de la început că ai stofă de băiat bun. Ascultă-l pe Bibia !

Ceilalți doi camarazi ai lui Bibia îl fixau stăruitor, să-l cheme la gesturi și la un limbaj mai potrivit decorului hipercivilizat, de nichel, cristal, piele de Cordova și lemn prețios, dur și dens ca metalul oxidat. Omul păros înțelese în felul său telegrafia mută. Desigur fusese dresat să se arate cît mai cordial și binevoitor cu mine. Își dădea seama că depășise măsura adineaori, luîndu-mă prea repede. Ținea cu orice preț să repare această impresie. Mă apucă deci de umăr și mă restabili în poziția verticală de pe spătarul scaunului ; pe urmă mă mai trimise îndărăt cu a doua lovitură de palmă entuziasmată. M-am prăvălit și am revenit exact ca paiața roșie din jîlțul de acasă.

Bibia îi asigură pe toți, privindu-i rotit :

— Presimt că avem să devenim cei mai buni prieteni. Ascultați ce spune Bibia ! (Întorcîndu-se spre mine și răsucind scaunul cu brațul atletic, să mă vadă din față și din profil). Zici că te cheamă Dan ?... Ei, bravo !... Dan, căpitan de plai, cînd vei avea nevoie de ceva, de cineva, de un prieten, să te adresezi lui Bibia, Bibia e omul tău !... Aceasta ți-o spune Bibia !

Apoi, după o palmă sonoră pe genunchi, de a răsunat lovitura pînă la Esterel și insula Sfînta Margareta, se întoarse la pipă, apucînd delicat între degetele mari și păroase minuscula furculiță de argint, scobind, sfredelind și îndoindu-i dinții în tutunul carbonizat, dezinteresîndu-se de prezența noastră.

Prietenii lui Bibia au tăcut un moment, stînjeniți. După un consimțămînt rapid, din ochi, se întrecură să-mi dovedească altfel de simpatie și de creștere. Eliazar îmi oferi generos o țigară din propriul meu pachet, pe care îndată îl puse îndărăt, în buzunar, la adăpost sigur. Guguf se interesă de cînd am părăsit țara și ce cai de curse au înlocuit grajdurile lui Marghiloman și Negroponte.

Erau fără îndoială din altfel de lume decît aceea a lui Bibia, omul cavernelor. Dar o lume nu mai puțin bizară. De ce îi priveam mai atent și începeam să mă familiarizez cu chipul lor, cu portul lor, cu vorba lor ; de ce îmi părea mai inexplicabilă, absurdă și misterioasă asociația între acești trei inși recrutați din trei universuri, îndeobște fără nici o comunicare între ele.

Fratele Angelei mi-a trezit o oroare fizică. Părul mîinilor, părul de pe ceafă, părul obrazului ras proaspăt dar vizibil ca o mască albastră pînă sub ochi, părul mustăților à la Humberto, toată această exuberanță monstruoasă a sistemului pilos mă împingea irezistibil să-l imaginez dezbrăcat de haine ; scurt, lat și stufos, ca omul preistoric, legănîndu-se în două labe, într-o gură de peșteră, cu mîinile spînzurînd pînă la genunchi, gata să sfarme crăci, să lovească cu securea de cremene, să se năpustească mugind. Că o asemenea făptură era fratele Angelei, că pulsa în sîngele ei același sînge, că au copilărit și au crescut împreună, că se află undeva desigur o fotografie de familie, decolorată, reprezentîndu-i alături, el în costum de marinar și ea în costum de pension, cu

guler alb și scrobit, cu breton pe frunte — îmi fu un gînd odios și insuportabil. Angela mea cu ochi de azur ! Biata Angela mea cu ochi de azur ! Înțelegeam toată tulburarea de astăzi dimineață la primirea telegramei ; neliniștea și ideile negre străbătute de presimțiri ; nevoia să-mi explice și să mă pregătească Nu era un plăcut cadou al providenței, un astfel de frate.

O priveam din cînd în cînd pe furiș, cu înduioșare ; fragilă și fină, dezarmată și cu ochii lărgiți de panică ; biata Angela ghemuită în scaunul din față și implorîndu-mi o tăcută iertare. Bănuiam drama tăinuită din discreție și mîndrie. Bruta urmărind-o cu scrisori, amenințînd-o, terorizînd-o cu prezența, smulgîndu-i banii, silind-o să-l salveze din cine știe ce răspunderi, pentru cine știe ce fărădelegi bestiale, bătîndu-i noaptea în ușă, alungat, flămînd și despuiat, să-i ceară adăpost, mîncare, un rînd de schimburi, o cravată în locul celei sfîșiate în cine știe ce rix [18] nocturn, cum fără îndoială i-a ajuns la gît cravata mea de acum. Aveam înainte bruta zugrăvită de *Faty*, cu deosebirea că binevoitorul meu sfătuitor, în priceperea lui obtuză, o înfățișase pe Angela tovarășe, oarecum complice, pe cînd era numai o dezolată victimă. „Am s-o salvez !“ — m-am hotărît. Individul venise de bună seamă să pretindă ceva, să încerce sau să repete poate a nenumărata oară, un vechi șantaj de familie. Cazurile sînt mai frecvente decît le bănuiește lumea. Astfel de frați de obicei se îmbarcă pe un vapor și pornesc să-și încerce norocul dincolo de ocean, ca emigranții vrednici de înduioșare și ajutor, pe punțile vaporului italian de astăzi dimineață.

Bibia, senin și mulțumit, își îndopă pipa dintr-o pungă de cauciuc cu tutun negru ; rășchiră picioarele ; se rezemă cu ceafa pe spătarul scaunului ; aprinse și infectă barul și toată coasta de Azur cu o duhoare asfixiantă, la care am răspuns cu o tuse generală și cu lacrimi în ochi. El rîse pentru sine de asemenea plămîni delicați și aruncă în tavan coloane compacte de fum, cúm se văd pe cărțile poștale napolitane reprezentînd Vezuviul în activitate.

— E incorigibil acest brav Bibia ! Îl scuză Guguf, îmbrățișîndu-l cu o privire de superioară și îngăduitoare

simpatie. În primele momente, scandalizează !... Așa m-a ținut sub teroare o săptămînă. Pe urmă, devine neprețuit cu pitorescul lui natural și fără artificiu. Recreează... Pot spune că reconfortează, ca o excursie în aer liber, în munte sălbatec, după un stagiu prea îndelung în natura aceasta de aci, periată, modificată, falsificată, torturată...

— Vorbești de Bibia ? articulă un fel de mormăit omul păros, printre dinți și pipă.

Pe urmă rîse singur, privi în tavan și nu așteptă confirmare. Avea dreptate *Ange !* Nu era un om cu care să încingi o discuție în contradictoriu despre literatura lui Paul Valéry și Claudel. Ceilalți doi tovarăși însă se completau formînd împreună două inseparabile tomuri, puse la punct, de enciclopedie universală. Guguf cunoștea toate plajele, toate stațiunile balneare, toate stațiunile pentru sporturi de iarnă, toate cazinourile din Europa ; toate partidele celebre de cărți și toți jucătorii apărînd metodic pe firmamentul Coastei de Azur, să cîștige sau să piardă un milion, două sau trei, și dispărînd să revină cînd toți crupierii începeau să-i uite. Era înalt, subțire, cu figura arămie, dogorită de soarele tuturor plajelor, frumos fără îndoială și de o distincție instinctivă în mișcări, ca pisicile cînd traversează o curte după ploaie, pășind ocolit, oprindu-se căutînd o piatră neatinsă și o insulă zbicită să nu-și șifoneze nimic din blana proaspăt scoasă de la spălătoria chimică.

La prima vedere mi s-a părut prea corect, prea parfumat, prea cosmeticat, prea cu bine alese bijuterii, prea „băiat frumos" și prea politicos pentru un om onest. Poate în altă tovărășie ar fi fost foarte naturale atîtea însușiri concentrate într-un singur exemplar de umanitate, privilegiat. Bibia pe de o parte ; Eliazar, pasionatul amator de produse ale manufacturilor mondiale de tabac pe de alta, îl încadrau însă dezavantajos, ca un duce în exil, căzut în prietenii suspecte și în camaraderii dezonorante.

Nu vreau să spun prin aceasta că al treilea asociat (și după cît am înțeles, cel mai recent), Eliazar, era nedemn de o astfel de amiciție. Dimpotrivă, o jumătate de oră a fost destul ca să simt că-i domina pe toți cu o inteligență lucidă și acidă, cu o omniștiință simultană în orice domeniu, cu un fel de disprețt zeflemist pentru toate

infirmitățile altora și ale sale, cu toată acreala unui ratat de geniu. Nu se afla totuși la locul lui aci și în această companie. Hainele pătate, pălăria veche pe care o răsucise și o băgase în buzunar în loc s-o încredințeze garderobierei, unghiile netăiate și negre, părul hirsut și barba de două zile, dispăreau cînd începea să vorbească. Rămîneau numai ochii mici, cenușii și metalici, examinînd fața ascultătorului cu o răceală inumană — pe urmă rîsul, răsucit sfîrîit, ca un instrument roșu de cauterizat rănile.

Așa sînt fostele mari speranțe ale unei generații, laureații *magna cum laudae* la toate concursurile, conducătorii proclamați spontan la întruniri tinerești, oratorii care zguduie sălile și culeg succesul grațios și fără efort, ca o floare pentru pieptul celei dintîi amante, ca să dispară apoi subit și misterios, fără urmă, cu resortul deteriorat de cine știe ce capricii ale destinului și să-i întîlnești îmbătrîniți, goliți, mizerabili, într-o cafenea de provincie, ricanînd la victoria mediocrității cuminți și organizate. În această categorie l-am orînduit din prima jumătate de oră. Nu-mi închipuiam cît de îndreptățit. Nu știam cît de mult mai de departe sosea și cît, mult mai adîncă îi era scufundarea. I-am simțit privirea asupră-mi cinci minute. Nu mai mult. O privire pipăindu-mă ca pe-o stofă l-a fost destul atît ca să-și facă o părere și să-și fixeze un fel de a mă trata, pe care n-a mai avut nevoie să le rectifice niciodată. Mi-a confiscat primul pachet de țigări și l-a pus în buzunarul lăbărțat al hainei, tixit cu ziare, cărți și broșuri, ca o concluzie a acestui scurt și decisiv examen ; ca un avertisment tacit că nu mă poate afla vrednic de altceva, decît să-i furnizez mostre din produsele tuturor manufacturilor de tutun europeano-africano-americane, să-i plătesc cocteilurile, să-l invit la masă, să-i cumpăr ziare și să-i procur cărțile alese din vitrina librăriilor, după criterii în afară de discernămîntul meu : romane polițienești și cărți de sociologie, manuale de mecanică și tratate de navigație, tomuri de economie politică și albumuri de artă. Existam pentru el în stricta-mi calitate de fecior de bani gata, moluscă insignifiantă și fără rezistență — atît și nimic mai mult.

Cocteilurile s-au perindat cu o viteză vertiginoasă, care a animat discuția și a stabilit o limbută cordialitate, așa cum în împrejurări normale n-am fi ajuns decît după o săptămînă sau două de întrevederi și conversații convenționale asupra timpului, excursiilor, spectacolelor și curselor de cai, bărci și automobile.

Împotriva hotărîrii neclintite să solidific perete de gheață între noi și aceste specimene de aventurieri, m-am trezit răspunzînd amabil la toate întrebările lui Guguf ; aprobînd cu o scîrbavnică platitudine toate rînjetele lui Eliazar ; suportînd fără replică, toate manifestările contondente de simpatie progresivă ale lui Bibia.

Cît timp păstram destulă limpeziciune să mă supraveghez, îmi spuneam că toate acestea le fac numai pentru Angela. Ca să-i cruț și să-i ușurez o zi care era neplăcută și fără o mutră a mea țapănă, arogantă și provocîndu-i alte complicații din partea brutei păroase. Ea simtise datoria să răspundă la chemarea unui frate — oricît de monstruos și oricît de respingător — dar frate ; nu eu eram cel mai indicat să-i găsesc o vină. Era nevoită pentru o după-amiază să accepte și societatea pe care o tîra după dînsul acest Bibia sau care îl tîra pe acest Bibia în strania și grotesca lor tovărășie. Însemna destul supliciu, ca să-l mai agravez inutil !... După cîteva ore, împreună cu *Ange,* voi scăpa de acest vis rău. Ne vom despărți de Bibia și amicii săi ; vom căuta ca drumurile să ne fie opuse, așa ca să nu ne mai întîlnim decît dacă vom face, fiecare porniți din direcția noastră, înconjurul globului, să ne găsim la antipozi. Aveam siguranța că, imediat ce vom ajunge acasă, Angela va fi de părerea mea, să-și ajute fratele într-un chip generos, dar definitiv — îi stăteam la dispoziție cu orice și oricît va socoti — iar noi vom trimite bagajele și pe Celina cu trenul spre o destinație necunoscută, să ni se piardă urma ; ne vom urca în automobil și a doua zi, vom prînzi undeva pe șoseaua de iarnă a Alpilor, la Sisteron sau Grenoble. Chiar prudența cea mai elementară îmi impunea așadar manifestări de camaraderie voioasă și fățarnică, pentru a nu da loc la bănuieli, ca surpriza pregătită pe a doua zi să fie mai desăvîrșită și sigură. Această justificare mi-o descoperisem și mă felicitam pentru diabolica-mi abilitate.

Nu observam că rămîn fiindcă infama tovărășie mă absorbea pe nesimțite, fluidă, ca adevăratul meu element prielnic pentru care am fost creat. Nu observam că aflam o bolnavă plăcere — reală, nu prefăcută — să respir atmosfera lor cătrănită de fumul vezuvian al pipelor lui Bibla.

— Bibla are să-ți propună o afacere ! mă răsuci omul păros, cu scaun cu tot, ca să-i văd mai bine, din față, cravata mea la gîtul lui.

Și ciudat. Nu el, ci eu m-am grăbit să fixez locul și ora întîlnirii de a doua zi.

V

FĂRĂ MOFTURI !

— Bibia se cuminţeşte ! anunţă omul cavernelor. S-a hotărît să se facă băiat de ispravă. Un an, doi, trei, hai zece, meargă !... Dar ajunge o vîrstă cînd se termină cu prostiile. Aceasta a înţeles-o şi Bibia... S-a luat de urechi şi şi-a dat un picior în spate. Pe urmă s-a răsucit să se privească ochi în ochi şi şi-a tras un perdaf zdravăn : „Ascultă, Bibia, opreşte ! Opreşte, fiindcă altfel nu se ştie ce poate aduce ziua de mîine !" Iar Bibia s-a oprit. Gata de-acum ! Se face băiat de ispravă !

Omul păros vorbea cu admiraţie, cu respect şi cu entuziasm despre propriile sale hotărîri, ca despre eroismele unui personaj homeric. Îmi arunca în pleoape şi-n nări avalanşe de fum pestilenţial din pipa scurtă. Se pleca peste masă, lăţit cu amîndouă coatele, să-mi citească în ochi o admiraţie, un respect şi un entuziasm cel puţin de aceeaşi măsură !

— Ei, bravo ! am rostit cu satisfacţie moderată şi politicoasă.

— Aceasta găseşti tu să-i răspunzi lui Bibia ? se indignă omul hotărîrilor descurajate de atîta scepticism.

Îşi scoase pipa dintre dinţi şi arătîndu-mă unei asistenţe invizibile, cu coada instrumentului de fabricat duhori asfixiante, mă denunţă cu o legitimă scîrbă :

— Uitaţi-vă la el, ce-a înţeles acest mic găgăuţă clocit în puf şi crescut în mătase ! Dănuţ dragă, mi-ai turtit fesul !

Bibia n-avea fes. Purta un fel de caschetă cadrilată care pe alt cap putea fi luată cu oarecare bunăvoinţă drept o insignă corporativă de turist, dar pe tidva lui lată şi

enormă părea mai degrabă o uniformă a corporației de șoferi mecanici. Nu era fes ci era caschetă turtită. Deci n-aș fi avut în orice caz ce mai turti, după cum pretindea fratele Angelei.

— Dar ce-am spus, Bibia ? m-am apărat cu nevinovăție. Am aprobat și m-am bucurat. Vrei să-ți sar de git ? Ieri pe vremea aceasta nici nu ne cunoșteam...

Bibia se scărpină cu coada pipei pe frunte, sub cozorocul caschetei și mă privi cu o îndoială :

— Poate vrei să-mi dai a înțelege cu aceasta, că te-am luat prea repede ? Ieri nu mă cunoșteai, și astăzi îți spun *tu* și pe nume ?... Aceasta te-a ofensat, domnule Dan ? Trebuie să cunoști că eu nu admit mofturile !.. Sînt bune mofturile pentru Guguf ; el stă la masă cu prinți, prinți de ăștia ruși care se găsesc aci pe toate drumurile, dar pe care, oricum, i-a făcut mă-sa prinți . Dansează la Cazino cu tot felul de șandramale. [19] El e om de lume și la el merg mofturile. Cu Bibia, halt ! Îmi place să vorbim neted.

— Neted vorbim ! am consimțit cu intențiile cele mai împăciuitoare. Nici mie nu-mi plac mofturile. Le-am lăsat la ușă, cînd am intrat aci.

Într-adevăr, nu mai eram la „Bar du Boeuf" unde ne întîlnisem ieri dimineață. Îndată ce sosisem din nou la Cannes, de astă-dată singur, Bibia m-a tîrît de acolo, să putem discuta netulburați, în această cîrciumă de port, pustie și liniștită la asemenea oră. Aci nu se afla loc pentru mofturi. Mi-o dovedise și stăpînul cîrciumii, care îl tutuise pe Bibia, ca pe o veche cunoștință, și mă tratase pe picior de egalitate. Bibia nu se mai scărpină pe frunte cu coada pipei. Se scărpină la ceafă, sub guler, în regiunea codrului de păr încă nedefrișat, prelungindu-i-se fără îndoială cu aceeași abundentă exuberanță, pe spate, pe piept, pe mîini, pe picioare, așa cum vegetația ecuatorială invadează victorios cea mai mică porțiune de teren unde civilizația a încercat să introducă un sistem, o ordine, o aliniere. Poate că dărîma acolo, cu coada pipei, cupola unui adăpost de termite. După ce isprăvi, trecu apendicele de os prin palma strînsă, să-l curețe... Cu oroare am recunoscut același gest al Angelei,

cînd își strîngea mănușile să le prefacă în sul ; ca ieri bunăoară, după ce s-a întors de la cabina telefonică. Bibia își puse pipa între dinți cu simplitate și o clipă păru nehotărît :

— Ghelica nu ți-a spus nimic ?

— Nici nu am lăsat-o să vorbească. Am preferat să discutăm între noi, bărbații... Ar fi fost ceva destul de penibil.

Bibia se arătă de aceeași părere.

— Perfect ! Bibia te-a cîntărit de la început și el nu prea dă greș. Ești un tip ! Să tratăm lucrurile de la om la om. Așa-i place și lui Bibia. Cînd vă mutați aci ?

— Nu știu exact. Am pus o agenție să ne caute apartament. Angela e de părere să stăm deocamdată la un hotel. La Gallia sau la California.

— Bibia te asigură că aveți să stați la Carlton.

— De ce ? am întrebat mirat de această certitudine.

— De nimic. Așa crede Bibia. Are și Bibia ideile lui. Dar nu aceasta interesează !... La Carlton, la Gallia sau la California, să știi de la mine că n-am să viu să te pisez de multe ori. N-am eu mutră de Carlton și de California. Bibia e destul de simțit, ca s-o cunoască aceasta ! Nu-mi place să văd înșirați momîi țapene, în uniforme și aliniați după mărime, zgîindu-se la mine cînd trec. De cîte ori îi văd, îmi vine să-i culc pe rînd cu o labă — uite aci, la laba lui Bibia !...

Nu era nevoie să o examinez de aproape. O simțeam și mi-o imaginam prea bine, culcînd o duzină de valeți și de picoli, înșirați după înălțime ca soldații de plumb

— Carlton și California !... Acestea sînt bune pentru Guguf. Ca și barul de ieri, pe care l-a ales tot Guguf. Mie îmi place democrația ! Un bistro, cum îl vezi. O cameră cu luna... Bună-ziua-bună-ziua ! Nu se zgîiește nimeni la tine cu ochi de crap fript. Nu se repede să-ți ia pălăria din cap și gologanul din buznar. Ascultă ce-ți spune Bibia !

— Ascult ! am afirmat surîzînd. Dar n-am venit, mi se pare, să discutăm acestea. Ne depărtăm de la chestie.

Bibia își trase scaunul. Se plecă să-și spună păsul confidențial, deși precauția era de prisos, fiindcă stăpî-

nul bistroului nu putea să priceapă nimic din conversaţia noastră valahă.

— Tocmai ! Am venit pentru altceva... Dragă Dănuţ, m-am hotărît să-ţi propun o afacere. O afacere de aur pentru tine, iar pentru mine o afacere care să mă facă om. Ţi-o garantează Bibia, şi Bibia aduce capital ceva mai multă experienţă decît tine, crescut în puf şi înţărcat cu cafea cu lapte. Cîţi ani ai ?

— Douăzeci şi cinci ! am răspuns docil la interogator.

— Cu un an mai mic decît mine... Bravo Ghelicăi. N-are mînă proastă ! Unde dracu vă găseşte ?

Nu ştiu ce m-a scandalizat mai mult. Ideea că individul acesta monstruos, pe care-l socoteam fără vîrstă, e abia cu un an mai bătrîn decît mine ? Admiraţia spontană ţîşnită de pe buze, pentru „mîna norocoasă" a Angelei ? Forma trivială în care exprimase această mirare ? A fost singura clipă cînd am simţit îndemnul să mă ridic şi să curm întîlnirea noastră. Bruta pîngărea prin toate imaginea pură şi luminoasă a Angelei. Prin prezenţa făpturii păroase şi vulgare, în care recunoşteam hîd desfigurate gesturile ei. Prin gîndul odios că sînt din acelaşi sînge. Prin cuvintele care o spurcau. Acum înţelegeam de ce n-a putut închide ochii toată noaptea ! De ce mi-a ocolit privirea, aşteptînd de la mine cele dintîi vorbe de îmbărbătare ! De ce mi-a cerut să nu plec, să aştept acasă şi să o las pe dînsa să-şi dojenească fratele cu asprimea meritată, şi tot ea să cerceteze ce vrea şi ce e acceptabil din pretenţiile lui ! N-o ascultasem, iar acum îmi primeam pedeapsa. Angela mea cu ochi de azur se painjenea într-o ceaţă, se deforma ca în oglinzile învălurate de la muzeul Grévin [20] îmi apărea pîngărită de un stigmat infam — fratele acesta cu înfăţişare şi vulgaritate de hamal de port, călcînd în copitele lui de bivol toate florile dimineţilor noastre divine. O singură scăpare exista. Să fug cît mai repede, dacă voiam să nu rămînă pentru totdeauna, între mine şi Angela, prezenţa obsedantă a acestui frate-gorilă.

Individul presimţi ceva. Se întoarse peste masă, îmi puse mîna pe umăr şi mă fixă pe scaun :

— Cred că n-ai de gînd să dezertezi ? Cu Bibia nu merge !... Ai să stai aci nemişcat, ai să asculţi, ai să te chibzuieşti şi ai să-mi dai răspunsul. Altfel, ar însemna

că Bibia s-a înşelat socotindu-te un tip de ispravă şi Bibia nu se înşală niciodată. N-am să-ţi povestesc o istorie lungă. În cîteva vorbe ai să mă înţelegi, fiindcă te văd băiat deştept. . Ţi-am spus că Bibia se cuminţeşte. Trebuie să ştii că era timpul !... Halt ! S-a schimbat Bibia ; ne aşternem la lucru şi ştergem cu buretele. Ce-a fost a fost şi a trecut ! Uită Ghelica, uită Bibia, uită şi tu, uită toţi !... Te rog să afli, că este ce uita... Eu nu mă dau în lături de la faptele mele. Recunosc că am fost un ticălos !... Întreabă numai pe Ghelica. Ea a plătit întotdeauna oalele sparte. Carte ioc, n-am învăţat. Am fugit de la şcoală. Armată n-am făcut. Poate n-ai ştiut, dragă Dănuţ, că Bibia printre altele mai e şi dezertor ? Te şifonează că stai la masă cu un dezertor ?

— De...

— Nu, de !... Cu Bibia nu merge, de ! Dacă te-ai şifonat, te trimite Bibia la călcătorie şi te aduce scrobit îndărăt.

— Nu m-am şifonat defel ! m-am grăbit să înlătur îndată o asemenea bănuială, periculoasă pentru integritatea persoanei mele.

— Aşa te vrea Bibia ! Am fost şi dezertor. N-am ce să-i fac... Nu era armata de mine, nici eu de armată. Am trecut graniţa, sînt cinci ani de atunci, şi de atunci trăiesc mai mult sau mai puţin pe socoteala Ghelicăi. Cum vezi, cu tine Bibia s-a hotărît să fie cinstit. Îţi spune lucrurile fără înconjur... Ghelica e fată bună ! A răbdat, a plătit, m-a scos din toate încurcăturile. Mai cu voie, mai fără voie, m-a dus pînă aci. Acum nu mai merge. M-am judecat singur şi m-am condamnat !... Pînă cînd am să scot eu şi sufletul din femeia aceasta ? Tu eşti un tip extra. M-ai înghiţit. Vine altul, care nu înghite. Pricepi ce vrea să spună Bibia ?

Pricepusem şi mă uitam cu amar la cravata mea de la gîtul lui Bibia. Cîte alte cravăţi şi de-ale cui va mai fi purtat oare omul cavernelor în aceşti cinci ani ?

— Să trecem deci direct la chestie ! propuse Bibia îndopîndu-şi a doua oară pipa cu degetul mare şi dîndu-i foc. Te-am chemat să-ţi propun o afacere. Este aci un garaj. Un atelier mic, douăsprezece boxe, trei pompe de benzină... Totul se poate căpăta pe un preţ de nimic.

O sută cincizeci de mii de franci. Treizeci de mii în mînă ; o sută douăzeci în rate cu garanţie de bancă. Am studiat chestia. Trebuie să ştii că, în materie de automobile şi de mecanică, Bibia e rege. Aceasta e pasiunea mea. Facem tovărăşie ? În trei ani ai capitalul îndărăt, îţi dau cîştig barosan şi eu rămîn stăpîn pe atelier şi pe garaj. Mă fac om... Scapă de mine şi Ghelica, scapă şi Bibia de sărăcie. Bate palma şi spune că s-a făcut !

Palma aştepta enormă şi deschisă, deasupra mesei.

— E o sumă exagerată ! am încercat să mă apăr... Nici nu am atîţia bani lichizi. Şi pe urmă, eu nu mă gîndesc la nici un soi de afaceri... Am înţeles să fac un serviciu . Credeam ..

— Bate palma cu Bibia şi spune că s-a făcut ! stărui omul cavernelor.

Îmi recapitulam socotelile din ultimul timp. De două ori ceruśem sume importante din ţară, peste prevederile mele. Avocatul îmi atrăsese atenţia că e momentul să restrîng cheltuielile. Bănuiam că o să termin cu Bibia repede. Cîteva mii de franci. Chiar zece, chiar cincisprezece. Fratele Angelei mă voia însă numaidecît comanditar în întreprinderi la care n-am visat niciodată. Bibia strînse palma goală şi mă măsură cu dezgust :

— Am pierdut amîndoi dimineaţa degeaba ! Aceasta să ştii că n-are să ţi-o ierte Bibia niciodată... Plata ! porunci cu un aer senioral, băgînd în buzunarul pantalonilor laba gigantă, care printr-o inexplicabilă minune încăpea total, ba mai găsise încă destul spaţiu să pescuiască pe fund şi cele cîteva jetoane de bronz reprezentînd costul paharelor de bordo.

Era atît de elocvent gestul cu care m-a repezit la loc pe scaun, cu dosul palmei, cînd am vrut să plătesc şi gestul cu care a plătit el cei vreo trei sau patru franci, ca să-mi dovedească deplina desconsideraţie, încît nu mi-am putut opri zîmbetul.

Bibia îndreptă spre mine coada pipei ca o ţeavă de revolver :

— Nu ştiu ce găseşti de rîs ! Dacă n-ai fi tipul Ghelicăi, te-aş face basorelief pe perete... Dar de întîlnit, onorabile, să ştii că ne mai întîlnim noi !

— Nici nu ne despărţim, Bibia. Ia loc şi să discutăm mai calm... Eu am credinţa că o să ajungem la o înţelegere.

Bibia s-a aşezat sceptic pe marginea scaunului, ca un om care se socoate gata plecat. S-a împins îndărăt recuperîndu-şi locul, cînd a ghicit că nu era pierdută toată speranţa. I-am lămurit eroarea. Mă confundase cu arhimilionarii în dolari, în lire sterline, în pesetas, pesos, fiorini, franci elveţieni, dolari mexicani, cîţi mişună cu miile pe coasta Rivierei. Puterile mele erau mult mai slabe. Eram un modest rentier moldo-valah, ducînd o viaţă mai risipelnică decît îmi îngăduiau mijloacele. Primisem chiar oarecari avertisment din ţară. Aceasta nu însemna ca să mă lepăd de propunerea de adineaori. Ceream doar timp de chibzuială, ca să văd de unde aş putea procura o sumă atît de respectabilă.

Omul păros mă bătu cu palma pe umăr.

— Atunci se schimbă chestia. Hm ! Şi eu care credeam !... Va să zică ai ajuns atît de repede la fundul sacului ? Prost, ascultă-l pe Bibia, foarte prost !

M-am apărat cu energie, ofensat.

— Dar nu e nimic prost... Nu e ce crezi. N-am venit aci să mă ruinez. Cărţi nu joc... Trăiam o viaţă ceva mai largă... Aci e cimitirul cartoforilor. Dacă aş pune mîna pe cărţi, da, ar zbura totul poate într-o singură seară...

— Nu e nevoie să pui tu mîna pe cărţi. Dacă pune altul, e tot una. Rezultatul e acelaşi. Ascultă-l pe Bibia !

— Ce vrei să spui ? l-am întrebat neliniştit.

— Nimic. Are şi Bibia ideile lui.

Mai mult nu i-am putut scoate. Dar ne-am despărţit amici, iar el cu făgăduiala că în cîteva zile, îndată ce primesc oarecari informaţii din ţară, îi dau răspunsul definitiv.

Îmi deterioră clavicula cu o labă amicală :

— Sărmanul Dănuţ ! Nu te văd bine Ascultă-l pe Bibia .. Ceea ce vrei tu să faci pentru mine, încă nu-ţi dai socoteala ce înseamnă. Eşti cel dintîi tip de care am milă... Bibia are să devină acuşi-acuşi om de ispravă. Atunci am să-ţi pot spune, şi ai să înţelegi, ce nu-ţi pot spune acum, iar singur văd că nu pricepi !

Deocamdată nu simţeam deloc nevoie de mila omului păros. Era insultătoare.

La plecare, făcu roată în jurul automobilului, privindu-l şi deschizîndu-i capacele radiatorului. Fluieră admirativ :

— Frumoasă tinicheaua ta ! De acestea se vînd pe un sfert de preţ, zece pe săptămînă aci, dacă ştii să aştepţi la vad... Adică la uşa scuturaţilor de la cazinouri. Ţi-o spune Bibia. Cînd va fi s-o vinzi, s-o dai pe mîna lui Bibia.

— Eu cred că n-am să mă despart nici peste cincişase ani ! l-am asigurat, dînd drumul motorului. Bibia rîse foarte înveselit de această pretenţie, scoţîndu-şi pipa dintre dinţi să-i fie hohotul mai liber.

Pe urmă mă privi din mijlocul străzii, cu mîinile la spate, cum am pornit printre grădinile cu garoafe şi glicinii.

Angela mă aştepta acasă, la Monte-Carlo, în costumul celălalt de „Gaston et Gaston", cu alb şi albastru.

— Bine că ai sosit ! îmi înconjură gîtul şi-mi puse sigiliile roşii pe obraz. A telefonat de la agenţie. Sînt două apartamente... Dar am anunţat că nu mai avem nevoie. Ne mutăm deocamdată la Carlton.

Despre întîlnirea cu Bibia nici un cuvînt. Pentru Angela părea o chestiune cu desăvîrşire uitată. Celina împacheta bagajele.

— Ne mutăm chiar azi ! lămuri *Ange.*

— De ce atîta grabă ? Nu ne alungă nimeni...

Angela n-a auzit.

— Nici nu ne-am interesat la hotel de camere. Dacă mă anunţai, treceam eu. Le vizitam, le reţineam. Măcar, ai întrebat la telefon ? E o aglomeraţie, încît nu m-aş mira să ne trezim...

— Apartamentul nostru e oprit ! mă întrerupse Angela cu o nerăbdare pe care nu i-o cunoşteam. Două camere, salon, baie, cameră pentru Celina, ferestrele spre mare.

— *Ange,* dar cînd ai avut timp să te interesezi de toate acestea? Cînd le-ai reținut? Cine le-a reținut?...

— Ah, ce plicticos mai ești de astăzi dimineață! Parcă ești un soț. Ai început să devii anost ca un soț.

Am răsucit-o de mîini și i-am privit în ochi.

— Ce se întîmplă cu tine, *Ange?*

Angela ridică genele lungi să-și dezvăluie privirea albastră și limpede, cu o mustrare plină de nevinovăție:

— *Ciufulici,* învață că femeile au nervi cîteodată. Așa, fără motiv... Mistralul [21] acesta nu-ți spune nimic? Ai nervi de sîrmă?... Lasă-mă cinci minute, un sfert de oră, și totul are să treacă. Nu te uita așa la mine. Ești un uricios, cînd te uiți așa!

Deasupra valizelor, paiața roșie, rezemată de cutiile lăcuite de pălării, rîdea la noi cu rîsul ei dureros și absurd. Am culcat-o cu o sfîrlă în nas, din treacăt, și am sunat proprietarul la telefon, să-l anunț că de a doua zi apartamentul rămînea liber.

— Nu uita să treci pe la bancă! vorbi Angela din cealaltă cameră.

Bine, voi trece și pe la bancă. Deși mare ispravă nu mă mai aștepta la banca de aci.

Am dat telegramă în țară și am comunicat noua adresă.

VI

SCHIMBĂRI LA FAȚĂ

În holul hotelului, pe-un fotoliu de marochin cul‹ .rea havanei, am recunoscut pălăria, bastonul și mănușile lui Guguf, împreună cu inseparabilele trei ziare de sport împăturite : roz, crem, verde-pal.

Era un grup asupra căruia nu m-aș fi putut înșela niciodată. Un grup de natură moartă distribuit armonic, construit savant, colorat în fin pastel, evocînd imediat și irezistibil figura, gesturile, glasul ; toată făptura suplă, distinsă și cuceritoare a stăpînului absent. Să nu vă imaginați cumva că e vorba de o pălărie întotdeauna aceeași, același baston și aceleași mănuși, așa cum se identifică de la o vreme o haină cu un individ ; cum bunăoară pălăria lui Eliazar a căpătat din timpuri imemoriale, desigur, ceva din personalitatea deznădăjduit boemă a omului cu limba viperină și cu buzunările tixite și lăbărțate de cărți.

Cu neputință să mi-l reprezint pe Guguf uzînd o pălărie pînă să ia drumul atelierului de iluzorie renovare sau înfățișîndu-se cu mănuși care împrăștie mirosul de benzină, atît de obicinuit la logodnele și nunțile în familie cu mătuși bătrîne și unchi pensionari. Guguf, pe Bulevardul de la Croisette, trei zile în șir cu aceeași pălărie, același costum, același baston ? S-ar fi prăvălit mai degrabă stîncile Esterelului în mare sau m-ar fi uimit mai puțin Maharajahul de Kapurthala părăsindu-și magnificul său Rolls și circulînd cu Fordul lui Charlot.

Pe fotoliul de marochin se aflau exemplarele din acea zi, dintr-o colecție diversă și inepuizabilă de pălării, bastoane și mănuși, cu o întreagă gamă dozată după vigoarea mistralului, seninul cerului, ora ceasornicului.

Odată era bastonul cu mîner de fildeș ; altădată de platină sau din cine știe ce dinte translucid de pește ; bastonul gros de viță pentru munte sau elastic de trestie cu o simplă monogramă. O dată era pălăria de fcutru de un cenușiu aproape alb, altădată de culoarea florii de lucernă, uneori albastră-verzuie sau de un gri sumbru. Totuși, dintr-o sută, se deosebeau fără greș. Știai că fotoliul acela a fost rezervat de Guguf. Știai că se află pe undeva pe aproape, în salonul de ceai cu Nadia Vologhin, în barul hotelului cu Dickie Hood, odrasla cunoscutului fabricant de conserve din Chicago, Jonas David Hood ; în sala de lectură cu Antonio della Rocca ; pe terasa cu palmieri și glicinii, cu miss Eileen Russel-Leet.

Chipul cum erau depuse aceste accesorii ale eternului masculin, semănate în treacăt și provizoriu, cu toate astea fără nimic dezordonat și grăbit, sugera siguranța calmă, echilibrul lăuntric total, arta desăvîrșită cu care Guguf traversa această lume plină de capcăni și impasuri dificile, cu un pas elastic și cu o grație felină De cîte ori zăream pe un fotoliu sau pe o mesuță a holului pălăria, mănușile, bastonul și gazetele de sport (ele însile o gingașă asortare de culori și contraste) era imposibil să-mi înfrîng admirația anticipată pentru virtuozitatea lui Guguf, cînd știam că va veni momentul să jongleze cu toate. L-am văzut surprins de Nadia Vologhin sau de miss Eileen Russel-Leet pe treptele intrării ori în mijlocul holului, cu mîinile ocupate de toate aceste muniții care ar fi stînjenit gesturile naturale pînă și celebrului Brummel [22] în fața unei femei : baston, pălărie, mănuși, ziare... Guguf nu se debarasa de nimic, ignorînd prezența valetului gata să ia munițiile în primire, înainta surîzător și glorios, rămînea printr-un inexplicabil miracol cu dreapta liberă să strîngă mînușița blondei miss Eileen Russel-Leet în sportivul shacke-hand [23] englezesc sau să ducă la buze degetele Nadiei Vologhin într-un omagiu de rafinată politețe orientală. Gesticula cu simplitate și se simțea liber ca pasărea cerului. Scotea porttigaretul plat de lac negru cu incrustații de coajă de ou, foarte la modă în acel timp, oferea abdulahurile cu capătul învelit în foaia violetă de trandafir, aprindea bricheta din același lac negru cu inscripții de coajă de ou, distribuia foc, aprin-

dea și el, continuînd să discute, să rîdă, să răspundă și să povestească ultima scenă *tordantă* [24] de-aseară, la Cazino, sau anecdota auzită ieri la dejun de la pictorul Henri Donon, nesecătuitul izvor de farse și de calambururi montparnasiene : portțigaretul, abdulahurile, bricheta apăreau fără să-l incomodeze cîtuși de puțin, fără să observe cum s-a săvîrșit această escamotare, întocmai cum jongleurii adaogă la jocul lor, după cele trei, patru, cinci portocale, încă un cuțit, o farfurie, o sticlă, un pahar și o pălărie, mînuindu-le pe toate fără o cît de imperceptibilă ezitare, prinzîndu-le din aer cu degete aeriene și făcîndu-le să se evaporeze pe rînd, pînă ce rămîn la jocul simplu și ușor de la început. Era un tur de forță vrednic de aplauze. Guguf îl săvîrșea cu naturaleța cea mai perfectă, poate fără să-și dea seama, ca unele fenomene ale naturii — copiii de șapte ani executînd opurile lui Mozart sau extrăgînd în calcul mintal rădăcina pătrată a unui număr de nouă cifre [25] — în cea mai nevinovată ignorare a prodigiului [26] realizat.

Pălăria, bastonul, mănușile și ziarele lui Guguf îl așteptau pe fotoliu de marochin de culoarea havanei. M-am așezat alături, scufundîndu-mă între resorturile altui jilț, care m-a cuprins ca valvele unei cruste marine cînd și-a capturat vînatul.

Eram nedormit. Știrile din țară se aglomerau, proaste. De o lună jumătate, de cînd mă mutasem aci, a doua oară ceream bani telegrafic. Avocatul pretindea procură pentru o nouă vînzare. *Ange* nu dădea nici un semn că bănuiește pricina insomniilor mele. Îmi scăpa. N-o mai recunoșteam. Aseară m-a lăsat să vin singur acasă de la Cazinou. Adică m-a expediat, cu o încruntare iritată între sprîncene la privirea care o implora. Astăzi dimineață a plecat cu racheta de tenis, fără să mă aștepte. Mă simțeam ca un cățel orfelin, bucuros să se agațe de o mamă adoptivă.

Bibia devenise invizibil. Se ținuse de cuvînt. Înțelegea prea bine că nu e locul lui aci, într-un hol unde se aliniază la cel mai mic gest șase valeți și picoli să-ți împingă un scaun, să-ți culeagă pardesiul, să ofere chibrit sau măcar să te privească împietriți, așteptînd fără să clipească din gene, cu ochi de porțelan. Dacă i-ar fi

culcat pe rînd, cu un upercut de box, s-ar fi ridicat în aliniere, cu aceeași pasivitate solemnă și impasibilă. Avea dreptate Bibia! De aceea nu mă căutase aci decît o singură dată și atunci numai ca să-mi dovedească și în alt chip că s-a ținut de cuvînt. Se făcea om de ispravă, cum îmi făgăduise fără să-i cer. Iar transformarea m-a umplut de stupoare.

A doua zi după ce i-am depus suma în mîna lui păroasă și am mers la bancă să-i garantez restul, meditam cu oarecare melancolie la netămăduita-mi naivitate. Îmi imobilizasem aproape toată rezerva trimisă din țară. Puteam socoti banii buni pierduți. O brută ca „asociatul" meu fără voie desigur că nu născocise acest garaj-fantomă decît pentru a stoarce o sumă rotundă și nesperată, în chipul cel mai grosolan. Așteptam să aflu că a dispărut. Nu m-aș fi mirat să-mi falsifice semnătura și să ridice restul garantat la „Comptoir d'Escompte", deplin convins că n-am să-l urmăresc. Era evident că nu se găsea la prima experiență. Cu deosebire că eu întrecusem în imbecilitate toate victimele de pînă acum, prin graba cu care m-am executat și prin cifre depășindu-i cele mai exagerate iluzii. Nici Angela nu și-a ascuns surpriza. Cînd i-am vestit cu un orgoliu oarecum eroic isprava, în loc să-mi cuprindă gîtul cu brațul rotunjit și să-și lipească obrazul de obrazul meu, așa cum mă înfiora dezmierdarea genelor mătăsoase în ceasurile noastre bune și din ce în ce mai rare, a sărit de pe taburetul din fața toaletei și a simțit nevoie să mă mai audă o dată, ca să-și creadă urechilor :

— Ai făcut tu aceasta ?

— Da, *Ange*. O faptă bună ori o faci întreagă, ori n-o mai faci deloc.

— Ești mai... mai... mai copil decît te consideram.

— Se poate ! Dar am dat putință unui om să ia o cale dreaptă în viață.

Angela începu să rîdă cu o sinceră milă :

— O cale dreaptă ! Bibia și o cale dreaptă ! Dragă *Ciufulici*, ești de o candoare scandaloasă ! Scumpul meu frate s-ar fi mulțumit cu mai puțin. Un bilet de vapor Marsilia-Alger și subsistența pe șase luni ar fi fost prea destul. Bilet direct — cale dreaptă ! După șase luni

tot aci avea să se întoarcă și tot cum îl știu. Nu era simplu să mă întrebi? Acum ce-ai să crezi mîine? Ce-ai să spui?

— *Ange*, n-am să spun și n-am să cred nimic. Toată viața am fost de un egoism feroce. O singură dată se întîmplă să mă depășesc pe mine însumi. Și atunci, ai aerul să mă asiguri că nu puteam găsi un mai prost plasament! Cu atît mai rău!... Va fi o lecție unică și definitivă. În orice caz, mă așteptam la alt... la altă...

— Zi! Zi! La altă recompensă... La altă recunoștință. La acestea te așteptai?

Angela își descărcă indignarea pricinuită de această pretenție a mea, purtînd pe unghiile trandafirii polizorul de fildeș cu o frenezie de șaizeci de mișcări pe minut. Mi-a întors spatele și s-a așezat la loc, pe taburetul toaletei, cu o contracție elocventă a umerilor, dovedind convingerea degustată că nu are cu cine vorbi. Ciudată mulțumită! Tot ce făcusem a fost doar ca să ne aducă liniște în casă și să risipesc norii care umbreau ochii de azur ai Angelei. Mă despuiasem cu o generozitate egalind neghiobia. Omul cavernelor pusese laba păroasă pe un căpital care ar fi îndestulat fericirea unei familii o viață întreagă, iar vinovat eram eu! În tovărășia acestor reflecții puțin consolatoare mă aflam a doua zi dimineața, singur, în fața serviciului neatins de cafea cu lapte, cînd a zbîrnîit telefonul.

— Vă așteaptă cineva jos...

— Domn? Doamnă?

— O, nu! Doamnă în orice caz, nu! O persoană...

După graba portarului să-mi risipească amăgirea că ar putea fi o doamnă și după ezitarea să eticheteze totuși vizitatorul cu naturala calificare „un monsieur" — am înțeles că e vorba de Bibia. „Va să zică n-a plecat onorabilul?" — mi-a fost gîndul dintîi. Cazul devenea interesant. Ce mai voia? Fără îndoială că nu se îndura să se despartă de un asemenea rar imbecil (cum mă dovedisem) și, înainte de a părăsi filonul, mai încerca o recoltă suplimentară. Atîta nerușinare îmi întărîta mînia. Am scoborît scările sub presiune, gata să explodez. Voiam să-i plătesc lui, descărcîndu-mă, dezolanta ingratitudine a Angelei. Cînd am dat însă ochii cu Bibia, toată indig-

narea s-a transformat instantaneu, cum cristalizează fulgurant unele lichide puse în condiții demult și savant pregătite, sub ochiul unui observator de laborator. Într-o singură clipă am fost dezarmat. Niciodată nu m-a lovit o mai irezistibilă, o mai epică poftă de rîs. În fața mea înainta un Bibia de nerecunoscut. Mustățile stufoase dispăruseră, suprimate de brici. Tot obrazul pătrat, ras de aproape și de curînd, părea golaș și obscen, ca o piesă anatomică în pielea vînătă albăstrie. Numai sprîncenele scăpaseră de masacru. Erau însă mai negre și mai teribile, făcînd strașină ochilor mici. Iar ca această transformare să fie mai desăvîrșită, Bibia îmbrăcase un costum albastru, strîmt în umeri și scurt în mîneci : un costum albastru deschis și o cămașă de cel mai fecioreInic roz pe care a îndrăznit să-l pună pe dînsa vreodată cea mai blondă copilă în cea mai însorită zi de vară. Îl priveam magnetizat. Ne priveau cu o gravă nepăsare și portarul și cei șase valeți, toți distinși la figură și corecți în uniformele lor, ca niște personaje diplomatice travestite pentru un bal costumat.

Am întins mîna. Dar cu o modestie neașteptată, Bibia m-a cruțat de acest gest de fraternitate democratică, aplecîndu-se respectuos de spinarea lată cu gîtul scurt și răsucind între degetele păroase o caschetă galbenă de mătase vegetală. Am constatat că încălțase și espadrile de pînză albă cu talpa de sfoară împletită — probabil numărul cel mai mare descoperit în magazin ; exemplarele gigante de reclamă.

— Ce zici ? Îți place cum s-a civilizat Bibia ? mă întrebă cu un sincer și pueril orgoliu.

— Extraordinar ! am exclamat, făcînd toate sforțările să-mi stăpînesc hohotul de înveselire.

— Dragul meu, mă lămuri mai departe, ca patron am văzut eu bine că nu mai merge așa !... Bibia trebuia să facă impresie bună și clienților și personalului .. Oamenii te judecă după mutră și după îmbrăcăminte Atîta lucru a învățat Bibia în viață !... N-a pierdut lecțiile lui Guguf ! De aceea mi-am ajustat mutra și îmbrăcămintea, ca să le iau piuitul la toți. Mai ai ceva de zis ?

Bibia părea atît de încîntat de sine, încît m-am mirat că nu se răsucește într-un picior, că nu face grații ca

manechinele magazinelor de modă, salutînd, parcurgînd holul cu o mînă în șold și cu cealaltă vînturînd cascheta galbenă de mătase vegetală ca un evantai de pene de struț.

— Mai ai ceva de zis ? repetă întrebarea cu neliniște, cînd văzu că răspunsul meu întîrzia.

— N-am nimic de spus, Bibia. Ești extraordinar ! l-am asigurat cu cinism.

Pe urmă, am încercat să-l atrag într-un colț cît mai ascuns, ca să-l scot din calea privirilor. Bibia mi-a dat alte dovezi de radicala transformare. N-a vrut să stea jos în fotoliul de alături. A rămas în picioare, că să nu mă compromită prin familiaritatea prea mare cu un asemenea ins și ca personalul hotelului să-l considere ceea ce este : un patron de garaj venit să discute cuviincios chestii de afaceri cu comanditarul respectiv. N-a primit nici țigară. Răsucind cascheta galbenă în mîinile păroase, cu manșetele cămășii roz ieșite de-un lat de palmă sub mînecile prea scurte ale hainei, m-a pus în curent cu tot ce săvîrșise în douăzeci și patru de ore. Și săvîrșise într-adevăr o minune. Întreprinderea se anunța mai mănoasă decît o crezuse. Luase totul în primire, schimbase o parte din oamenii de serviciu, introducea modificări ; avea să lucreze el cu mîna lui, în atelier, reparațiile delicate. Nu cerea bani. Dimpotrivă, venise să-mi restituie trei mii de franci, de care nu mai avea nevoie, fiindcă obținuse oarecare reduceri. Îmi cerea o chitanță de descărcare în regulă. Am încercat să-i refuz.

Bibia m-a privit o singură dată, mai apăsat ca o sută de argumente. Îmi spuneam că e la mijloc desigur un truc, o manoperă grosolană pentru a-mi cîștiga încrederea mai departe în vederea unei alte lovituri din plin. Dar n-am scăpat pînă ce n-am mers cu el, să vizitez garajul și atelierul, să aprob modificările și să-mi dau avizul asupra proiectelor ce urmau să intre în aplicare după experiența din primele luni. Cu mare surpriză am putut să observ că Bibia era ascultat și respectat, că știa să poruncească și că se angajase cu temei la o ispravă pe care o cunoștea. Cu toată înfățișarea grotescă și cu toată cămașa absurdă de culoarea șerbetului de trandafir, cu

tot jargonul lui franco-valah și cu tot trecutul înscris în fișele poliției, inspira subalternilor încredere și o optimistă voioșie la lucru!

— Cînd isprăvesc cu tine și te achit pînă la ultima centimă, am să-i fac asociați pe toți. Bibia nu înțelege să fie un exploatator.

Vorbind, mă purta din garaje în atelier, îmi arăta cum funcționează unele aparate și pompe; îmi punea întrebări la care nu știam ce să răspund, căci eram cu totul străin de orice îndeletnicire practică a semenilor mei. Ascultam distrat, dar aprobam cu o însuflețire sinceră. Mai mult decît proiectele de transformare ale întreprinderii comanditate fără voie, mă preocupa și mă încînta transformarea omului. Găseam ceva înduioșător în această bravă îndîrjire a dezertorului vagabond, să se înregimenteze în viața normală și să șteargă suvenirurile unei existențe ticăloase. Contrastul dintre chipul monstruos și brutal al lui Bibia și dintre copilăroasa sa bucurie și mîndrie; dintre ideea ce mi-o făcusem despre dînsul și dintre această magică transfigurare morală, dădea încă mai mult preț unei experiențe omenești la care contribuisem fără premeditare, prin simplu hazard, și fără nici o voie bună, prin constrîngere.

Într-un ceas cît a ținut întrevederea noastră, bărbia și buzele lui Bibia s-au învinețit văzînd cu ochii. Îi creștea părul sub pielița învăpăiată de perdaf, ca firele de grîu în palma fachirilor. Cînd ne-am despărțit, părea nebărbierit de trei zile.

— Mai treci pe la Bibia! îmi trimise o bezea unsuroasă din urmă, de la ușa garajului.

Era diform, mai mult lat decît înalt; grotesc în haina albastră, în cămașa lui roză cu manșetele ieșind complet din mîneca surtucului, fluturînd cascheta de mătase vegetală, ca pe-un peron de gară la plecarea expresului sau ca pe-un chei de port la plecarea transatlanticului — era diform, grotesc, și cu toate acestea m-a emoționat.

Din ziua aceea n-a mai apărut la hotel. M-a chemat de cîteva ori la telefon, să-mi dovedească prosperitatea „întreprinderii". Odată l-am găsit în cămașă mov, altădată albastră-pal, a treia oară în cămașă de culoarea caisei Această predilecție pentru nuanțele suave se afirma

singura lui slăbiciune, de altfel inofensivă. Și am înțeles că arbora drapelele tandre numai în cinstea mea, așteptîndu-mi vizita, cu obrazul proaspăt ras și dogorit de brici.

Într-o zi cînd am trecut la garaj pe nevestite să-i cer o neînsemnată revizuire a motorului l-am surprins în salopetă unsă de ulei, băgat cu fața în sus sub un automobil ridicat pe tălpi de lemn, mormăind ca un urs în vizuină, lucrînd cot la cot cu ajutoarele. Mi-a pus piesa la punct în cîteva clipe, a intrat în birou și după cinci minute și-a făcut apariția în costum fantezist, cu o prea frumoasă cămașă lilă și cu o batistă de mătase verde spînzurînd monograma ca un fanion din buzunarul de la piept. S-a oferit să ia loc la volan și să verifice în cîțiva kilometri de drum, cu urechea lui, pulsul motorului.

— Dragă Dan, merge dumnezeiește, ți-o spune Bibia ! declară la întoarcere, coborîndu-se. Păcat că soarta lui e să rămînă pe aci, în cine știe ce mîini...

— Ce vorbă e aceasta ? am întrebat. E a doua oară cînd îmi repeți același lucru. N-am de gînd să mă despart atît de ușor, mai ales acum, cînd Hispanoul acesta reprezintă a șasea ori a șaptea parte din toată averea mea mobilă și imobilă.

— Tocmai ! Știe Bibia, sireacul, ce spune !

Mai mult nu i-am putut smulge nici de data aceasta. Am înțeles doar că se află în raporturi foarte reci cu amicii săi, Guguf și Eliazar ; iar cu Angela într-un război fățiș dintr-o pricină nelămurită.

— Ce-ți face „asociatul“ ? mă cerceta în batjocură Angela, în diminețile cînd afla de la cameristă că m-a chemat Bibia la telefon.

— Foarte, foarte bine, dragă *Ange !* Niciodată n-am să pot săvîrși în viața mea o faptă mai bună și nici n-am să văd o schimbare la față mai surprinzătoare

Angela își cernea privirea printre gene și-mi replica întotdeauna cu o înciudare abia stăpînită :

— Nu te-am crezut atît de naiv ! Nici nu puteam să-mi imaginez că ai să cazi la patima filantropiei. Faptă bună .. ? Dar, dragul meu, era mai simplu pentru mine și pentru noi amîndoi, mai bine să-l știm plecat la o mic

ori două mii de kilometri de aci... Şi încă mai sigur, dincolo de Mediterana, la Alger, sau Tunis, sau Oran. Acolo se află destule taverne pentru oameni de speţa lui.

— Dar nu cunoşti nimic din ce se întîmplă, *Ange,* de poti vorbi aşa. Bibia s-a transformat complet ! Munceşte, are subalterni care-l ascultă şi-l respectă... Nu-l vede nimeni în nici o tavernă. Acum am toată siguranţa că în doi ani are să devină stăpîn definitiv pe acest atelier şi garaj. Pe cît mi-a fost de odios la prima vedere, *Ange,* pe atît de simpatic îmi este acum. Omul e un animal plin de surprize...

Angela îmi pufnea de rîs în obraz :

— Ai început să filozofezi, *Ciufulici ?* Şi toate acestea prin scumpul meu frate ! Ah ! Eşti de un comic... de un comic ! .. Uită-te în oglindă ! Domnul e filantrop, domnul filozofează, fiindcă într-o bună zi s-a întîlnit în viaţă cu un personaj evanghelic ca Bibia...

Se oprea în faţă şi mă iscodea în ochi, iritată :

— Ce-ţi spune, mă rog ? Cu ce te-a cîştigat atît de repede şi total ?

— Nu-mi spune nimic, *Ange.* Nu mi-a spus nimic.. Mi-a zugrăvit, cu francheţea lui simplă şi brutală, toată existenţa de vreo zece ani. A recunoscut că ţi-a stors bani fără nici o ruşine, că ţi-a pricinuit numai necazuri. Mi-a arătat că vrea să se facă om de ispravă .. Mărturisesc că, la început, am capitulat din laşitate, fără nici o convingere, numai ca să avem linişte şi să nu-ţi mai văd ochii mîhniţi, *Ange...* Socoteam că am săvîrşit o prostie, fiindcă mă aşteptam să-l văd dispărînd a doua zi... Îţi închipui surpriza, cînd mi-a dovedit că într-adevăr dorea să se apuce de muncă şi că e în stare să intre în rîndul oamenilor. E puţin lucru acesta, *Ange ?...* Mai avea nevoie să-mi spună ceva, ca să-mi cîştige o simpatie şi o încredere de care la urmă se putea foarte uşor dispensa, odată ce apucasem să-i pun la dispoziţie tot ce-mi ceruse ?... N-avea decît să-mi întoarcă spatele ! Se văd acestea între altfel de oameni, mai puţin... elementari, ca bietul Bibia. Mai ales aci, pe Riviera, unde naufragiază toate epavele omeneşti a trei continente şi a nu ştiu cîte duzini de naţii !...

Sfîrşeam cu emfază în glas, fiindcă într-adevăr căpătasem un real ataşament pentru Bibia, naufragiatul societăţii salvat prin mine, fie chiar fără voia mea ; şi simţeam nevoia să-l apăr împotriva scepticelor presupuneri care-l calomniau.

Angela renunţa, ca să revină a doua zi la aceeaşi discuţie, în timpul cît îi rămînea liber între întîlnirile cu diferite prietene nedespărţite la partidele de tenis, de schi, de bob, de curse cu barca cu pînze sau cu motor : cînd aci, pe ţărmul desfătărilor etern estival ; cînd sus, la două ore distanţă, în Alpii zăpezilor spulberate. Înverşunarea era inexplicabilă şi ciudată. S-ar fi spus că neaşteptata cuminţire a fratelui vagabond, după ce o terorizase zece ani cu isprăvile lui, o contraria acum şi-i părea de rău augur. Găsisem singura justificare : desigur pentru Angela, ca pentru oricine, nu era plăcut gîndul că undeva, aproape de dînsa, se afla o făptură păroasă şi grotescă, un frate compromiţător, conducînd un garaj şi lucrînd cot la cot cu calfele de mecanici.

Dar Bibia devenise un frate comod şi discret. Nu apărea nici măcar pe uşa de dindos, ca altădată. Nu mai cerea nimic ; trăia într-o lume fără nici o atingere cu universul nostru, care era al palasurilor şi al cazinourilor. Iar asemenea contraste bizare se întîlneau la fiecare pas, aci, pe această Coastă de Azur, unde milionarii de anul trecut deveniseră tapeurii de club anul acesta, unde prinţii ruşi făceau serviciul de dansatori plătiţi în cabarete, unde fostul crupier de cazinou se însura cu o latifundiară din America de Sud, unde o baroneasă austriacă răpise cu două săptămîni înainte un băiat de la ascensorul hotelului California şi unde într-o singură noapte stăpînul unui Rolls devenea şofer cu leafă pe propria lui maşină, iar şoferul se instala proprietar arogant, cu ifose, al automobilului la care, cu o seară înainte, deschidea portiera cu şapca galonată în mînă.

De două ori mi-am aruncat ochii la ceas cu nerăbdare. Pe fotoliu de marochin culoarea havanei aşteptau pălăria, bastonul şi mănuşile lui Guguf, împreună cu inseparabilele ziare de sport ; dar amicul meu era invizibil.

În hol se vîntura mulțimea trepidantă dinainte de ora douăsprezece. Guvenantele întorcîndu-se cu copiii de la plajă, femeile grăbind să-și schimbe toaletele pentru masă, amanții ieșind la vad cu dunga pantalonilor impecabilă, soții așteptînd resignați [27] cu ogarii rusești în lanț sau cu un *peckinois* în brațe, mătăsos, lăcrimos și cîrn ca un dragon în miniatură din templele Asiei ; mișuneală neistovită și sonoră, glasuri încrucișîndu-se în toate idiomele planetei, chemări și rîsete, glume și ore de întîlnire, invitații și proiecte contramandate — tot tumultul vibrant al unei lumi cu patria și domiciliul în apartamentele palasurilor, la mesele cazinourilor, în vagoanele de dormit ale rapidelor de lux, în cabinele avioanelor, pe punțile marilor pacheboturi.

De astăzi dimineață, mistralul încrețea luciul mării în valuri mărunte și zburlite. Ceva din această șfichiuială nervoasă a vîntului trecuse în glasuri, în mers, în gesturi, în rîsetele întretăiate de sincope, în neascultarea rebelă a copiilor, în impaciența agresivă a femeilor, în neastîmpărul cîinilor cu blana electrizată și gata să-și arate colții fără pricină.

Numai valeții în neclintirea lor solemnă, cu figurile pietrificate, aliniați după înălțime, asistau impasibili la această vînzoleală, așteptînd atent să ghicească o dorință înainte de a fi exprimată prin vrun semn, înaintînd un înainte de a fi exprimată prin vr'un semn, înaintînd un să ia în brațe o minusculă javră alintată, să transmită un ordin. Pe chipurile lor osoase și identice nu se citea grabă, nerăbdare, inteligență, curiozitate, înveselire sau plictiseală. Reduși la rolurile de automate, puneau fără îndoială tot amorul propriu profesional în desăvîrșita exterminare a oricărui reflex de viață activă, în suprimarea oricărei expresii, în morga atentă și de o insultătoare condescendență.

Privindu-i, mă gîndeam la oroarea glumelor și reflecțiilor din camera lor de mîncare, la schimbul de informații și de cancanuri, la poreclele pitorești cu care desigur ne-au botezat, la culisele acestui decor și la sluțeniile acestei fațade, așa cum apar din cinica zugrăveală a oamenilor de serviciu cunoscîndu-ne toate umilințele secrete : camerista povestind pînă la ce distanță co-

boară sînii doamnei contese N., cînd îi scăpară din sutiengorge ; ce mască de dresuri își așterne noaptea pe obraz nevasta ministrului armean de la etajul II ; ce scenă furtunoasă s-a petrecut în zori între brazilianca opulentă ca o cadînă pensionară, cu peruca oxigenată și cu actul de naștere datînd dinainte de proclamarea republicii, și între dansatorul argentinian, care se pretinde fiul unui plantatorul ruinat, de veche noblețe spaniolă din Bahia Blanca, dar pînă anul trecut nu era decît un băiat de serviciu la o modestă cafenea din Place Blanche.

Adevărata noastră față, ulcerele tăinuite, lașitățile insuportabile, numai acești spioni mereu prezenți le-au pătruns pînă dincolo de unde ne îngăduie propriul nostru curaj să privim în noi înșine ; totuși nici o tresărire de mușchi în obraz, nici o scurtă lucire de înțelegere în ochi nu trădează disprețul și batjocura conservate prin congelare sub înfățișarea lor glacială, pentru ceasul cînd rămîn numai între dînșii să-și împărtășească recolta descoperirilor dintr-o singură zi. Mă gîndeam la romanul celebru al lui Octave Mirabeau : *Le Journal d'une femme de chambre*, [28] la romanul mult mai uman al scriitorului rus Ivan Șmelov, *Garçon !* [29] cam prin acel an, 1925, apărut în traducere franceză, la celălalt roman mai vechi, al lui Jean Lorain : ***Hélie, Garçon d'Hotel***, [30] cu acțiunea desfășurată tocmai printre clientela interlopă a palasurilor, pensiunelor și vilelor din această Coastă de Azur, și mă întrebam dacă jurnalul Celinei ar fi oare mai puțin pitoresc și senzațional.

De șase ani era tovarășa fidelă a Angelei, n-o părăsise o singură zi, nu părea mirată de nimic, nu lăsa să străbată un singur semn de bucurie, de surpriză sau dezaprobare la deciziile stăpînei ; fără îndoială că ea numai îi cunoștea viața secretă dinainte de apariția mea — acel trecut enigmatic pe care mă aflam din ce în ce mai gelos și mă rodea ca un sfredel circular de dentist într-o măsea cariată. Dar toate încercările să-i smulg ceva prin surprindere, prin amenințare sau prin ispita unor daruri generoase, cît i-ar fi asigurat o zestre și un debit de tabac (visul suprem al unei cameriste franțuzoaice, cînd nu rîvnește la cariera de manechin, de dansatoare goală la Cazino de Paris sau de star la Hollywood) ; toate aces-

tea au dat greş. Au pus între mine, rentierul valah şi între ea, sluga occidentală, o distanţă din toate punctele de vedere umilitoare pentru stăpîn, nu pentru servitoare.

A treia oară am înălţat ochii la cronometrul electric din peretele holului, hotărît să nu-l mai aştept pe Guguf. Douăsprezece şi cinci... Am scos o carte de vizită şi am ieroglifat cîteva cuvinte, să-i fixez întîlnire pe după amiază, pe urmă am aşezat misiva în evidenţă, deasupra grupului de natură moartă : pălăria, bastonul, mănuşile şi cele trei ziare de sport : roz, crem, verde-pal. Aprindeam o ţigară şi mă ridicasem, cînd m-a oprit pe loc o scenă a cărei semnificaţie îmi rămînea încă ascunsă, deşi inima mi-a fost străpunsă de săgetarea unei presimţiri.

În uşa sălii de lectură, Guguf şi Nadia Vologhin se despărţeau şi se vedea lămurit că amîndoi nu se îndură să se despartă. Guguf îi sărutase vîrful degetelor şi rostise ceva plecat asupra rusoaicei, aspirîndu-i parfumul sînilor strînşi în haina subţire. Nadia Vologhin izbucnise în rîs nervos, cum rîdeau toate femeile, în această dimineaţă cu mistralul acidulat, dîndu-şi capul pe ceafă şi dezvelind gîtul alb-argintiu, voluptuos, ca o guşă de porumbiţă după ce-a sorbit alintat picăturile de rouă din cupa unui stînjenel. Era frumoasă, tînără, misterioasă ca orice rusoaică, scăpase la cincisprezece ani din Sovietia în peripeţii dramatice care umpluseră cronicile ziarelor cu cinci ani în urmă ; era din familie nobilă, înrudită cu faimosul principe Yusuppof, asasinul lui Rasputin, [31] se măritase cu un scoţian, se despărţise ; la douăzeci de ani parcursese atîtea episoade de roman cîte ar fi îndestulat douăsprezece existenţe aventuroase de femeie şi radia acea atracţie irezistibilă şi bolnavă a făpturilor slave, în acelaşi timp simple şi complicate, directe şi mereu nesatisfăcute, plictisite şi pasionate, torturate în iubire şi exaltate în nefericire, cu care Rusia ţaristă furniza balurile tuturor staţiunilor balneare şi climaterice din Europa înainte de 1914 şi pe care Rusia roşie le-a surghiunit definitiv, dezaxate şi fără nădejde, să umple capitalele lumii, să devină cîntăreţe de cabaret, dansatoare şi croitorese, eroine de film şi garderobiere de teatru, chelneriţe sau

profesoare de pian, uneori prostituate de trotuar, alteori adevărate regine ale unui sezon, dominînd despotic și capricios asupra celorlalți muritori de rînd, ca să le întîlnești, peste trei ani, vînzînd flori sau păpuși de piele la Kasbeck, la l'Ermitage, la Caveau Caucasien, la Florida, la El Garron.

Alături de Guguf, Nadia Vologhin alcătuia o superbă pereche. Și se ghicea că amîndoi sînt stăpîniți de același apel imperios al trupurilor aspirîndu-se prin toți porii, la care rezistau încă numai din cochetărie, să prelungească un joc și să-și ascută dorința, întîrziind-o cu o savantă artă a voluptății. Guguf o înfășura cu o privire magnetică de șarpe. Iar Nadia Vologhin se mlădia refuzîndu-i ceva, scoțîndu-și degetele din mîna lui, depărtîndu-se cu un pas și revenind să-i ofere parfumul sînilor sub nări, prea aproape, ca într-un dans oriental, fără pudoare, instinctiv și inconștient, poate venit de departe din spațiu și din timp, din sîngele vreunei străbune circaziene, persiene, indiene, cambodgiene. Haina europeană părea un înveliș anacronic, gata să cadă, o crisalidă urîtă din care se va desface acuși fluturele gol și înaripat, cum zvîcnesc de după perdeaua templelor și-a haremurilor dănțuitoarele Asiei — continentul unde spasmul îmbrățișării e preparat cu o cucernicie de act religios și cu euritmie de lupanar.

Dar nu scena aceasta mă înțepenise în fotoliu, cu țigara stinsă și cu ochii ficși.

Nu eram singurul privitor.

La cealaltă ușă, la intrarea principală, se oprise Angela. Avea racheta în mînă, costumul alb de tenis, pantofii cu talpa elastică de azbest. Intrase cu pasul ei zvelt și tînăr, cu fața luminată de soare, cu ochii dintotdeauna calzi, transparenți și virginali. Ochii ei de azur ! Priveliștea o oprise brusc. Mîna cu racheta a lunecat atîrnată în jos, trasă de o povară prea grea.

Toată figura s-a crispat dureros, ochii s-au stins, buzele s-au încrețit veștede : mi s-a părut deodată o vrăjitoare care-a pierdut puterea unui farmec, a îmbătrînit cu douăzeci de ani într-o singură clipă ; una din acele incarnații neliniștitoare din basmele germane, ajunsă de un blestem perfid în ceasul cînd se aștepta mai puțin —

acea mireasă de toţi adorată şi slăvită, prefăcută la altarul cununiei într-o cumătră cu chip respingător sub rîul de beteală, cînd mirele şi nuntaşii o împung la fugă, făcîndu-şi cruce.

Cu acelaşi gest, ca la acelaşi semn, şi eu şi Angela, am dus palma la ochi, să alungăm priveliştea.

Ea, arătarea celor doi ; eu, arătarea ei.

Şi am surîs amîndoi uşuraţi, întorşi dintr-un vis rău, cînd am coborît mîna descoperind din nou privirea.

Guguf se despărţea în sfîrşit de Nadia Vologhin.

Angela mă văzuse şi înainta surîzînd spre mine, cu faţa ei de inalterabilă tinereţe dintotdeauna, cu buzele proaspete şi nevinovate, cu ochii calzi, transparenţi şi virginali.

Ochii ei de azur.

VII

VIAȚA NU E ÎNTOTDEAUNA VEROSIMILĂ

Prieteniile femeilor se transmit de la una la alta, ca gripa spaniolă.

În ziua întîi, Angela n-a cunoscut decît o doamnă contemporană cu Sesostris, [32] cu moaștele văpsite în farduri lucioase ca emailul, conservate desigur de cinci mii de ani pe-un fund de borcan în tainițile piramidelor. Era o doamnă foarte respectată, fiindcă purta un nume istoric și administra o avere evaluată în cifre astronomice. (Numai colierele schimbate în fiecare seară în jurul gîtului zbîrcit și lung, de broască țestoasă, ar fi ajuns să plătească anuitățile datoriilor noastre de război). Dar era o doamnă foarte ciudată și avară, jucînd la cazinou mize derizorii, ca o guvernantă ieșită la pensie, riscîndu-și cu degetele crispate de emoție drojdia economiilor de-o viață întreagă.

Cînd pierdea trei fise în șir, se enerva pe privitorul din față și din spate, pe vecina din dreapta și din stînga, pe crupieri și pe toată asistența inocentă, admonestîndu-i cu o voce cavernoasă de fonograf. Vorbea cu accent egal de străin toate limbile. Tutuia cu o egală familiaritate valetul care-i curăța scrumiera ca și marii-duci pe care-i ținuse în copilărie pe genunchi. După ce-și împlinea tributul dinainte fixat, ochea o victimă să-i asculte suvenirurile de pe vremea cînd demult răposatul rege Eduard al VII-lea, cu statuia la trei sute de metri alături, nu era decît un zvăpăiat principe de Galles, moștenitor al Marei Britanii și al Indiilor, lăsînd vesta cu un nasture descheiat pe burtă, manșetele răsfrînte la pantaloni și ghetrele albe de olandă.

Angela s-a supus docilă acestui supliciu. După o lună jumătate număra o duzină de prietene. De toate vîrstele, de toate națiile, de toate extracțiile și de toate capriciile.

Iar în vila octogenarei mumifiate, celebră pe tot litoralul, avea intrarea liberă la orice oră, ca o nepoată crescută îndelaolaltă cu toate odraslele figurînd în almanahul Gotha.

Ca să nu ne închidem asemenea uși și să nu ne interzicem asemenea relații, cu o dezinvoltură foarte în obiceiul locului, ne-am dat drept un tînăr menaj valah, consfințit în patrie de ofițerul stării civile și de sfînta noastră biserică răsăriteană și autocefală. Spre totala mea consternare însă, Angela luă foarte în serios această nevinovată impostură matrimonială. Mă considera un soț autentic și nimic mai mult. Adică bun numai pentru rolul de figurant la masă, la cazinou, la ceaiuri ; redus la funcția strict conjugală de a păstra umbrela și poșeta, de a da fuga la hotel să schimb un pardesiu, de a răspunde la telefon și de a aduce automobilul la scară, de a achita facturile și de a executa comisioanele.

Odată aceste misiuni împlinite, rămîneam liber. Prea liber. Angela dispărea în tovărășia duzinei de prieteni care o acaparaseră cu desăvîrșire. Eu rătăceam melancolic, ca un cățel orfelin în căutarea unei mame adoptive. Și îmi găsisem două mame adoptive, nu una : Guguf și Eliazar.

Eliazar mă rechiziționase să-i furnizez țigări, să-i împrospătez biblioteca nomadă și să-i servesc drept auditoriu.

Guguf era mai scump la vedere — zece minute, un sfert de oră, cel mult jumătate — dar îl aveam întotdeauna la îndemînă, fiindcă locuia în același hotel, același etaj și pe același culoar. Uneori bătea în ușă dimineața, îndată după plecarea Angelei. În halatul chinezesc de mătase neagră dublat cu mătase portocalie și ornat cu o singură monogramă de fir, pînă ce sosea maseurul și pînă ce camerista îi prepara baia, venea să fumeze cea dintîi țigare și să afle care ne sînt proiectele pînă în seară.

Îi admiram rezistența Noaptea, pînă la douăsprezece, dansa la una din nenumăratele „gale", pentru victimele inundațiilor, pentru copiii naufragiaților, pentru refu-

giații ruși, pentru sinistrații cutremurului din Chili, pentru concursurile de frumusețe, pentru flămînzii sau ciumații din India ; de la miezul nopții pînă la trei sau la patru, găsea timp să piardă sau să ridice cîteva zeci de mii de franci la Cazinou, la Cercul nautic, la Golf-Club, sau la unul din cercurile particulare răsărite ca tot atîtea ciuperci ; la opt dimineața era odihnit, bine dispus, consultînd cerul și barometrul ca să-și aleagă costumul din acea zi, gata să facă surîzător față întîlnirilor cu Nadia Vologhin sau cu miss Eileen Russel-Leet, să deșerte pe stomacul gol cîteva cocteiluri cu Dickie Hood, să pornească într-o expediție pe mare, vîslind cu brațele și pieptul gol, în piroga indiană a lui Antonio della Rocca.

— Ai o sănătate de fier, Guguf ! Te-aș ruga să-mi destăinui și mie secretul...

Exclamația izbucnise fără voie, din legitimă invidie, după o confruntare în oglindă, unde-mi descoperisem pleoapele roșii, pomeții scofîlciți, părul pretimpuriu rărit la tîmple.

Guguf mă examină printre ațele albastre de fum și, încrucișîndu-și pe spătarul fotoliului mîinile sub ceafă, surîse cu toată dantura albă și puternică :

— Chestie de temperament și de voință, dragul meu ! Secretul e foarte simplu... Să nu te alarmezi niciodată ! Să nu te gîndești la ziua de mîine, niciodată ! Să-ți spui că în viață nu ți se poate întîmpla nimic rău niciodată, decît dacă vei capitula singur din lașitate sau din slăbiciune... Restul sînt fleacuri ! Un pahar de Vichy[33] și un maseur în fiecare dimineață. Un duș rece... Le afli în orice broșură de educație fizică.

Privirea lui mă cîntărea cu o ironie proteguitoare.

Lecția era fără folos. Prea tîrzie.

Mă simțeam flasc, nevertebrat, incapabil de o hotărîre energică, incapabil de o reacție. Toate slăbiciunile mele de copil crescut alintat și fără o armătură solidă a vieții : egoismul, vanitatea, capriciile, le plăteam scump la cea dintîi întîlnire cu o pasiune care-mi toropise instinctul de conservare.

Fusesem și eu învățat să nu mă gîndesc la ziua de mîine, atunci cînd nu putea într-adevăr să-mi aducă nici o surpriză. Acum însă mă obseda cu o spaimă, îmi chinuia

somnul cu vise urîte. Ziua de mîine era ziua facturilor, a notelor de la hotel, a telegramelor din țară, a unei alte vînzări, a contului de la bancă, a accidentului stupid care să dezvăluie că am fost un vulgar impostor înfățișînd pe Angela ca tovarășă legitimă, întocmai ca aventurierii cu trei pașapoarte în buzunar și cu trei identități deosebite pentru trei frontiere. Cum ajunsesem aci, era cu neputință să-mi explic. Dar cum va sfîrși, o știam. Sfîrșitul acesta se apropia inevitabil și plin de cutremurare. Avea să sosească în dimineața cînd voi fi silit să mărturisesc Angelei — ca într-un ultim capitol de roman senzațional și ca într-un ultim act de melodramă răsuflată — că nu-mi rămîne decît costul biletului de tren să mă întorc în țară, sau prețul unui revolver din care ajunge un singur glonț, pentru a încheia răfuiala mea cu viața. Banal deznodămînt. Epilog reeditat de o mie de ori pe an, in acest cimitir al decavaților.

Guguf strivi țigara în farfurioara de metal și se ridică :

— Să-ți trimit maseurul ? Zguduie-te puțin ! Scutură-te ! Fă ceva !... De ce nu joci cărți ?... E o terapeutică admirabilă. Orice e mai bine, decît viața aceasta vegetativă.

Am surîs cu un sentiment umil de inferioritate :

— Guguf, pentru așa ceva mi-ar trebui rezistența ta sau măcar veniturile tale...

— Parol ? Veniturile mele ?... Dar ești nostim de tot, dacă-ți imaginezi că primesc cîștiguri ca tine... Dau telegramă și trec pe la bancă ? Aceasta ai văzut ? ai înțeles ? și aceasta crezi ?.. Ar fi prea simplu și n-ar mai avea nici un haz. Veniturile ți le creezi singur, dragul meu !... Numai proștii și leneșii ronțăie dintr-o moștenire ca șobolanii care și-au făcut casa într-un șvaițer.

— Vrei să spui că schimbînd trei costume pe zi, dansînd la Cazino pînă la miezul nopții, ținînd un banco și flirtînd cu Nadia Vologhin, lupți crunt pentru existență, Guguf ?... Mă socotește prea imbecil, ca să te cred !...

— Ești, cum să spun ? ești un naiv, dacă încă n-ai priceput. Lupt pentru existență cu armele de aci. Și fii sigur că e o luptă mult mai feroce decît oriunde. Aci nu

afli de la nimeni cruțare. Nici nu-ți este permis să acorzi nimănui cruțare. Devori sau te devoră !

Guguf rostea aceste declarații antropofage, cu glasul lui onctuos și zeflemist, care mai tîrziu avea să le pecetluiască un înțeles mai sinistru. Acum mi se păreau flecare lăudăroșenii, născocite de un privilegiat al destinului, ca să-și justifice un trai frivol și prea fără de surprize. Să lupte — cu cine ? Împotriva cui ? Totul i se oferea.

Continuam să surîd, stupid și neîncrezător, admirîndu-i statura înaltă și zveltă, ochii catifelați, obrazul arămiu dar proaspăt, părul negru-albastru, despicat de cărarea impecabilă, chiar așa cum se afla acum, cu capul abia ridicat de pe pernă după cele patru ore de somn ; — toate mișcările elastice și feline, care nu îngăduiau imaginea nici unui efort.

— De ce mă privești așa ? întrebă, înfășurîndu-și cordonul de mătase cu canafuri de fir. Ți se pare neverosimil ? Viața nu e întotdeauna verosimilă... Acum mă aflu într-o pasă bună. Mîine poate să vină o pasă rea, cum au mai trecut. Tot secretul e să nu șovăiești atunci ! Să nu cruți nimic și pe nimeni... Vino la mine să-ți dau îndărăt romanul de aseară. Am încercat să-l citesc. Imposibil... N-am nici timp, nici răbdare, pentru asemenea anemice fantezii. Prefer să trăiesc romane, nu să le citesc și să cad în extaz ca tine. Te asigur eu — e mai amuzant și mai palpitant ! ..

Am traversat culoarul după Guguf, în camera cu masa de toaletă tot atît de încărcată cu pomezi, apă de păr, foarfece, pile, perii și ustensile, ca toaleta unei femei. Mi-a dat romanul cu semnul înfipt la a cincea pagină, de unde îl ostenise imaginația plicticoasă și banală a autorului.

Smochingul de aseară și cămașa de mătase erau aruncate pe divan. Alături aștepta costumul din acea dimineață, gata orînduit, cu cămașa, ciorapii, cravata și pălăria asortate după limpeziciunea cerului și indicația barometrului.

Două cufere Innovation, enorme, înălțate în picioare, cu curelele desfăcute în evantai, adăposteau hainele care nu încăpuseră în garderobul dublu. Pe amîndouă se aflau

lipite etichetele colorate ale hotelului Miramare din San-Remo.

— Ai stat la San-Remo ? m-am mirat, fără nici o intenţie. E plăcută societatea de acolo ?

— La San-Remo ? Ce te face să crezi că am fost la San-Remo ? se întoarce Guguf, deodată serios, cu o dungă între sprîncene.

În aceeaşi clipă însă, îmi surprinse linia privirii asupra etichetelor de pe cufere şi continuă cu nepăsare :

— Am stat o singură noapte, anul trecut. Mi-a lăsat o impresie funebră... Poate fiindcă a plouat toată noaptea, poate fiindcă am aflat că sînt nişte sanatorii de tuberculoşi pe aproape. Nu aprinzi o ţigară ?

Cu îndemînarea-i acrobatică şi cu neputinţă de înregistrat decît într-un film *au ralenti*, a scos port-ţigaretul de nu ştiu unde şi-a aprins ţigara nu ştiu cînd, oferindu-mi flacăra mică. În timpul cît aprindeam, am simţit ochii cercetîndu-mă stăruitor. Voiam să mai întreb ceva. Citisem în ziarele locale că hotelul Miramare de la San-Remo a fost inaugurat de-abia la începutul acestui sezon. Dar o bătaie în uşă îmi opri întrebarea pe buze.

— Intră ! invită calm, fără să se întoarcă, examinîndu-mă mai departe, să-mi descifreze gîndul nerostit.

Era Mahmud, maseurul negru ; un sudanez uriaş şi superb, lat în spate şi strîmt în şolduri, ca basoreliefurile egiptene.

Guguf păru încîntat de această intervenţie, care punea capăt unei discuţii nedorite. Îmi făcu semn de înţelegere veselă şi complice, mustrînd negrul cu o prefăcută severitate :

— Ai întîrziat, Mahmud ! E a treia oară. Am să te amendez sau am să-mi caut alt maseur Nu mai merge ! Dă carnetul să-ţi însemn amenda.

— Muşiè, nu este nevoie de amendă M-am amendat singur, muşiè ! Am jucat toată noaptea *belotte* cu şoferul de la Ahmed ben Djarrir-Paşa. Iar acest cicălos mi-a cîştigat ulcima şentimă, muşiè, ulcima şentimă !

Mahmud nu părea defel disperat, după rîsul alb care-i întindea gura pînă la urechi.

În fiecare noapte îşi pierdea agoniseala din ziua trecută, în cafenele ticăloase de port, iar dimineaţa ar fi

avut și el nevoie de un maseur, să-l pună pe picioare, după ceasurile de nesomn și paharele de whisky falsificat. Aci toți jucau, de la șoferi pînă la agenții de poliție secretă și de la stăpîni pînă la valeți ; unii în cluburi cu smochingul obligatoriu, alții în taverne cu obloane trase, după rang și după pungă. Și toți împărtășeau filozofia lui Guguf : după o pasă rea vine alta bună — singurul secret e să-ți spui că în viață nu ți se poate întîmpla nimic rău, decît atunci cînd capitulezi singur, din lașitate sau din slăbiciune.

— Așadar, fără șansă și astă noapte ? îl iscodi amuzat Guguf.

— Mușiè, pînă la douășprejeșe cîștigam toși banii de la cicăloșul așela. Opt sute cincizeși franși, mușiè. Pe urmă l-am împrumutat cu două șute franși și mi-a luat ulcima șentimă mușiè, ulcima șentimă !

— Trebuia să te ridici la douăsprezece, Mahmud ! Era mai cuminte și astăzi aveai opt sute cincizeci de franci în plus.

— M-am gîndit la asta, mușie, aji dimineață. M-am gîndit și mi-am dat cu pumnii în cap, ca un proșt șe sîn. Întotdjeauna am mintșe bună numai dimineașa, mușiè ! Dară nu fatșe nimic. Pînă la sfîrșit banii totși la mine au să se întoarcă, mușiè. Șunt pușii la cașa de economie. Depuși cu protșent, mușiè.

— Mahmud, îl sfătui Guguf surîzînd, cu o sceptică experiență, ascultă-mă pe mine ! La cărți să nu alergi niciodată după banii tăi. I-ai pierdut, ia-ți adio ! caută altul, cu alți bani și cu economiile lui, Mahmud.

Pe urmă, deschide ușa de la baie, din prag, mă arătă sudanezului.

— Deocamdată am să-ți predau un client nou. Are nevoie să-i pui în mișcare sîngele și să-l faci de șaptesprezece ani.

— Mușiè, Ahmed ben Djarrir-Pașa mi-a promiș o decoracie, *Șemiluna de Tșumbuctu cu cordon,* așît dje frumoș l-am încinerit cu mîinile mele, mușiè ! mă asigură Mahmud, arătîndu-mi mîinile cu degetele lungi și cu palma trandafirie, ca de maimuță. La dișpozișie, mușiè !

Fixași ora și întșepem servișiul! Acum, mușiè? Mîine dimineașă, mușiè?

— Bine, Mahmud. Am să fixez zilele acestea. Poate mîine, poate poimîine...

Nu mă simțeam în stare nici de atîta încordare a voinței, să-mi hotărăsc o jumătate de oră pentru un masaj înviorător.

— Unde luați masa? întrebă Guguf din baie, Maxim's? Eduard? Ambasadori?

Era inutil să răspund, fiindcă nu eu hotăram. Angela sosea întotdeauna cu o modificare de ultimul moment, în program. Mahmud își lepădase costumul sumar și în pielea goală, încins cu un șervet, veni să închidă ușa după mine. Pielea neagră și uleioasă împrăștia un miros animal, puternic și rînced.

— Mușiè, întșepem mîine?

Am făcut un gest indecis cu mîna în care țineam romanul restituit de Guguf, fiindcă ficțiunile autorilor de romane i se păreau mai prejos de viața cea reală și palpitantă. Mahmud a tras zăvorul. Pentru Guguf începea o zi plină, de „luptă feroce“ cum pretindea el. Pentru mine o zi fără nici un rost și fără nici o speranță, de cățel orfelin.

M-am îndreptat spre cealaltă mamă adoptivă. La Eliazar. Pe acesta știam că n-am să-l găsesc nici în baie, nici așteptînd maseurul, nici alegîndu-și costumul și cravata după culoarea cerului și buletinul meteorologic.

Într-o cameră de mansardă cu tavanul oblu și cu fereastra ca un capac de tabachere. Eliazar își alesese cartierul general la un hotel cu luna, vechi și murdar, din dosul Azilului Evanghelic. Camera era nemăturată cu săptămînile. Pe lîngă pereți, jos, direct pe podea, se înșirau vrafuri de cărți : dicționare și tratate sociale în toate limbile, manuale de matematici și de navigație, romane polițienești și atlasuri. Iar spațiul liber între pat, lavoar și această bibliotecă fără rafturi era presărat de capete de țigări, cutii goale cu toate firmele manufacturilor de tabac europeano-americano-africane, chibrituri arse, hîrtii mototolite și pătate de grăsime, în care au fost înfășurate scrumbii, felii de mortadela [34] și de șuncă, brînză și legă-

turi de ridichi — dejunurile lui Eliazar, mizere şi sinistre, de şomer cu patru diplome academice.

Ştiam că îl aflu în pat, cu faţa în sus, legănînd picior peste picior un papuc cu talpa descusută şi atîrnînd numai în vîrful degetelor, citind o carte de la distanţă, cu mîna întinsă, în poziţiile cele mai incomode şi chinuitoare la care îl condamnau ochii presbiţi. Niciodată însă n-aş fi putut ghici dinainte dacă volumul din acea zi avea să fie un manual de anatomie descriptivă, un tratat de algebră sau un roman englezesc de Edgar Wallace. Pentru el, toate prezentau acelaşi interes. Citea opurile de mecanică sau de trigonometrie cu pasiunea celui mai senzaţional foileton, completîndu-şi şi verificîndu-şi teoremele în minte, fără să pună mîna pe hîrtie şi pe creion. Se afunda în lectură ca în paradisul artificial al unui narcotic, pentru ca îndată ce revenea la realitate să rînjească duşmănos vieţii, ca un cîine jigărit şi proletar, capturat în cuşca hingherilor.

Cu cît îl cunoşteam mai bine, cu atît mai enigmatică îmi apărea amiciţia lui cu Guguf şi Bibia, aşa cum sosiseră în grup absurd şi ridicol, la Bar du Boeuf, în cea dintîi dimineaţă. Nimic din înfăţişare, din inteligenţă, din preocupări, din port, din lumea de unde veniseră şi spre care se aflau fiecare atraşi nu îndreptăţea această legătură. Era inexplicabil cum se putuseră întîlni vreodată, la intersecţia unor drumuri aducîndu-i din trei puncte cardinale opuse. Întrebarea mă obsedase de la prima lor apariţie. Acum taina devenea mai insondabilă, fiindcă mai bine îmi dădeam seamă că prăpastia între dînşii nu era numai aparentă, la port, la înfăţişare şi nivelul lor de educaţie. Trăiau în trei lumi diverse. Au fost creaţi pentru trei lumi de contrast. Bibia, bruta elementară, atins de pocăinţă şi de graţia divină, după o existenţă de vagabond la periferia societăţii. Guguf, strecurîndu-se unduios şi alintat în lumea cea mai complicată a privilegiaţilor de destin ; flirtul Nadiei Vologhin ; prietenul intim al lui Antonio della Rocca, floare a diplomaţiei italiene ; iniţiator şi mentor al lui Dickie Hood, odraslă de multimilionar în dolari, cu un Lincoln şi un Rolls în garaj şi cu iahtul legănîndu-se ancorat în port. Eliazar, în fine, boem hirsut şi vindicativ, în război cu tot universul, dar lucid ca un

chirurg și îndopat de carte, să opună piept specialiștilor celor mai în curent din cele mai contradictorii ramuri enciclopedice : ingineri și sociologi, navigatori și istorici literari, strategi și bacteriologi. De unde veneau ? În ce ceas s-au întîlnit și ce i-a legat indisolubil ? Ce comunicare subterană și invizibilă exista între aceste trei exemplare de umanitate, pe care viața normală îi ține îndeobște la distanță să nu se întîlnească niciodată, așa cum evoluează aștrii pe cer în orbitele lor precis calculate să nu se încrucișeze în vecii vecilor ?

Din ziua întîi, nu i-am mai văzut împreună. Aș fi avut drept să cred că a fost un simplu accident. Un capriciu al întîmplării, care i-a apropiat ca trei compatrioți pe un pămînt străin, într-o gară de tranzit, făcînd să dispară pentru cîteva ceasuri barierele dintre indivizi și dintre ierarhiile sociale. Dar pomeneau despre amintiri comune și intime. Se tutuiau ca vechi camarazi. Fără să-și încalce teritoriul unde și-au reluat fiecare locul firesc și predestinat, Bibia la garajul din Avenue Selvoza, Guguf la Carlton și Eliazar în hotelul mizerabil din dosul Azilului Evanghelic ; fiecare era în curent cu faptele și intențiile celorlalți doi, cunoștea unde-au fost și care le-a fost bilanțul zilei ; păreau că se află permanent în contact prin antene nevăzute și mai sensibile ca priceperea mea, deși eu îi întîlneam în fiecare zi și eram un confident gata să le pun la dispoziție toate ceasurile mele de pierde-timp, cît Angela mă lăsa să vagabondez ca un cățel orfelin. Observasem atît doar. Nici Guguf, nici Eliazar nu arătau cel mai mic entuziasm la schimbarea la față a lui Bibia. Ca și Angela, păreau indignați de naivitatea mea și de pretenția individului păros, cu cămășile roz, portocalii, bleu-ciel și lilă, să se facă „om de ispravă". Ghiceam ceva mai mult decît neîncrederea. Un fel de ostilitate, ca pentru un trădător care-și reneagă un legămînt și-și leapădă în drum camarazii. Iar această îndîrjire, abia temperată de exclamații ironice și de mirări inocente, era încă una din ciudățeniile prieteniei lor bizare.

Bizare ?

Poate era o prietenie mult mai firească și simplă, de cum o complica închipuirea-mi exaltată. Eu nu devenisem

oare al patrulea amic ? Nu simțeam nevoia să-i văd în fiecare zi ? Nu-i căutam ? Nu găseam foarte normal să mă despart de Guguf la Carlton ? să urc scările murdare și putrede pînă la mansarda lui Eliazar ? să trec la garajul lui Bibia ca să constat ce culoare suavă de cămașă a mai descoperit în spectrul solar ?

La Monte-Carlo fugeam de compatrioți. Mă descotoroseam repede de dînșii, deși cei mai mulți erau de o vîrstă cu mine, din aceeași lume, cu aceleași amintiri și prietenii bucureștene. Aci, m-am aglutinat în tovărășia unor inși care la Bar du Boeuf mi se păruse că alcătuiesc cea mai grotească asortare de specimene umane, dar care, în aceeași zi, m-au absolvit fluid în atmosfera lor, ca prin acel sortilegiu din cartea împrumutată lui Guguf și restituită fiindcă lui nu-i spunea nimic nou.

Era un roman exotic. Din familia romanelor lui Joseph Conrad, Somerset Maugham, Fauconier [35] și Ford Madox Ford. [36] Și zugrăvea înfricoșător de logic și minuțios cum ar fis pus Guguf — înfricoșător de „verosimil" — declasarea europeanului în insulele Pacificului. Debarcă ferm hotărît să reziste moliciunii din aer și să pună strat izolator între civilizația lui scorțoasă și torpoarea indigenilor. E scrobit de prejudecăți și principii. E aproape antipatic prin disprețul și mila pe care o arată europenilor veniți înaintea lui și din punctul său de vedere pierduți, înghițiți de nisipurile mișcătoare, declasați, lipsiți de demnitate, abrutizați. După cinci ani, un camarad în călătorie de plăcere, intrigat că nu i-a mai dat semne de viață, abate iahtul din cale și acostează în insula Pacificului. Descind toți, femei și bărbați, zgomotoși, veseli, în haine albe, cu aparate fotografice și umbrele, chicotind, întrebînd .. Un indigen le arată cu degetul locuința eroului.

— Cum, o colibă ? se miră toți. Ce-o mai fi și asta ?

Și pornesc într-acolo.

Bungalovul civilizat e alături, dar e părăsit. În coliba de papură, eroul scorțos, pionierul principiilor ferme și sacre de civilizație, îi întîmpină în costum sumar, alături de o tahitiană tot atît de despuiată. Un copil scîncește atîrnat într-un leagăn de frînghie. Altul, gol și murdar, se tîrîie pe jos într-un roi de muște. Ce caută străinii aceștia, aci ? Să-l lase în pace !

Regretă ceva ?

Ce glumă ! N-are ce regreta ! Fericirea lui era aci. Un străin, un trecător nu poate s-o înțeleagă... Iar cînd, în aceeași zi, foștii prieteni se depărtează cu iahtul alb, consternați și tăcuți, nici nu are curiozitatea să iasă în pragul colibei și să-i privească pornind spre civilizația lor ordonată, scrobită și mumifiată de principii și prejudecăți. Îi compătimește. El îi compătimește : omul în care n-a mai supraviețuit nimic din codul principiilor docte și sacrosancte

Romanul zugrăvea cam această poveste, după cît se spune foarte comună dincolo de tropicul Cancerului, în puzderia insulelor de coral, cu ghirlănzile de cocotieri oglindindu-se magic în albastru lagunelor. Acum o săptămînă, cînd am sfîrșit cartea, mi s-a părut patetică și „verosimilă", dar numai pentru o anumită viață, de sub o anumită latitudine, undeva, departe, dincolo de mări și oceane, la celălalt capăt al lumii. În dimineața aceasta descopeream însă că, într-o formă mult mai subtilă și perfidă, ne aflăm cu toții, oriunde, sub puterea unui asemenea sortilegiu. O chemare a abisului ne pîndește la fiecare pas. Destul cea dintîi șovăială, cel dintîi lunecuș, ca să ne cuprindă torpoarea, să o acceptăm cu o bolnavă voluptate și pe urmă să privim cu indiferență cum dispare pe linia orizontului iahtul alb, spre o lume care ni s-a închis.

Prietenii aceștia noi, sosiți nu știu de unde și mergînd nu știu unde, mă izolau de restul universului.

Cu un an în urmă, aș fi izbucnit în hohot de rîs dacă mi-ar fi prevestit cineva la plecarea din țară, cu planurile mele mediocre de fecior de bani gata, că aveam să isprăvesc atît de curînd și atît de nerod, ca o fantoșă jucată pe ață de-o mînă invizibilă, într-un scop necunoscut.

Nu fusese nevoie să ajung în Malaezia.

Intrasem în descompunere aci.

VIII

LECŢIE LA MUZEUL OCEANOGRAFIC

Din obicei, fără să-mi dau seama, am încetinit paşii şi m-am oprit la debitul de tabac.

Vînzătoarea îmi surîse ca unei vechi cunoştinţe. Într-adevăr, de acolo furnizam de o lună, în fiecare dimineaţă, ţigările lui Eliazar.

— Astăzi ce mai doreşte domnul ? Gitane ? Camel ? Abdulah ? Lucky-Stricky ? Chesterfield ? Xantia ? Ariston's ? Kedive ? Turmack ? Sultane ? Nataşa ?

Desigur mă socotea un maniac sau un imbecil colecţionar de ţigarete. Epuizasem toate mostrele manufacturilor de tutun americano-asiatico-africano-europene, fiindcă Eliazar le găsea execrabile pe toate.

Ne-am uitat amîndoi fără mari speranţe, la rafturile tixite de cutii multicolore, să descoperim ceva inedit.

— Încercaţi acestea... Ţigarete englezeşti lansate acum : Şaliapin. Toţi clienţii le laudă. Poate rămîneţi la ele.

Nu exista nici o ironie in invitaţia amicală a vînzătoarei. Dar suna batjocoritor pentru mine, care ştiam că Eliazar, după cele dintîi fumuri, are să întrebe cu scîrbă de unde am mai născocit şi aceste otrăvuri, înadins ca să-l asasinez.

Am pus în buzunar cutia cu noul produs al regiei englezeşti şi am trecut peste drum, la hotelul lepros, cu scările mucede.

La bătaia-mi timidă în uşă, Eliazar răspunse cu un hîrîit agresiv. Era tocmai cum mă aşteptam să-l găsesc. Întins pe pat cu faţa în sus, picior peste picior, clempănind papucul atîrnat în vîrful degetelor şi ţinînd la distanţă, cu mîna întinsă, un tom enorm.

— Bine că veniși ! mormăi fără altă introducere. Pe urmă îmi făcu semn să nu-l tulbur, fiindcă termină îndată. Tăie foaia cărții barbar, cu latul palmei, parcurse sfîrșitul capitolului și închise volumul, ridicîndu-se în capul oaselor, cu părul cărunt zburlit și cu picioarele atîrnate în ciorapi de-o culoare îndestul de dubioasă.

— Bine că veniși ! Am gust de plimbare astăzi... Ce face afară ? Plouă, soare, vînt ?

Prin geamul încețoșat de murdărie, răspunzînd într-un perete grunzos și hîd, nu se deslușea dacă e senin sau înnourat. Lumina zilei străbătea întotdeauna lividă, ca într-o celulă de temniță. Iar Eliazar nu avusese fără îndoială vreme sau curiozitate, să cerceteze cum arată cerul.

De multe ori citea încă dinainte de zori, căci somnul lui era scurt și torturat de vise urîte, întrerupt și pidosnic : se culca la douăsprezece ziua, se deștepta la miezul nopții ; nu știa dacă ora șapte de pe ceasornic însemnează șapte de dimineață sau de seară ; pleca la teatru cînd se deschideau magazinele.

Într-adevăr, în tavan, atîrnat în sîrma neagră, ardea încă de astă noapte becul electric, mortuar și sinistru, ca un ochi sanghinolent în capsula de sticlă opacă de praf și de urmele muștelor.

Am răsucit butonul (ceea ce n-a adus nici o schimbare în înfățișarea macabră a camerei) și am raportat buletinul meteorologic :

— Nici ploaie, nici nori... Senin și vînt ușor dinspre Italia. Se apropie primăvara...

Vorbeam despre primăvara de pe continent, nu cea de aci, eternă, unde se ajung din urmă fructele și florile pe același portocal și unde numai platanii despoiați de frunze și numai zăpada de sus, de la Peira-Cava concursurilor de schi și de bob, la șaizeci de kilometri cu automobilul și la o mie cinci sute de metri înălțime, aminteau că ne aflăm încă la sfîrșit de iarnă cu viscole și troiene, cum vesteau telegramele că s-au împotmolit trenuri pe Bărăgan și în Carpații moldo-valahi.

Eliazar rînji, schimonosindu-mi entuziasmul de crainic al primăverii :

— Ce mai noutate ! Se apropie primăvara !... O știam aceasta fără să mi-o spui. Altfel, nu s-ar pregăti de drum păsările călătoare.

— Adică ? am vrut să înțeleg.

— Adică pleci tu, plec eu, pleacă Guguf, plecăm toți ..

— Dar încă n-am hotărît nimic... Unde să plec ?

— Ce te interesează unde ?... În două-trei săptămîni n-are să mai fie nimeni aci, decît turiștii cu tarif redus, pînă la celălalt sezon, de vară, băi, helioterapie, talasoterapie și alte moftoterapii. Nu-ți surîde o călătorie pe Mediterana cu iahtul nătărăului ăluia de Dickie Hood ?... Corsica, Baleare, Valencia, Malaga, Gibraltar, Maroc, Algeria, Tunis, Tripoli, Alexandria, Cipru și așa mai departe .

— Nici nu gîndesc ! am protestat cu toată convingerea Pe Dickie Hood îl cunosc prea puțin... Și nu mă gîndesc defel la o asemenea...

— Este nevoie s-o gîndești tu ? mă întrerupse Eliazar. Destul s-o gîndească alții...

Rostise această sentință fără să-i dea prea mare importanță, ca o chestiune știută și închisă definitiv. Era preocupat deocamdată de rezultatul altei operații. Scăpase papucii jos, printre capete de țigări și printre hîrtiile mototolite. De pe marginea patului, cu picioarele atîrnate, îi căuta cu vîrful ciorapilor perforați pipăind în gol, ca orbii înainte de a coborî pe pămîntul ferm.

Mi s-a părut caraghios întru totul contrastul dintre croaziera cu iahtul lui Dickie Hood (Corsica, Baleare, Valencia, Malaga...) anunțată cu atîta siguranță ca o plimbare pe care mi-o oferea el cu generozitate de nabab mistuit de spleen, și dintre ciorapii aceia găuriți, duhoarea de fum acru și rece, toată murdăria și mizeria încăperii.

Dar m-am abținut să fac vreo reflecție. Nu doream să-mi atrag o urgie din senin. Ca să îndrept conversația în altă zonă, m-am plecat să citesc titlul cărții. *Grosse Männer* de Ostwald. [37]

— Imbecilul ! mormăi Eliazar, bătînd pagina deschisă, cu dosul palmei. Imbecilul !... Auzi ? „Nu există de fapt genii nenorocite, decît în cazul cînd le-au lipsit calitățile personale necesare, în special perseverența și capacitatea de concentrare". Aceasta e tot ?... Dar coaliția societății ?

Dar conspirația mediocrității? Dar accidentul?... Imbecilul!...

— Iartă-l și tu! i-am luat apărarea lui Ostwald, glumind. După cît îmi pare, nu se referă decît la savanți, la profesori, și aceasta din punct de vedere al carierei stric universitare, în facultățile lor din Germania.

Eliazar zvîrli volumul și-i făcu vînt cu piciorul, întrerupîndu-mă răstit:

— De cind ai idei și de cînd ai început să-ți dai păreri? Ostwald al dumitale poate să fie un mare chimist, ceea ce nu-l împiedică să rămînă un mare imbecil. Dar tocmai fiindcă e chimist, nu-i este permis să ignore imponderabilul exterior, un detaliu imperceptibil, care decide soarta celei mai bine pregătite experiențe... „I-au lipsit calitățile personale necesare, în special perseverența și capacitatea de concentrare?" Comod a spune, dacă societatea ar fi o crescătorie de genii, ca o clocitoare sistematică, unde ouăle sînt ținute la aceeași temperatură și puii hrăniți cu alimentele dozate în săruri; unde fiecare obstacol e prevăzut și fiecare accident e prevenit... Atunci da, destinul unei creaturi excepționale depinde de perseverența și puterea de concentrare, de calitățile personale și de nimic mai mult, de nimic străin... Dar cînd societatea îi e ostilă de la început, cînd pîndește să suprime asemenea supărătoare excepție; cînd abia așteaptă o șovăială cu un fel de ură, ca să o dea la fund, fiindcă îi tulbură alinierea ei comodă de mediocrități, ce au de-a face aci calitățile personale, perseverența și capacitatea de concentrare? Imbecilul!

Dușmanul lui Ostwald nimeri în sfîrșit papucii cu vîrful degetelor și coborî în ei, cu o vădită satisfacție de triumf. Se ridică și începu să se plimbe prin camera cu tavanul oblic, măturînd din treacăt cu talpa cutiile goale de țigări și hîrtiile cu pete translucide de grăsime.

— Acesta e domnul Ostwald al dumitale! se opri amenințător cu mîinile înfundate în buzunarul surtucului îmbrăcat peste cămașa lungă de noapte.

Cum n-aveam nimic personal cu Ostwald „al meu", m-am așezat foarte senin pe marginea patului, cu plapuma sleită și cu perna vînătă, arsă de scrumul țigărilor. Cu asemenea explozii eram deprins. Astăzi, imbecilul era

Ostwald. Ieri, canalie și parazit fusese nu știu ce om politic sau diplomat. Mîine, ignorant și mistificator avea să fie cine știe ce inginer sau sociolog, după cartea pe care avea s-o zvîrle cu egală indignare, deși avea s-o devore cu egală pasiune.

— Nu răspunzi nimic? mă întrebă batjocoritor.

— Nu răspund nimic, am declarat umil.

— De altfel, bine faci! Ce poți să răspunzi? Ce pot să răspundă larvele? Adică tu, alții o sută de milioane, cinci sute de milioane?... Ce e cu țigările? Azi n-ai nici o țigară?

Supus, am scos cutia intactă din buzunar.

Eliazar o răsuci pe o parte și pe alta, cu precauția bănuitoare a unui om care mînuiește un explozibil necunoscut și suspect.

— Ce mai sînt și astea? De unde scoți tot soiul de ticăloșenii?... Mă rog, aci nu se poate fuma o țigară ca lumea? Ca Regalele noastre dinainte de război... Ca Intim-Club, Carmen-Sylva, țigările de Iași... Ce cunoști tu? Pe atunci, pariez că te hrănea papa și maman cu orez cu lapte și tapioca.. Spune că nu te hrănea cu orez cu lapte și tapioca! mă somă cu dispreț, ca și cum mărturisind acest regim alimentar, aveam să-mi recunosc o infamie vrednică de oprobiul întregii omeniri.

— Cînd a izbucnit războiul, împlinisem cincisprezece ani și fumasem cele dintîi Regale și Intim-Club! am protestat cu orgoliu, de depravat precoce... Dacă nu-ți plac țigaretele acestea, să trimitem jos să cumpere altele. Sau fumează de la mine, Turmack.

Întindeam cutia mea începută. Eliazar o respinse cu superbie. Desfăcu banderola pachetului de „Șaliapine", aprinse și trase cîteva fumuri cu atenția concentrată. Se încruntă și tuși.

— Hm! Mă așteptam! Din ce în ce mai prost... Parcă ți-ai pus în gînd să mă asasinezi! se oțărî la mine plin de indignare. Acestea sînt cele mai idioate țigări pe care le-am fumat vreodată! Ceai, zeamă de smochine, opiu, fîn, orice, numai tutun nu!

Totuși confiscă pachetul în buzunar și continuă să fumeze, pufnind și încrețindu-și buzele, nările, sprîncenele, de scîrbă și scandalizare.

Cît timp vorbea, fiindcă gesticula mînios, fiindcă trepida ca o oală care-și saltă în clocot capacul, mă intimida mai puțin. Mai întîlnisem asemenea inși, veșnic și zgomotos indignați pe orînduielile universului. Dar ghiceam că la Eliazar e numai o mască adoptată, o rețetă comodă, un fel voit de a fi, un rol.

Se înregimentase de bună voie în categoria boemilor ratați și pitorești, pe care îi accepți cu toate curiozitățile lor teribile în aparență și inofensive în fond. Asemenea nihilism fanfaron, de cafenea, ieftin și expansiv, nu înfățișează nici o primejdie, nu e luat de nimeni în serios, — e adesea un bilet de trecere, ca să deschidă toate ușile și să permită, sub un aspect de franchețá morocănoasă, toate familiaritățile. Un „tip" — cum se spune în limbajul cafenelei bucureștene : „o hahaleră". Un tip simpatic tocmai prin agresivitatea neostenită, prin volubilitatea imprecațiunilor, prin acea fără de jenă brutală, spărgînd monotonia linsă a bunei-cuviințe. Astfel de copii teribili pînă la bătrînețe țin astăzi locul nebunilor și bufonilor de la Curțile regale din veacul de mijloc ; își îngăduie totul fără să ofenseze pe nimeni, fiindcă nimeni nu-i consideră altceva decît niște nebuni și bufoni, cu responsabilitatea redusă. În fiecare familie, există un unchi sau un văr ; în fiecare cerc, un fost camarad de școală sau de armată ; în cele mai ermetice si pretențioase saloane, un musafir adesea invitîndu-se singur ; un flagelator răzbunîndu-se de nereușita lui personală în viață, de ratarea sau numai de simplul nenoroc, cu o vervă urzicătoare care trece în revistă prospicierea și succesul celorlalți. Nimeni nu se supără ; mulți îl caută ; toți îl întrețin. E piperul în bucate. E animatorul banchetelor prea copioase și lîncede. Lui i se iartă haina lucioasă în coate, cravata strîmb înnodată, coafura hirsută, ca și limbajul ghimpos. Tutuiește excelențe și tapează chelnerii cu un pol.

Eliazar se identificase desăvîrșit cu rolul.

Dar bănuiam ceva mai neliniștitor și profund. Sub mîinile iscate din senin, sub gesticulațiile și vociferările consumate în vid, pîndea pirotind o voință lucidă și de altă calitate. O amenințare latentă. O ură mult mai tenace și dospită de mult, pe tot ce înseamnă izbîndă, confort, prosperitate, noroc, pe toate îndestulările vieții,

pe societatea organizată ca şi pe individul privilegiat de soartă — o ură răzbunătoare şi iremediabilă, aşteptîndu-şi ceasul să erupă asupra oricărei victime ispăşitoare oricît de nevinovată, aşa cum minele de război mai rătăcesc şi acum purtate de curenţii oceanelor să arunce în aer o barcă de pescari sau un vas cu emigranţi sau un transatlantic de lux, cu o monstruos de egală indiferenţă în alegerea victimelor.

Ceva se petrecuse, dureros şi irevocabil, cine ştie cînd, cine ştie ce, în viaţa lui misterioasă şi zvîrlită din orbita normală. Ceva care îi întreţinea şi acum o duşmănie neîmblînzită pe oameni şi pe alcătuirile omeneşti ; o dorinţă insetată şi crudă, să vadă totul năruindu-se în juru-i, tăvălindu-se abject în noroi, umilindu-se, dezvăluind turpitudine şi ulceraţie pustuloasă, acolo unde nimeni nu bănuia decît nobleţe şi puritate. În lecturile gazetelor, îl bucurau pînă la exaltare crimele cele mai odioase şi scandalurile politice cele mai extravagante.

Îl pasionau ca nişte spectacole reconfortante ; îl înviorau ca un vaccin proaspăt de viaţă.

Destul să-i văd sclipirea ochilor cenuşii şi să-i aud pumnul izbind cu satisfacţie răutăcioasă deasupra ziarului despăturit, ca să înţeleg că în coloanele răsfăţate sub un titlu senzaţional a descoperit un nou fapt scelerat, o crimă mai absurdă ca altele, o cădere mai înfricoşată a unui idol popular : prinţ sau fruntaş politic, mare artist sau filantrop slăvit, savant sau erou de război.

— Hehe ! Citeşte, te rog, ce scrie colea !...

Risul mut îmi acompania lectura, privirea sură apăsa asupră-mi, pînă ce ajungeam la ultimul rînd :

Un tată şi-a violat fiica, au convieţuit în acelaşi pat cîţiva ani, au ucis împreună pruncul incestului. Un ataşat militar şi-a vîndut documentele secrete ale patriei. Fata unui diplomat a fugit cu şoferul. Sora Kaiserului s-a măritat cu un luptător de circ. O fetiţă de opt ani a turnat gaz şi a dat foc bunicii paralizate, ca să nu-i mai audă predica plicticoasă din fiecare dimineaţă. Un călugăr condamnat pentru sodomie. Un fost ministru francez urmărit pentru falsificare de CEC. O şcolăriţă otrăvindu-şi sora din gelozie.

— Hehe ! Ce zici de asta ?

Instinctul precis îi conducea ochii presbiți să descopere de la prima zvîrlitură tot ce un ziar aduce mai monstruos document în această arhivă cotidiană a criminalității, a ruinărilor, a dezonoarei și a infamiei.

— Hehe !

Privirea cenușie sfredelea atroce, mă silea să-i ocolesc ochii. S-ar fi spus că mă simțeam și eu complice la toate aceste acte, solidar cu toți acești pirați sau numai naufragiați ai societății, răspunzător pentru fărădelegile lor.

— Hehe ! Poate vrei să-mi pretinzi că nu ești capabil de așa ceva ? N-ai avut încă prilejul ! Ți-a lipsit poate curajul... Ești însă altceva ? Este cineva altceva ? Așteaptă cea dintii ocazie și atunci poftește să stăm de vorbă Ne cunoaștem noi ! Vă cunosc pe toți.

Cuvintele nu erau niciodată rostite. Dar le citeam în privirea metalică, în surîsul tăcut, în curiozitatea feroce cu care ne urmărea mișcîndu-ne în jurul lui, atunci cînd păstra o indiferență disprețuitoare, între două explozii de indignare fățarnică — atunci cînd nu-și juca rolul, ci rămînea numai el, cel adevărat, încărcat de-o putere rea, așa cum sînt încărcate pungile cu venin ale viperei la rădăcina dinților. Hehe ! Ne cunoaștem noi. Vă aștept, cînd va sosi ceasul ! ..

— Îmi pari slăbit. Ai nevoie să schimbi aerul ! spuse Eliazar, uitîndu-se la mine prin oglinda prăfuită și învălurată, în timp ce-și răspăluia ghimpii bărbii, cu un Gillette datînd de la primul brevet al aparatelor de ras.

— Mi-a pomenit și Guguf despre așa ceva ! am recunoscut cu oarecare îngrijorare.

— Ți-a spus și Guguf ? pufni omul cu jumătate de obraz sîngerată și cu cealaltă muiată în frișcă. Guguf e un imbecil, prea încrezut în sine și prea mulțumit de sine ca să vadă ce se petrece în jurul lui. Ți-a spus-o, fiindcă intenționa ceva... Poate te-a întrebat și de ce nu vrei să joci cărți ? Poate îi era teamă că nu ești dispus la plimbarea cu iahtul lui Dickie Hood ?... Pariez !

— Nu paria, fiindcă o dată ai să cîştigi şi o dată ai să pierzi. Pariu nul! E drept că m-a întrebat de ce nu joc cărţi... M-a sfătuit chiar să încerc, ca o terapeutică foarte recomadabilă.

Eliazar rîdea mut, urmărindu-mă prin oglindă.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă, nimic. Nu mi-a spus nimic despre plimbarea pe Mediterana. Încît al doilea pariu tot l-ai fi pierdut.

— Ai răbdare. Am să-l cîştig mîine, poimîine, peste trei zile cel mult.. Trebuie să cunoşti că între mine şi el e o mare deosebire. El este un jucător incorigibil. Are patima şi trufia hazardului. Nu poate rezista... N-are răbdare. Tot ce prepară calm şi logic într-o lună ori într-un an, ruinează într-o singură noapte. Se visează trăgînd sforile marionetelor, dar el singur e ridicolă marionetă, jucată pe sfori... Cu el poţi paria... Se poate întîmpla să piardă. Cu mine nu! Pariurile mele sînt întotdeauna sigure. Te povăţuiesc să iei notă... Putem merge. Am poftă de-o plimbare pînă la Monaco. Ce zici de muzeul oceanografic? Nu l-am văzut de-un an.

— Fie şi muzeul oceanografic! am consimţit. Să întreb mai întîi dacă nu mi-a lăsat *Ange* vreun răspuns la hotel şi dacă n-a luat dînsa cumva automobilul.

— Pariez, rînji Eliazar cu neîndurare, că n-a lăsat nici un răspuns şi că azi n-are nimeni nevoie de automobilul tău!

— După cele ce mi-ai spus, nici n-ar mai fi nevoie să trec... Cum pariurile tale sînt întotdeauna sigure.

Surîdeam, sfîrşind fraza cu un gest vag şi silindu-mă să iau „pariul" lui Eliazar în glumă. Dar doream din tot sufletul să nu fie adevărat. Doream să găsesc la hotel un răspuns de la *Ange*. Doream să găsesc automobilul scos din garaj, pentru o plimbare cu vreuna din prietene. Tustrei aceşti amici prea aveau întotdeauna dreptate. Prea cunoşteau hotărîrile mele, cînd eu încă nici nu le bănuiam. Şi prea ştiau ce are să mi se întîmple mîine ori peste un ceas, ori peste o lună, cînd firul destinelor nu e în puterea nici unei mîini omeneşti să-l joace.

Eliazar mă privea cu ochi curioşi, ca pe un şoarece pus sub globul maşinii de făcut vidul, la experienţele de

fizică, atunci cînd biata vietate captivă începe a simţi că se petrece ceva anormal şi încă nu pricepe ce.

— Hehe ! Ai nevoie să schimbi aerul ! Pe mutra aceasta n-are să dea nimeni nici cinci centime peste un an.

Continuînd să se înveselească în rînjet de acest pronostic, Eliazar aprinse o ţigară din ţigările mele, îşi îndopă buzunarele cu tipărituri şi răsuci cheia la uşă.

Avea dreptate. La hotel nu mă aştepta nici un răspuns. Iar automobilul nu-i trebuia nimănui, toată ziua.

M-am urcat la volan cu o aţîţare duşmănoasă pe şoferul nevinovat care-mi scosese maşina din garaj, pe portarul cu surîsul de-o dezgustătoare servilitate profesională, pe valeţii înşiraţi după înălţime, pietrificaţi în aroganta lor impasibilitate. Eliazar se tolăni alături, cu aerul unui principe sau miliardar incognito, îmbrăcat în straie dezmăţate de boem, numai pentru a figura într-o farsă de carnaval. Era într-adevăr uimitoare siguranţa plină de dispreţ cu care, spre deosebire de Bibia, intra oriunde, se simţea la îndemînă oriunde, se răstea la chelneri şi poruncea la valeţi, impunea prin intimidarea tuturor şi trecea drept un original, înveşmîntat cum se înveşmînta şi purtîndu-se cum se purta, dintr-o pitorească sfidere a obşteştilor orînduieli. Rolul acesta îl juca întotdeauna cu aceeaşi artă desăvîrşită. Nimic mai comic, decît individul cu straiele dihocate [39] pe el, aşteptînd foarte calm, cu o mînă în buzunarul spart, să-i servească foc Dickie Hood, odrasla lui Ionas David Dood, senator de Illinois şi al treilea fabricant de conserve din Chicago, în ordinea capitalului evaluat în dolari cu şapte şi opt cifre în coadă

E drept că Dickie Hood îl considera la rîndul său un fel de geniu universal : filozof, tehnician, sociolog şi economist, croit pe-o măsură prea mare pentru mica Europa. Convingerea o căpătase de la prima cunoştinţă, cînd Eliazar pronunţase un scurt rechizitoriu al industriei americane de conserve, slujindu-se chiar de exemplul procedeelor din uzinele „Jonas David Hood et Co Ltd." ca şi cum ar fi cules datele la faţa locului ; pe urmă îl sfătuise să aplice o ingenioasă modificare la motorul iahtului, aprobată întru totul de mecanicul surprins şi cucerit de competenţa acestui fals profan (îl crezu imediat un specialist

deghizat în cine știe ce tăinuită intenție de spionaj) iar pentru încununare, exaltase doctrina lui Monroe,[40] mai înverșunat ca un american de cel puțin cinci generații, imputînd compatrioților lui Dickie Hood că, din bleg umanitarism și din moliciune, își împing continentul lui Americo Vespucio la pierzanie. Toate acestea debitate volubil, în limba și cu accentul de acasă, din Chicago — căci Eliazar era neîntrecut în talentu-i de poliglot - îl intimidase complet.

Dickie Hood, pastă informă, vlăjgan, bălan și lălîu, ignorat și vanitos, alcoolic și cartofor, sosise în Europa să se șlefuiască și să viziteze muzee, cetăți, catedrale, biblioteci ; vestigiile unei civilizații fosile, unde edificiile se măsoară în timp, cu secolele, în loc să se măsoare în spațiu, cu etajele, ca în patria-i de peste Atlantic.

Abia ajuns, renunțase la itinerarul turistico-educativ. Descoperise ceva mult mai interesant și fantastic : un paradis unde regimul sec e necunoscut, unde șampania e autentică și se poate consuma în public la orice oră din zi și noapte, unde cocteilul nu e confecționat din extract de surcele, gămălii de chibrituri, sos de muștar și pingele de ghete fermentate. Se așternu serios pe lucru, ca să cîștige anii pierduți sub regimul bootleggerilor[41] din patrie. Dimineața își inaugura ziua cu un cocteil. Seara o încheia cu al treizecilea, ridicat de subsuori în ascensor și condus pînă la pat de amici ocazionali și caritabili.

În această lume, se simți onorat de prietenia răstită a lui Eliazar. Trei zile și trei nopți povestise companionilor de la toate barurile din Cannes, că a aflat un geniu total și ignorat, a cărui formulă n-ar putea fi reprezentată decît prin *Edison* + *Lincoln* + *James*[42] + *Poe* + *Ford*[43] = *Eliazar*.

Eliazar îl asigură că, din partea sa, Dickie nu prețuiește nici cît un baton de chewing gum...

Acest disprețtransformă admirația lui Dickie Hood în cel mai plat extaz. Odrasla fabricantului de conserve din Chicago nu găsise încă pe nimeni să-i spună atît de neted în față că e un nătărău și nimic altceva. Asemenea excepție îi impuse și fu decisivă. De la al șaptelea cocteil,

Dickie jura că nu pleacă îndărăt peste Atlantic fără Eliazar. Îl implora să-i acorde grația unui răspuns la invitație. Europa e prea neîncăpătoare pentru un astfel de om. Într-un singur an, Eliazar putea ajunge acolo orice-i poftește fantazia : directorul uzinelor paterne sau profesor la Universitatea din Columbia ; editor de ziare în patruzeci de pagini sau creatorul unui nou tip de automobil.

Eliazar îl privea cu ochi cenușii și reci, scîrbit, fără să-l asculte.

— Știi ce este acest Dickie, în definitiv ? mă întrebă Eliazar din găvanul capitonat de lîngă volan, scoțîndu-și pălăria și lăsînd vîntul să-i răcorească fruntea înaltă și lucie.

— Un alcoolic ! am răspuns repede, fiindcă acesta era diagnosticul precis.

— Lasă alcoolismul. Făcînd abstracție de alcoolism, Dickie este exact o replică a ta, pe dimensiunile americane

— Mersi !

— Te supără ? rînji Eliazar.

— Îți imaginezi că în orice caz nu mă flatează.

— Totuși așa este... Aceeași lipsă de voință a odraslei de bani gata ; aceeași vanitate nejustificată ; aceeași pasivitate... Numai că toate, la tine, sînt în miniatură, pe măsură europeană ; mai mărunt, pe una românească !... Nu ești nici atît de imbecil ca el ; nici atît de milionar ca el ; nici atît de alcoolic ca el... De altfel, aci ați făcut un mic schimb de vicii. El a ales cocteilul și cărțile ; tu ai optat pentru fustă. Mă întreb însă, care din doi se poate lăuda cu o afacere mai bună ?... Altceva ce v-ar mai deosebi ?... Lectura ? Nu contest ! Ești un băiat citit, dacă aceasta ți-a folosit la ceva, cîndva...

— Mersi !

— Iarăși te supără ? continuă Eliazar să-și dezvelească răutăcios colții. Pe urmă, vă mai plîngeți că n-ați găsit în viață nici un amic să vă spună o singură dată adevărul !.. Numiți prietenie o oglindă care vă arată flatați și vă ascunde realitatea... Dickie, în privința aceasta, îți este superior. Cînd îi spun că e anost ca o cutie de cor-

ned-beef,[44] o crede pe jumătate. E un animal mai direct şi mai puţin complicat... De aceea sînt sigur că instictul de conservare are să-l salveze pînă la sfîrşit. Încă jumătate de an, un an ; încă două-trei carnete de cecuri, încă o mie de cocteiluri, încă două duzini de bancuri deschise. . N-au să-l coste mult, căci îl costă în dolari şi uzina continuă să înjunghie cei 5 000 porci pe zi, fie că a pierdut pe amîndouă tablourile, fie că a dat 9 pe faţă Pe urmă un avertisment din partea cocteilurilor... O criză de ficat, sau de rinichi, sau un început de ulcer la stomac... Într-o bună dimineaţă, fără adio şi fără la revedere, ai să afli că şi-a încărcat automobilele, are să-i dispară iahtul din port, iar după o lună ai să citeşti în a 24-a pagină din *Chicago-Tribune* că Dickie Hood a preluat conducerea uzinelor părinteşti, a suspendat masacrul porcilor pe o jumătate de an, ca să transforme utilajul, modernizîndu-l conform ultimelor perfecţiuni tehnice.. Aceasta e toată povestea !... La milioanele lui Jonas David Hood au să se adauge automat milioanele triplate, cvadruplate, ale lui Dickie Hood, chiar dacă bietul Dickie va fi supus toată viaţa la regim de lapte şi de piureu de spanac. Totul are să reintre în ordine ! În modul cel mai idiot, ca după chipul şi asemănarea unor vulgari fabricanţi de conserve. Dar în ordine... În ordinea lor. Pe cînd tu !... Mă întreb ce minune aştepţi să se întîmple cu tine peste un an, poate peste mai puţin, poate peste mai mult ? Nu-mi mulţumeşti, că mă gîndesc şi la aceasta ?

Eliazar nu se răsuci să-mi vadă faţa şi ochii. Poate ştia că privirea îmi era păinjenită de ceaţă. Peste un an ? Peste mai mult ? Aveam eu curaj să mai scrutez un viitor atît de depărtat ?

Adineaori, mă socoteam superior lui Dickie Hood ; asemănarea cu el mă ofensase chiar în paradoxele cinice ale acestui ratat care-mi fuma ţigările şi mi le plătea cu rînjete Acum era limpede. Pentru odrasla fabricantului de conserve din Chicago, toată viaţa de aci va fi mîine un episod fără prea mare importanţă şi fără consecinţe, prostii inofensive ale tinereţii, un vaccin care să-l apere de prostiile viitoare. Pentru mine sfîrşitul era aci. La picioarele Angelei. Al patrulea compars în amiciţia Guguf, Bibia şi Eliazar.

— Hehe ! Ce ți-a refuzat ție viața ? Ce te-a împiedicat s-o folosești altfel ? Ce te împiedică să mai încerci acum ?...

Apăsam acceleratorul pînă la fund. Automobilul spinteca aerul ca un bolid, încrucișîndu-se cu alte bolide, lăsînd în urmă alte bolide, pe șoseaua lucioasă în soare, săpată în stîncă, arcuită deasupra mării albastre, printre palmieri și grădini de portocali, grilajuri îmbrăcate cu glicinii și straturi de garoafe bătute, cum înfloresc divin numai pe această coastă de azur.

— Hehe ! *Cursa spre abis* ! Superfilm de patru mii de metri ? rînji Eliazar.

— N-ar fi mai simplu ? am repetat gestul Angelei de acum o lună jumătate, mișcînd imperceptibil volanul și aproape atingînd parapetul de granit. O singură întorsătură și... și... și... și... Nu te temi ?

Eliazar, tolănit pe perna spătarului, cu fruntea înaltă linsă de vîntul răcoros, nu-mi acordă nici o privire și nu se arătă defel alarmat.

— Hehe ! Orice ești capabil să faci, în afară de aceasta. Te cunosc bine !... Orice ai să accepți, dar ești prea laș ca să îndrăznești aceasta.

Rînjetul îmi scrîșnea în urechi. Dar n-am răsucit volanul. Avea dreptate. Mă cunoștea mai bine decît mă cunoșteam. Orice aveam să accept... Chiar ceea ce încă nu bănuiam. Ceea ce el știa, aștepta, cu recea curiozitate a unui observator privind cum șoarecele prins sub globul de sticlă al aparatului de făcut vidul începe a se zbate alarmat fiindcă a simțit că se pregătește ceva înfricoșător și nepricepînd ce.

— La nevoie, ai să te poți angaja șofer. Văd că ai învățat să conduci destul de onorabil ! constată cu o fioroasă bunăvoință Eliazar. Dacă te adresezi lui Bibia din vreme, să te inițieze și în puțină mecanică, ți-ai asigurat o carieră de rezervă, mai durabilă și mai sigură ca aceasta precară, de rentier. Bagă de seamă, însă... Cît mai e timp ! Cît mai e timp pentru tine și pentru bruta de Bibia. Nu vă văd nici pe unul prinzînd rădăcini unde sînteți... Ar fi o soluție. Te-ar angaja de-o pildă amicul nostru Dickie Hood. Hehe ! Ce zici ? Ar fi ceva nostim de tot...

— De ce mă torturezi ? am implorat ca un copil cuprins de deznădejde. Ai vrut să ne bucurăm de soarele acesta. Și eu nu-ți ceream altceva, decît să mă lași să uit. Crezi că e plăcut să știi cum se apropie scadența zi cu zi ?...

— Hehe ! Trebuie să te deprinzi ! Să te deprinzi cu ideea... Pasul acesta dintîi e greu. Pe urmă totul ți se pare firesc și acceptabil !... Nu bănuiești cum cele mai teribile căderi îți par cu vremea firești și acceptabile !

Eliazar repetă ca pentru dînsul numai, fără rînjetul de adineauri :

— ...cum cele mai teribile căderi îți par cu vremea firești și acceptabile ! *Ciufulici !* Omul e un animal dezgustător de adaptabil. Astfel femeile ar înnebuni cînd ajung în casele de prostituție și bărbații s-ar spînzura cînd ajung în temnițe. Dar cîte înnebunesc ? Cîți se spînzură ?... Hehe !...

Rînjetul îi dezveli din nou dinții ascuțiți și tari, inegali, cu vîrful caninilor, lovindu-se într-un clănțănit intolerabil.

Se îndreptă de spinare pe perna spătarului, fiindcă ne apropiam.

La Muzeul oceanografic, am coborît direct, la Acvarium. Eliazar îmi făcu semn să aștept. Vorbi ceva în șoaptă cu un gardian. Omul dădu din cap, arătînd că a înțeles, strecură bacșișul în buzunar și cu cele cinci degete răşchirate, ne asigură că peste cinci minute, nu mai mult, vom fi serviți precum dorim.

În bazinele cu pereți de cristal se aflau orînduite de jur împrejur, în elementul lor, fabuloasele exemplare din fauna mării, cu care principele caniotei de la Cazino, își răscumpărase față de știință, o parte din sinistra reputație de pescuitor al cadavrelor de sinucigași.

Pești de forme fantastice ; subțiri ca pumnalul, lățiți ca discul lunii, triunghiulari și sferici ; albaștri și roșii, violeți și portocalii, punctați și tigrați ; crustacei cu armurile ghimpoase și moluște în care se disting organele ca la aparatul de radioscopie ; păianjeni ca nasturii de onix, de argint, de aur, și anemone superbe în străvezia

lor fragilitate; splendide crizanteme vii, crini şi bujori, zambile şi fragede flori de cais, deschizîndu-se şi închizîndu-se pe crengi de coral ramificate; plutitoare umbrele minuscule legănîndu-se în irizaţii fosforescente; stele de mare culcate ca stemele domneşti pe catifeaua nisipului; meduze contractîndu-şi pulpa şi scoici desfăcîndu-şi valvele; filamente atîrnînd ca o beteală a apei; crabi şi omari, şi languste mişcîndu-se solemn în zale ca samuraii medievali ai Japoniei; bijuterii delicate de sidef, de ametist, de rubin, de smarald, de mărgean, de opal, cu sonore numiri mitologice — toate acestea le mai văzusem şi de alte ori, aci şi la Acvariul celebru de la Neapole. Era o lume ireală, o armonie de culori şi de forme, o supleţe nobilă de mişcări, de care ochiul nu se satură niciodată.

Am început să le contemplu iarăşi, cot la cot cu mulţimea răsfoind ghiduri şi cataloage.

Eliazar, cu mîinile în buzunar, privea în tavan, dezinteresîndu-se de această magie.

Nu pentru atîta venise.

Îmi atinse umărul şi mă chemă la despărţimîntul caracatiţelor.

Prin deschiderea de sus a bazinului cu vitrină, paznicul dăduse drumul unei victime — nu ştiu ce altă vietate marină, sprintenă, transparentă şi muiată în toate nuanţele curcubeului. Mulţimea se îmbulzi îndată, să urmărească spectacolul cu lacoma ei cruzime.

Nici n-a existat luptă. Nu. Nici n-a fost rezistenţă. Nu. Punga urîtă şi ghemuită în stînca artificială a început să se mişte încet. A deşirat fără grabă un tentacul, două, trei, toate opt — a înaintat pînă la mijloc, într-un fel de dans hidos şi totuşi de o fascinantă eleganţă în oroare, a înfăşurat prada în braţele vîscoase, a înnodat-o, trăgînd-o la sine şi totul s-a petrecut mai simplu şi mai odios decît în aşteptările asistenţei.

Se citea pe toate figurile un fel de dezamăgire Toţi se socoteau înşelaţi. Prea s-a sfîrşit repede. Prea n-a fost nimic.

Degetele lui Eliazar îmi prinseră braţul, unghiile se înfipseră crispate în carne.

— Ai văzut ceva mai superb ? Mai precis ? Ah ! Canalia ! Ce artă, ce siguranță !... Nici o mișcare de prisos, nici un gest necalculat... Canalia !

Era întîia oară cînd îl auzeam pe Eliazar admirînd cu glas tremurat de emoție ceva perfect și divin în orînduielile universului. Am întors ochii la el ; el și-a desfăcut unghiile din braț. Își ștergea nădușeala de pe frunte, îi palpitau nările subțiri, dar nu-și desprindea privirea de la vitrina de cristal.

Monstrul gelatinos se retrăgea la loc, sătul și lenevit, ghemuindu-se în oribila-i placiditate.

— Încă ! scrîșni Eliazar. Așteaptă !

Într-adevăr nu se terminase.

Gardianul, probabil după cum fusese mai dinainte înțelegerea, dădu drumul la altă victimă. Și altă caracatiță, din alt bloc de stîncă, unde n-o observasem, confundată cu mușchiul și cu algele vinete, începu să se miște cu aceeași calmă siguranță, împingîndu-și încet eșarfele tentaculelor cu ventuze, deschizîndu-se ca o infernală floare carnivoră, dintr-o lume înăbușitoare, de vis rău.

N-am mai privit prin geamul de sticlă. N-aș mai fi putut suporta înc-o dată spectacolul.

M-am uitat la chipul lui Eliazar. În ochii lui și pe obrazul lui, tot atît de lacom și crud, se înregistra fiecare fază a dramei dinlăuntru.

Dar ce spun eu ?

Chipul său, cu ale sale crispații de voluptate, era un spectacol încă mai plin de spaimă.

IX

ITINERAR MEDITERANEAN

„Corsica, Baleare, Valencia, Malaga, Gibraltar, Maroc, Alger, Tunis, Corfu, Cipru și așa mai departe..."

Cît de precis, ca pe o hartă de navigație, mi-a indicat Eliazar, cu trei săptămîni înainte, pelerinajul nostru mediteranean, cu fiecare popas, în fiecare port! Și cît de lucid îmi cunoștea voința putrefăcută,[45] cînd m-a asigurat că nu mai era nevoie să hotărăsc eu și să gîndesc eu, de vreme ce gîndesc și hotărăsc alții!

Orice pariu ar fi cîștigat, după cum mă avertizase, fiindcă pariurile lui se dovedeau încă o dată odios de sigure.

Poate mai existau alte pariuri, pe care nu le rostea, încheiate cu el însuși, așteptîndu-le la soroc, ca să-și verifice din simplă curiozitate o experiență feroce: una, sau zece, sau o sută. Acestea n-are să le știe nimeni, niciodată. Alcătuiau viața lui secretă, ferecată cu șapte zăvoare, sigilată cu șapte peceți.

Pentru noi, ne rezerva rînjetul hărțăgos: Hehe! Sau izbucnirile pitorești de mînie, rechizitoriul hiperbolic, apucăturile bruște, cutia de țigări confiscată, toată parada de ratat fanfaron și de flagelator inofensiv. Eu singur între toți însă cunoșteam acum că înfățișarea aceasta dezmățată și boemă, cu verva-i agresivă și cu tirania-i morocănoasă, alcătuiau numai o astfel de armură, sunînd înadins a tinichea și văpsită înadins cu culori stridente, ca să ascundă o realitate mult mai cruntă și devastatoare.

Eliazar cel adevărat îmi apăruse în fața vitrinei de la Acvarium Era omul care-și pierduse întîia oară sincer stăpînirea de sine, trăgîndu-se și înfigîndu-și unghiile

crispate în braţul meu, cînd jivina hîdă începuse să-şi încolăcească tentaculele în jurul unei prade fascinate şi fără putere.

— Ai văzut ceva mai superb? Mai precis? Ce artă! Ce siguranţă!... Nici o mişcare de prisos, nici un gest necalculat!...

Participase la învăluirea monstruoasă şi calmă ca impasibila fatalitate; se identificase cu această victorie a sluţeniei şi a întunericului asupra unei inocente victime, întrupînd graţia şi armonia şi nobleţea creaţiei. Ca să afle o voluptate în asemenea triumf al ororii şi beznei, ce bezna şi ce deznădăjduită oroare ascundea pirotind în afund?

Eliazar n-a mai făcut niciodată aluzie la vizita de la Muzeul Oceanografic din Monaco. Dar uneori, cînd îi simţeam ochii cenuşii fixaţi asupra unuia dintre noi şi cînd pupilele se lărgeau într-o aţîţare de bucurie mută, înţelegeam că a descifrat ceva ce încă nu ştiam să văd — un tentacul înaintînd imperceptibil şi spăimos, încă o parcelă de lumină cucerită de beznă.

Trei luni a durat călătoria noastră pe mare, cu popasuri în porturi albe, cu nopţi înstelate şi cu dimineţi însorite, pe plaje cu nisipul fierbinte şi blond.

Oricînd altădată, ar fi însemnat împlinirea unui vis romantic, dezmierdat de imaginaţia copilăriei mele răsfăţată-n lecturi.

Corsica, Baleare, Valencia...

Briganzii şi vendeta, frondeurii [46] baleari din armata lui Hanibal, Valencia del Cid, cu livezile de portocali şi bătăile ei nebune de flori: Mediterana lui Ulise, şi a Feniciei, şi a Romei, şi a Cartaginei, şi a Veneţiei, şi a piraţilor sarazini.

Au fost trei luni de supliciu.

Pretutindeni, ochii metalici ai lui Eliazar vegheau prezenţi şi neînduraţi, examinîndu-mi descompunerea lentă. Fără acest martor şi fără privirea aceasta, mi-aş fi îngăduit cel puţin o amăgire. Mi-o interzicea însă bucuria avidă din clipa cînd ochii lui treceau de la Angela la mine; de la ea, la Guguf; de la el, la Nadia Vologhin; de la Dickie Hood, la Angela.

Sclipirea se aprindea în pupile pe măsură ce înainta de la unul la altul, ca și cum de la fiecare sorbea o mai proaspătă tărie de viață. Ce descoperea la toți? Ce exista încă invizibil pentru noi și de-o demonică încîntare pentru dînsul?

Am plecat la începutul lui martie. Nici n-am cutezat să încerc o împotrivire. Încă o telegramă din țară, încă un ordin de vînzare — penultimul după cum m-a vestit avocatul —, încă un carnet de cecuri pentru băncile Orientului și Levantului. Angela arăta un neastîmpăr și o voioșie copilărească. O săptămînă cît au ținut preparativele, am fost din nou fericiți, ca în timpurile dintîi.

— Ce zici de pălăriile acestea, *Ciufulici?* Și de toaleta aceasta de seară? Și de costumul acesta alb?...

În porturile de popas, palasurile, restaurantele și dancingurile sînt aceleași oriunde; abia cu un vag surogat de culoare locală și cu alt accent în franțuzeasca internațională a chelnerilor. Iar pentru aceste nopți, pentru cele treizeci de plaje, pentru atîtea excursii, cum mai putea să fie suportabilă oare garderoba demodată a unui sezon expirat? A înțeles-o aceasta și *Ciufulici,* și *Ciufulici* a fost din nou fericit o săptămînă. Ochii de azur ai Angelei au ațipit toate îndoielile, au alinat ceasurile de nesomn și de panică.

— *Ciufulici,* spune drept, dacă ar fi să alegi între mine și Nadia, ai sta la îndoială?

— Nadia! Cine se gîndește la Nadia?

— Totuși s-a gîndit cineva, de vreme ce merge cu noi...

Am început să rîd.

— Dar ești absurdă, *Ange!* Sîntem invitații lui Dickie, nici nu ne-am urcat pe bord, și iată că am și început să-i discutăm gusturile și să-i contestăm dreptul de a-și completa lista după pofta lui. Nadia...

Angela îmi astupă gura cu palma trandafirie:

— Nu-mi vorbi și tu despre Nadia!... A devenit plictisitoare toată povestea aceasta... Nu fac un pas: Nadia! Nu intru într-o casă: Nadia! Nu începe cineva să-mi vorbească: Nadia!

I-am desprins mîna de pe buze, sărutînd-o din vîrful unghiilor pînă la cot. Pornirea aceasta împotriva Nadiei

Vologhin nu-mi displăcea. Era o dovadă de iubire. O irita prezența ei. O irita din pricina mea : se temea pentru mine.

M-am apărat cu ipocrizie :

— *Ange*, mai întîi n-am început să vorbesc eu despre Nadia.. Tu m-ai întrebat. Eu am răspuns. Și pe urmă, nu pricep ce te-a făcut s-o iei în pripă, așa, din senin. Vă știam prietene foarte, foarte bune...

— Prietenia femeilor ! rosti Angela cu scepticism.

— În orice caz, are și ea drept acum, să exclame măcar cu tot atîta dispreț : prietenia femeilor ! După prietenia pe care i-o arăți de cinci minute, o plîng dacă-și face cumva vreo iluzie...

— Nu e nevoie s-o plîngi tu. Are cine s-o consoleze.

M-am ridicat într-un cot, suspinînd cu o resignare, în intenția mea, foarte comică :

— Știu ! am oftat. Are cine s-o consoleze. Din nefericire ..

— Ce vrei să spui cu asta ? mă întrebă *Ange*, cu o imperceptibilă încruntare între sprîncene.

— Nimic nou. Ceea ce vede și știe o lume întreagă. Guguf...

Am terminat cu un gest de admirație și de dezolare, menit să înlocuiască orice comentariu și să ațîțe gelozia Angelei ; fiindcă îmi mărturiseam, atît de sfruntat, o atît de calculată și vădită după judecata mea pizmă pe norocul amicului meu Guguf.

Angela așteptă. Efectul meu era ratat. Așteptă fără nici un semn de scandalizare. Nu gelozia mea putea să-i provoace un dram măcar de gelozie. Ce se petrecea în mine și cu mine, era lipsit de orice interes.

— Ei, ce e cu Guguf ? întrebă cu indiferență. Știi ceva de la el ?

— Mai este nevoie să știu ceva de la Guguf ? El e prea discret ca să-și divulge aventurile... Deși de data aceasta discreția lui, oricît ar fi de lăudabilă, nu mai poate să apere secretul lui Polichinelle... [47]

Am tăcut amîndoi un timp.

— *Ange !* i-am apucat mîinile tîrziu, cuprins de remușcare. E cea mai mare stupizenie, dacă-ți imaginezi că

m-am gîndit vreodată la Nadia... Pentru mine nici nu există. Uită-te în ochii mei și spune că nu poți crede că eu... că Nadia... că între noi... în fine...

Angela surîse cu o tristețe venită de departe și își dezveli privirea albastră, de sub genele răsucite și lungi.

— Bine — bine ! Te cred și fără atîtea jurăminte. Nici nu era vorba despre aceasta. Nici nu mă gîndeam la tine...

— La Nadia atunci ? m-am grăbit din spirit loial și cavaleresc să-i iau apărarea. N-ai dreptul, *Ange*, să bănuiești aceasta. De o lună jumătate, de cînd o cunosc, o singură dată nu m-a provocat cu o privire, cu o vorbă, nu m-a încurajat măcar în glumă... Orice poți să crezi despre dînsa. Dar nu e o femeie care să se amuze flirtînd cu bărbații prietenelor...

Angela îmi astupă din nou buzele cu latul palmei :

— Oprește, *Ciufulici* ! Ești de-o candoare ! De-o candoare... Ai fost născut să fii soț. Apropo ! Ne-a adus pașaportul. S-a făcut și aceasta.

Am răsucit pașaportul pe o față și pe alta, cu o legitimă curiozitate. Era cum îl făgăduise Eliazar. Nu lipsea nimic, fotografii, semnături, sigilii, vize.

— Dar e un fals *Ange* !... Sîntem trecuți aci soț și soție. Oricine poate să ne tragă la răspundere.

— Cine ? Aș vrea și eu să-l văd, cine e acel *oricine* ! strînse din umeri Angela. Pune-l în buzunar și caută să nu-l pierzi...

Femeile n-au avut niciodată prea dezvoltat simțul de respect al legii și nu prea cunosc teama de răspundere pentru călcarea legii. Dau totul pe socoteala destinului. Indiferența inconștientă a Angelei îmi păru așadar deopotrivă de firească și de scuzabilă. Dar eu ?... Eu știam ce înseamnă un pașaport fals, și totuși l-am primit după această slabă împotrivire, l-am pus în buzunar și i-am purtat grijă să nu-l pierd.

Ideea venise de la Eliazar. Numai ei trei, Bibia, Guguf și Eliazar, cunoșteau adevărata noastră situație. Ne înfățișasem tuturor celorlalți drept un tînăr menaj în bună orînduială cu registrele stării civile. Pentru Dickie Hood, pentru Nadia Vologhin, pentru cele o duzină de prieteni și trei duzini de cunoscuți nu mai puteam da

îndărăt. În călătoria cu popasuri în treizeci de porturi și în opt țări, pașaportul era un document de treizeci de ori indispensabil. Adică pașapoartele... Al meu pe un nume, al Angelei pe altul. Deci i-am împărtășit lui Eliazar această îngrijorare, agățîndu-mă de un asemenea obstacol binevenit ca să pot renunța la plimbarea de alții voită și de alții hotărîtă. Eliazar a strîns din umeri ca și Angela adineaori. Mi-a cerut pașaportul cel adevărat ; astăzi îl preschimbase cu acesta mincinos

Poate la simplitatea cu care îl acceptasem, se gîndea în dimineața plecării, cînd ne-a întîmpinat pe punte cu o metalică sclipire de satisfacție în ochi. Capitulam și acum. Știa că am să primesc orice ; că întrucît mă privește, toate pariurile lui nu mai pot da greș niciodată.

Își modificase și dînsul ceva din identitate. Dar era o remaniere mult mai inofensivă. Își înlocuise pălăria cu o șapcă albă de căpitan de bastiment ; lepădase hainele de culoare incertă și de venerabilă vîrstă, ca să îmbrace un costum mai arătos, deși nu mai puțin antic și cu buzunările nu mai puțin lăbărțate. Tîrîse un geamantan de pînză roșcată, jerpelit și fără încuietori, încins cu o curea încrucișată ca un mizer bagaj de emigrant. Acestea toate nu l-au împiedicat să se instaleze în scaunul de doc cel mai confortabil, să-și rezerve hamacul prins la cel mai bun loc, să dea el ordine stewardului, sfaturi căpitanului și să împartă pachete de țigări mateloților — bineînțeles din țigările noastre.

Mai impunătoare fusese lada de cărți. Cadoul lui Dickie Hood. Eliazar avea să-i semene conținutul în mare, volum după volum, pe urmele lui Ulise, în capul sirenelor invizibile, pe măsură ce fiecare lectură avea să le dovedească nevrednice de raftul unei biblioteci.

Trei luni, iahtul „Eros" a făcut înconjurul Mediteranei, navigînd aproape de țărmuri ; cînd austere, calcaroase și tragice în grandoarea promontoriilor fortificate cu creneluri ; cînd încărcate de vegetație luxuriantă și multicoloră, ca o vitrină de florărie.

Ne deșteptam dimineața într-un golf de o curbă elegantă și voluptuoasă, cu marea neclintită de sidef și cu malul festiv pavoazat de trandafiri și oleandri, de mimoze și iasomii, de garoafe și cactuși.

Ancoram seara în porturi tixite de catarguri și carene, abia deschizîndu-ne trecerea printre bricuri și goelete, vapoare bătrîne şi negre sosite din mările Indiilor, tartane și balancele, corăbii greceşti ca triremele frescelor antice, purtînd la pupă statui poleite și numele unei zeități din Olimp.

O dată marea era de cobalt. Altă dată era de indigo.

Uneori soarele asfințitului scăpăra pe un promontoriu de profir roșu, într-o atmosferă lividă și prăfoasă, ostilă şi violentă. Alteori arșița nămiezii juca miraje de oglinzi răsturnate, deasupra unui țărm cu livezile de măslini și lămîi, de eucalipți și agave, coborîte pînă la tivul de velur al nisipului.

Marsilia, poarta orientului, cu statuia Fecioarei binecuvîntînd depărtările apelor de pe înălțimea Catedralei Notre-Dame de la Garde. Barcelona luminată de ghirlănzile lampadarelor ca într-o veșnică sărbătoare nocturnă. Neapole cu craterul Vezuviului fumegînd roșu în coastă. Trustele ne-au primit cu mulțimea lor împestrițată și zgomotoasă cu aceleași modulații de cînt, cu aceleași dialecte muzicale, vocalizate, împroșcînd jerbe de imagini şi risipindu-se într-o mimică extravagantă, care dramatiza vînzarea unui pieptene de bagà și aduna zece spectatori pasionați la tîrgul unui colier de mărgean. Tustrele se răsfățau în soare scînteietor și într-o mare splendidă, apăreau din larg într-o feerie de arhitectură și de vegetație subtropicală ; erau cetățile de basm și de vis, de romanțe și de reminiscențe literare, de mandolină și de chitară. Tustrele, cînd păşeam mai adînc în cartierele vechi, ne dezvăluiau ulcerele ascunse şi triste, populația viermuind în mizeria sordidă, cumătrele cu sînii fleşcăiți și cerșetorii ologi, ulițele înguste unde n-a pătruns soarele niciodată, clădirile leproase, gunoaiele fermentînd în praguri, porticele umede, speluncile abjecte, bordelurile de marinari, fetițele de zece ani oferindu-se cu dezgustătoare indiferență animală, pentru un tarif repede redus, în lire, în franci sau pesetas.

Dickie Hood lepăda pumni de monedă pe trotuarele jegoase, arunca în aer o ploaie de nichel, de argint și de bronz, desfătîndu-se cu hohote guturale de rîs la încăierarea copiilor goi și pîrliți de dogoarea solară.

Eliazar născocea alt joc, mai puțin inocent. Alegea din pumn o monedă de argint și o înfigea în gunoi, în lăturile străzilor, în excrementele cîinilor :

— Culege-o de aci ! Și nu cu mîna, cu dinții !

Copilul nu știa ce să creadă. Privea cu îndoială, apela la noi să-i fim într-ajutor.

— Nu vrei ? Bine. Pleacă. Vino tu !

Și se găsea întotdeauna, nu unul, ci zece, să îngenunche în balta cleioasă, întrecîndu-se între dînșii și zgîriidu-se, pentru a smulge mai repede cu dinții din murdărie, banul sclipitor de argint.

— Hehe !

În ochii unui asemenea copil, am văzut odată o ură mai teribilă chiar, decît aceea din ochii lui Eliazar cînd se credea neobservat.

Copilul își ștergea buzele cu dosul palmei : se cunoștea că abia își poate stăpîni un spasm de vomitare. Strînsese mai întîi pleoapele să nu-l podidească plînsul. Cînd se simți stăpîn, ridică privirea la Eliazar și n-o mai desprinse. Parcă voia să-l țină minte pentru totdeauna, ca să-l aștepte mai tîrziu, pînă la sfîrșitul vieții, și să-i plătească această dintîi spurcare și umilință.

Ochii lui Eliazar s-au încrucişat cu privirea aceea. S-au confruntat şi s-au străpuns. Iar cel care a plecat întîi ochii în pămînt a fost Eliazar, nu copilul.

— Hehe ! rînji. Ai și învățat să urăști, jigodie ? Aceasta îmi place... N-ai să uiți de-acum în veci vecilor, și mă bucură că ai învățat-o de la mine... Haide, vino aci ! Ține de aci. .

Întindea pumnul plin de monede.

Copilul îi zvîrli în obraz banul cules cu dinții din scîrnăvia străzii, îi întoarse spatele și, cu fruntea rezemată în perete, izbucni într-un plîns care-i zguduia pe el cămașa albastră și sfîșiată.

Am vrut să mă apropii, să-l dezmierd şi să-l împac ; să-i cer iertare pentru toți.

Eliazar mi-a prins mîna și mi-a retezat calea.

— Lasă-l ! Mai tîrziu are să-mi mulțumească mie, nu ție !

Apoi făcu semn unui taximetru.

Cerceta dinainte adresa tuturor temnițelor și pleca singur, să ducă ocnașilor un balot enorm de tutun, plătit de astă dată de dînsul, nu de Dickie, de Guguf ori de mine. Era singura oară cînd nu ne cerea nimic rînjind ; singura oară cînd la întoarcere ne uita pe noi, ca să privească undeva, depărtat și absent, dincolo de universul ostil.

Nadia și Angela soseau mai tîrziu, odată cu închiderea magazinelor, încărcate de pachete, cutioare, coșuri, flacoane ; nerăbdătoare să ne exhibeze achizițiile, să ne afle părerea, să mai încerce, pe deget, la gît sau pe braț, inelul cu montură exotică pe care n-au să-l poarte niciodată, brățările cu incrustații de email de care se vor plictisi a doua zi, colierele de chilimbar, mărgean, baga sau cristal de stîncă ; tot ce pentru ele însemna „culoarea locală". Căci pentru orice femeie, fiecare oraș de pe glob e situat într-o altfel de planisferă, ignorată de noi ; marcată pe hartă cu altfel de semne convenționale ignorate de cartografi, după specialitățile de bijuterii și mătăsuri, de blănuri și ciorapi, după strălucirea vitrinelor și faima croitoreselor ; tot așa cum, pentru Dickie Hood, harta politică a Europei era înlocuită prin una a specialiștilor de vinuri : Valdepanasul spaniol, vinul de Aragon și de Priorata, de Rioja și Alicante, jerezul, malaga, moscatelul, manzanilla sau amontillado ; vinurile Italiei, albano și frascati, capri și lacrima Christi, fallmo și vino santo al Calabriei, muscatul de Siracuza și nasco, vinul Sardiniei cu parfum de tockai și cotnar.

Ne întorceam în port sau la hotel să schimbăm veșmintele de seară ; ne prindea ora trei sau patru după miezul nopții într-un dancing cu jazz, șampanie și cocteiluri ; Guguf dispărea la un Club sau un Cerc, să revină într-o jumătate de oră, fără să-i putem ghici de pe obrazul veșnic surîzător și amabil dacă a pierdut sau a cîștigat zece ori douăzeci de mii de franci, de lire sau de pesetas ; pe Dickie, cu plastronul cămășii sifonat și cu suvița de păr căzută pe ochi, îl conduceam la ieșire, mai mult sau mai puțin de subsuori ; iar a doua zi dimineața plecam mai departe, într-o lumină triumfală, pe o mare străvezie unde se vedeau peștii în adînc, vîslind cu indolența grațioasă a estampelor lui Hockusai.

Valencia del Cid, cu parfumul de iasomie și aroma de portocale; noaptea de atunci cu semiluna agățată pe mătasea cerului ca un vechi suvenir al stăpînirii maure; suspinul chitarei și vîntul întorcînd deodată miasma umedă a orezăriilor, ca să ne scuture ca un fior lugubru de putreziciune...

Pe urmă au fost cetățile moarte ale Africii : ruinele romane și cartagineze, cetățile islamului invadate de nisipuri, măcinate de vînturi arzătoare, scăldate în lumina albă ca zăpada — scheletele lumilor dispărute. Terme și temple romane, circuri și piscine sleite, necropole creștine din veacurile dintîi, mormintele de episcopi și moscheele cu mozaicuri arabe : cît le-am dorit, cum le-am visat !

Cît le-am dorit, cum le-am visat, altădată, în anii puri ai adolescenței !

Pelerinajul atît de dorit, atît de visat ; pelerinajul acesta era acum numai un supliciu.

Nici acolo, nici spre sfîrșitul călătoriei, cînd ne-am apropiat de stîncile cretoase ale Greciei, incandescente sub cerul de cristal, nici la gurile Nilului, nicăieri nu m-a părăsit privirea intolerabilă.

Au fost nopți înstelate, cînd înfășurat în pardesiul subțire, rămîneam singur pe punte, ca să nu le aud glasul lor dinlăuntru : rîsul alcoolizat al lui Dickie, rîsul Angelei, vocea lui Guguf, cîntecul la clavir al Nadiei. Credeam că uit. Mă scufundam în vasta pustietate albastră, calmă și legănată în balansul valurilor.

O stea a căzut în mare. Alta. Și calea lactee, în zaimful ei luminos, mai avea încă de unde scutura un milion de milioane de stele...

Credeam că uit.

Umbra se înălța neagră lîngă mine, sosea fără să-i aud pașii Îi simțeam mai întîi ochii sfredelind întunericul albastru. Și numai după aceea, îi auzeam glasul.

— Hehe ! Aci erai ? Ce noapte ! Nu ? Ce mare ! Nu ?... Cînd te gîndești că e destul un singur pas deasupra balustradei... Haide ! Lasă gîndurile acestea de sinucigaș ; nu sînt pentru tine. Vino cu noi... Te cheamă Dickie. Te cheamă Angela... Angela ta cu ochi de azur. Hehe !

Ah ! rîsul acela implîntat întotdeauna ca două lovituri repezi și sigure de cuțit : hehe !

Pe drumul întoarcerii, într-o seară cu vînt parfumat dinspre ţărmul Siciliei, a căzut asupra noastră un stol ostenit de rîndunele. Pe punte, în cabine, în sala de mîncare, pe frînghii şi pe barele de alamă, pretutindeni au pus stăpînire, cu foşnetul lor mătăsos de aripi, cu piuitul lor slab şi îmblînzit.

S-ar fi spus că pentru o singură dată, între făpturile acelea sperioase şi pline de mister şi între noi s-a încheiat un armistiţiu. Se lăsau prinse în pumn, dezmierdate cu degete uşoare, scînceau cristalin şi ne priveau neînfricoşate, cu ochii lor mici şi lucioşi, negri ca mărgelele negre.

Erau rîndunelele noastre de acasă. A doua zi aveau să pornească spre cuiburile lor, de la noi, aducînd cu ele primăvara pajiştilor.

Am dus trupul mic din palmă la obraz, să-i simt alintarea dulce a penelor şi bătaia ostenită a inimii. M-am întors s-o apropii şi de obrazul Angelei. N-avea ce face cu dînsa. Ţinea alta în palmele ei făcute cupă. Şi Dickie Hood...

Dar se pot spune acestea ? Se pot spune, cînd ai avut laşitatea să le suporţi ?

Oricît de repede m-am răsucit la loc, să-mi păstrez amăgirea că nu văd şi că nu ştiu ; am simţit apăsînd asupră-mi privirea lui Eliazar. Şi am înţeles din cruzimea aceea lucidă a ochilor că el cunoştea de mult ceea ce a fost pentru mine la început numai o vagă bănuială şi devenise acum o siguranţă atroce.

Eliazar aruncă volumul sfîrşit în mare. Răsturnat pe scaunul de pînză, îmi făcu semn :

— Hehe ! Ce fel de ţigări ai astăzi, *Ciufulici ?*

Pasărea a căzut din mîna mea, grea ca o pasăre moartă.

X

VILA AZUR-EDEN

La începutul călătoriei noastre, cea dintîi noapte am petrecut-o la Toulon, port militar vestit prin viermuiala fantasmagorică de marinari și soldați coloniali, de turiști și de hamali, de negri și indochinezi, de arabi și de creole, de văcsuitori de ghete și negustori ambulanți, de apași și ofițeri ; port celebru în Franța și în toată Mediterana, pe toate mările și oceanele, prin casele cu felinarul roșu și perdelele trase, închizînd mostre feminine de toate rasele și culorile, de toate națiile și graiurile, pentru soldații și gradele lor pe mare și uscat.

La Șanhai, la Canton, la San-Francisco, la Liverpool și la Yokohama, la capul Tasmaniei și în insulele Marchize, la Brăila și la Buenos-Aires, pretutindeni unde se întîlnesc doi mateloți sau doi căpitani de vas este cu neputință ca din primul ceas și de la al treilea pahar, amintirile lor să nu se întoarcă la tavernele Toulonului, la femeile lui : japoneze cu ochi oblici și piele lucie, englezoaice albe ca zăpada, negrese cu părul încîlcit ca sîrma de frecat parchetul, italience cu sînii opulenți, spaniole gata să-ți scoată ochiul cu o scoică la cea dintîi ofensă, țigănce și vieneze, rusoaice și suedeze, indiene și circaziene, toată recolta de carne vie din cele cinci continente mînată în țarcul abatorului de aci, tot așa de organizat ca uzinele firmei „Jonas David Hood and Co Ltd." din Chicago.

După masă, Eliazar m-a rechiziționat :

— Mergi cu mine. Inventezi un pretext și plecăm Mergi să vedem cățeaua.

— Cățeaua ?

— Da. Căţeaua. „La chienne". Aşa-i spune toată lumea aci. . E o celebritate pe tot litoralul. N-ai citit cartea lui Michel Georges-Michel, *Nouvelle Riviera ?* [48] Hehe ! Pe ce lume trăieşti ?

Nu citisem cartea lui Michel Georges-Michel, cronicarul cel mai la modă al Rivierei şi succesorul cel mai de duh al lui Jean Lorrain. [49] Dar am mers după Eliazar.

Pe drum m-a lămurit despre ce e vorba. Poate un caz numai de domeniul doctorului Freud. Poate ceva mult mai lugubru şi crunt.

„La chienne" era o femeie încă tînără, cu un cap superb şi fascinator de meduză, crescută în cel mai aristocratic pension de călugăriţe şi purtînd un nume foarte cunoscut în lumea finanţelor şi a politicii. Bogată, frumoasă, tînără, adulată, cu hotel particular aproape de Etoile, cu zece servitori la poruncă şi cu lojă la Operă, n-ar mai fi avut nimic de cerut vieţii, care-a primit-o de cînd a deschis ochii în culcuş de puf şi mătase. După al doilea an de măritiş, o anonimă binevoitoare o informează că bărbatul o înşela în dreapta şi în stînga, cu prietenele, cu femei de pe stradă, cu fata din casă, cu figurante de teatru, cu vînzătoare de magazine. Nu i-a trebuit mai mult de-o săptămînă ca să se convingă că scrisoarea nu minţea. A cumpărat un revolver să-l împuşte şi să se împuşte, ca orice banală dramă conjugală. Pregătise totul. Îl aştepta... Dar aşteptînd a găsit ceva mai bun. O răzbunare mai cruntă... A închis revolverul în sertar, a consultat un amănunţit ghid al Parisului, pe care pînă atunci îl ignorase. A şters urmele lacrimilor, cu pudră şi roşu, pe urmă a plecat să se ofere la diferite case de *rendez-vous ;* faimoasele case pentru femeile de la ora cinci. Şi fiecărui client, după ce se îmbrăca, îi restituia banii : „Îl cunoşti pe X ?... Ai auzit de el ?... Deputatul, armatorul, directorul şantierelor de la... Eu sînt nevasta lui. Oricînd vrei să mă vezi, dă-mi un telefon. Nu uita ; adresa noastră e strada... numărul telefonului e : Etoile atîta şi atîta... Mai caută prieteni. Cît mai mulţi prieteni !..."

Doi ani a aşteptat să vină bărbatul la ora cinci şi s-o ucidă. N-a venit. Din laşitate, sau din dezgust, sau din remuşcare, n-a venit.

Atunci „la chienne“ a plecat în porturile unde armatorul și directorul șantierelor era încă mai cunoscut, s-a angajat în casele cu felinar roșu pentru soldați și marinari. Michel Georges-Michel o găsise la Marsilia Acum se strămutase aci, în portul cel mai activ în asemenea meserie, unde nu exista șomaj, zi și noapte.

— Hehe ! Ce zici de asta ? Numai o femeie putea să descopere așa ceva ! Adevărată cățea ! Hehe !... Am ajuns.

Un marinar beat, numai în tricoul vărgat și în șalvarii largi, cu gîtul și cu brațele tatuate, se împleticea coborînd scările. Se rezemă de perete şi ne făcu un semn cinic, de admirație şi de încurajare :

— Vă duceți și voi ?... Nu pierdeți ocazia. O ! E teribilă cățeaua... Mie unul, mi-a...

Sfîrşitul s-a pierdut într-un sughiț.

Femeia ne aştepta în uşă, cu părul ei superb inelat încadrîndu-i figura cu ochii lungi și verzi, într-o adevărată coafură de meduză mitologică.

— Intrați mai repede ! Haideți, că n-am timp de pierdut !...

— Cățea ! îi rosti Eliazar în urechi, în loc de ziua bună, ca și cum ar fi cunoscut-o de cînd lumea.

— Cîine ! îi răspunse femeia surîzînd flatată, ca și cum l-ar fi cunoscut de cînd lumea.

Pe masă se afla un vraf de ziare şi reviste ilustrate. În rame răspîndite pe toate mesuțele și agățate în toate ungherele, o puzderie de fotografii : același ins, în haină de solemnitate cu decorații atîrnînd la reverul fracului și cu marele cordon al legiunii de onoare peste plastronul scrobit ; în uniformă de ofițer combatant ; la un dejun cîmpenesc alături de amfitrioana noastră de astăzi, dezmierdîndu-i mîna ; la un birou și între lucrători într-un decor de șantier naval. Deasupra patului același portret, mărit, în ramă groasă de lemn exotic.

Surîsul de pe toate aceste fotografii, sigur de sine, satisfăcut și scrutînd orgolios viitorul, era sinistru în camera cu ustensile de higienă intimă, rînjite în evidență, profesional.

— Bărbatu-meu ! îl recomandă repede și triumfală femeia, temîndu-se poate să nu ne scape povestea. Ați auzit

de el ? Deputatul, armatorul, directorul șantierelor de la... Fără mine, era acum ministru... Uite-l și aci, și aci, și aci...

Spunînd, răvășea ziarele și revistele ilustrate. Acestea datau mai de curînd. După ce știuse... Un om căzut, cu ochii scufundați în găvanul orbitelor, cu rîsul stins, cu o apatie sfîșietoare în figura devastată.

— Hehe ! se miră cu încîntare Eliazar. Așadar domnul acesta, și acesta, e unul și același ? Bravo !... Cîți ani au trecut între ăsta (arătă portretul solemn din perete) și ăsta ? (arată fotografiile mizerabile din ziare și reviste). Cît ți-a trebuit să-l aduci aci ?

— Patru ani ! La 8 mai se împlinesc patru ani, răspunse femeia cu o precizie de dată istorică.

— Hehe ! Cățea !

— Haha ! Cîine !

Se vedea bine că se simțeau din același sînge și că se apreciau.

Eliazar nu se mai sătura privind, confruntînd fotografiile, respirînd lacom, cu nările subțiri, mirosul animalic și respingător.

— Și el ce face ?... Știe ?...

— Îi scriu în fiecare zi. Îl anunț cîți. Am un carnet și îi însemn pe toți ! răspunse cățeaua cu un rîs răgușit, de dezmăț, băutură și boli.

Începu să-și lepede capotul cu flori roșii și negre.

— Nu rămîneți amîndoi ?

Am fugit.

Eliazar a rămas.

În ușă m-am ciocnit de alți doi, care așteptau fumînd ca la un ghișeu închis : un tiralior senegalez și un marinar cu o pată oribilă în obraz, de arsură sau de vreo necunoscută boală tropicală.

Am cumpărat în drum, de la o librărie, cronicile lui Michel Georges-Michel. Nimic nu era născocit. Cu diferența că Michel Georges-Michel căuta o explicație — isterie, viciu sau altă etichetă patologică — acolo unde nu exista nici o explicație ; cu diferența că el mai spera să apară într-o dimineață soțul și s-o culce cu un glonț, sigur de verdictul de achitare al juraților, pe cînd eu știam că nu se mai poate. Că dacă n-a făcut-o din ziua dintîi cînd a știut, n-are s-o mai facă niciodată.

Atunci mi se părea josnic și laș, un om care s-a resemnat să trăiască asemenea oroare. Acum găsesc mai logic și poate eroic. Omul acela ispășea ceva. O justiție monstruoasă, dar o justiție. El fusese vinovatul. Femeia numai se răzbuna, tot așa cum nu-mi amintesc ce ducesă din veacul de mijloc, cînd și-a ucis rivala, a închis cadavrul în sicriu de sticlă și l-a așezat în picioare, în camera de dormit, lîngă pat, ca în fiecare dimineață, ea cu desfătare, bărbatul cu groază, să constate descompunerea hîdă. „La chienne" născocise o răzbunare mai savantă și mai drăcească. Atît și nimic mai mult.

Eu nu ispășeam nici o vină, n-aveam de plătit nici un păcat, Angela nu-mi datora nici o vindictă (decît poate pentru crima că o iubeam orbit și total) — totuși am învățat să accept zi de zi un chin și o scufundare fără nădejde, mai crîncenă ca a armatorului solemn și decorat, din portretul cu rama lată de deasupra patului de bordel. Acela știa, dar nu vedea. Nu era osîndit la prezența de fiecare ceas. Se afla înlocuit prin fotografiile multiple, dar inanimate. Ochi morți de carton. Tortura lui era abstractă și îndepărtată : putea s-o respingă, putea s-o ignore.

Eu știam, vedeam, asistam ; fără tăria nici unei împotriviri, fără curajul să mă smulg și să fug.

*

„Eros" ne-a adus îndărăt la Cannes.

Bulevardul Croissetei era deșert, palasurile închise, restaurantele mute. Se făceau pregătiri pentru sezonul de iulie, august și septembrie, în vreme ce oaspeții obișnuiți se călătoriseră spre Paris, spre Elveția, spre plajele de nord ale Oceanului : Biaritz, Deauville, Dinard, Saint-Jean-de-Luz, Saint-Malo.

Am plecat după dînșii. Ne-am întors peste șapte luni, în decembrie, cînd la Paris se stingeau becurile electrice la zece dimineața și se aprindeau la trei după-amiază, într-o ceață umedă și fuliginoasă, cu miros înăbușitor de ulei și benzină, în tusea de agonie a ftizicilor.

Acum nu mai aveam nici un drept să aleg eu locul de ședere, hotelul sau vila, cum îmi puteam da cu un an în urmă cel puțin iluzia. Acum singura mea avere era auto-

mobilul și o rămășiță de cincisprezece mii de franci — mai era tovărășia la garajul lui Bibia. Dar ce naiv mai putea crede în așa ceva ? Și cine mai pomenea acum de numele lui Bibia ?

Avoçatul din țară făcuse un drum pînă la Paris, să se descarce de socoteli și să-mi predea procurile. Nu și-a permis să se mire de graba cu care am dus la sfîrșit, o ispravă unde alți moștenitori pun cel puțin cîțiva ani de laborioasă inventivitate. Umilit de această discreție încărcată de imputări, l-am asigurat că e în cea mai mare greșeală dacă își imaginează că am împrăștiat în patru vînturi banii ceruți de atîtea ori telegrafic. Îi plasasem aci. Intrasem în întreprinderi serioase. Mă servisem de sfaturile și de influența amicului meu Dickie Hood. (Poate cunoștea firma din ziare ? Fiul lui „Jonas David Hood & Co. Ltd.").

Mințeam de mîntuială, cu atît de puțină convingere, încît nici el n-a mai simțit nevoia să mă felicite, nici eu să mai insist.

Și totul s-a încheiat după vechea orînduială moldovalahă, a strănepoților de mari-logofeți și de vornici, de hatmani și spătari, pe care nu-i primesc slugă nici fostele lor slugi.

Eu mai eram încă stăpîn.

În resemnata mea năruire, primisem și această josnicie din urmă, numai să nu mă alunge Angela, ca un străin netrebuincios și netrebnic.

Pentru ochii lui Dickie Hood, rămăsesem soțul de pe pașaportul falsificat.

Poate un asemenea amănunt dădea altă savoare, de adulter, unei cuceriri care ar fi pierdut altfel tot farmecul și ar fi însemnat o aventură banală. Eu eram soțul. Eram imbecilul. Mă bucuram de privilegiul atențiilor și simpatiei pe care o arată întotdeauna amantul soțului înșelat.

Angela descoperise ea vila, o vilă întreagă, o angajase, făcuse prețul ; eu plătisem chiria pe întreg sezonul. Dar plătisem cu banii de la ea. Nu întrebam mai departe de la cine.

Cînd mi-am mușcat buzele, s-a așezat pe genunchi și mi-a despărțit părul de pe frunte, să-mi pună sigiliul roșu al sărutului.

— Să nu întrebi nimic, *Ciufulici!* Să nu spui nimic! Îmi dau seama acum. Te-am ruinat... Nu știu cum a fost... Tu ești de vină. Da-da! De ce te uiți așa la mine? Tu ești de vină! Nu mi-ai spus-o niciodată. Nici nu mi-ai dat a înțelege măcar. Noi, femeile, trăim într-o ignoranță absurdă a acestor detalii. Cînd ne dăm seama, e prea tîrziu. Dar pentru mine și tine, nu e prea tîrziu. Vom repara totul. Se va repara totul... Avem să economisim. Avem să punem laoparte și, cînd se va termina sezonul, plecăm undeva retrași, să nu ne știe nimeni.

Avem să economisim! De unde! Cu ce preț?

Totuși acceptam și aceasta.

Ochii Angelei, ochii ei de azur, îmi topeau orice încercare de împotrivire. Și m-am dus să plătesc și să semnez contractul.

Se numea Vila Azur-Eden. Douăsprezece camere cu șase încăperi de baie două holuri imense, priveliște la mare, grădina pînă la țărm, cu stînca retezată direct în valuri, patruzeci de palmieri înșirați de jur împrejur, rondurile de garoafe și de petunii, chioșc, radio, plaja noastră și o sută de mii de franci chirie pe trei luni, cu tot cu grădinar, servitori, bucătar, tacîmuri. Se putea descoperi ceva mai nimerit pentru un om cu singura avere cincisprezece mii de franci în buzunar, o dată pentru totdeauna, și fără nici o profesie pînă la sfîrșitul vieții?

Firește, l-am invitat pe Dickie Hood la noi. Și pe Eliazar. Nadia n-a putut să renunțe la apartamentul ei de la Carlton. Și nici Guguf. Dar sînt în fiecare zi la noi și în fiecare seară, după ce se termină reprezentațiile de la Cazino, după ce Guguf pierde sau cîștigă cîteva fise de zece mii de franci.

După ideea lui Dickie, am făcut o provizie de vinuri și de șampanie în pivniță, mărcile și recoltele cele mai faimoase. După ideea lui Guguf, am făcut o provizie de cărți de joc, de sabouri, [50] de jetoane, pentru partidele inofensive, de distracție, cînd conservația lîncezește și nu găsim altceva mai inteligent ca să ne omorîm timpul.

Eliazar a ales camera cea mai strîmtă și mai întunecoasă. Servitorii casei spun că n-a fost locuită niciodată. Aceasta nu-l împiedica pe Eliazar să se simtă mai mulțumit ca oriunde și mai ales nu l-a împiedicat să-i dea, în trei zile, exact același aspect cu al încăperii de la hotelul lepros din dosul Azilului Evanghelic. Cărți și ziare înșirate direct pe podea, de jur împrejurul pereților. Cutii goale de țigări, mucuri arse, chibrituri și hîrtii mototolite : în trei zile totul a intrat în ordine. Eliazar nu dă voie nici unui servitor să intre, încuie ușa cu cheia și zvîrle cărțile nevrednice pe fereastră afară, în rondurile cu garoafe și mimoze.

Servitorii îl cred un savant și un inventator. A mai locuit odată, la Vila Azur-Eden, un tip tot așa de ciudat, rectorul unei universități din Anglia, căruia a venit să-i facă vizită acasă regele Suediei. Încît pentru dînșii, era sigur acum că dacă va intra pe poartă regele Suediei, sau al Danemarcei, sau maharajahul de Kapurtala cu mustățile lui de tigru, sau Rajkumar Vyaysinh de Rajpiula, sau maharajahul Baroda, muritorul cel mai bogat de pe planetă — două sute de milioane franci francezi rentă — sau exregele Manuel al Portugaliei ; era sigur deci, în cugetul lor, că vizita va fi pentru Eliazar, nu pentru noi.

Deocamdată n-a intrat pe poartă nici un maharajah și nici măcar un prinț rus dintre amicii atît de numeroși ai Nadiei. Sîntem numai noi, între noi. Ca într-un adevărat eden.

N-a sunat la ușă, să intre, nici Bibia. Mi-a trimis un răspuns să vin la el, să-l caut eu. Îl uitasem, cum îl uitaseră sau păreau că-l uitaseră toți. M-am dus fără grijă. Știam că nu poate să-mi ceară nimic Bibia m-a întîmpinat într-un prea frumos costum de culoarea cafelei cu lapte, cu o cămașă de culoarea stînjenelului și o cravată superbă : roșie cu buline verzi. Ras proaspăt, cu obrazul dogorind încă de arsura briciului, dădea cele mai evidente semne de prosperitate. Mi-a prins mîna în laba-i enormă și, după ce mi-a zguduit-o să mi-o scoată din umeri, m-a prins de după gît și m-a îmbrățișat frățește. Pe urmă, m-a îndepărtat cu amîndouă mîinile de umeri, să mă examineze de la distanță ca pe un manechin

Încruntă sprîncenele și își împinse cascheta pe ceafă, cu un bobîrnac.

— Nu-mi place! declară. Nu-mi placi defel. Te-ai jigărit rău. Ți-o spune Bibia!

Am strîns consternat din umeri. Ce puteam să fac?

— Și Bibia are să-ți mai spună ceva. Sînt sigur că tot așa te-ai jigărit și la pungă. Îndrăznește să-i spui lui Bibia că nu!

A doua oară am răspuns mut. De astă dată clătinînd consternat din cap. Ce puteam să fac?

Bibia ridică pumnul păros, pentru care n-ar fi ajuns toată provizia de paste depilatorii a unei drogherii, și amenință undeva în nevăzut, spre Vila Azur-Eden.

— Ah! Ghelica! Ghelica! Bibia te-a avertizat și n-ai vrut să înțelegi!... Și domnul Guguf!... Și domnul Eliazar!.. Are să vă prindă odată Bibia aci în palmă, pe toți, și uite ce-are să rămînă din voi!

Palma se lăți întîi imensă, să-i cuprindă pe toți, pe urmă pumnul se strînse gigant, să-i suprime pe toți, pe urmă îi lepădă la pămînt, îi călcă cu talpa și Bibia își șterse palma asudată de fundul pantalonilor culoarea cafelei cu lapte.

— Sfîrșitul are să fie acesta! Ți-o spune Bibia!

Asigurarea lui Bibia nu m-a consolat cu nimic, deși acum pricepeam atîtea din cele ce zădarnic îmi dăduse să înțeleg anul trecut.

— Mă urăsc toți, îmi destăinui Bibia prinzîndu-mi brațul, fiindcă m-am lepădat de dînșii și m-am hotărît să mă fac om de ispravă!... Acum știi ce-am vrut să-ți spun și de ce te-am anunțat să te păzești?

A treia oară am confirmat fără glas.

— Așadar, dragă Dănuț, ai ieșit tuns, ras și frizat? Mașina o mai ai?

— Uite-o! am arătat spre capătul străzii, unde o adăpostisem la umbră.

— Tot e ceva! Dacă lași să ți-o mărite Bibia și dacă pleci cu banii de pe ea, cu ce am să-ți dau eu acum și cu ce am să-ți trimit în țară, încă mai e ceva.

Am început să rîd stingherit;

— Nu plec, Bibia. Rămîn aci!... Și nu vînd Hispanoul.

Pentru moment, n-am nevoie...

Bibia ridică ochii și mă privi lung. Înțelegeam reproșul și m-am mirat că a găsit atîta delicatețe să nu mi-l azvîrle în față, brutal.

— Atunci e altceva ! declară cu simplitate. Deși Bibia ți-ar spune că nu faci bine ceea ce faci... N-ai stofă pentru aceasta. Haide, să-ți arăt isprăvile mele... Cum văd, mă pot lăuda cu ceva mai bun decît tine !...

Într-adevăr, isprăvile lui Bibia erau uimitoare și vrednice de toată lauda. Lărgise atelierul, adusese aparate noi, adăugase încă douăsprezece boxe la garaj.

— Asta a făcut Bibia, în vreme ce tu făceai ce făceai. Acum haide și în birou, să-ți arăt socotelile.

Bibia avea și un birou. Ținea și registre Era ziua minunilor. Mi-a citit cifre, facturi și devize, din care n-am priceput nimic. A scos și un carnet de cecuri M-am șters la ochi să alung amăgirea. Bibia a desprins stiloul de la buzunarul hainei l-a răsucit și a ezitat înainte de a scrie.

— Zece mii, îți ajung ?

— Nu înțeleg, Bibia.

— Zece mii de franci, îți ajung deocamdată ? E tot ce pot să-ți dau, fără să ne încurcăm socotelile noastre. Trebuie să știi că am amortizat partea de capital din anul acesta În doi ani, dacă merge cum am pornit-o, ne achităm complet și ai să-ți poți ridica neatinsă garanția de la bancă. Asta ți-o spune Bibia. Iar partea de cîștig pe anul acesta, e de opt mii de franci... Îți avansez încă două, să fie zece ! Ar fi fost cincisprezece sau douăzeci, dacă nu făceam, ceea ce ai văzut. Te rog încă o dată să cercetezi devizul și facturile.

Bibia îmi împingea sub ochi facturile și devizele, cu o preocupare de om care nu vrea să se afle bănuit de cine știe ce incorectitudine sau măcar de risipelnică gospodărie. M-am prefăcut că le studiez cu atenție, deși nu pricepeam nimic.

— Ei ? întrebă nerăbdător. Ce zici de Bibia ?

— Extraordinar ! De necrezut, Bibia !

— Cînd ți-am spus că „mă fac om de ispravă, însemna că vreau să mă fac om de ispravă ! Acesta e Bibia, dacă ții să-l cunoști... Să mai știi ceva, încă... Eu sînt un fel

de sălbatic! Nu știu să mă port ca Guguf nici să vorbesc ca Eliazar. Dar cînd vei avea ceva, cînd ai să fii la strîmtoare, să vii la mine și să nu te duci la dînșii. Ceea ce ai făcut pentru mine n-a făcut nimeni. Bibia nu uită!... I-am cerut altădată Ghelicăi. Mi-a dat cinci sute sau o mie de franci și m-a alungat să nu mă vadă în ochi o lună I-am cerut lui Guguf... Atîta cît pierde sau cîștigă într-o seară. Mai ales cît cîștigă, fiindcă nu e el omul acela să piardă, decît cînd dă peste un maestru mai repede la mînă ca el...

Nu înțelegeam. Bibia îmi citi nedumerirea din ochi și începu să rîdă gros, bătîndu-se pe genunchi cu palmele.

— Ei bată-te să te bată! Va să zică tot nu cunoști cine e domnul Guguf? Uită-te la mine!

Bibia, cu mîinile lui enorme și păroase, parodiè gesturile onctuoase ale lui Guguf, cînd cu pălăria, cu bastonul și cu ziarele între degete, mai găsește cum să scoată porttigaretul din buzunar, să-l deschidă, să ia o țigară și să aprindă cu bricheta. Parodia era grosolană și neizbutită dar era destul de elocventă.

— Asta e! Porttigaret, țigară, brichetă și pe deasupra dacă vrei: as, rigă, valet — sau opt și nouă, după joc! Bineînțeles, aceasta unde se prinde și cu cine se prinde. Nu la Club, nici la Cerc. Ți-o spune Bibia... În familie. cînd găsește bobocul de jumulit... Nenorocirea lui e că tot ce cîștigă la sigur așa (și iar parodie gestul cu porttigaretul, bricheta și țigara) pierde tot la sigur, la Cazino și Club.. Are boală de joc! Asta e. Ți-o spune Bibia.

Mi-am șters fruntea de sudoare. Doamne, în ce lume intrasem? Cine erau oamenii aceștia?

— Și Ghelica... Tu n-ai simțit nimic? Tot n-ai înțeles?

— Ce e cu Angela? Bibia, te rog să-mi spui, ce mai e cu Angela?

Bibia se uită la mine, se uită peste mine, în perete, păru să se hotărăște să mai adauge ceva, dar își luă seama și declară scurt:

— Nu e nimic... Ce să fie! Acum să terminăm. Mă așteaptă clienții... Așadar, zece mii, îți ajung?

Bibia apucă neîndemînatic stiloul, și cu litere grosolane, zgîriind în colțul peniței, iscăli cecul la banca unde eu nu mai aveam nici o centimă.

XI

OMUL ÎNTUNERECULUI

Dimineața îl auzeam pe Dickie, fluierînd ca în codrii Mississippilor și dînd drumul la toate robinetele din baie, la dușuri și la țevile de aburi, într-o catastrofală dezlănțuire de cataracte.

Cîntecele lui erau, firește, americane și negre.

Mai ales negre.

Cîteodată, cînd robinetele muțeau, îl acompania Mahmud, corectîndu-l cu severitate :

— Nu așa, mușiè Dickie ! Așa zbiară numai gorila de Congo cînd o lovește glonțul la fundul pantșalonilor.

— N-ai să-mi dai tu lecție de muzică, specimen de negru infect ! se mînia Dickie în glumă. Dacă ți-ai fi permis să vorbești așa la noi, în America, zburai pe geam de la al patruzecilea etaj și nu-ți mai rămînea bună pielea nici de cizme

— Mușiè Dickie, eu sînt negru de Șudan. Și tata meu a fost marabut. Sînt negru de Africa, nu de America ; foșt sclav. Întrebași pe mușiè Dany ! Eu sînt liber, mușiè Dickie !

Bietul Mahmud, chiar găsise el pe cine să întrebe ce înseamnă un om liber !

Dickie continua să cînte fals, iar sudanezul nu putea tolera această impietate.

— Nu așa, mușiè Dickie ! Din nou, mușiè Dickie !

It had to be you
It had to be you

I wander'd around
And finally found
The somebody who
Could make me be true.

Vocea lui Mahmud răsuna superbă în cabina cu pereţii de portelan şi majolică, vibrînd ca într-o cutie de rezonanţă, ca în instrumentele din patria sa, grave şi plîngătoare Vocea lui Dickie avariată de alcool şi respiraţia uzată de droguri osteneau repede. De aceea o întorcea îndată pe fluier, unde ca toţi englezii şi americanii era un adevărat virtuos.

În muzica aceasta îmi era deşteptarea la vila Azur-Eden. Alături, din pat, Angela fredona în surdină acompaniind :

...And even be glad
Just to be sad
Thinking of you
Wonderful you
It had to be you... [51]

— De ce ai gemut toată noaptea prin somn, *Ciufulici ?* Făceai atît de urît, încît eram să te deştept..

— Nu am oare de ce geme, *Ange ?*

— Iar începi ? mă întrerupse Angela, astupîndu-mi gura cu palma ei roză şi parfumată. Lasă toate acestea...

...Thinking of you
Wonderful you
It had to be you.

Uşa se deschidea fără protocolara bătaie de avertisment. În prag apărea Mahmud, dezbrăcat la piele, numai cu un scurt pantalon de baie, şuroind de apă şi ştergîndu-şi obrazul cu braţul musculos.

— Muşiè Dany, trecetşi la rînd !

— Nu fac masaj astăzi, Mahmud...

— Muşiè Dany, am ordin de la muşiè Dickie Nu potş să vă laş ! Aide ! Hup-hup !... Curadj, muşiè Dany !

— Mahmud, înţelege o dată ! Mă doare capul. Am adormit la trei, după miezul nopţii...

— Tocmai, mușiè Dany. Am șă vă iau toatșe așește deșcînteșe rele ale dușmanilor, cu mîinile mele, mușiè Dany... Am ordin șă vă ridic în șpate și șă vă fac masaj dacă nu vretși de bună voie. Am ordin. Exjecut !

Mahmud se apropia de pat, gata să mă umfle în spate precum mă avertizase. Angela rîdeau cu hohot. Cum putea sta oare așa, dezvelită, cu nepăsare, în fața gigantului acestuia negru, care o privea cu ochii lui de sălbatic abia debarcat din pădurile Sudanului ? Angela rîdea. Eu n-o-veam încotro. Mergeam după Mahmud. Pe urmă treceam în camera lui Dickie, să bem cel dintîi pahar matinal de whisky. Apoi sunam la telefon pe Nadia și pe Guguf, ca să aflăm dacă nu s-a modificat nimic din proiectele de aseară. Și totul se petrecea fără grijă, ca în cea mai fericită vilă Azur-Eden, din cîte au fost și sînt.

Firul vieții de anul trecut se înnodase la loc. Angela își regăsise o parte din cele douăsprezece prietene. Unele dispăruseră ; apăruseră altele. Eu eram scutit pînă și de grija telegramelor din țară, de acum zece luni. Nu mai aveam ce cere. Nu mai aveam ce aștepta. Aceasta nu mă împiedica să plătesc pentru sezon chiria care ar fi ajuns în țară să cumpăr o casă, unde să mucezesc obscur pînă la bătrînețe, nu mă împiedica să am invitați și să ne trezim în fiecare dimineață cu invitații. În garajul vilei abia încăpeau roată lîngă roată cele trei automobile ; al meu și cele două ale lui Dickie. În port iahtul se legăna, cu motoarele sub presiune pentru orice capriciu. Viata era încă frumoasă Trăiască vila Azur-Eden !

Că am ajuns să mă împac cu asemenea existență e fără îndoială de condamnat și de dezgust, dar cît este de explicabil ! Zvîrcolirile de rezistență s-au potolit zi cu zi. A fost o scufundare treptată. Lupta mai răspundea doar în gemetele prin somn. Ziua, orice conștiință murise. Am pomenit despre sortilegiul malaez. Mai găsisem și altă explicare Mi-o puse sub ochi Eliazar.

Era cartea unui necunoscut : Quatremère-Disjonval. Cartea unui condamnat la temniță grea, de prin anul 1780. Se numea : *Aspura descoperirii raporturilor constante între apariția și dispariția, munca și repausul, rezistența și suprafața pînzelor de păianjeni de diferite*

specii și între variațiile atmosferice. Titlu obscur, dar carte plină de învățăminte. În douăzeci și cinci de ani de carceră, autorul, în lipsă de altă îndeletnicire, s-a pus să studieze singurele vietăți care-i țineau tovărășie. Păianjenii. I-a observat în meșteșugul de a-și țese pînze, a consemnat raporturile dintre lungimea și rezistența acestor pînze și dintre schimbarea timpului. Ajunsese să citească în activitatea lor, mai sigur ca în indicatorul unui precis barometru, apropierea furtunilor și a vînturilor, a ploilor și a zilelor de *beau-fixe.*[52] Și l-a pasionat într-atît micul său univers, încît după douăzeci și cinci de ani, cînd și-a isprăvit osînda, n-a mai voit să se despartă de celula și de păianjenii lui. A cerut grația să i se prelungească în perpetuitate condamnarea, ca să-și continue în tihnă studiile.

Eliazar, el îmi aruncase cartea pe masă, îndemnîndu-mă :

— Citește ! E ceva mai puțin idiot decît toate operele așa-zise clasice, care se recomandă în școli. Fabre ?... Fabre e un imbecil și un farsor pe lîngă acesta ! ..[53]

Observațiile ocnașului m-au pasionat mai puțin. M-a consolat însă ingeniozitatea subtilă, sofismul inconștient pe care și l-a creat Quatremère-Disjonval, ca să poată suporta cei douăzeci și cinci de ani de celulă într-o împăcare atît de desăvîrșită, încît, la expirarea pedepsei, libertatea și lumea de-afară, reală, îl atrăgeau mai puțin ca lungimea, grosimea și rezistența ațelor lui de păianjen.

Avea dreptate Eliazar. Omul e un animal odios de adaptabil. Adaptabil pînă la lașitate și eroism ; pînă la martiraj și cinism.

O consolare suplimentară îmi mai acordase Angela. În treacăt, ca un amănunt de puțină însemnătate, mă informase că banii cu care am plătit chiria vilei Azur-Eden veneau de la Guguf. Un împrumut fără termen. Rezultatul unui banco de bacara, de zece minute... Deci nu proveneau de la Dickie.

Eram atît de naiv, ca să mă mulțumesc cu atît și eram atît de căzut, ca să mă încînte atît. Ca și cum nu știam în sfîrșit ce înseamnă lecțiile lui Guguf : „Tot secretul e să nu șovăiești. Să nu cruți nimic și pe nimeni... Devori sau te devoră !" (Lecție ilustrată mai tîrziu de acrobația

stîngace, dar elocventă, a lui Bibia : Vrei as ? Vrei damă ? Vrei rigă ? Vrei valet ? Vrei nouă sau opt ?...) Ca și cum accesul acesta spontan de generozitate amicală nu avea un înțeles mai simplu și un mobil mai vădit ! Eu împrumutam asociației o firmă onorabilă. Eram un latifundiar moldo-valah. Un fel de Dickie Hood, fiul lui „Jonas David Hood & Co. Ltd.", pe măsura și în valuta europeană. Țineam casă deschisă. Invitam și aveam invitați. Angela făcea onorurile de gazdă cu tot prestigiul unei soții legiuite, cum dovedea și pașaportul nostru fals care ne legase acum zece luni ca o modestă arvună a dezonorărilor viitoare Toate erau în bună rînduială și într-o logică indestructibilă. Dickie Hood putea să mă bată proteguitor și cu simpatie zgomotoasă, cu latul palmei pe umeri, Dany era un soț imbecil dar nu un soț venal. Iar *Ange, Ange* a mea cu ochi de azur, îi tolera iubirea pentru mutra lui bleagă și decolorată, pentru ochii lui păianjeniți de alcoolic precoce și pentru glasul lui duhăvit de whisky și de cocteiluri explozibile, nu pentru dolarii firmei „Jonas David Hood & Co. Ltd.".

O ! Totul se afla pregătit și pus în scenă, cu o diabolică preștiință care mă depășea. Și încă nu cunoșteam adevărul întreg. Îl dibuiam ; dar eram departe să ghicesc ce *mînă* neîndurată juca aceste marionete, cîte minciuni mă mai înconjurau încă și ce-mi pregătea viitorul acceptat apatic și pîndindu-mă crunt.

În anii adolescenței m-am pasionat și eu ca oricare copilandru pentru o anumită literatură reprezentată prin cele două romane faimoase : *Dama cu camelii* [54] și *Manon Lescaut.* [55] Pe urmă, cu vîrsta m-am lepădat de eroii fără eroism și de amanții fără amor propriu, de acel văicăros Armand Duval și de acel poltron Des Grieux, împăcați atît de ușor cu toate umilirile și dezonorîndu-se cu o atît de romantică fanfaronadă. Femeia și iubirea nu-mi păreau scuze îndestulătoare. Erau literatură. Acum viața se oferise cu o feroce revanșă să-mi dovedească, pe a mea proprie experiență, că literatura e într-adevăr mai prejos de neverosimilul realității. Că fantezia romancierului și a tragedienilor e paralizată de prejudecata absurdă să nu se depărteze cumva de logică, de media statistică, de-un nivel standard al banalităților acceptate, în vreme

ce viața sfarmă la fiecare pas, fără efort, cu o sfîrlă de deget, toate barierele construcțiilor logice și de-o bleagă cumințenie.

Imaginația literatorilor ? — ce tristă și mediocră larvă, tîrîndu-se fără aripi pe-o dîră mocirloasă, întotdeauna aceeași, atunci cînd viața zbenguie alături, își rîde de drumuri bătute, născocește în fiecare clipă ceva inedit și neverosimil, desfide silogismul banal ! *Dama cu Camelii* și *Manon Lescaut,* Armand Duval și Des Grieux ! Ce literatură călduță ca apa de vară, ce intimidată grijă să se scuze, să se explice, să-și pledeze propria lor cauză, să obțină iertarea și mila lectorului !

Dar cînd s-a înfipt o pasiune în carne, cînd te posedă și roade ca un cancer, mai este nevoie să explici, să ceri absoluțiunea ? Și cînd ai trăit-o aceasta, cînd ai trăit-o cu sîngele tău, și cu viața ta, și cu scrîșnetul tău, și cu pierzania ta, ce mizerabilă superstiție, să te întrebi dacă va mai părea și altora verosimil sau nu !

Am recitit în această noapte paginile de pînă aci ale spovedaniei mele. Cu un creion roșu, am suprimat fără crutare toate episoadele unde îmi mărturisesc ceasurile noastre intime : zvîrcolirile mele la picioarele Angelei, sfîșierile și împăcările, spectacolul unei pasiuni abisale Ce interes pot avea acestea ? Pentru spasmul iubirii, amanții trag pologul patului sau măcar perdelele ferestrei.

Văzută de afară și de alți ochi, îmbrățișarea lor e întotdeauna grotescă și respingătoare.

Nu refuzăm oare imaginea totuși inevitabilă a spasmului din care ne-am născut ?

E o oroare firească și secretă ; o pudoare instinctivă

Pentru a purifica însemnările acestea de asemenea suplimente de umilință, am retezat toate paginile de exaltare și de dezolare, de scrîșnire și de voluptate : substanța pasiunii care mă ținea încleștat de Angela Acum chiar, cînd toate sînt atît de departe și moarte, cînd viermii au sfîrșit datoria lor înfricoșată de a preface carnea aceea arzătoare sub sărut și ochii aceia de azur într-un stîrv colcăind în putreziciune : acum chiar, cînd e de atîtea ori moartă, pentru carnea mea, pentru amintirea mea, pentru ura mea alinată în iertare — și încă nu sînt cu desăvîrșire eliberat.

Am înțeles-o în această noapte, recitind caietul de față. De cîte ori penița lunecase la ceasurile noastre unice, cu pologul patului tras și cu perdelele coborîte, irezistibil vîrful metalului s-a înmlădiat și paginile au tresăltat de alt ritm — am simțit dogoarea lor năvălindu-mi obrazul.

Credeam că-mi spovedesc o pasiune răcită, cu tot dezgustul de mine și cu toată îndîrjirea pe amintirea Angelei, împinsă pînă dincolo de mormînt, așa cum anahoreții primului creștinism își dezveleau ulcerele trupului și ale sufletului scormonindu-le cu unghiile, ca să-și răscumpere prin umilire, și durere, și pocăință, păcătoșia vieții nevrednice de unde veneau. Dar penița se mlădiase, trădîndu-mă. Se arcuia voluptuos în amintirile dezmierdărilor. Le evoca să le mai trăiesc o dată, nu ca să le resping de la mine cu scîrbă.

Aceasta am descoperit astă-noapte și de aceea am șters tot ce zugrăvea devastarea pasiunii, din care am ieșit mai pustiu ca un peisaj calcinat de incendiu, fără ca focul să fi purificat nimic.

Suprimarea acelor capitole nu poate să păgubească înțelegerii.

Nu este nevoie să descrii neapărat un foc, dacă rămîne mărturie pustiul lăsat în urmă de acel foc.

Focul în sine e un spectacol fantast și magnetic. Mulțimea se adună mai mult să privească decît să dea ajutor la stins. E o desfătare festivă, inoportun turburată de țipetele victimelor și de gesticulația lipsită de eleganță a deznădăjduiților.

Dezastrul adevărat, în toată oroarea, apare atunci cînd a sfîrșit ultimul tăciune și s-a lățit întunericul lugubru.

Viața mea, căderile mele, toate capitulările și mărturia acestui caiet ; mizeria tristă și fără nădejde în care mă tîrăsc sînt tăciunii focului după ce-a mistuit. Mai este nevoie să răscolesc din cenușă și zgură flacăra care a ars ? S-o lăsăm adormită.

S-o las acolo unde-au putrezit, cu viermi cuibăriți în globuri, ochii de azur ai Angelei !

Atunci îmi topeau orice împotrivire.

— *Ciufulici* vezi că avem invitați la masă. Dacă pleci, să nu vii tîrziu !... Eu lipsesc o oră, o oră jumătate Hai mergi, Dickie ?

— Încă un pahar de whisky și sînt la ordine, Angela cu ochi de azur !

(Îi spunea și el acum : Angela cu ochi de azur !)

Dickie turna sifon în paharul de whisky ; al patrulea de azi dimineață ! Angela, rezemată de bara grilajului, balansa un picior în gol, scuturînd scrumul țigării în mare.

— Nu sta acolo, *Ange !* am rugat-o.

— Ce fricos ești, *Ciufulici !* De asta ai un cap care seamănă cîteodată cu iepurii de mosc !...

Dickie începu să rîdă foarte înveselit, rectificînd :

— Iepure de Australia ! Acum îmi dau seama cu ce seamănă Dany și nu-mi aminteam. Cu iepurii de Australia !... Mai ales cînd privește ca acum...

Nu știu dacă iepurii de Australia au priviri de asasini, dar sînt sigur că privirea mea, dacă ar fi avut putere, l-ar fi electrocutat pe loc, cu paharul de whisky la gură

Angela continua să balanseze piciorul, cu spatele deasupra mării. Stînca era înaltă de treizeci de metri, marea cu blocuri dedesubt : bara prinsă între doi stîlpi de granit îmi păru un prea fragil și nesigur trapez pentru gimnastica riscantă a Angelei. M-am ridicat de pe jilțul de pai și am mers lîngă ea, s-o cobor ca pe un copil neastîmpărat.

— Uf ! Ce poltron te-ai făcut, *Ciufulici !...* Dickie, hai sau te las aici !

Au plecat amîndoi. Eu am rămas cu Eliazar. Priveam după dînșii. Eliazar mă privea pe mine.

— Hehe ! Citește colea ceva nostim ! rosti, cînd Ange și Dickie nu se mai văzură.

Îmi întinse ziarul. Am tras scaunul sub umbrela vărgată dintre palmieri, să caut puțină umbră, fiindcă soarele era orbitor în reverberațiile de dimineață ale mării. Numai după aceea, am început să citesc.

Un fapt divers, cum mă aşteptam. Unul din sinistrele fapte diverse care făceau desfătarea lui Eliazar. Patruzeci de rînduri, nu mai mult. O sinucidere.

„Ieri dimineaţă, în camera sa din str. Chanzy 43, etaj IV, a fost găsită în nesimţire, scăldată într-un lac de sînge, locatara Jacqueline Bertin, de profesie croitoreasă. Sinucigaşa şi-a pus capăt zilelor cu un glonţ de revolver în cerul gurii. După avizul medicului legist, moartea a fost instantanee. O scrisoare adresată procurorului precizează ca mobil al acestei hotărîri funeste faptul că, de trei luni, Charles Bertin, şofer, soţul defunctei, actualmente domiciliat în str. Forest 118, a părăsit-o pentru a trăi în concubinaj cu numita Odeta Fonsèque, croitoreasă. Chemat la anchetă, Charles Bertin a recunoscut că într-adevăr a părăsit domicilul conjugal din septembrie a.c. fiindcă nu mai putea suporta prezenţa soţiei sale, desfigurată de o cicatrice teribilă, care, pornind de la frunte şi distrugînd complet ochiul stîng, se prelungea pe întreg gîtul şi pe ambii sîni. Ceea ce este curios în această afacere e că sinucigaşa a fost desfigurată chiar de soţul care o părăsise acum trei luni. Anul trecut, Charles Bertin, de curînd căsătorit, era foarte gelos pe Jacqueline. Gelozie nejustificată, deoarece tînăra femeie, frumuseţe celebră în tot cartierul, îşi adora soţul şi era de o fidelitate exemplară. Totuşi, Charles Bertin provoca zilnic scene violente la care adeseori interveneau vecinii, pînă cînd într-un acces de gelozie bestială a desfigurat-o, turnîndu-i în timpul somnului pe figură un flacon de vitriol de 250 gr. Cazul a ajuns înaintea juraţilor de Sena, la începutul acestui an. Dar faţă de declaraţiile favorabile ale Jacquelinei Bertin, care s-a prezentat în instanţă să ia apărarea atentatorului, verdictul juraţilor a fost negativ. Achitat, Charles Bertin a continuat să locuiască împreună cu victima sa, în cea mai perfectă armonie, dînd semne de pocăinţă şi înconjurînd-o cu toate atenţiile. Vecinii erau mişcaţi de această schimbare. Charles Bertin declara că îşi iubeşte acum soţia mai mult ca înaintea barbarului atentat, fiindcă ştie că Jacqueline nu mai poate plăcea nimănui şi nu se mai temea să i-o răpească cineva. Cînd deodată, în luna

septembrie, fără să fi survenit nimic nou, Charles Bertin părăsește domiciliul conjugal și se stabilește în str. Forest 118, cu numita Odeta Fonsèque, fostă prietenă și camaradă de atelier cu sinucigașa. Jacqueline Bertin trăia în ultimul timp într-o mizerie cumplită. Din pricina rănii fusese concediată de la atelier. Aspectul respingător al nenorocitei alungase și puțina clientelă personală. La interogatoriul sumar de astăzi dimineață Charles Bertin a confirmat cu cinism, că și-a părăsit soția fiindcă era prea urîtă și îi provoca repulsie fizică. Procurorul a autorizat înmormîntarea".

— Hehe ! Ce zici ? Nu e admirabil ? O sluțești și pe urmă o părăsești fiindcă e prea urîtă și-ți provoacă repulsie fizică ! se bucură Eliazar, luîndu-mi ziarul din mînă și împăturîndu-l cu îngrijire. Aceasta face pereche cu altceva, ce mai e aci. Soră de gemene.

Scoase din buzunar portofelul jerpelit și slinos, desfăcînd o tăietură veche de gazetă.

— Ascultă și asta. .

Povestea era aproape aceeași, cu o mică variantă de figurație și detalii. La un început de incendiu — o explozie de lampă cu benzină — un logodnic s-a repezit să-și salveze logodnica amenințată de flăcări și să stingă focul Logodnica a scăpat neatinsă, eroul s-a ales cu o arsură sluțindu-l pe toată viața. Deznodămînt : după șase luni, fata desface logodna și se căsătorește cu prietenul victimei, care asistase la începutul de incendiu fără să aibă curajul de a interveni. Alt glonte, de astă dată în tîmplă

— Hehe ! rînji Eliazar Acestea merg la colecția mea

— Sinistră colecție ! am murmurat.

— Sinistră ? De ce sinistră ? E viața... Regret că nu m-am gîndit mai de mult. Aș fi tipărit și eu o carte. O carte de împărțit gratis la școală. Fără nici un comentariu ! Numai faptele tăiate din ziare... Concluziile să le tragă singuri junii lectori. Să învețe din vreme ce e aceea eroism, sacrificiu, și cum se plătese.

Eliazar privi un timp depărtarea incandescentă a mării, calmă și vastă. Pe urmă, repetă încet :

— ...eroism, sacrificiu, bravură ! Îți aduci aminte, la Neapole ?... Îți aduci aminte, numele localităților de la poalele Vezuviului, pe țărm, în drumul spre Sorento ? Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata... Nume sonore, care mi-au obsedat toată copilăria. Îmi imaginam orășele romantice, vile splendide în decor paradisiac, stîlpi de marmură și porfir, fîntîni și havuzuri, nestemate înșirate pe mătasea unui colier. Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata !... Și ai văzut ce sunt ? Aglomerații hidoase de căsoaie înnegrite de fum, murdărie și gunoaie, fabrici de macaroane cu paste înșirate să se zvînteze la ferestre. Hehe ! Colierele de nestemate ! Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata ! Coliere lipicioase de macaroane în bîzîială de muște... Iată ce se ascunde sub magia cuvintelor ! Tot așa și acestea : eroism, sacrificiu, bravură... Hehe ! Uite unde duce sacrificiul, eroismul, bravura ! Uite cu ce plătește viața eroismul, sacrificiul, bravura !

Cu dosul palmei, Eliazar bătea ziarul și tăietura cu faptul divers

Rosti răstit :

— Ce țigări ai ?

Aprinse — și după un timp :

— Mai cunosc încă o întîmplare... Una știută numai de trei oameni pe lume ; de doi lași și de un imbecil, care a crezut și el în eroism, sacrificiu, bravură... O întîmplare vrednică de acest dosar. Chiar întîmplarea indicată să inaugureze volumul... De ce te uiți așa la mine ?

— Nu mă uit nici într-un fel... m-am apărat moale.

— N-ai de ce să te uiți ! N-am să-ți spun numele imbecilului. Nici numele celorlalți doi ! vorbi Eliazar cu iritare

Apoi rînji, urmînd :

— De altfel e o întîmplare prea veche Au uitat-o toți, în afară de unul : în afară de imbecil ! Au uitat-o pînă și ceilalți doi ; cu toate că eroismul, bravura și sacrificiul imbecilului e prețul prosperității lor de astăzi ; cu toate că un singur semn de deget i-ar scufunda de unde să nu-i mai ridice nici o amnistie din lume ! Hehe ! Sînt siguri că imbecilul n-are s-o facă...

Eliazar zvîrli ţigara în nisip. O strivi cu talpa. Aprinse alta. Am observat că-i tremura mîna. Întiia oară vedeam aceasta şi atît a fost destul să-mi ascută atenţia.

— Ţi-am spus că e o întîmplare veche. De peste douăzeci de ani... Exact de douăzeci şi cinci de ani ! Întîmplarea unui prieten al meu... Era atunci un tînăr căruia viaţa nu-i refuzase nimic. Inteligenţă, talent, echilibru interior, două-trei diplome culese în joacă, toate succesele Un adevărat exemplar de rasă ! Aşa cum se naşte unul la un sfert de veac să salveze memoria unei generaţii. Poate exista o singură porţiune vulnerabilă în armură : Orgoliul ! Prea mult orgoliu... Dar aceasta face bine la un tînăr de douăzeci şi patru de ani, cu viitorul deschizîndu-i toate drumurile înainte, între-ales : ştiinţă, politică, barou, carieră, universitate... Hehe ! Toate drumurile . Ce imbecil, ce admirabil imbecil, prietenul meu ! A ales pe acelea care nu duceau nicăiri Bravură, eroism, sacrificiu !. . Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata... Maţele macaroanelor întinse pe drugi, la soare şi roiurile de muşte !... Aceasta rămîne din toată magia cuvintelor... Dă-te aci, mai la umbră ; altfel ai să te alegi cu o migrenă pe toată ziua.

M-am supus. Înţelegeam că puţin îi pasă de migrena mea. Cerea să schimb locul, ca să nu-i pot vedea faţa şi ochii.

— Hehe ! Povestea s-a început cu o femeie. Întotdeauna în istorii de acestea descoperi la origine o femeie. Prietenul meu, admirabilul imbecil, s-a îndrăgostit aşadar de o fetişcană oarecare .. Cunoşti speţa ? Circulă în cincizeci de mii de exemplare. O frumuseţe banală, o inteligenţă banală, o ambiţie banală, proiecte banale .. Una din acele fetişcane insignifiante şi mediocre care doi-trei ani par seducătoare prin tinereţea lor de gîsculiţă şi n-au alt ideal decît să se mărite cu un bărbat exact pe măsura lor : inteligenţă banală, ambiţie banală, proiecte banale . Un tovarăş comod, alături de care să treacă braţ la braţ prin viaţă şi cu care să împartă aşternutul în pace şi onor, spre înmulţirea populaţiei cu o jumătate de duzină de odrasle croite tot după chipul şi asemănarea lor mediocră. Prietenul meu, sublimul imbecil, o iubea cu toate acestea, altfel !... Voia s-o înalţe pînă la dînsul, s-o smulgă

din destinul ei inexorabil, s-o facă tovarășă și părtașă la victoriile lui, care i se ofereau atunci oriunde și-ar fi îndreptat ochii vulturești, aproape fără efort... Animalul !... În orgoliul lui, își închipuia că poate să învețe să zboare, o biată gîsculiță de ogradă, care s-ar fi mulțumit cu un simplu gînsac... Dar o iubea și iubirea i-o transfigurase. O iubea și, cum cere buna rînduială a vieții, dînsa se îndrăgostise de altul. Își găsise idealul. Era unul pe măsura ei. Incarnația mediocrității ; o larvă, un vierme. Un vierme, și pe deasupra prieten cu eroul nostru. Un vierme, iubind-o și el, cum se caută și se găsesc viermii între dînșii. Nu se poate contesta. Fuseseră creați unul pentru altul ! . Din aceeași plămadă inconsistentă, turnați în același tipar, cum fabrică umanitatea cîteva milioane pe an, să se găsească și să se perpetueze la rîndul lor, pînă în vecii vecilor. Imbecilul nostru s-a revoltat, a suferit, s-a zvîrcolit ; pe urmă a găsit prilejul să aplice în sfîrșit rețeta de eroism, de bravură și de sacrificiu, care după judecata lui imbecilă și orgolioasă însemna *a se depăși pe el însuși.* S-a dat în lături și le-a înlesnit idila. A mers cu sacrificiul și cu abnegația pînă la rolul de interpret față de familiile respective ; în ziua nunții le-a ținut luminarea. Și animalul era mîndru, fiindcă „se biruise" ! .. Hehe !... Nu e întiia oară, cînd orgoliul frînge gîtul unui imbecil !...

Eliazar se ridică și păși pînă la țărmul mării. De sus, de pe stîncă, privi departe, ceva nevăzut. Cu fruntea boltită și înaltă, cu părul cărunt, cu profilul subțire și tăios în radiația luminii părea că scrutează orizontul să descopere o navă care n-avea să se mai întoarcă niciodată, ca naufragiații neștiuți de nimeni într-o insulă în afară de căile tuturor bastimentelor Era altul. Umanizat. Fără rînjetul dintotdeauna. Dar uitarea aceasta de sine ținu scurt. Se întoarse rînjind :

— Hehe ! rîse, așezîndu-se la loc, în jilțul de pai. Așa, e că pînă aci nu s-a petrecut încă nimic anormal ? Un fapt divers . Nu merită nici măcar onoarea unei informații de trei rînduri în ziar. Ce s-a întîmplat ? Un imbecil a iubit o femeie, femeia a iubit pe altul, imbecilul s-a sacrificat fără surle și tobe.. Ce mare ispravă ? În clipa aceasta se consumă măcar un milion de asemenea fapte

diverse și tîmpe. Povestea s-ar fi sfîrșit astfel aci și totul ar fi intrat în ordine. Dar ți-am spus că sinistrul imbecil nu era plămădit din lutul comun!... Lui trebuia să i se întîmple ceva excepțional. Trebuia să plătească altfel Deci povestea cea adevărată abia începe. Hehe! E o poveste mai puțin banală... Junii căsătoriți au plecat în voiaj de nuntă, au expediat imbecilului ilustrate cu salutări cordiale din Veneția, lacurile italiene: Como, Magiore, Garda și așa mai departe... S-au întors voioși și gîngurind ca porumbeii cei mai fericiți de pe lume. I-au adus cadou o cravată, un vraf de albume și o pereche de butoni... Ceea ce înseamnă că eroismul, bravura, sacrificiul nu rămîneau complet nerecompensate! Pe urmă, totul a intrat în făgașul obișnuit. Imbecilul cu eroismul, bravura și sacrificul, avea tacîm la masă o dată pe săptămînă. I se acordase această gratie să asiste la așa zisa fericire, mediocră și animală, a femeii iubite și a scumpului său prieten. Un an a fost fidel la postul de observație și un an a fost confidentul amîndurur. Ca să se consoleze, se înverșunase în cealaltă viață de afară, își cheltuia toată energia doborînd obstacole, cucerind victorii: îl aștepta o catedră universitară, i se pregătea un scaun de deputat... Discursurile lui de atunci stîrneau admirația și invidia; studiile lui tipărite în cele mai ermetice publicații de specialitate erau discutate elogios în toate cercurile savante: imbecilul se înălta cu o viteză amețitoare! Exista în această nerăbdare și îndîrjire poate și o ațîtare ascunsă. Dorința nemărturisită, voluptatea acră să arate femeii ce a pierdut; unde ar fi înălțat-o dacă s-ar fi lăsat purtată de el. Femeia nu observa nimic. N-o interesa nimic... Se simțea foarte fericită în îndestularea ei mediocră. Hehe!... Larve și alt nimic! Crezi tu că viermele și-a ridicat vreodată ochii la zborul vulturului? Crezi că are de ce-l invidia?... Aceasta e numai literatură. Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata! Viermele e foarte mulțumit de existența lui de vierme și nu dorește altceva, fiindcă nici nu are noțiunea unui *altceva*.

Eliazar se răsuci și mă cercetă cu atenție, sfredelindu-mă bănuitor cu ochii cenușii. Am crezut prudent să-mi alcătuiesc o figură de ascultător stupid, care nu face nici

o legătură mai subtilă și mai depărtată decît o voia vorbitorul. Altfel, știam că Eliazar e în stare să-și curme povestea lui — ceea ce cunoșteam acum : spovedania lui.

— Hehe ! continuă, liniștit de înfățișarea-mi complet abrutizată. Hehe !... Cu toate acestea, chiar viermii, așa cum se mulțumesc ei cu fericirea lor de viermi nu sînt puși întotdeauna la adăpost. Există o ispită, un sîmbure de dezordine... cine știe ce ! Chiar pentru viermi, există neprevăzutul... Într-o dimineață, soțul apare în biroul imbecilului nostru, cu ochii înroșiți de nesomn, cu părul vîlvoi. Cade pe scaun și începe să se bată cu pumnii în tîmple. Se nenorocise ! Săvîrșise ceva ce nu iartă legea și oamenii.. Un fals. O ticăloșie meschină și absurdă. Unul din acele delicte de mîna a doua, mediocre ca el, dar care ajung ca să zdrobească o viață. Primul sentiment al amicului nostru a fost o satisfacție de calitatea cea mai ordinar omenească. O satisfacție de care îndată s-a rușinat... Femeia putea mai bine acum, în sfîrșit acum, să-și dea seamă pentru cine îl schimbase !... Ți-am spus însă că s-a rușinat îndată de acest triumf, pe-o măsură prea mică pentru el. Era un orgolios !... S-a biruit și aci.. Și a început să consulte coduri și jurisprudențe — să-i caute o portiță de scăpare. Aceasta a fost dimineața. După amiază a sosit femeia. Hehe ! O femeie nu merge pe multe drumuri în chestiuni de acestea. Se trîntește la pămînt, geme, plînge, se tîrîie în genunchi. Nu era vorba numai de dînșii, de onoarea lor : mai așteptau și un copil ; un copil care va purta toată viața un nume dezonorat. Hehe ! Între cele șapte păcate capitale, orgoliul e pus pe undeva pe la coadă.. E totuși cel dintîi păcat, păcatul inițial, originea celorlalte ! Scăpare nu putea fi... Delictul era evident, săvîrșit cu premeditare, dar nătîng — așa ca să nu-l mai cruțe nici o lege și nici o jurisprudență din lume. Iar femeia se tîra la pămînt și plîngea...

Eliazar rămase cu țigara în mînă, suspendată, privind scrumul sur. Privind scrumul fără să-l vadă, căci n-a lepădat țigara decît cînd focul i-a ars degetele.

— Hehe ! Acesta a fost tot secretul... Femeia se tîra la pămînt și plîngea. Ce putea să săvîrșească imbecilul nostru mai bun ? A ridicat-o, i-a șters lacrimile, i-a adus un pahar cu apă, a asigurat-o — pînă aci merge orgoliul ! —

că va lua asupra lui fapta pe care n-o săvîrșise, ca să-i salveze bărbatul, fericirea, dezonoarea numelui și celelalte. Ai mai văzut asa imbecil ? Hehe ! Și ce vedea cu aripi de vultur... Iată-l devenit vierme ! Te asigur că a fost unul din cele mai senzaționale scandaluri de acum douăzeci și cinci de ani. În ziarele de atunci.. Dar ce importă aceasta ! Imbecilul mai avea o speranță. Avea atîta încredere în bravură, eroism, sacrificiu, încît își spunea că orînduiala tainică a vieții, acea justiție imanentă, n-are să tolereze sacrificarea lui pînă la sfîrșit. Mai spera să-l absolve !. Uita cu ce sete se repede mediocritatea să sfîșie și să calce în picioare o vietate a spațiilor înalte, căzută retezat din zbor, tocmai cînd triumful ei începea să capete o aroganță provocatoare !. . A fost un proces din cele mai palpitante. Și s-a încheiat cu un verdict care restabilea dreptul mediocrității satisfăcute Șase luni și o zi. Atît cît să-l scoată pe imbecil, definitiv, din circulație. Ai citit cartea pe care ți-am dat-o ?

— „Asupra descoperirii raporturilor constatate" ?

— Exact ! Imbecilul nostru n-a avut cînd se familiariza cu studiul păianjenilor Nici nu i-ar fi îngăduit orgoliul. Îi ajungea conștiința bravurii, a eroismului, a sacrificiului Portici, Torre del Greco, Torre Annunziata ! Șase luni și o zi a trăit în închisoare, în această sublimă companie. Se biruia. Se socotea supraom. N-avea nevoie de reabilitarea legilor și oamenilor Îi depășise !. . Cînd a ieșit din temniță, călca triumfal ca un principe întors din exil, așteptînd aclamația mulțimii, nu plecat și umil ca un simplu condamnat de drept comun ce era !... Hehe !. . Crezi că povestea s-a terminat aci ? N-ar avea nici un haz ! N-ar servi încă nici o morală !...

— Ce mai poate să fie ? am întrebat fără să-mi dau seama, înainte de a-mi reține nerăbdarea pe buze.

Eliazar n-a simțit din glasul meu că înțelesesem. Era captivat de propria-i istorisire.

— Ce să mai fie ? Deznodămîntul logic. Bravură, eroism, sacrificiu ! Aceasta a fost... Recompensa, cum stă scris în buna rînduială omenească. A ieșit așadar din temniță, pășind ca un prinț întors din exil. A bătut la ușa prietenului. Plecat !.., A bătut la ușa altor prieteni, Aceia nu erau plecați, dar l-au primit în picioare și nu l-au in-

vitat să ia loc. Ia aminte! Avea două surori măritate. L-au primit stinjenite, iar unul din cumnați s-a găsit binevoitor să-l sfătuiască să dispară pentru un timp... Și dacă e posibil să-și schimbe numele, căci mai avea două surori încă nemăritate și dezonorate de numele unui pușcăriaș... Aceștia din urmă aveau cel puțin o scuză. Nu știau. Îl puteau socoti vinovat. Dar prietenul? Dar femeia? S-au întors și l-au primit ca și ceilalți, în picioare. L-au primit cu atît de sinceră jenă, ca pe un autentic răufăcător abia eliberat din temniță, încît a început și el să se îndoiască dacă mai era nevinovat sau nu... Aceasta e tot! Restul are mai puțină importanță. Poate imbecilul, cu eroismul, sacrificiul și bravura, a ascultat sfaturile binevoitoare și a plecat din țară. Poate și-a schimbat numele. Poate a mai avut ocazia să mai intre apoi în temniță, de astă-dată pentru delicte reale, căci totul îi era acum indiferent... Prietenul e mi se pare ministru, sau așa ceva. Doamna e mama a vreo trei sau patru copii, crescuți firește în cultul eroismului, al bravurii și al sacrificiului... Ce importă? Ordinea e restabilită. Viermii s-au cuibărit și prospiciază în culcușul lor de viermi... Iar celălalt? Celălalt duce război pe undeva, bravurii, eroismului, sacrificiului. Celălalt a trecut la inamic. Plătește!... Pentru doi, plătește tuturor! Hehe! Ți-a plăcut povestea mea?

Am făcut un gest vag cu mîna.

Eliazar se întoarse spre mine, răstindu-se cu eternul lui rînjet:

— Hehe! Și ai fost așa de nătărău să crezi ceva din toate elucubrațiile acestea? Nu vezi că ți-am povestit un subiect de roman polițienesc, de film, de mai știu eu ce?... Ceva care s-ar numi bunăoară „Omul întunericului". Nu e o idee? Să-i propunem lui Dickie să prezinte prin vreun amic al lui scenariul la Hollywood. „Omul întunericului!"... Dă-mi o țigară și nu te uita la mine cu ochii aceștia de pește mort. Haide! Iar Turmack? Ai să mă asasinezi cu ticăloșiile tale de țigări!...

Eliazar aruncă peste balustradă, în mare, cutia. Dar cuvintele lui sunau fals, a tinichea. Agresivitatea contrafăcută nu mă mai putea înșela. Înțelegeam în sfîrșit. Știam în sfîrșit.

Tutunul dus cu mîna lui la toate temnițele din drum. La camarazii lui, ocnași. Ura neistovită pe tot ce-l înconjoară. Scena de la Acvarium. Bucuria cruntă la toate căderile și la toate spectacolele de oroare. Lăcomia care-i dilata nările subțiri cînd respira aerul din camera prostituatei de la Toulon. Voluptatea ațîțată, cînd n-avea astîmpăr să rămînă mai repede singur, numai cu dînsa. Ciine ! Cățea !

Și ceva foarte de departe încă. O colecție de ziare vechi, din pod, de la noi de acasă. Colecția tatei, unde păstra toate dezbaterile proceselor senzaționale în care pleda și el uneori, ca un avocat amator ce era. Îmi aminteam turbure. În pagini galbene și sfărîmicioase, ca frunzele presate între foi de cărți se afla consemnat și procesul acela. Într-adevăr, unul din cele mai pasionate ale timpului. O carieră anunțîndu-se glorioasă, curmată inexplicabil și crunt... Dar cum se numea ? Cum se numea eroul acestui proces ? Adevăratul nume am să-l aflu vreodată ? Iar ciudat, printr-un capriciu al memoriei, îmi aminteam alt nume. Numele unui amic al acuzatului, elogiat de reporterul judiciar pentru depozițiile călduros favorabile, dar din nefericire de-o stîngace și vădită generozitate. Îmi aminteam bine. Toți lăudaseră asemenea gest. Un om care nu-și părăsește prietenul în primejdie nu se vede în fiecare zi. Aceasta a cucerit simpatia publicului — nu pentru acuzat, firește, ci pentru martorul caritabil și brav. A fost chiar și originea unei popularități crescînde. Îmi aminteam bine. Leonte Stăncescu e a treia oară ministru. În ajunul plecării l-am zărit la teatru, în lojă. Un domn înalt și robust, cu o rumeneală de plină prosperitate în obraz și purtînd cu o evidentă distincție fracul. Iar doamna Amelia Leonte Stănescu, în mare decolteu, cu dublul șirag de perle și cu șuvița de păr alb ca o cochetărie mai mult, surîdea vaporos sălii cu o grație de arhiducesă.

Mi-am înăbușit toată drojdia de lașitate, și eu, *Ciufulici*, molusca moliie și vîscoasă, am rostit rar, apăsat :

— Pe Leonte Stăncescu l-am văzut acum doi ani la teatru Poartă fracul cu o deosebită distincție . Și doamna

Amelia Leonte Stăncescu se ține încă foarte bine.. Nu știu dacă șuvița de păr alb...

Cît de nerod mă grăbisem și cît de puțin îl cunoșteam ! Eliazar își căpătase stăpînirea din totdeauna. Poate un fragment de secundă i-a tresărit țigara între degete. Poate a fost numai o părere. Desigur a fost numai o părere. Căci întinzîndu-și picioarele, cu tocurile în nisip, Eliazar, lungit pe scaun, mă întrebă cu indiferență, căscînd :

— Cine sînt indivizii despre care-mi vorbești ? N-am auzit de dînșii... De douăzeci de ani, eu nu mai citesc nici un ziar din țară.

Pe urmă, rîzînd deodată feroce și amenințîndu-mă cu degetul :

— Hehe ! *Ciufulici !* Îți amintești caracatița de la Acvarium ? E o lecție pe care te sfătuiesc să n-o uiți.

Am plecat capul.

Era un avertisment și o osîndă.

Eliazar nu-mi ierta nici mie că l-am înțeles ; nu-și ierta nici lui că mi-a dat prilej să-l înțeleg, într-un ceas cînd îl biruise slăbiciunea confesiunilor. Un om ca dînsul mai ales aceasta nu iartă. Nu-și iartă.

Dar de plătit pentru amîndoi ajungea să plătească unul singur.

Eu.

XII

AS, RIGĂ, DAMĂ, VALET...

Pleoapele mi se lipeau de somn.

Cu o încordare încăpăţînată, mă sileam să nu-mi scape bărbia în piept, aşa cum se văd moţăind la ziuă decavaţii cluburilor, tufliţi în fotolii sau rezemaţi cu coatele pe masă, tresărind şi continuînd prin vis o partidă himerică în care recuperează tot ce-au pierdut, cu dobînzi înmiite, în serii fabuloase şi menite să devină istorice.

Ziua fusese încărcată. Dimineaţa, *Ange,* ca niciodată mă tîrîse la tenis ; după amiază drumul în grup cu iahtul lui Dickie pînă la insula Sfînta Margareta ; pe urmă concertul ; rondul de noapte la Bar du Boeuf, la Romanos, la Pergola — şi pretutindeni, prea multă şampanie. Prea multă şampanie.

Iar acum partida aceasta stupidă de cărţi !

Dickie o voise.

La Pergola, la a nu ştiu cîtea butelie de nu ştiu ce *grande-cuvée,* [36] se simţise ofensat de tonul superior şi zeflemist cu care Guguf îi sfătuia să nu pună mîna niciodată pe cărţi, fiindcă joacă mai prost ca o cizmă. Poate ar fi suportat asemenea mărinimie umilitoare, dacă nu s-ar fi aflat de faţă Nadia şi *Ange.* Dar amorul lui propriu, aţîţat de atîtea cupe de şampanie, nu-i permitea să suporte o inferioritate proclamată cu atîta dispreţ înaintea unor femei. În toate se considera un as. La polo, la tenis, la schi ; nu conducea oare Rollsul cu 100 pe oră în viraje acoperite pe *Grande Corniche ?* nu luase premiul întîi la cursa de amatori de la Monte-Carlo ? nu bătea el recordul maximului de pahare de whisky deşertate în minimum de timp ?... De ce s-a apucat oare Dickie vreo-

dată, să nu-i distanţeze pe toţi, lăsîndu-i în urmă, într-o jalnică şi ridicolă înfrîngere? Şi venea să-i arunce mănuşa, cine? Guguf, bietul Guguf, care la toate partidele de cărţi de la noi, la vila Azur-Eden, pierdea ca o mazetă! Să poftească şi să încerce!

— Dickie, ascultă-mă pe mine! Joci ca o cizmă. Întreabă şi pe Dan, întreabă şi pe Eliazar!... Întreabă pe Nadia şi pe Angela...

Congestionat şi cu ochii tulburi, Dickie făcuse semn chelnerului să-i desfunde altă sticlă de şampanie, pe care s-o golească în picioare, pînă ce se îmbracă femeile şi pînă ce trage maşina la scară.

— Să mergem acasă, domnule Guguf, şi să vedem cine joacă mai prost ca o cizmă! Dar nu joc în nasturi ca pînă acum: să pierzi sau să cîştigi cîteva mii de franci... Joc serios! Haha!... Ce-au să mai rîdă toţi mîine dimineaţă, cînd au să afle că Guguf s-a decavat complet, pînă la ultima centimă, să-şi vîndă fracul, smochingul şi cele de două ori cîte douăsprezece costume de haine! Pe urmă, domnule Guguf, după această lecţie, am să-ţi fac cadou un mic tratat de joc de cărţi. Se găsesc broşuri la toate chioşcurile... Să le studiezi serios şi să te prezinţi la examen. Atunci da! Poate avem să vorbim altfel!

Aşa am plecat acasă. Pe Nadia am lăsat-o la hotel. N-a vrut să meargă.

— Păcat! repetă Dickie. Păcat, Nadia Ştefanovna Vologin, că nu mergi să asişti la masacrul inocentului! Te înţeleg însă... O femeie sensibilă nu poate suporta emoţiile unei execuţii capitale... Am să-i las cravăţile şi bastoanele. Nu sînt atît de crud să-i desperechez colecţia Încolo? Ai să afli mîine dimineaţă, Nadia Ştefanovna, ce-a rămas din Guguf, din sărmanul Guguf!

Guguf surîdea calm; iar Dickie, cuprins de înduioşare, îl îmbărbăta ca pe-o victimă predestinată fatal şi irevocabil uzinelor „Jonas David Hood & Co. Ltd." Regreta şi el lecţia pe care era silit s-o aplice unui prieten lipsit de modestie. Dar n-avea încotro... Guguf îl provocase. Infatuarea aceasta împinsă pînă la insolenţă se cuvenea pedepsită exemplar.

Acasă, am scos cutia de fise și pachetul de cărți nedesfăcute. După dorința lui Dickie am desfundat o sticlă de whisky și am mai pus una la îndemînă, de rezervă. Destul ca să culce la pămînt un șampion al regimului umed, ceva mai rezistent ca bietul Dickie Hood. Servitorii dormeau. Trei după miezul nopții. Nu știam unde să caut sifon.

— Nu e nevoie ! mă opri Dickie. În astă-seară beau sec. Nimic nu mă reface mai radical, ca cinci-șase doze de whisky sec.

Spunînd, își umplea paharul ras.

Ange se urcase la culcare. Eu moțăiam. Nu eram de nici un folos. Nici nu m-ar fi primit Dickie să mă ating de cărți. Jucam — după avizul lui — mai prost chiar decît Guguf, ceea ce însemna ultima treaptă a derîderii

— Dany ! Așează-te lîngă mine să înveți jocul ! îmi făcu loc cu bunăvoință protectoare. Cu asa profesor ai să începi a pricepe și tu ceva ! Dar fii atent ; la jocul acesta hazardul e 10 la sută și jucătorul 90 la sută.

Eliazar se dezinteresa complet de peripețiile meciului. Își alesese un colț de salon, sub lampa gigantă de alabastru, și tolănit într-un jilț, cu picioarele urcate pe masă, citea concentrat un manual de trigonometrie superioară.

Bărbia îmi luneca în piept. Glasurile se depărtau stinse. Chipurile se înecau în fum. Tresăream cînd ajungea focul țigării la degete. Îmi frecam ochii să mă desmeticesc și să-mi dau seama ce caut aci, lîngă acești doi oameni îmbrăcați în smoching, cu pieptii albi de mătase, zvîrlindu-și cărțile cu o gravitate care îmi părea comică și era sinistră.

Dickie Hood tăcuse. Nu mai rîdea, nici nu-i mai făgăduia lui Guguf o lecție ca s-o țină minte pînă la sfîrșitul vieții. Își turna singur și își mușca buzele.

Guguf era tot atît de proaspăt și radios la figură ca dimineața, cînd ieșea din baie și de la masajul lui Mahmud.

— Dany ! Mi se pare că tu ești acela care-mi porți ghinion moțăind ! Adu-mi încă o sticlă și du-te la culcare.

Am schimbat sticla deşartă, cu alta plină. Nu m-am dus la culcare. M-am întins pe un divan, în camera de alături.

Cînd m-am deşteptat, amorţit, mijea de ziuă în fereastra violetă. Se auzeau glasuri. Un rîs. Pe urmă iarăşi tăcere. Pînă la uşă am păşit în vîrful degetelor.

Cărţile erau aruncate pe jos. Guguf, în picioare, cu mîinile în buzunări, cu ţigara în colţul gurii, aştepta ceva, iar Dickie, aşezat pe scaun, cu coatele lăţite pe masă, scria ceva.

Rîdea :

— Sînt beat mort, Guguf !... Nici nu pot să iscălesc... Aceasta e ceva foarte nostim !... Am uitat să iscălesc.

Scria, rupea şi mototolea hîrtiile. Le-am recunoscut după format şi culoare. Foi din carnetul de cecuri.

Guguf aştepta nepăsător, cu răbdare de pedagog, urmărind peste umăr cum elevul se trudeşte să deseneze tremurate cele dintîi litere ale alfabetului. În jilţul său, Eliazar, cu picioarele pe masă, lăsase cartea pe genunchi şi privea întocmai ca mine. Dar cu alţi ochi. Cu totul alţi ochi.

— Nici aşa nu e bine, Guguf ? întrebă Dickie, cu deznădejdea naivă a unui copil care nu izbuteşte să îmblînzească severitatea profesorului.

Rupse foaia şi o ţinu la distanţă. Recunoscu singur :

— Ai dreptate ! Să mai torn un pahar şi să prind putere. Aceasta e ceva foarte nostim ! Am uitat să mă iscălesc... Dar Guguf, te rog să nu spui la nimeni ! Să rămînă între noi... Să nu ştie nici Nadia, nici Angela, nici Dany... Nătărăul acela de Dany !

O clipă îl stăpîni numai această grijă :

— Ai auzit, Guguf ? Dă-ţi cuvîntul tău de onoare că n-are să ştie nimeni... Nu vreau să rîdă toţi, cu nătărăul de Dany în frunte, fiindcă n-am fost în stare să mă iscălesc.

Guguf îşi dădu cuvîntul de onoare. Dickie se calmă, recunoscător Scurse fundul sticlei de whisky, bău şi prinse curaj. Se aşternu la lucru cu energie. Întîi făcu semne cu peniţa în aer, deasupra hîrtiei, să-şi rememoreze parafa ; cînd crezu că a găsit, se lăţi cu coatele pe masă şi începu să caligrafieze încet, schimonosindu-şi

obrazul și mușcîndu-și buzele, de o atît de încordată atenție. Într-adevăr, așa cum era, cu șuvițele de păr fără culoare căzute pe frunte, cu ochii sleiți și cu trăsăturile buhăvite, nu făcea nici o onoare dinastiei „Jonas David Hood & Co. Ltd". Un copil bătrîn, vicios, degenerat și iresponsabil.

Peste umărul lui, ce lucid, tînăr, zvelt și de altă rasă părea Guguf ! Părul pieptănat lins, luciu și cu reflexe metalice, profilul precis, ochii ageri, nu se resimțeau defel de noaptea pierdută, de fum, de băutură și de emoția devastatoare a jocului. Cum își încovoiase gîtul subțire să urmărească exercițiile caligrafice ale lui Dickie, amintea eleganța șarpelui veninos, înălțat din ierburi și curbîndu-se deasupra cuibului cu pasărea magnetizată.

— De data aceasta, nu mai ai ce spune ! rosti Dickie triumfal, lepădînd stiloul.

Desprinse cecul și îl admiră.

— Mai spune că nici acum nu e bun ! Ține-l, dragă Guguf... Dar să știi de la mine !... Cu norocul acesta nu te mai întîlnești toată viața. Diseară am să-mi iau revanșa. Ascultă-mă pe mine. Joci ca o cizmă !...

Guguf ținea cecul cu vîrful degetelor, la distanță, cu un evident dispreț.

Rosti mărinimos :

— Acum, dragă Dickie, cred că ți-a servit lecția.. Te-am lăsat înadins să mergi pînă la capăt... Să pierzi, să iscălești cecuri : să-ți închipui că te-am luat în serios . Ia-l îndărăt ! N-am ce face cu el. Dacă l-aș primi, ar însemna că te fur. Tu n-ai observat că tot timpul am jucat în glumă ? Față de mine, joci ca un copil..

Dickie se ridică, indignat. Dar căzu la loc, pe scaun. Verticala și echilibrul erau două recorduri la care renunța la ora aceasta. Își exprimă indignarea de jos :

— Guguf, Guguf, norocul te face vanitos... Ai cîștigat ; să-ți fie de bine ! Însă te înșeli dacă îți imaginezi că mă poți trata ca pe-un copil pus sub interdicție. N-ai drept să mă umilești. Am pierdut, plătesc ! Plătesc, fiindcă sînt sigur că diseară am să-mi iau revanșa... Altfel cu mine nu merge... Știu că-ți convine ! Să povestești tuturor : „Haha ! Caraghiosul de Dickie ! Joacă atît de idiot că mi-a fost milă de el. I-am dat banii îndărăt !..." Guguf, te

somez să pui cecul în buzunar și să-l încasezi chiar astăzi... N-am nevoie de nici o lecție! Am să-ți dau eu o lecție... diseară am să-ți dau... am să-ți dau eu lecție...

Ultimele cuvinte se pierdură cleioase. Dickie adormea. Guguf împături cecul și îl puse în portbilet. Se uită la ceas. Desigur calcula cît mai este pînă la deschiderea ghișeurilor.

— Cît? întrebă Eliazar, zvîrlind cartea și înălțîndu-se din jilțul de sub lampă.

— Douăzeci de mii.

— Dolari?

— Firește.

— Hehe! Ți-am spus eu. Cu dolari e mai simplu. Se pierde noțiunea cifrelor..

Guguf își căuta pardesiul, pălăria, bastonul, mănușile. Din vestibul, cu gulerul ridicat să acopere pieptii cămășii și gulerul de smoching, se întoarse:

— Acum du-l tu la culcare, Eliazar... Peste o jumătate de oră încep să se deștepte servitorii. Somn bun!

Închise ușa. Eliazar se apropie de Dickie și îl zgudui de umeri:

— Haide, onorabile! Pentru cît ai plătit, ai drept să dormi într-un pat mai confortabil...

Dickie deschise ochii tulburi, implorînd:

— Lasă-mă...

— Nu se poate. Treci la culcare! Hehe! Ce crezi că aci sîntem la tripou, să dormi cu coatele pe masă? Haide, curaj!

Moștenitorul prezumtiv al firmei „Jonas David Hood & Co. Ltd." se freca la ochi, întinzîndu-se și căscînd:

— Unde-i Guguf?... A plecat?

— Dar ce crezi că mai avea timp să te admire cum dormi? Ești foarte urît cînd dormi, Dickie. Parol! Nu face cineva să te privească nici pentru douăzeci de mii de dolari...

Dickie căută sticla. O scutură. O așeză la loc, cu decepție, fiindcă era goală.

— Măcar de-aș avea un pahar de whisky.. Cu un pahar de whisky sec mă refac la sigur, Eliazar! Ți-o spun cu din experiență...

— Bine, te cred ! rosti plictisit Eliazar. Altădată, vom da dispoziţii să ţi se păstreze o sticlă pentru refacerea de dimineaţă. La cea dintîi ocazie, ai să fii servit ca un prinţ de Porcopolis. Acum dă-mi braţul şi hai la culcare ! .

Cu o sforţare eroică, Dickie se descleştă de pe scaun. În picioare, de la înălţime, universul îi păru cu totul instabil. Se clătină şi rîse singur :

— Se învîrte al dracului, Eliazar !... Tu eşti un tip admirabil ! Eşti un adevărat amic. Fără tine, eram să dorm aci şi să mă găsească servitorii... Să rîdă Angela şi nătărăul ăla de Dany !... Pe tine am să te iau la noi, în America. Lasă-mă să te sărut, Eliazar... Tu eşti un geniu necunoscut. Lasă-mă să te sărut, Eliazar, altfel mă culc aci, jos...

Eliazar se lăsă îmbrăţişat, întorcînd obrazul cu dezgust. Dickie îşi aduse aminte :

— Numai de n-ar povesti Guguf la toţi... Să rîdă Nadia Ştefanovna şi Angela... Şi mai ales nătărăul de Dany !

— N-avea nici o grijă ! îl asigură Eliazar. De altfel, la cea dintîi ocazie, ai să-ţi iei revanşa.

— Asta ţi-o garantez, cum te văd... Dă-mi braţul. Prea se învîrtea ! Cu un whisky m-aş fi refăcut complet... Ţi-o spun din experienţă !

Eliazar îi dădu braţul. Au urcat amîndoi scările, Dickie împleticindu-se, Eliazar împingîndu-l şi trăgîndu-l, după cum o lua înainte sau ameninţa să cadă îndărăt.

Acesta a fost începutul.

Au urmat alte nopţi, la fel. Totul fusese organizat cu o savantă şi răbdătoare preştiinţă. Amiciţia dezinteresată de aproape un an. Angela slujind muscă în undiţă. Eu garantînd onorabilitatea firmei. Vila închiriată cu banii lui Guguf — capital indispensabil al întreprinderii. Şi cutia de fise cu pachetele de cărţi, pentru partidele inocente în care Guguf pierdea, mai întotdeauna, o mie sau două de franci. Chiar refuzul lui Guguf de a locui cu noi îşi avea rostul. Răspunderea cădea numai pe mine.

Dickie era oaspetele meu. Nimeni n-ar fi putut spune vreodată că Guguf s-a instalat vecin de cameră să-și supravegheze de aproape prada. Dickie era cel care îl invita cu stăruință să-și ia revanșa, iar revanșa i-o doza Guguf, exact în limita necesară, să nu-i scape din mînă și să nu bănuiască nimic suspect.

Scena cu refuzul cecului fusese o lovitură de grație pentru vanitatea ulcerată a lui Dickie. Nu o uita și nu o ierta ! Nici un moment nu se gîndise că, dacă Guguf ar fi vrut într-adevăr să-i dea o lecție mărinimoasă, era mai simplu să rupă atunci cecul în bucăți, în loc să-l restituie cu o morală atît de umilitor generoasă, încît să nu poată fi primit... Au urmat alte nopți. În două săptămîni, șapte sau opt. Angela se urca să se culce. Eu moțăiam. Eliazar, sub lampa de alabastru, cu picioarele urcate pe măsuța de cristal, citea cu sîrguința unui maniac al cabinetelor de lectură, în aparență străin și nepăsător la tot ce se petrecea. Dar știam. Acum știam cine poartă ațele tuturor marionetelor, deși nu cunoșteam încă întru ce sfîrșit.

După ce plecau în zori, mă strecuram în așternut lîngă Angela. Dormea liniștit, cu surîsul ei nevinovat prelungindu-se și în somn. Eu dormeam chinuit de visuri înfricoșate. Gemeam și mă răsuceam scăldat de sudoare. Îmi punea mîna pe umăr un agent de poliție, întotdeauna același, mustăcios și cu un ochi sașiu :

— În numele legii, ești arestat !

Săream cu strigăt înăbușit în gîtlej...

— Mușiè Dany tretșeți la rînd !...

Era numai Mahmud. Mîna lui Mahmud zguduindu-mă de umeri. Iar în baie se auzea cîntecul lui Dickie :

Thinking of you
Wonderful you
It had to be you...

Sudanezul clătina din cap, cu sinceră compătimire.

— Nu șciu șe este cu mușiè Dickie ! Cîntă din tșe în tșe mai fals. Așesta e un adevărat șcandal. Fatșe progreș pe doș !

Într-adevăr, bietul Dickie făcea progres de-a-ndaratele. Nu-i pria deloc aerul Europei. Cînta din ce în ce mai

fals, cu glas din ce în ce mai hodorogit de fum, de whisky, de nopțile nedormite și poate de o exasperare foarte firească a nervilor. Oricît de nepăsător zvîrlea semnătura pe un cec, cifrele se adunaseră destul de rotunde. Desigur, acolo, în birourile sale de la Chicago, bătrînul Jonas David Hood va fi început și el să mestece cu mai puțin calm ghiomotocul de chewing-gum, cînd primea cablogramele cerînd alt depozit de dolari, la o anumită bancă de pe Coasta de Azur.

Încheierea acestui episod n-a venit cum se arăta în visurile mele de spaimă :

— În numele legii, ești arestat !

Destinul îmi acorda încă o păsuire.

Deocamdată, deznodămîntul a fost mai simplu, și fără îndoială, providențial. M-a cruțat de ceasul inevitabil cînd Dickie Hood avea să înțeleagă și ar fi putut să ne ceară în numele legii socoteala. Soluția cealaltă, providențială, a adus-o poșta într-o dimineață. O telegramă lungă cît o notă diplomatică. Jonas David Hood își chema în termeni imperativi odrasla cu primul vapor. Experiența europeană îi ajungea pentru debut. Iahtul putea să rămînă aci. Bătrînul avea de gînd să traverseze și el Atlanticul, ca să vadă cu ochii lui, ce-a putut să-l rețină pe Dickie atîta vreme și pentru ce desfătări făcuse iama în atîția dolari.

— Are și el drept la experiența europeană ! rînji Eliazar. Hehe ! Ce zici, Dickie ?

Dickie era nefericit. N-avea poftă de glumă. Dădu ordin să-i împacheteze bagajele, îmbarcă cele două automobile, bău ultimele sticle de șampanie, jucă ultima partidă cu Guguf, iar într-o dimineață l-am condus în grup, cu alai, la trenul care îl ducea direct la Havre. Dickie lăcrimă.

De la fereastră îi strigă lui Guguf :

— Îți dau întîlnire la anul ! Am să-mi iau revanșa la anul !

Guguf păru insensibil la această amenințare.

— Și pe tine, Eliazar, te aduc în America la anul !

Eliazar nu păru nici el prea mișcat de această perspectivă.

În schimb ce strîngeri de mînă, ce fugă după vagon, cînd s-a mişcat trenul !

Cu toţii am rămas fluturînd batistele pe peron.

A fost o despărţire înduioşătoare !

— Hehe ! rînji Eliazar, apucîndu-mi braţul. Pînă la revanşa animalului acestuia de Dickie, te asigur că avem să asistăm la alta, aci... Repede-repede ! Acesta e cel mai interesant caz pe care îl observ cu de doi ani..

— Care caz ?

— Cazul lui Guguf. Hehe ! ! Pregăteşte totul cu o răbdare, pot spune cu o artă de paianjen cînd îşi ţese pînza... Ştii : „Asupra descoperirii raporturilor constante în apariţia şi... etc., etc..." Pe urmă, tranc ! cînd ar trebui să se liniştească asigurat pe o viaţă întreagă, păianjenul nostru sparge singur pînza, o face mototol şi se lasă mîncat de muşte... Hehe ! Puţină răbdare !

Eliazar nu-mi mai vorbea cu rezerva învăluită de mai înainte. Îmi vorbea net, ca unui complice. Dar devenisem oare altceva ?

Pentru moment am răsuflat.

Plecarea lui Dickie mă scutea de remuşcarea din fiecare dimineaţă şi mă elibera în acelaşi timp de o prezenţă, altfel odioasă Prezenţa lui lîngă Angela. Nu-mi lămuresc nici astăzi simţămintele contradictorii din această epocă. Îl uram pe Dickie, fiindcă avea tot dreptul să mă socotească un simplu soţ încornorat : „nătărăul de Dany !" Îl compătimeam fiindcă îl ştiam victima bleagă a complicilor mei — complici fără voia, dar cu asentimentul meu. Eram răzbunat într-un fel. Dar îmi repugna asemenea răzbunare. Şi mai ciudat ! În primele zile, m-a bucurat această plecare care aranja totul. Pe urmă am început să-i simt lipsa. Am început să-l regret.

Vila Azur-Eden intră în tăcere. Eliazar se retrase ca un păianjen — ca adevăratul păianjen — în camera lui cu mucuri de ţigări, ziare mototolite şi vrafuri de cărţi clădite lîngă perete. Aştepta acolo. Ce aştepta ? Rîsul lui : hehe ! nu făgăduia nimic bun. Angela mi-a dăruit cîteva zile de calmă fericire, cîteva nopţi... Dar am jurat să nu pomenesc aci despre nopţile noastre. Mi s-a părut că totul mai poate fi încă reparabil. Am mers cu amă-

girea pînă acolo, încît i-am propus să ne alcătuim altă viață. Vindeam Hispanoul, eliberam vila, ne retrăgeam undeva, într-un ungher al Franței, să trăim un an măcar de viață tihnită și discretă, de fericire totală.

Angela începu să rîdă, strîngînd din umeri :

— Dar, *Ciufulici*, ce s-a întîmplat să-ți dea în cap asemenea absurditate ? Tocmai acum ?... Ce ne alungă de aci ?

Era adevărat. Nu se întîmplase nimic. Banda noastră prospicia. Cine ne alunga ? Poate Vila Azur-Eden mai era încă utilă. Poate un Dickie Hood mai exista încă, pe undeva, pe aproape.

Deocamdată, Guguf s-a instalat la Cazino, la una din mesele unde fusese numai pasager de un sfert de oră. Bancurile lui au făcut senzație. Și pierderile lui la fel. În anul acela, jocurile de la Cazinoul din Cannes au fost ilustrate de cîteva partide celebre. André Citroën pusese pe o singură carte două milioane de franci și-i pierduse mai fără emoție de cum ar pierde ulciul un Citroën-Six 12 cv. — Doly Sisters cîștigaseră într-o singură seară un milion jumătate. Sindicatul Zografos — cei trei greci asociați pentru arvunirea bancurilor cu un capital de cincizeci de milioane ca în orice întreprindere comercială — intrase într-o pasă neagră. Un englez necunoscut se așezase la masă, pierduse și el peste două milioane, plecase modest, cu țigara de foi în colțul gurii, fără ca nimeni să-i fi aflat vreodată identitatea adevărată, căci s-a descoperit a doua zi că-și semnase înscrierea în club pe un nume fictiv. Fisele ovale de o sută de mii de franci, dreptunghiulare de cincizeci de mii, modestele fise rotunde de douăzeci de mii, alergau pe postavul verde ca nasturii de plapumă în jocul copiilor.

Guguf se amestecase în această luptă a rechinilor de ape adînci și ieși în curînd jumulit de solzi. Aci arta lui de prestidigitator nu avea căutare iar cecurile lui Dickie nu avură lungă viață.

Catastrofa s-a anunțat într-o seară. Am cunoscut-o prin gura Angelei.

A intrat palidă și nervoasă. Fără altă introducere, mi-a hotărît :

— Trebuie *să vindem* numaidecît Hispanoul *tău* ! Guguf ne-a împrumutat o sută de mii de franci. Are nevoie de dînșii... Nevoie urgentă. Pînă mîine la douăsprezece să-i restituim banii... Tu cît mai ai ?

Am scos portbiletul și am numărat. Acum purtam toată averea la mine. Angela i-a numărat și ea repede, cu dexteritate de casieriță.

— Numai atît ți-a rămas ? mi-a aruncat o privire plină de reproș.

— Numai atît !... am confirmat cu umilitate.

Mi s-a părut că e gata să-mi facă o percheziție corporală. Poate credea că mai păstrez undeva o rezervă ascunsă.

— În fine ! Lasă-mi ăștia și fugi la Bibia !... El are să-ți vîndă mașina în condițiile cele mai bune. Sper că de atît măcar e capabil.

— E seară acum... Nouă ceasuri ! am încercat să obțin o amînare.

— Ce are a face ? Cu atît mai bine ! Poți discuta cu el în liniște. Și mîine dimineață are tot timpul liber, să se ocupe numai de aceasta.

Angela vorbea cu autoritate de comandant care nu admite să i se discute ordinele. Iar în neastîmpărul ei de acum recunoșteam ceva din neastîmpărul de anul trecut, cînd plecase fără știrea mea, dar ridicînd banii mei de la bancă, să-și ajute prietena bolnavă de la San-Remo.

L-am găsit pe Bibia dezbrăcat de haină, în camera lui de la garaj și atelier.

Mînca. O sticlă de vin roșu, o jumătate de pîine ; un șervet întins pe jumătate de masă. Mezeluri, brînză, iar la un aparat cu benzină sfîrîind o friptură.

Își ceru el scuze, că l-am surprins asupra faptului. Îmi mărturisi, stînjenit :

— Vezi și tu, Bibia trebuie să facă economie... Și face economie ! Slavă Domnului, aceasta n-a stricat nimic *aci.*

„Aci“ era brațul voinic, cu mușchii enormi, încordați sub cămașa portocalie, ca să-mi arate că regimul de mezeluri și de economie n-a alterat nimic din forța-i herculeană.

L-am rugat să termine întîi. Am răsfoit, așteptînd, un catalog de automobile și de piese, rezerve, motoare și alte detalii tehnice.

Ca orice om simplu, Bibia mînca încet, cu o gravitate de rumegător. Nu avea conversație la masă Se alimenta.

— Ei ? Ce veste-poveste ? mă întrebă, ștergindu-se cu colțul șervetului la gură.

I-am spus vestea-povestea. A deschis ochii mari Pe urmă i-a închis, să se izoleze din univers și să examineze situația cu toată concentrarea cuvenită.

— Rău ! declară. Semn rău. Ți-o spune Bibia ! Ne așteaptă ceasuri grele, Dănuț Dacă a intrat Guguf în pasă rea, trebuie să ne așternem toți pe brînci pentru el.

— Pînă la o limită ! am precizat. Îi datorez o sută de mii de franci. Îi restitui. Mersi și n-am cuvinte !

Bibia mă privi cu milă :

— Dar Ghelica ! Ghelica tot așa spune !

— Ce are de a face Angela cu pierderile lui la cărți ?

— Are a face mai mult decît îți închipui tu ! Ți-o spune Bibia ! Te credeam mai deștept...

— Fiindcă nu sînt deștept, dragă Bibia, ajută-mă tu să pricep

— Ai răbdare ! Te asigură Bibia că ai să pricepi singur, în curînd, fără să te mai ajute nimeni. Dacă a intrat amicul nostru în pasă neagră, ai să pricepi de n-ai să fii bucuros... Acum să lăsăm acestea. Ești cu mașina aci ?

— E afară...

— Și actele, legitimațiile, tot ?

Am scos și actele.

Bibia le cercetă. Se declară satisfăcut Îmi puse laba păroasă pe umăr :

— Bietul Dănuț ! Îți aduci aminte ce ți-a spus Bibia acum un an ?... Nu e nevoie să joci tu cărți și să te decavezi tu, dacă este altul s-o facă. Bibia știe întotdeauna ce spune !... Acum du-te și dormi liniștit ! Mîine la zece, primești banii. Are să fie suma cea mai zdravănă care s-a scos vreodată aci pe mașina unui decavat. Ți-o garan-

tează Bibia ! Dar tot Bibia pune o condiție : ai să lași la mine zece mii de franci. Rezervă ! se anunță vremuri grele și e bine să ai o rezervă. Nimic nu se știe ce mai poate fi... Ascultă-l pe Bibia !

Cînd am ieșit afară, am întors capul, să nu văd automobilul de care mă despărțeam.

XIII

ACI MIROASE A LICHIDARE

•

Din nou paiața roșie.

Nu știu unde stătuse ascunsă și nu știu de unde a apărut. O uitasem. Iar acum din nou îmi rîdea în față dintre pernele divanului, cu rîsul ei straniu și sfîșietor. Am întors-o cu obrazul la perete, cu nasul roșu în pufurile de mătase. Zurgălăul din moțul scufiei sună slab și trist clătinîndu-se, ca un clopoțel melancolic de la săniile copilăriei, cînd se depărtau ireal, în zările ninse și albe. În zările albe... Mai exista undeva oare, ceva pur, virginal, neîntinat, ca zăpada aceea albă-sclipitoare de-atunci ?

Totul era spurcat și hîd.

Cum s-o mai fac și aceasta ?

Angela îmi hotărîse cu neîndurare. Acum chiar, într-o jumătate de oră, aveam să mă duc la Bibia, să-i spun că desfacem „tovărășia“ noastră, că trebuie să vîndă tot, să lichideze, să rezilieze, să-mi restituie banii și să-mi elibereze garanția de la bancă — sumă pe care aproape nici n-o mai socotisem a mea Eram obligați măcar gestul acesta pentru Guguf. Ne dăduse dovadă de prietenie cînd nici nu-i cerusem, ne împrumutase discret și fără condiții. De ast-dată, se afla el la strîmtoare. În douăzeci și patru de ore plătea sau îl aștepta dezonoarea.

La început am rîs : Guguf și dezonorat ! Dar privirea Angelei m-a străpuns ca o lance și rîsul pe buze mi-a înghețat Ah ! Știau să privească și altfel ochii ei de azur ; iar eu cînd am rezistat vreodată bătăii poruncitoare din vîrful pantofului ? De unde mai găsisem nesimțirea și curajul să rîd ? Aveam de ales. Mîine nu-mi rămînea decît să plec, cu boarfele mele, ca un servitor alungat,

dacă nu eram vrednic să împlinesc pentru Angela cu ochi de azur nici atît! Așa m-a știut întotdeauna: egoist și poltron. Iar mîine ușor va descoperi altul, mai puțin egoist și poltron.

Mai aveam de ales? Mi-am luat pălăria și am mers pe drumul cel mai lung, ocolind și întîrziind clipa, ca un om care duce sentința de moarte altui om.

Bibia n-a bănuit la început. În salopeta de doc maro, unsă de ulei și funingine, ieși ca un urs din bîrlog de sub mașina ridicată pe platforma cu șine a revizuirilor. Se legănă scurt și enorm, ștergîndu-și sudoarea cu mîneca și îmi întinse laba mormăindu-mi un voios bun-venit, fără de nici o presimțire.

Împărți dispoziții ajutoarelor:

— Nimeni nu pierde vremea așteptîndu-mă! Treci tu, Julot, și continuă!... Și tu, Charlie, pînă la amiază, fii gata cu supapele! Ne-am angajat mîine seară să predăm jucăria scoasă din cutie; o predăm scoasă din cutie!... Bibia a spus că plătește primă — douăzeci de franci și un litru de pinard [37] de cap — Bibia se ține de cuvînt. Din urmă, ne ajung comenzi pentru o lună.. Hai, la asalt, copii!

Se vedea bine că Bibia se simte mîndru față de mine, fiindcă îl găseam vrednic la datoria lui de patron, după cum era mîndru de biroul unde m-a invitat să-l aștept.

După cinci minute deschise ușa, spălat, pieptănat și cu o cămașă de suava culoare a florilor de măcieș. Abia atunci citi în figura mea stînjenită și plată semnul de catastrofă. Îmi reteză introducerea. Se îndreptă direct la sertar, răsucind cheia și scoțînd carnetul de cecuri:

— Știa el Bibia ce spune! Așa e că am făcut bine cînd ți-am rezervat zece mii de franci? Ajung? Dacă ai neapărat nevoie, mai putem adăuga două sau trei mii. Atît! Mai mult nici o centimă. Tot pe gîrlă se duc... Crede-l pe Bibia!

Și începu să scrie. L-am oprit. I-am lămurit brutal, cu tot curajul adunat în cîteva vorbe, pentru ce am venit și ce-i cer.

N-am văzut niciodată un obraz mai brusc golit de sînge. Nu mi-am închipuit niciodată că un colos capabil

să doboare un bivol cu pumnul se poate clătina pe scaun atît de repede răpus cu praştia unor imateriale cuvinte.

Scăpase tocul din mînă. Îl ridică şi, fără să-şi dea seama, numai fiindcă era cel dintîi obiect care-i cădea sub degete cînd sîngele a început a pompa din nou în inimă, sfărîmă tocul ca bățul unui chibrit. Privi la aşchii şi privi la mine. Părea tot atît de mirat de ceea ce-i săvîrşiseră degetele fără conştiinţa lui, ca şi de ceea ce-i rostisem eu, probabil în aceeaşi eclipsă a conştiinei.

Încercă să rîdă. (Ce biet rîs milog, implorînd amăgirea !).

— E o glumă proastă, Dănuț! Mai avem încă două luni pînă la întîi aprilie... Şi acestea sînt lucruri pe care nici în glumă nu trebuie să le..

Nu l-am lăsat să sfîrşească. I-am repetat cît de puțin îmi arde şi mie de glumă în ceasul acela. I-am spus tot: hotărîrea neclintită a Angelei, termenul pînă a doua zi, condiția să aleg între plecare şi executarea poruncii.

— N-ai să faci aceasta !.. Nu poți să faci tu aceasta lui Bibia.

Glasul tremura rugător.

M-am ridicat de pe scaun şi m-am dus la fereastră, intorcîndu-i spatele, să nu-i văd privirea

— Bibia, trebuie s-o fac! Recunosc că e laş, că e urît, că e monstruos, dar trebuie !

Se sculă şi el de pe scaun, veni lîngă mine şi mă răsuci de umeri, cu fața la dînsul, ochi în ochi.

— Dănuț, ascultă, Dănuț ! Tu ştii ce înseamnă aceasta pentru Bibia ?... Să mă întorc din nou la toate ?.. Ştii tu măcar de unde am venit aci şi ce mă aşteaptă ? Ascultă, Dănuț, n-ai să-i faci aceasta lui Bibia !

— Nu pot ! Trebuie.

— Şi dacă nu vreau ? Dacă nu mă supun ?

— Există mijloace de constrîngere, Bibia. Tu le ştii.

Le-am enumerat. Mă dăscălise bine Angela !

Bibia îmi dădu drumul de umeri. Pumnii uriaşi căzură neputincioşi de-a lungul trupului. Înclină grumazul cu vinele umflate, ca şi cum l-ar fi apăsat toată povara şi deznădejdea lumii. Cînd a ridicat capul, din ochi îi şuroiau lacrimi :

— Atunci de ce m-ai lăsat să încep?... De ce m-ai lăsat să văd că se poate trăi altfel?...

Încleștă pumnul și amenință în gol:

— Iar toate acestea din pricina lor! Toate fiindcă nu i-am turtit cu pumnul fotografia lui Guguf, atunci cînd mai era timp și merita. Și celuilalt, care stă și rînjește!... E adevărat, Dănuț. E drept!... Bibia trebuia să plătească o dată. Tu ai fost singurul om de pe lume care m-ai ascultat fără să-mi rîzi în obraz, m-ai crezut și m-ai ajutat. Iar eu am fost o canalie! În schimb, am fost o canalie. Am tăcut, ți-am ascuns, te-am lăsat să crezi...

— Ce să mai cred, Bibia? Am înțeles tot, știu tot: pentru mine nu mai există nimic nou și, după cum vezi, primesc toate. Orice...

— Primești și asta, Dănuț? Ascultă... Guguf nu e ce crezi tu... Un prieten, un tovarăș. Nu e nimeni un complice. Pentru Ghelica, e stăpînul ei. Face ce vrea din ea. Fiindcă îl iubește așa. ca să omoare pentru el, să fure, să se tîrîie la picioarele lui... Ai înțeles și aceasta?...

Am înclinat capul. Era greu acum s-o înțeleg și aceasta?

— Îți aduci aminte anul trecut? Cînd te-am întîlnit întîia oară, purtam la gît o cravată de-a ta. După aceea mi-am dat seamă... Știi cum a ajuns la mine? A ajuns atunci cînd am venit la Ghelica, tot pentru Guguf.. Eram gol, rupt, scăpasem din închisoare, în Italia, unde am spart capul la doi marinari, într-o bătaie, într-o cîrciumă, la Genova. Abia am ieșit și abia am dat ochi cu Guguf; nici nu m-a lăsat să răsuflu... L-am găsit la San-Remo. Era în pasă rea, ca acum. Și cînd e în pasă rea, Guguf își pierde tot cumpătul și nu cruță pe nimeni. Nu omoară el, nu fură el — cere altora s-o facă. Ghelicăi, mie... M-a trimis să-i spun ei, să vină numaidecît cu bani. Avea nevoie de capital... El a fost atunci prietena aceea bolnavă de la San-Remo. Am venit gol și rupt!... Ghelica mi-a aruncat o hîrtie de cinci sute, o cămașă de-a ta — nu mă încăpea, am aruncat-o — o cravată, o batistă.. Pentru Bibia, atîta era prea destul! Restul a fost pentru Guguf. Și au fost bani cu noroc... A doua zi s-a refăcut. Nu mai avea nevoie de banii tăi. Ți i-a adus îndărăt, Avea nevoie de tine. Așa hotărîse Guguf... Hotărîse după

planul celuilalt, cel care rînjește... Acela îi poartă acuma pe toți. Acela ne poartă acuma pe toți... Pînă ce l-am cunoscut pe dînsul, mai era într-un fel sau altul de trăit... Nici Guguf nu îndrăznea atîtea, nici Ghelica nu se nemernicise atîta... Ni l-a scos piază rea înainte, la Lausana, în Svitera. În închisoare. Acum doi ani și jumătate. De atunci a luat el sforile. Înainte le trăgea Guguf. Acuma joacă și el după cum îl poartă celălalt... Și nu știu ce vrea ; nu știu ce vrea Eliazar cu rînjetul lui. N-are nevoie de nimic, n-are nici o patimă, nu bea, nu joacă, nu l-am văzut uitîndu-se după nici o femeie ; rînjește și ne împinge pe toți să împlinim ce-i poruncește lui pofta. De ce ?... Mă întreb de ce ?... Bibia n-a înțeles niciodată de ce... Ascultă, Dănuț ! Acuma, cînd știi, n-ai să-l arunci pe Bibia înapoi, de unde a scăpat. Ai să scapi și tu... Lasă-i ! Leapădă-te de dînșii. Fugi !... Am să-ți trimit eu undeva bani, în fiecare lună. Ți-o jură Bibia. Locul tău nu e aici... N-ai ce căuta lîngă Ghelica. Mai ales acum, cînd e înnebunită, fiindcă Guguf de un an a lăsat-o pentru rusoaică... Nu mai vrea să știe de dînsa. O folosește numai. Și Ghelica e în stare să săvîrșească orice, să asasineze, să prade, să se culce cu toată lumea, ca să-l aducă înapoi la ea... Ascultă, Dănuț ! Eu o cunosc. Nu știi ce are să-ți mai ceară mîine și poimîine, numai ca să-l cîștige îndărăt... Spune că n-ai să-i faci aceasta lui Bibia !

Bibia gîfîia, înecîndu-se și întovărășindu-și cuvintele cu gesturi scurte, boxînd icnit o sută de vrăjmași care reveneau la loc, în picioare. Fără îndoială nu vorbise niciodată atît de mult și atît de fierbinte. Bietul Bibia, credea că e destul aceasta ca să mă convingă ! Din tot ce spunea, n-am reținut decît o singură știre nouă și pentru mine îmbucurătoare. Am ascultat-o cu lăcomie Între Angela și Guguf nu mai era așadar nimic. Se scuturase de dînsa, pentru Nadia. Numai o folosea. Ce importă că o folosea ? Ce importă că el putea să-i ceară orice și că Angela avea să săvîrșească pentru dînsul orice ? Destul că lui nu-i mai trebuia ca amantă, ci numai ca unealtă. Destul că mi-o lepăda, generos, mie. Mîine, peste o lună, peste un an, avea să-mi rămînă numai mie, numai a mea !... Înțelegeam acum deznădejdea Angelei, cînd am făcut primul drum

aci și cînd a răsucit volanul spre parapetul prăpastiei. Presimțirea rea, amintirea ghicitoarei care i-a profețit o moarte zdrobită în mare și stînci ; toate erau fiindcă atunci, întîia oară, ghicise că Guguf îi scapă. Și scena din holul de la Carlton ! Toate se lămureau. Și vanitatea mea nătîngă și ridicolă, cînd am crezut că e geloasă pe Nadia din pricina mea ! Ce importă ? atît era sigur și plin de îmbucurare. Guguf o lepăda. Mi-o lepăda mie.

Mîine, peste o lună ori peste un an, avea să-mi rămînă numai mie, avea să se elibereze de fascinația lui, să și-l smulgă din carne, și umilită, înfrîntă, ca o convalescentă după o boală grea cu febră și delir, avea să-și rezeme fruntea de pieptul meu, să găsească alinare numai la mine.

Pînă atunci, deliram eu.

Totul era să cîștig timp. Să nu mă alunge mîine. Să cîștig timp și încă o dată să se convingă că orice jertfire pentru el e faptă zădarnică, în vînt.

Sărmanul Bibia ! Își imaginase că dezvăluindu-mi această ultimă umilință pentru un bărbat, intolerabilă și lașă, mă vindeca pentru totdeauna cu o hirurgie brutală. Dar mai eram om ? Mai eram bărbat ?

Dîndu-mi o nădejde la care nici nu mai cutezam să gîndesc pînă adineaori, Bibia își pronunțase singur osînda definitivă. Am privit la ceas și am glăsuit cu nepăsare :

— N-am timp să ascult toate acestea. Nu mă interesează. Mîine la douăsprezece, te rog să te prezinți cu suma întreagă. Așa cum am văzut că-ți place ție socoteala exactă pînă la ultima centimă. Altfel ? Cunoști că există și alte mijloace de constrîngere. Nu mă sili să recurg la ele !

Întîia oară, de un an încoace, vorbeam și cu cuiva ferm și energic.

— La revedere ! Mîine la douăsprezece.

Și mi-am luat pălăria.

Bibia rămase pe scaun, cu obrajii în pumni.

Îmi strigă ceva din urmă. Nu m-am întors.

După-amiază, l-am văzut pe fereastră venind la Angela. Parlamenta în ușă cu Celina, care avea ordin să nu-l primească, după cît se ghicea din discuția lor aprinsă.

M-am ascuns după perdea să nu mă zărească. Bibia dădu cameristа la o parte lipind-o de ușor, intră trîntind ușa grea de stejar de se cutremură toată vila Azur-Eden. Dar n-a ținut mult întrevederea. După un sfert de oră Bibia trecea îndărăt pe aleele de sub palmieri, cu cascheta crem de mătase vegetală în mînă, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte cu o batistă de culoarea miezului de harbuz. Din mersul împleticit și răpus, am înțeles că nici de la dînsa nu căpătase o îmblînzire, o amînare, păsuirea să aranjeze altfel, cum desigur mai era cu putință.

În schimb, îmblînzirea a fost pentru mine. Seara am rămas numai noi doi la masă ; eu și Angela. Sub lumină intimă a lămpii, ne aflam ca la începutul unei tihnite și eterne luni de miere. Angela îmi prinse mîna, își dezveli privirea de sub genele lungi și frizate — ochii ei de azur. Ce însemnătate mai aveau toate și toți ? Ce-mi pasă dacă buzele ei căutau pe buzele mele sărutul altuia ? Îmi era destul. Ca un cerșetor, mă învățasem demult să mă mulțumesc cu firimiturile și să rămîn recunoscător pentru rămășițele lepădate de alții.

Dar toată noaptea s-a repetat același vis chinuitor, dinainte de plecarea lui Dickie Hood. Un agent de poliție, mustăcios și sașiu, punîndu-mi mîna pe umăr :

— În numele legii, ești arestat !

Iar mîinile mele erau pline de sînge și la picioarele mele zăcea întins de astă dată cadavrul lui Bibia, cu un cuțit înfipt în inimă pînă în plăsele.

— În numele legii, ești arestat !

A doua zi, înainte de douăsprezece, cînd cercetam ceasul din cinci în cinci minute cu neliniște (vine ? nu vine ?), Bibia intră în hol, cu un plic galben și cu un registru subsuoară. Nu mă privi în ochi. Nici nu se așeză jos.

Eliazar își pusese cartea pe genunchi și cu picioarele pe masă, scufundat în jilț, ne privea.

— Aci sînt socotelile și aci banii ! Te rog să cercetezi și să numeri.

Am cercetat de formă, fiindcă prea puțin aș fi înțeles din coloanele cifrelor, duble. Numărătoarea a fost ceva mai îndelungă.

— Acum iscălește aci. Ai primit tot, nu-ți mai datorez nimic, ți-am plătit cîștigul pînă la centimă, nu mai ai nici o pretenție

Am iscălit. Am vrut să-i strîng mîna enormă, păroasă și bravă :

— Bibia, iartă-mă ! Tu știi că nu eu...

Bibia nu mi-a întins-o. Mi-a întors spatele.

Ușa grea a bubuit, de s-a detunat toată vila Azur-Eden.

— Hehe ! necheză rîsul lui Eliazar... Știi că începuse să mă scandalizeze individul acesta ? Îți imaginezi, bruta ! Îl apucase și pe el onestitatea, bravura, eroismul !... Poate mai voia să pună și bani la casa de economie pentru bătrînețe ! Hehe ! Totul reintră în ordine, *Ciufulici*. Ce mai stai ? Ia banii și fugi sus. Îți pot garanta că Angela ta cu ochi de azur te așteaptă cu pălăria în cap, în fața oglinzii, pe taburet.

Într-adevăr, Angela mă aștepta în fața oglinzii, cu pălăria în cap, pe taburet.

— Ei ? A venit ?... Spune repede : a adus ?

Am aruncat plicul cu teancul de bancnote. S-a repezit să mă cuprindă de după gît, să mă sărute, învîrtindu-mă și mușcîndu-mi buzele.

Pe urmă ea a plecat și eu am rămas.

Am rămas față în față cu paiața roșie, care-mi rîdea dintre perne, cu rîsul ei uman și sfîșietor.

O săptămînă nopțile noastre au fost din nou ca în timpurile dintîi. Era carnavalul, baluri costumate, bătăi cu flori și concursuri de dans, de frumusețe, de costume, de tot ce putea născoci antreprenorii desfătului și risipei de pe întreg litoralul. Iluminații și lampioane, fanfare și retrageri cu torțe, care alegorice, jazz și farandole, regate și serbări nautice.

Era un carnaval nebun.

— Hehe ! rînji Eliazar, într-o dimineață. Mi se pare că amicul nostru Guguf a intrat din nou în grațiile Fortunei, [58] adică ale as-rigă-damei-valetului. Două seri în șir a făcut ravagii la Cazino. Bagă de seamă : la Cazino !

Aceasta însemna : bagă de seamă, noroc autentic, nu corectat.

— Cu atît mai bine ! am spus.

— De ce cu atît mai bine ? mă întrebă Eliazar, continuînd să rînjească.

— Poate de acum are să se învețe minte...

Şi mă gîndeam : poate are să-mi restituie banii și eu am să-i dau lui Bibia.

Eliazar nu se gîndea însă la aceasta. Avea ideile lui.

— Hehe ! S-o întrebi și pe Angela ta cu ochi de azur, dacă e cu atît mai bine !...

— Adică...

— Adică așteaptă ! Nu m-aș mira să aflăm într-o bună dimineață că Nadia Ștefanovna și cu Guguf au dispărut cu destinația necunoscută.

— Cu atît mai bine ! am repetat, încleștînd unghiile în brațele fotoliului, de emoția sîngelui cald, năvălit în obraji.

Într-adevăr, era deznodămîntul cel mai fericit. Fericirea. Angela îmi rămînea numai mie.

— Te încîntă perspectiva ? mă sfredeli cu ochii Eliazar, ghicindu-mi bucuria. Hehe ! Mai ai răbdare.. Totul e numai o presupunere. Se poate întîmpla să asistăm și la alt deznodămînt.. Sîntem în plin carnaval !

Pe urmă, fără nici o legătură :

— L-am zărit ieri pe Bibia. Hehe ! A scăpat de cămășile lui croite în mătase de curcubeu... A scăpat și de cravățile cu buline fistichii. Întoarcerea completă la natură ! Nici tu guler, nici tu cravată ! Un simplu buton, ajunge. Libertate deplină... Hehe ! Era mi se pare cam beat Bibia al nostru și dădea tîrcoale vilei cu un marinar tot așa de lat ca el. Un marinar care mergea ca un crab... Nu-i doresc lui Guguf să se întîlnească față în față cu Bibia, la o oră tîrzie din noapte. Nu i-aș mai garanta integritatea fotografiei. Hehe ! Mi se pare că sîntem la ultimul act... Mi se pare că o să ne despărțim curînd, *Ciufulici !* Am să-mi strîng hîrțoagele în geamantan și am să mă strămut aiurea, unde mai este nevoie de mine și mai am ceva de făcut. Aci miroase a lichidare... Nu simți ?

Nările subţiri adulmecau văzduhul cu o voluptate rea, ca atunci cînd respira atmosfera înmiasmată şi lubrică din camera femeii de la Toulon, „la chienne".

— Ce ţigări ai? Iarăşi porcării de ăstea? Caută. Nu se poate să nu mai fi rămas havane de la scumpul nostru Dickie...

Avea dreptate Eliazar. Dickie Hood ne lăsase o întreagă provizie. Am adus o cutie. Eliazar a ales una şi a aprins. Pe urmă, cu picioarele urcate pe masă, m-a privit prin fumul albastru cu o scîrbă simpatică, aşa cum priveşti o larvă curioasă:

—Tot a lăsat un suvenir plăcut Dickie... Tu n-ai să laşi nici atît. Încolo? Păcat de tine... Eşti un nătărău simpatic şi inofensiv, exact ca el. Bineînţeles, pe măsura europeană! rectifică imediat. Ai să dispari şi tu, ca şi el. Cu o experienţă europeană, ca şi el. Dar ce folos, dacă experienţa n-a făcut nimic din voi? N-ai învăţat nici să urăşti. N-ai fi capabil, nici să răzbuni. Eşti o moluscă. Rămîi o moluscă... Hehe! Cît mai folositoare i-a fost experienţa copilului de la Neapole!... Îţi aminteşti? Acela care a scos moneda de zece lire cu dinţii, din scîrnă de capră. Acela, da! Îţi aduci aminte privirea? Niciodată nu m-a privit cineva aşa!... Acela are să ştie să urască şi să plătească... Tu? Biet *Ciufulici*, jumulit... Pregăteşte-ţi bagajul şi fii gata. Miroase a lichidare şi mirosul meu nu mă înşală niciodată!...

Apoi, ca să-mi arate că audienţa s-a terminat şi că nu mai prezint nici un interes, a deschis cartea de pe genunchi şi înălţînd-o la distanţă, a început să citească. Pe coperta de pînză flexibilă era scris cu litere poleite: *Codul criminal al Franţei.*

Am trecut din cameră în cameră. Am încercat şi eu să citesc. Zadarnic. Avertismentele sibiline ale lui Eliazar, departe de a mă îngrijora, îmi strecuraseră neastîmpăr în sînge. Plecarea lui Guguf cu Nadia, dispariţia lor cu adresă necunoscută, ar fi fost dezlegarea cea mai providenţială pe care putea să mi-o trimită destinul. Angela îmi rămînea. Cum va fi viaţa noastră de mîine, de peste

un an, nu știam lămurit. Nici nu voiam să gîndesc. Destul să-mi rămînă numai a mea. Pe urmă, vom ști amîndoi să ne refacem o viață, chiar fie din rămășiți și din scrum.

Noaptea însă, fără nici o pricină, îmi apărea agentul de poliție, mustăcios și sașiu, punîndu-mi mîna pe umăr :

— În numele legii, ești arestat !

Încolo cu visurile acestea stupide !

XIV

PRIVEA ÎN CERUL FEERIC CU OCHII EI DE AZUR

M-am trezit din somn cu impresia că dincolo, în baie, se aude zgomotul cunoscut al tuturor robinetelor dezlănţuite de Dickie şi cu senzaţia că i-am auzit cîntecul :

And even be glad
Just to be sad
Thinking of you
Thinking of you
It had to be you

Am surîs la amintire. Bietul Dickie era departe acum. După admonestarea paternă de rigoare, pocăit şi reamericanizat, desigur că în clipa aceasta mestecă un ghiemotoc de *chewing gum,* visînd nostalgic la buteliile din frapiera de la Pergola, la recordurile lui aşa de repede uitate de toţi, la experienţa europeană... A lăsat puţin sînge sub scalpelul lui Guguf. Dar pentru capitalul şi rezervele uzinei „Jonas David Hood & Co. Ltd." a fost un simplu vaccin preventiv. Poate avea sa se mai întoarcă la anul. În orice caz cuminţit, după o mai matură meditaţie şi renunţînd să mai dea anumite lecţii unor prieteni atît de buni ca Guguf. Totuşi prin somn am auzit atît de limpede cîntecul lui !

It had to be you
It had to be you
I wander'd arround
And finally found

E clar acum. E cert. Era cîntecul lui Dickie, însă era glasul lui Mahmud.

M-am ridicat în capul oaselor, căscînd. Ce putea să caute, la ora aceasta, Mahmud ? El vine numai dimineața. Și acum e cinci după-amiază. Ne-a dat întîlnire aci Guguf, să-l așteptăm, ca să aducă invitațiile pentru balul costumat de diseară Gala în beneficiul refugiaților ruși : opera Nadiei... Citeam. Ce carte citeam ? Mi-am aruncat ochii, să-mi amintesc titlul. Citeam și am ațipit. Dar cîntecul îmi sunase aievea în ureche, nu era amăgire de vis, ca mîna pe umăr a agentului de poliție, mustăcios și sașiu, și ca glasul acela cavernos :

— În numele legii, ești arestat !

M-am ridicat. Mă intriga o iluzie a auzului atît de halucinată. Am căutat în baie. În cealaltă cameră. În a doua... Cînd am deschis ușa, am rămas pietrificat, în prag. În brațele lui Mahmud gol, Angela goală. Amestecul acela de piele albă și neagră, încleștarea de brațe și de picioare împletite ! În cel mai urît vis, mi s-a arătat vreodată ceva mai monstruos, ca o înnodare de viermi ?

M-am repezit cu un strigăt. Mahmud a și fost în picioare în aceeași clipă. Și tot atunci, m-a lipit de perete, fixat cu mîna lui musculoasă, ca într-o menghină :

— Fii calm, mușiè Dany ! Ștai șă-ți exșplic, mușiè Dany !

Mă zvîrcoleam, scrîșneam țintuit, gînganie în ac, și cu toată oroarea, ca în orice paroxism al nervilor, al furiei și al deznădejdei, în urletul meu se amesteca un rîs nebunesc. „Fii calm, mușiè Dany ! Ștai șă-ți exșplic, mușiè Dany !“ Scena depășea în grotesc orice închipuire. Iar brațul lung al lui Mahmud mă ținea să-mi mistui clocotirea, suspendat ridicol în vid. Ah ! Ce vrednic spectacol pentru ochii cenușii ai lui Eliazar, pentru rînjetul lui Eliazar : hehe !

Angela se înălță din pat în pielea goală și, fără nici o pudoare, veni în fața mea, punînd mîna pe umărul sudanezului.

— Nu mai fi caraghios și nu mai zbiera ! N-ai înțeles că n-a fost pentru tine ? Îți imaginezi că-mi pasă de

mutra ta? Uită-te în oglindă... O sută ca tine, nu prețuiesc un Mahmud!

Și îl bătu tandră, cu recunoștință, pe umăr, cu palma ei alb-trandafirie.

Sudoarea sudanezului cu mirosul rasei, greu și amețitor, îmi năvălea în nări.

Angela rîse:

— Ți-ai închipuit că, dacă am dorit să mă găsească aci cineva, tu erai acela? Imbecil! Triplu imbecil!

Se răsuci pe călcîile goale, merse la ușă, învîrti cheia și după aceea sună.

Nu pricepeam ce vrea.

Mahmud schimbase o mînă amorțită pe cealaltă și apăsîndu-mă cu toată puterea, repeta grotescul lui:

— Fii calm, mușiè Dany! Nu fatșe nimic, mușiè Dany!

Fii calm! Mă zvîrcoleam din picioare, zvîrlindu-i cu vîrful ghetelor în burtă, cercînd să-l mușc și să-l zgîrii. Mahmud rîdea cu gura pînă la urechi de comicul acestei neputințe. „Am să-l împușc! Am să-i împușc pe amîndoi".

O bătaie ușoară în ușă.

— Tu ești, Celina?

— Da, doamnă.

— Domnul Guguf a venit?

— Da, doamnă. E jos, în hol.

— De ce nu l-ai trimis imediat aci, cum ți-am spus?

— I-am spus că doamna îl așteaptă. Domnul Guguf a răspuns: bine! A vorbit la telefon cu doamna Nadia Vologhin, pe urmă a început să citească reviste. De două ori i-am amintit că doamna îl așteaptă. Nu puteam să-l trimit cu sila, la doamna! încheie Celina cu un început de impacientare.

Angela păru contrariată de rezultatul dialogului prin peretele ușii.

— Spune-i să se urce imediat! Spune-i că mi-e rău... Că s-a întîmplat ceva! Haide, Celino, repede!

— Bine, doamnă.

Celina plecă din dosul ușii. Angela răsuci la loc cheia, deschizînd. Rosti, trecîndu-mi pe dinainte și privindu-mă cu milă și dispreț, în poziția mea demnă de filmul cel mai hilariant:

— Efectul e ratat... Dar tot contez pe nervii matale, dacă nu sînt complet de mucava.

Pe urmă se trînti în pat, cu mîinile sub cap, fluierînd.

Guguf bătu la ușă.

— Intră !

Intră și rămase pe loc, plimbînd cu uimire ochii de la unul la altul. Era un spectacol să uimească și omul cel mai flegmatic de pe lume.

— Dă-i drumul ! porunci Angela lui Mahmud.

Sudanezul îmi dădu drumul. Dar, liber, nu mai aveam ce face cu libertatea. Toată spumegarea se mistuise în ridicol.

— Domnul Dan m-a surprins în brațele lui Mahmud. . Adică, pot recunoaște, ceva mai mult decît în brațe ! Și acum găsește cu cale să facă tapaj ! rosti Angela în chip de explicare, făcîndu-și vînt și ridicîndu-se dintr-o mișcare pe marginea patului.

Spunînd, privea țintă la Guguf.

Guguf strînse din umeri :

— Și pentru atîta m-ați deranjat ? Aceasta e o chestiune a voastră, de familie. Vă privește personal.

Și făcu un gest să se întoarcă, pe ușă.

— Aceasta găsești tu să-mi spui ! îi tăie calea Angela. Nu înțelegi ? M-a găsit aci, pe patul acesta, cu Mahmud... Culcată cu Mahmud ! Nu-ți face nimic asta ?

Guguf rîse cinic :

— Întotdeauna am crezut că Mahmud e un bărbat ideal pentru anumite femei. Te pot felicita de alegere. Și pe tine, Mahmud, de asemeni.

— Mușiè Guguf, mușiè Dany ! Datșimi voie să mă exsplic !

— Haide, Mahmud, caută-ți hainele. Îmbracă-te și pleacă ! Nu mai ai nici un haz ! îl concedie Angela.

Pe urmă își trase și ea o haină de mătase pe mîneci și veni lîngă Guguf :

— Va să zică îți este tot una ? Dickie, nătărăul acesta de Dan, Mahmud ?... Guguf ! Îți este tot una ?

Guguf înțelese ce voia Angela și, cu cel mai perfect calm, scoase porttigaretul, bricheta, aprinse țigara și îi aruncă fumul în nas, zîmbind :

— Dragă Angela, de data aceasta ai greșit. Ești în întîrziere cu trei-patru ani. Atunci, da !... M-ar fi impresionat neplăcut o surpriză așa cum ai vrut să-mi oferi astăzi. Acum ? Precum vezi, mă lasă rece. Ba chiar ți-am spus : te felicit de alegere. Ți-am aprobat întotdeauna gusturile tale exotice... Restul vă privește pe voi, amîndoi.

Încă o dată îmi tresări gîndul : „Am să-i impușc pe amîndoi ! Adineaori „amîndoi" însemna Angela și Mahmud. Acum „amîndoi" însemna Angela și Guguf. Dar am priceput îndată că e un gînd străin de mine. Nu eram capabil nici de atît. Lupta era între dînșii. Eu rămîneam în afară de dezbaterea lor. Eu eram amantul cu aprobarea lui Guguf. Amantul util, care plătește și se lasă despuiat, ca Dickie. Angela alegînd altceva, un negru ca Mahmud, care nu mai însemna un amant util, ci pasiune și plăcere totală, a ei, pentru mușchi, carne și voluptate, își închipuise că va zgudui ceva din fosta iubire, măcar din gelozia, măcar din vanitatea lui Guguf.

Guguf o privea impasibil și ironic, aruncînd șerpi de fum și amuzîndu-se la arabescurile lor

Angela rîse cu un scrîșnet de cristal sfărîmat.

— Aceasta a fost tot ? întrebă.

— Nu, Guguf ! N-a fost tot. În astă-seară de-abia are să fie tot... Ai puțină răbdare. Aveți puțină răbdare, tu și Nadia ta.

— Ce vrei să spui ? întrebă Guguf, tot așa de nepăsător, dar pentru o ureche fină, cu un imperceptibil început de atenție.

— Vreau să spun că în astă-seară, îți pregătesc altă surpriză, Guguf. Ție și ei... Te-am avertizat. De-un an aștept și rabd, Guguf ! Ai făcut tot ce ai vrut din mine. M-am tîrît, m-am vîndut, am suportat în carnea mea apropierea băloasă a unor stîrpituri ca Dickie și ca acesta de față, așa cum mi i-ai impus tu. Cum ai vrut tu și pentru ce ai vrut tu. Adu-ți aminte, Guguf !... Orice mi-ai cerut, m-am supus. Ca să mă arunci acum pentru ea !... Crezi că nu știu ce-ai pregătit ? Nu știu că sînteți gata, cu pașapoartele voastre de plecare, cu vizele și biletele în buzunar ? Cu pașaportul tău fals, pe nume fals !... La aceasta nu te-ai gîndit ! Haha ! Nu mai sînt bună ?... Nu mai ai nevoie de mine... Poți poza în mare senior,

fiindcă din nou ți-au dat cărțile respirație... Acum zece zile erai, mi se pare, altfel ! Atunci zbîrnîia telefonul. Și anul trecut. Și de atîtea ori... Și toată infamia cu Dickie Hood, ca să-ți spun numai de acele mai proaspete... Acestea nu le știe Nadia ta ! Am să am grijă în astă-seară să i le spun... Ca s-o previn ce-ar fi s-o aștepte și pe dînsa. Dar fii sigur, Guguf, am eu grijă s-o păzesc de aceasta... Nu pentru ea ! Pentru mine... Am grijă s-o fac să fugă de tine și, pînă atunci, să te țin pe tine aci. De ce te uiți ? Nu crezi ?... Mă cunoști puțin... Tu m-ai învățat. Tu mi-ai vîrît ideea aceasta bine, aci, aci, adînc ! Aci, adînc !

Angela ciocănea cu degetul în frunte.

În haina de mătase neagră, învelită pînă la gît și acum ascunzîndu-și trupul gol, înaintă pînă lîngă Guguf, ochi în ochi, înălțînd bărbia :

— Tu m-ai învățat ! Mi-ai pus aci, ca un sigil, semnul tău. Semnul nostru : *Devori sau te devoră !* Nu te-ai temut că am învățat-o prea bine aceasta ? *Devori sau te devoră !...* Crezi că este nevoie de altceva ?... Ridic telefonul și anunț cel dintîi post de poliție. Numai două vorbe să spun și am spus destul ca să nu te mai poți mișca de aci, doi, trei, cinci ani. Poate mai mult, Guguf !... La aceasta nu te-ai gîndit ? Mă socoți așa de lașă ca să n-o fac, fiindcă la plată am să fiu și eu părtașă, cum am fost și la faptă ?... Aceasta ți-a fost greșeala, Guguf ! Există o margine de unde totul îți devine indiferent. Am să plătesc eu... Dar ai să plătești și tu. Și Nadia ta n-are decît să te aștepte, cum te-am așteptat eu. Îți aduci aminte ?... Eu te-am vrut așa cum ești, așa cine ești. Așa cum nu te știe nimeni, în cele două-trei vieți ale tale, cu nume schimbat și cu pașaport schimbat, cum schimbi cravățile ! Nadia ta iubește un alt tu, mincinos, pe care l-ai arătat cum ți-a plăcut și pe care am fost atît de răbdătoare pînă acum s-o las să-l creadă că e cel adevărat... Crezi c-ai să scapi ? Bagă de seamă ! Am învățat de la tine : *devori sau te devoră...* Așa e că ți-am fost elevă bună ?..

Cum îl iubea ! Cum îl iubea ! În toată mînia și scrîșnetul ei, era o frumusețe pe care nu i-am cunoscut-o, fulgerătoare.

Palid sub pielița arămie, de o paloare cenușie de mulatru, Guguf asculta scuturînd scrumul țigării într-o nepăsare stăpînită cu toată voința. Dar degetul care scutura scrumul țigării tremura și surîsul ironic exista numai în intenție.

Se încovoiase în fața ei ca un șarpe veninos, dar ca un șarpe care va mușca de data aceasta de frică

— Aceasta mai aveam încă să te previn, Guguf. Mi se pare că nu mai surîzi atît de ironic... Învață-te ! Încă puțin și ai să te întorci tot la mine. Ai să fii nevoit să te întorci tot la mine... Eu am să te primesc și așa cum ești. Sîntem de-o măsură. Ne cunoaștem, Guguf ; pînă în fundul rărunchilor, ne cunoaștem, Guguf !

— Te-am lăsat să vorbești Angela, ca să mă amuz pînă la sfîrșit cu basmele tale, încercă Guguf un început de ofensivă.

— Nu așa ! Nu așa ! Cunosc asta !... Tot tu m-ai învățat. Vrei să cîștigi timp ? Nu mai ai cum, Guguf. Aci nu mai hotărăști tu, cum ai hotărît pînă acum. O singură dată pun eu condiții și hotărăsc eu.

— Te ascult, Angela ! rosti Guguf, cu tonul unui om care vrea să se amuze la pretențiile extraordinare ale unei fetițe apucată de o furie capricioasă.

— Lasă tonul acesta. Îl cunosc. Să-l păstrezi pentru Nadia ta, în astă seară. Pentru Nadia ta din ultima seară... Vrei să mă asculți ? Iată !... Inventezi în astă seară un pretext. Orice... Uite, îți las libertatea să inventezi orice pretext. Și o anunți pe Nadia ta că mîine dimineață trebuie să mă însoțești pe mine pentru douăzeci și patru de ore... pînă la Marsilia, pînă la Lyon. Unde vrei... Venim apoi de la bal : eu și tu, venim aci, dormim aci. Plecăm mîine dimineață de aci... Și ne întoarcem peste o jumătate de an. Peste un an. Să văd dacă Nadia ta te așteaptă pînă atunci !

— Și cu Dan ce facem ? întrebă glumind în silă Guguf și arătîndu-mă cu vîrful țigării, ca pe-un obiect.

— Lasă-l pe *Ciufulici*... Ce facem cu el ? Am să-i port eu grija ? Ai să-i porți tu grija ?... A trecut de vîrsta cînd avea nevoie de guvernantă. Lumea e mare E loc și pentru el, după cît spațiu ocupă !

— Mersi ! am găsit și eu prilejul să plasez un cuvînt.

Angela mă fulgeră cu privirea și nu găsi de cuviință că merit mai mult, pentru cît spațiu ocupam eu în lume și în dezbaterea lor.

Pe urmă se întoarse la Guguf :

— Îți citesc în ochi. Am învățat să-ți citesc în ochi, Guguf... Crezi că ai cîștigat timp ? Te înșeli, dragă Guguf ! Am luat toate măsurile mele. Fii sigur ! Acum ești tot atît de legat cum te-ar fi împachetat cu zece frînghii Mahmud, aci, la picioarele mele. Ascultă ce-am hotărît ! .. A fost vorba să ne întîlnim în astă seară la Carlton, ca să plecăm împreună de acolo. Nu ! Aveți să veniți amîndoi, tu și Nadia, să mă luați de aci. Și în fața ei, am să-ți spun că am primit o telegramă și că trebuie să mă însoțești neapărat, mîine, la Marsilia, la Lyon, unde alegi tu... Uite, pretextul l-am găsit ! Chestii din țară Un act de semnat la consulatul nostru : eu și *Ciufulici* pe deoparte, tu pe de alta. Nimic mai firesc. Îl luăm și pe *Ciufulici* cu noi și-l lăsăm pe drum. Tu ai să fii de acord în fața Nadiei, ai să admiți și ai să fixezi tu ora trenului. Mergem la bal. Ne amuzăm, Guguf, nebunește... Am o poftă nebună de rîs, de dans, de viață... Ne întoarcem în zori aci și adio Cannes, pentru șase luni, pentru un an !... Observi ?... Sînt generoasă cu tine. Îți dau așa posibilitatea să lași regrete în urmă. Nadia să-l regrete pe cel care îl credea ea : nu să-și amintească cu dezgust de cel care ești tu... Altfel ? Ia aminte, Guguf ! Altfel, dacă încerci să evadezi, un singur telefon te oprește la toate frontierele. Aceasta o știi... Și pînă atunci, pleacă și-ți pregătește bagajele. Eu dau ordin acum Celinei. Încă o dată să-mi fii recunoscător. Îți dau posibilitatea să pleci onorabil ! Să-mi fii încă recunoscător, că am așteptat și am suportat pînă acum... Puteam s-o fac aceasta de mult. Mai credeam că ai să te întorci singur. Pînă mai adineaori, aci, în brațele lui Mahmud, încă mai credeam că ai să te întorci singur... Haide ! Sărută-mi mîna, Guguf, fiindcă am fost atît de generoasă... Și la revedere !

Angela înălță mîna la buzele lui Guguf.

— Dar, Angelo, toate acestea sînt...

— Nu sînt nimic !... Am hotărît, Guguf ! Hotărăsc și eu o dată ! Lasă-mi plăcerea ! Și încă ceva... Dacă la opt

nu ești aci, cum am fixat, știi ce invenție dezagreabilă pentru oameni ca noi e telefonul și telegraful! În cinci minute, toate gările, toate șoselele, toate porturile au să fie împânate, toată plasa întinsă să pescuiască o pradă așa de prețioasă și neașteptată ca tine!... Ar fi pentru Nadia ta un episod emoționant. Imaginează-ți, cînd are să te ridice cu gabrioleta[59] la mînă de lîngă dînsa! Are să înceapă experiența din prima zi... Ce zici?

Angela se opri și micșoră ochii, scormonind în gîndul lui Guguf. Citi ceva și adăugă zîmbind:

— De altfel, ca să te apăr de asemenea tentație regretabilă, dragă Guguf, am și pentru aceasta o soluție... Cum ajungi la hotel îmi dai un telefon... Poți să comunici oricc ți-o veni pofta, nu importă. Numai să-ți aud glasul. Și tot așa, din sfert în sfert de oră... E mai sigur! E cum te-aș avea legat aci, la picioare... Încă o dată, la revedere!

Angela îi flutură mîna sub buze lui Guguf, cu un surîs batjocoritor de victorie.

— Dacă e așa, prefer să viu mai devreme, Angela!.. O anunț pe Nadia să ne caute aci. Dau ordin la hotel să-mi împacheteze bagajele și vin îndată ce termin toate acestea. Într-o jumătate de oră, am să fiu aci, Angela.. Te scutesc de controlul ridicol cu telefonul, Angela!

Atît găsise Guguf să răspundă.

Angela îl privi cu o dungă între sprîncene, surprinsă și poate alarmată de o victorie atît de ușoară. Capitula prea repede Guguf, prea fără împotrivire, cu o docilitate suspectă

— Cu atît mai bine, Guguf! Am știut eu că domesticirea n-are să-mi ceară mult timp.. Puțină energie! Devori sau te devoră!

Guguf surîse sinistru:

— Exact, Angela. Devori sau te devoră! Fiecare la rîndul său!

Guguf a plecat.

Angela s-a dus să-și îmbrace costumul.

Eu am rămas pe marginea patului, care mai păstra încă dezordinea pernelor și a așternutului, mărturia încleștării cum i-am găsit: Mahmud și Angela cu ochi de azur. Spasm de membre albe și negre, încolăcite, res-

pingătoare, împreunare tot așa de monstruoasă ca a unei femei cu o maimuță.

Din față, de pe divan, dintre pufurile de mătase, paiata roșie rîdea la mine, cu rîsul ei tragic și sfîșietor.

Aer. Afară la aer !

Am coborît scările împleticindu-mă, să ies afară la aer

Am căzut pe o bancă, în fundul grădinii Azur-Eden cu obrajii în palme, cu coatele pe genunchi.

De data aceasta totul era sfîrșit.

Nici o nădejde.

Pentru dînșii nu însemnasem nimic. Nici măcar nu se osteniseră să mă invite afară, ca pe Mahmud care-și terminase misiunea. Fusesem un obiect neînsuflețit : o prezență ignorată, nevrednică de o luare aminte și de vreun fel de cruțare. Fusesem contactul bălos, cum îl rostise Angela cu scîrbă ; eram bagajul de semănat undeva în drum : lumea e destul de încăpătoare pentru cît spațiu ocupă *Ciufulici*.

Cum o uram ! Cum îl iubea !

Cu obrajii în palme am plîns.

Deasupra, palmierii vilei Azur-Eden își resfirau frunzele crestate, parfumul violetelor și al micșunelelor și al garoafelor plutea legănat de adierea crepusculară Cîntau păsări. Departe, pe linia orizontului, printre palmierii decorului tropical, se topea în pîcla albastră-viorie o navă albă.

Nimic nu se întîmplase. Viața continua, *Ciufulici* avea să fie semănat mîine, undeva pe drum. Pentru cît spațiu ocupă, lumea era prea vastă.

M-am ridicat de pe bancă tîrziu. M-am îndreptat spre locul nostru ; terasa de deasupra stîncii, mesuța și scaunele de pai împletit, bara unde se rezema întodeauna Angela, fumînd țigara deasupra abisului și legănînd piciorul în gol.

Adineauri, venind, mi s-a părut că era plecată acolo umbra lui Guguf. A fost o părere, Nu e nimeni. Am pus mîna pe bară, să privesc vaporul de departe, scufundîn-

du-se în ceața marină. Bara s-a clătinat sub degete... Dar luminile vaporului s-au aprins brusc, la un semn; colier de licurici înșirați în amurgul violet. Am admirat priveliștea, care mîine are să-mi fie atît de departe; poate pentru totdeauna pierdută! Și n-am dat atenție amănuntului straniu că bara se clătinase sub degete...

— Hehe! rîse la spatele meu Eliazar. Se anunță o noapte superbă!... Ce zici, *Ciufulici*?...

M-am răsucit speriat. Nu-i auzisem pașii. Nici pașii lui Guguf.

Eliazar s-a răsturnat în rocking-chair, urcîndu-și picioarele pe masă, și mi-a cerut răstit o țigară. Guguf arcuise gîtul subțire deasupra unei roze și-i aspira parfumul. I-am admirat cu invidie eleganța de șarpe și calmul perfect. Așadar venise, se supusese și nimic pe chipul lui nu trăda umilință sau ură, sau deznădejdea unei capitulări fără eroism! El mirosea parfumul trandafirului roșu. Îmbrăcase fracul: zvelt și înalt, cu obrazul bronzat și cu părul lucind negru-albăstrui, era Guguf cel din totdeauna, jucătorul impasibil de rasă, sportivul distins, dansatorul fără pereche, arbitrul tuturor eleganțelor, invitatul tuturor seratelor, răsfățatul superb a două sezoane la Cannes. Nimic nu trăda adevărata lui față — aceea care nu-i scrisă în nici un pașaport, ci poate numai în fișa vreunui serviciu antropometric. Aspira parfumul și surîdea unui gînd depărtat și agreabil: surîsul vag al oricărui dintre noi, cînd un parfum de floare evocă dorinți și suveniruri nostalgice. Atita calm nu mai putea fi lașitate și resignare. Un biruit și un resignat nu surîde așa lumii, trecutului, viitorului, parfumului, florilor. Era un calm neliniștitor.

Eliazar răsuci butonul luminii și aprinse lampadarul terasei. Globuri trandafirii, albastre și violete, cu sticla lăptoasă, distribuite ca niște fructe bizare în palmierii cu frunzele curbe. O lumină dulce, ireală, de scenă și de feerie, dozată discret, fără violență, în penumbre, ca să transfigure decorul: unul din farmecele vilei Azur-Eden.

În trunchiul palmierului mai erau trei butoane de fildeș. Trei butoane de sonerie.

— Niciodată n-am ştiut, care de unde-s ! spuse Eliazar privindu-le cu atenţie, ca şi cum atunci îşi descoperise ignoranţa aceasta şi îl surprindea foarte. *Ciufulici,* ia spune tu : acesta, dintîi ?

— La Celina.

— ...al doilea ?

— La camera servitorilor.

— ...al treilea !

— La grădinar.

— Aşadar : Celina, servitori, grădinar ! recapitulă Eliazar. E bine să le ştii toate. Hehe ! Niciodată nu ştii pe lume prea multe...

Pe urmă se întoarse la loc, tolănindu-se în scaunul cu tălpile curbe şi prinse să se legene sorbind aerul cu nările subţiri într-o voluptuoasă întindere a braţelor, să cuprindă văzduhul, cerul, stelele începînd să clipească. Nu-i mai văzusem fericirea aceasta decît în ceasurile pline de oroare : la muzeul oceanografic ; în camera femeii de la Toulon, *la chienne ;* la Neapole, cînd copilul a cules banul de argint din murdăria de capră şi l-a privit după aceea cu ura lui teribilă !

— Hehe ! E-o noapte superbă. Şi recunosc, da, proprietarul vilei Azur-Eden a dat dovadă de cel mai perfect gust, cînd a pus luminile acestea de feerie şi de melodramă, în locul unor becuri stridente, de vitrină şi de bîlci, cum e terasa de la dreapta şi de la stînga... *Ciufulici,* ai citit asta de aci ? pipăi buzunarul, fără să scoată cartea. Păcat că n-ai să ai timp de-acum să mai citeşti. Ai să ai altă ocupaţie... Sînt memoriile faimoasei domnişoare Mars, [60] actriţa. Mi-am adus aminte, apropo de lumina aceasta de feerie. Am găsit acolo ceva foarte bun. O exclamaţie sinceră. Auzi ? „Comme nous jouerions mieux la comédie, si nous tenions moins à être applaudis !“ [61] Aplauzele ! Acestea sînt moartea comediei de scenă. Nici un artist nu rezistă ispitei !... Pe cînd, hehe ! în viaţă, fiindcă nu aştepţi de la nimeni aplauze, fiindcă nu joci comedia pentru aplauze, cît mai uşor e s-o joci desăvîrşit ! .. Ce zici, hehe ! ce zici, Guguf ?...

Guguf înaintă din umbră, în lumina dulce şi artificială a lampadarelor, fu de acord, scoase din buzunarul de la spate portţigaretul plat, bricheta, ne oferi la toţi, aprinse

și privi elegiac marea care se afla acum cu desăvîrșire învăluită în noaptea albastră.

Atunci am văzut-o venind pe Angela din capătul aleii. Era îmbrăcată în costumul de bal. Un costum vaporos, copiat după un tablou de Watteau.[62] Roz, luminos, aerian, supranatural — așa cum numai frumusețea suplă și inalterabilă a Angelei cu ochi de azur ar fi cutezat să îmbrace. O pălărie minusculă, ca un disc cu flori mărunte, prinsă pe o ureche cu șnur de mătase, îi dădea o înfățișare mai jună și cochetă, de-o ștrengărie vrednică de veacul marchizelor care se jucau de-a păstorițele. Mergea repede, sprinten, avîntat... Își recucerise fericirea. Venea spre fericire.

Cînd ajunse, ne privi pe toți, cu ochii ei luminoși de azur. Îi scăpăra în pupile triumful. Rîse, sonor :

— Huu ! Ce ursuzi mai sînteți cu toții aci ! Parcă v-ați adunat la un prohod... Am poftă în astă seară de veselie, de dans, de viață... Viața e încă veselă, hola ! încolo cu mutrele acestea posace !

Ne respinse cu gest de oroare exagerată pe toți, amenințîndu-ne cu degetul ridicat și răsucindu-se în vîrful pantofilor de atlas alb, cu tocurile roșii.

Cum o adoram ! Cum o adoram !

— Guguf ! Vino și sărută aci, în semn de pace !

Cum o uram ! Cum o uram !

Guguf se apleacă zvelt ca un șarpe și coborî sărutul de pe frunte, pe buze.

Cum îi uram !

— Acum, cine-mi dă o țigară ? Și ce-i cu Nadia ? De ce nu vine Nadia ?

Guguf nu răspunse de ce nu vine Nadia. Făcu un semn vag de ignoranță. Dar oferi porttigaretul ; dădu foc brichetei. Angela aprinse și se îndreptă spre locul ei, pe bara de deasupra prăpastiei, unde își fuma ca întotdeauna țigara, cu piciorul suspendat în gol. Chiar dacă nu mi-aș fi adus aminte că s-a clătinat bara adineauri sub degetele mele și încă aș fi înțeles din privirea lui Eliazar. Privirea aceea deschizîndu-se larg și lacomă.

Am vrut să strig. Unghiile lui Eliazar s-au înfipt în mîna mea :

— Hehe ! Aşadar mîine, dragă *Ciufulici*, vei fi semănat pe drum, undeva, la Marsilia... la Lyon !...

Era nevoie de altceva, ca să-mi înăbuşe strigătul şi să tac ? Să urăsc şi să tac !

Eliazar se îndreptase în scaunul-leagăn, aproape plecat înainte, aşteptînd cu privirea avidă. Cu privirea de la Acvarium... Unghiile lui îmi sfîşiau carnea, crispate. Guguf arunca fumul ţigării, cu ochii întredeschişi şi cu surîsul crud, pe care abia acum îl înţelegeam.

Am strîns pleoapele.

Iar strigătul, strigătul n-a fost al meu, nici al Angelei, nici al celorlalţi doi : a fost al Celinei, al grădinarului, al servitorilor, alergînd, năpustindu-se, înălţînd mîinile şi îngenunchind pe marginea verticală a prăpastiei.

De unde au sărit toţi ? S-ar fi spus că erau chemaţi înadins să asiste şi că aşteptau undeva, în umbră !

Întrebarea m-a fulgerat şi am uitat-o. Eram şi eu în genunchi, cu ceilalţi, sondînd întunericul.

— Este o scară aci !... răcnea grădinarul învîrtindu-se într-o parte şi alta. Era o scară aci...

— Şi o lampă ! O lanternă.. Aduceţi o lampă !..

Ssst ! Tăceţi ..

Toţi am plecat urechea. A fost numai o părere. Nu se mai auzea nimic. Nici un geamăt. Marea şi alt nimic.

Înaintea tuturor, Celina îşi dădu drumul cu bravură, agăţîndu-se de stînci şi de rădăcini. Pe urmă veni grădinarul cu scara. Eliazar îmi descleştă unghiile din braţ, cum nu mă eliberase nici cînd am căzut jos, în genunchi, privind cu înfricoşare şi cu speranţă în întunericul apelor cu clipotul ritmic în stîncă.

Acum se descleştară ca ventuzele jivinii sătule de la Acvarium.

Noi aşteptam un semnal de jos. O lanternă în sfîrşit ! Am coborît-o pe sfoară... Pe urmă lumina s-a plimbat de ici-colo. Strigau. De două ori au strigat, cu mîna pîlnie la gură. Au găsit-o. Cu fruntea în nisip, plîngeam. Au găsit-o şi a urcat-o grădinarul pe braţe... Capul se legăna, atîrna cu pălărioara minusculă, încununată de flori.

Au întins-o jos, pe nisip, în lumina de feerie a lampadarelor, în costumul vaporos şi roz. Nu o udase apa. Căzuse pe blocul de bazalt. Şi nu avea nici o rană. Numai

șira spinării se dezarticulase, ca o păpușă cu resortul rupt. Iar roșul artificial din obraji și de pe buze dădea o înfățișare amăgitoare de viață, de somn, de vis.

Celina îngenunchease deasupra. Grădinarul îngenunchease deasupra. Și eu mă tîram s-o clatin, s-o deștept, să-i dau viață din viața mea, pe buze.

Guguf împărțea ordine :

— La telefon, medicul ! La telefon, procurorul ! La telefon, poliția !

De ce spunea Angela că, pentru oameni ca ei, telefonul e o invenție mai mult dezagreabilă decît utilă ?

Grădinarul, în genunchi, povestea :

— Am auzit sunînd... Veneam... Venea și Celina... Veneau toți.. Doamna se îndrepta cu țigara în gură, la blestemata aceea de bară... S-a rezemat să se urce și n-am mai văzut-o... Dacă domnul Dany, sau domnul Guguf, sau domnul Eliazar, ar fi fost aproape, ar mai fi putut poate s-o prindă de mînă... Dar erau la cinci metri ; blestemata de bară !... Întotdeauna am spus doamnei să nu se urce pe blestemata aceasta de bară !

Cît era de simplu și de lucid calculat ! Toți ne aflam la cinci metri distanță și existau cinci martori s-o declare, înainte de a-i fi întrebat cineva... Că-i chemase soneria fără nici un motiv, se găseau o sută de explicații și se puteau inventa o sută de motive. Nici nu se mai gîndea nimeni să știe, de ce anume fuseseră chemați.

Plîngeam, și o mînă m-a smuls deodată, rostogolindu-mă.

Bibia.

Bibia cu părul vîlvoi, fără guler, prăvălindu-se peste trupul Angelei, strîngînd-o în brațele lui vînjoase, culcînd-o la loc, întrebînd-o, gemînd :

— Ghelica ! De ce-ai făcut tu asta, Ghelica ?

Capul mic al Angelei se clătină pe nisipul blond — se opri — ochii de azur priviră sticloși și reci în lumina de feerie, sus în cerul cu stele...

— A căzut de pe balustradă, domnule.. repetă cu tenacitate de maniac grădinarul. Veneam și am văzut-o urcîndu-se... Deodată n-am mai văzut-o... Blestemata de bară . Domnul Guguf era aci, la cinci metri, cu domnul Eliazar și cu domnul Dany...

Bibia mai rămase numai cu un picior în genunchi, ridicat pe jumătate, privindu-ne pe toţi, pe rînd...

— Domnul Guguf era aci ?

Se ridică de tot, merse pînă la stîlpii unde fusese înfiptă bara. Se aplecă, cercă şi, cînd se întoarse, nu veni la mine, nici la Eliazar. Se îndreptă direct la Guguf.

Guguf îngălbeni sub pieliţa bronzată, aşa cum devin palizi mulatrii, verde-cenuşiu.

Am văzut ridicîndu-se pumnii uriaşi şi prăvălindu-se ca două ciocane. Pe urmă nu s-a mai văzut nimic, în vălmăşeala servitorilor agăţaţi de braţele lui să-l oprească. Îi scutura pe toţi din spinare, îşi elibera mîinile, şi în tîmplele omului căzut izbea metodic şi icnit, cum învăţase el, cu ciocanul.

— Hehe ! E timpul să te faci nevăzut, *Ciufulici*... Bruta aceasta are să strice toate socotelile *noastre*... Haide ! Şterge-o ! Dispari !

De ce-mi poruncea Eliazar cu atîta autoritate şi de ce m-am supus ? Nici acum nu ştiu de ce m-am supus.

Am plecat cu capul gol. Nimeni nu m-a întrebat. Nimeni încă nu avea grija mea. Nici nu m-a văzut nimeni ieşind pe poartă.

Am plecat şi am mers, am mers, am mers... Întîi pe bulevardele mişunînd de mulţime în lumina festivă a carnavalului, printre limuzine cu plafoniera aprinsă purtînd femeile costumate pentru gala de la Cazino ; pe urmă pe străzi întunecate şi necunoscute, mai departe, în munte, pe-un drum pe unde n-am mai fost niciodată Am mers, am mers... Cu un fel de furie, fugind de mine De celălalt eu, rămas acolo, la vila Azur-Eden... Am mers toată noaptea, iar zorile m-au prins în munţi pietroşi şi aspri, fără vegetaţie, într-o ploaie măruntă şi gheţoasă. Am căzut pe marginea şoselei, extenuat, cu fruntea în palmă. Am stat aşa mult, cu spinarea încovoiată în bătaia vîntului şi a stropilor, tremurînd de frig, de spaimă, de osteneală, de drum, de viaţă, de tot...

O cariolă cu două roate şi cu un cal fantomatic s-a oprit cu scrîşnet de frîne. De sub coviltirul de pînză udă a scos capul o bătrînă, cu pălăria neagră a femeilor din

părţile acestea. Mi-a strigat ceva. I-am făcut semn să mă lase în pace. A coborît.

Era o bătrînă mică, adusă de spinare, uscată ca toaca şi cu obrazul brăzdat de creţuri adînci şi negre, ca miezul de nucă mucigăit.

— Nu sta în ploaie ! Cum ai ajuns aci ?... Ce cauţi aci ?

— M-am rătăcit... am îngăimat. Am venit cu nişte prieteni şi m-am rătăcit... Au crezut că am plecat înainte şi s-au dus...

— Şi unde vrei să mergi ?

N-am ştiut ce să răspund. Bătrîna, cu codirişca biciului în mînă, m-a privit cu iscodirea bănuitoare a vîrstei, pe urmă se vede că i-am inspirat încredere sau milă. A venit aproape şi mi-a rostit cu blîndeţe :

— Uite ! Casa mea e acolo ! (Arătă cu biciul o casă pătrată şi sumbră, sub stîncă, în perdeaua sură a ploii). Casa mea e acolo. Haide să te încălzeşti şi să mănînci ceva. După-amiază are să stea ploaia.. Poţi angaja o căruţă... Trec autobuze.

Am refuzat cu energie :

— Nu ! Îţi mulţumesc. Nu pot să merg. Stau aci. Acuşi plec. M-am odihnit şi plec.

Bătrînica deveni şi ea deodată tot atît de energică :

— Lasă prostiile acestea tinereşti... Se plăteşc scump. Pe feciorul meu l-am pierdut tot din pricina unei ploi. L-a prins pe drum. O pneumonie şi gata ! Sînt douăzeci de ani de atunci. Nu face nazuri. Urcă-te şi hai ! Am pîine proaspătă, am brînză, am vin... Dacă îţi lipsesc banii, nu-ţi cer plată. Are să fie pentru sufletul feciorului meu. Hai !

M-a tîrît de mînă, ca pe-un copil încăpăţînat.

— Hue, Patouche !

O coadă de bici pe spinarea gloabei, cîteva învîrtituri de roate, cîteva zgîlţîituri.

Am ajuns.

Bătrînica mi-a scos vin, mi-a fiert ouă, mi-a servit brînză şi pîine caldă. M-a văzut moţăind cu cotul sprijinit în masă şi mi-a întins aşternut curat, mirosind a cimbru şi sulfină... Vorbea şi vorbea ! Ce spunea nu-mi amintesc tot. Auzeam depărtat şi confuz. Despre feciorul ei. Îl chema Mathurin şi era tamburinar vestit... Mi-a arătat

fotografia lui Mathurin cu tamburina ; o fotografie decolorată, de bîlci... Pe ea o chema Hortensia. Mama Hortensia. Mi s-a plîns de biruri grele. De străinii aceștia, englezi și americani, care-au stricat obiceiurile țării, au adus năravuri urîte și dezmăț. Cum nu vorbeam cu accent, mă credea fără îndoială francez de undeva, din nord, și mă întreba dacă n-are dreptate să se plîngă de această pacoste Întiia oară îmi dădeam seama că, dincolo de colonia noastră, a veneticilor, întinsă ca o erupție sifilitică pe tot litoralul, în vile, palaturi, dancinguri, cabarete și cazinouri, exista altă viață, a indigenilor, obscură, mizeră, cu rădăcini adînci în piatra acestor stînci ; toți vorbind cu aceeași disprețuire și ostilitate ca mama Hortensia despre noi, metecii [63] tripourilor de pe țărm.

Dar toate sunau foarte departe și-mi erau foarte indiferente Prezentă pînă la halucinație era Angela, cu ochii de azur deschiși în lumina feerică, reci și imobili, spre cerul cu stele.

Îmi curgeau lacrimile pe obraz.

Mama Hortensia rîse cu blîndețe :

— Plîngi după prietenii care te-au lăsat pe drum ?... Cum ți-ai închipuit că pot crede așa ceva ! .. Am înțeles îndată. Ai venit la plimbare cu logodnica sau cu iubita... V-ați certat... Și ai vrut să te vitejești. Tinerețea numai de prostii de acestea se ține. Tot așa și Mathurin al meu... Haide ! Culcă-te... Dormi. Somnul aduce gînduri mai cuminți. După patru ceasuri de somn, ai să te deștepți cu altă hotărîre... Ai să fugi la ea, să nu te ajungă nici pasărea cerului... Tinerețe-tinerețe ! Tinerețe-nebunie ! Crezi că nu stă și ea acum, te așteaptă și plînge ?

Mama Hortensia m-a învelit și a tras storurile. M-am trezit după-amiază. N-am mai avut răbdare să aștept. să ascult Repede-repede, să plec cît mai repede !

— Ți-am spus eu ! mă aprobă bătrînica. Te înțeleg. Fugi la ea. Te așteaptă. N-o lăsa să plîngă...

Din ușă mi-a făcut semn de bun drum...

Si am mers, am mers, am mers...

Mă atrăgea fără putere de împotrivire ; încă o dată, să o mai văd încă o dată, Angela mea cu ochi de azur.

Spre seară am intrat în oraş. N-am ajuns însă la Vila Azur-Eden. La colţul străzii a apărut un om mustăcios şi saşiu.

Îl recunoşteam. N-am încercat să fug. M-am oprit. S-a oprit.

Omul mustăcios şi saşiu din visurile mele cele de spaimă mi-a pus mîna pe umăr şi mi-a rostit, fără ostilitate, aproape cu regret, ca unei cunoştinţe vechi şi ticăloşite :

— În numele legii, eşti arestat !

CARTEA A DOUA

I

HOTEL ŢIBICHI

Omul cu mîna de fier bătu de cîteva ori în capacul cutiei.

În întuneric, cu un ţiuit ascuţit de panică, şobolanii au dat buzna la găurile lor, în toate ungherele. Pe mîini, pe piept, pe obraz, i-am simţit trecînd cu burta lucioasă şi umedă, graşi, grei şi totuşi cu o velocitate [64] de acrobaţi.

Scîrba atingerii mi-a alungat somnul. Ştiam că nu mai e mult pînă la ziuă. Cînd omul cu mîna de fier începe să bată în cutie, e un semnal tot atît de exact ca sirena unei uzine deşteptînd lucrătorii.

În cotlonul ei, baba cea surdă, spălătoarea de cadavre, se răsuci, tuşi, gemu şi prinse a se văieta de vătămătură

Numai Ţibic, dezmăţatul, sforăia fără grijă sub ţoale, în somnu-i superb şi total, de copil.

Afară clipotea monoton ploaia de noiembrie. Era o curgere fără sfîrşit şi fără nădejde, ca şi viaţa noastră, a larvelor omeneşti din acest subsol.

Prin gaura strîmtă, de sus, frigul pătrundea umed pînă la oase. Începu să pătrundă şi o lumină murdară, o lumină posomorîtă şi sepulcrală, ca într-o pivniţă lugubră de morgă.

Omul cu mîna de fier vorbi singur. El nu vorbea decît singur. Pe urmă scotoci în cutia de scîndură, desfăcu foşnind nişte ziare, începu să mestece şi se auzi un gîlgîit dintr-un gît de ulcior. Din pricina lui se înnădiseră şobolanii aci. Adusese cutia goală de zahăr şi o prefăcuse în dulap de provizii. Căra cîrmojuri de pîine, resturi de brînză, peşte de mult putrezit şi aruncat. Acolo era de-

pozitul lui, de care nu ne atingeam nimeni, pînă ce-au dat șobolanii și au început să se ia la întrecere cu dînsul.

Omul cu mîna de fier îi vîna. Pot spune că se dovedea un vînător iscusit. Avea o armă pe care noi n-o aveam. Cîrligul de fier cu două căngi îndoite la vîrf, ținîndu-i loc de braț. Se tîra noaptea, cînd îi simțea înlăuntru, întotdeauna aproape de zori, își ținea răsuflarea și ridicînd cangea, lovea fără greș. Știam deci că și astăzi, acuși, la lumină, vom găsi unul cu capul sfărîmat și cu intestinele scoase. Omul cu mîna de fier nu-și ștergea sîngele sleit de pe cîrlig, nici nu arunca stîrvul afară. Aștepta să-l aruncăm noi. Eu sau Țibichi.

Nu știam cum îl cheamă, nici de unde a venit De altfel nu știam nimeni, aci, nimic despre nimeni.

Numai baba cea surdă și știrbă ne povestea istorii sinistre din viața ei de scăldătoare de cadavre.

De trei luni viețuiam în caverna aceasta de troglodiți. Moșneagul cu mîna de fier, numai de două. Dar el își alesese locul cel mai bun, el mormăia ca o gazdă ursuză și el se uita la noi dușmănos, ca la niște uzurpători

Era un subsol de casă dărîmată, cu pavaj de ciment și fără de uși, fără geam în fereastră. O casă supusă alinierii, în centrul orașului, aproape de chei. Toate etajele fuseseră date jos, pe urmă din cine știe ce pricină lucrările au rămas părăsite. Acum totul era plin de moloz și pămînt. Scăpase numai subsolul acesta de bucătărie, cu plita și cuptorul surpat, cu ușile smulse, dar cu un acoperiș unde nu pătrundea ploaia. N-am descoperit eu adăpostul. Nu aveam ochi atît de isteți. L-a descoperit Țibic. Îl ochise de mult, pentru zile grele.

Pînă în august eu descoperisem altceva. Sala de așteptare de clasa a III-a, la gară. Veneam înainte de miezul nopții, alegeam un loc pe o bancă și pînă dimineața dormeam cu oasele muncite și frînte, printre țărani și lucrători, zarzavagii și precupeți, femei cu legături, soldați, ordonanțe și slugi în concediu. Un portar anunța din cînd în cînd trenurile ; vecinul de alături, soldatul cu lada ostășească din față năvăleau pe ușă speriați din somn ca șobolanii de adineauri cuprinși de panică.

Eu eram călătorul care nu pleca nicăieri. Îmi făceam loc mai larg și cînd deschideam ochii dimineața, în dreapta

și-n stînga, în față și-n spate, toți figuranții se aflau schimbați. Plecaseră cei de azi-noapte ; acum așteptau alții să plece. Eu eram călătorul care nu pleca nicăieri.

De la o vreme, am înțeles că mai găsise și altcineva ideea unui asemenea hotel gratuit. Aveam un tovarăș. Un copil dezmățat, cu hainele ferfeniță, cu o șapcă prea mare pentru capul cît un pumn, cu o iluzie de pantofi de dril în picioarele goale. Un copil obraznic și fără astîmpăr, iscoditor și cu toată inteligența adunată în ochii negri și mici. Știa să-și cucerească locul cel mai bun, într-un colț de bancă, ca să se poată ghemui între spătar și perete. Dacă îl găsea ocupat, se instala modest, cerea voie la o bătrînă sau la un soldat, se prefăcea în cinci minute că adoarme și treptat își lărgea culcuș cu coatele, vorbind și gemînd într-un vis mincinos. Călătorii se înduioșau, îi îndreptau capul căzut, cîteodată o femeie îl alinta, plîngîndu-l cît e de singur, mic și rufos. La spatele ei, copilul scotea limba. A treia oară m-a recunoscut și mi-a surîs amical. Mă înțelesese și dînsul. Eram tovarăși.

La sfîrșitul lui august însă, fidelitatea noastră eroică la post a fost remarcată și de alții. Iar ca la toate orînduielile omenești, a fost interpretată injust și recompensată ingrat. Într-o seară, portarul însoțit de gardistul de serviciu ne-au somat cu asprime să dăm seamă unde călătorim și ce bilete avem. Răspunsurile n-au prea părut satisfăcătoare.

— Circulați ! a sunat ordinul. Și să nu vă mai prindem cumva pe aci, c-apoi !...

Am circulat, cu melancolie și fără destinație. Din urmă m-a ajuns copilul. Declară optimist, consolîndu-mă :

— Al dracului sticlete ! Vedeam eu că de două seri se uita cam așa .. Am scăpat ieftin ! Cu parșivii ăștia, puteam s-o pățim și mai rău !...

Pe urmă găsi momentul să se prezinte :

— Pe mine mă cheamă Țibic. Țibic-Țibichi, tot una e.

Mai merse alături, rășchirînd picioarele să se țină de pasul meu. Pe calea Griviței, ne-am oprit ca doi izgoniți din Paradis, care nu știu încotro s-o apuce.

Țibic se lovi peste frunte, sub șapca lui pentru un cap de măsură dublă, lăsată înadins pe ceafă și sprijinită-n urechi :

— Stai ! Am găsit !... Hai cu mine, că am găsit ! Cunosc eu un hotel clasa I, nu a III-a ! Hotel Țibichi, pot să-i spun !

Am mers după el pînă la chei, la clădirea aceasta dărîmată. El luase acuma conducerea și eu mergeam după el.

— Ai chibrit ?

N-aveam. Țibic îmi mărturisi cu franchețĕ un început de dispreț :

— Va să zică nu fumezi ? ! .. Ce fel de bărbat ești, șefule ?... Eu fumez ! Dar am rămas tocmai în astă-seară fără chibrit. Nu face nimic !... Așteaptă aci. Intru eu întîi să cercetez cum stă chestia.

Își dădu drumul prin întuneric, pe povîrnișul de lut și moloz, de unde au fost scoase scările.

Reveni după cîteva minute :

— Prost, șefule ! Ocupat ! Ne-a luat altul înainte. Nu știu ce dracu e... Bărbat ? Femeie ?... Am pipăit cu piciorul și cu mîna. Era ceva care a început să facă urît...

Țibic circulă trei pași la dreapta și trei pași la stînga, pe trotuar, cu mîinile în buzunările pantalonilor curgîndu-i în vine, cu șapca pe ceafă. Agitația lui dovedea că nu se lasă bătut atît de ușor. Într-adevăr, rosti amenințător :

— Adică, mă rog, ce ? A luat cameră cu chirie ?... Are contract ?... Apoi cu mine nu merge așa ! Ce mîrîie, și ce face urît ? Slavă Domnului, loc este să doarmă zece !... Unde încape dînsul sau dînsa — dracul să știe dacă-i bărbat ori femeie ! — încăpem și noi. . Șefule, așteaptă un minut să-ți aduc eu chibrit, să vedem cum stă cazul !

A dat fuga la o cîrciumă cu regie, s-a întors cu chibrituri. Am intrat ; vietatea din țoale s-a întors cu spatele glăsuind ceva — și de atunci ne-am instalat.

Loc era într-adevăr pentru zece. Eu am ales colțul de sub fereastră. Țibic celălalt ungher, din față. Dimineața am făcut cunoștință cu tovarășa noastră de apartament Baba cea surdă ; spălătoarea de cadavre. Nu s-a mirat de prezența noastră. Nici nu ne-a întrebat de unde venim, cît timp avem de gînd să-i ținem companie. Socotea totul

foarte firesc în lumea celor vii şi poate foarte indiferent. O preocupau mai mult morţii. Ne-a vorbit chiar din acea dimineaţă despre sutele de cadavre pe cîte le-a scăldat ea de douăzeci de ani, de cînd i-a trecut meseria aceasta o soră mai mare, care-a murit şi dînsa, la rîndul ei, şi cu care şi-a inaugurat cariera, scăldînd-o. Cînd afacerea merge bine, cîştigă cincizeci, o sută sau două de lei — îi bea şi pe urmă aşteaptă şi rabdă. N-are decît doi dinţi ; nu poate mesteca, de aceea se ţine mai mult cu băutura decît cu mîncarea.

Un pact tacit s-a stabilit între noi. Fiecare ne-am delimitat domiciliul. Spălătoarea de cadavre avea boarfele ei, poate perini şi giulgiuri de morţi. A doua zi am avut şi noi toalele noastre, aduse de Ţibic, Dumnezeu ştie de unde şi cum.

Ieşeam din vizuină odată cu dimineaţa. Ne împrăştiam în viaţa noastră secretă şi indiferentă celuilalt. Reveneam seara şi ne strecuram ca dihorii. Totul era să nu aprindem lumină şi să nu atragem atenţia din stradă că ruina aceasta e locuită.

Baba pîndea morţii ei, în cartiere mărginaşe, unde se bucura de un evident prestigiu profesional.

Ţibic pleca fluierînd liber şi fără grijă, ca pasărea cerului. Îmi oferea cîteodată ţigări şi fructe, bucăţi de friptură învelite în ziar, cornuri calde şi covrigi cu susan. Era descurcăreţ, lăudăros, palavragiu ; dar de-o generozitate promptă şi fără gînd ascuns. M-a clasat îndată în categoria vagabonzilor lipsiţi de vlagă şi de iniţiativă, stîngaci, duşi de apă, incapabili de bine şi rău — aşa cum eram. I-am provocat simpatie şi milă ; la zece ani se simţea în stare să mă ia sub protecţie. Mă luase, şi se achita cu succes. În zilele mele de foame, îmi potolea el lihneala, cu bunuri aduse în sîn, în buzunările largi, în foi unsuroase de ziar. Primeam. Demult mă învăţasem să primesc orice, de la oricine. Demult eram un mort, aşteptînd doar să-mi ajungă cadavrul pe mîna spălătoresei beţive şi surde.

În septembrie, ne-am trezit cu un oaspete nou, nepoftit şi morocănos. Omul cu mîna de fier intrase fără să se anunţe, îmi strămutase boarfele mele în alt colţ ; l-am

găsit fumîndu-și pipa, cu o lumînare aprinsă și înfiptă în gura unui clondir. Un mormăit a ținut loc de bună seara. Am stat jos și-l priveam. Era bărbos, roșcat, chel ca o bilă, cu fruntea socratică și îmbrăcat în zdrențe epice, cu două surtuce puse unul peste altul, cu două veste ; întreaga garderobă. Cangea de fier ținea locul brațului drept și fără îndoială în același accident își pierduse și laba piciorului, cu montul învelit în peteci. Mai tîrziu aveam să-i recunosc pasul de departe, pe trotuar, noaptea, sosind. Un pas sonor de gheată, pe urmă unul mut, de cîrpă, și iarăși pasul sonor.

Acum îl priveam și nu găseam curajul energic să-i spun să stingă lumina. A apărut Țibic și a pus el ordine. A înțeles dintr-o aruncătură de ochi și nu s-a arătat defel surprins de sosirea unui nou locatar la hotel Țibichi. Recunoscuse el singur că e loc pentru zece, nu pentru trei cîți eram.

— Sal'tare, Șefule ! rosti cu simplitate afectuoasă.

Omul cu mîna de fier răspunse în barbă ceva ininteligibil, ridicînd ochii fioroși și sunînd cîrligul pe ciment.

— Bine-bine ! Mormăie ce vrei... Deocamdată stinge asta... Cred că n-ai nici un interes să aduci poliția aci. Așa e regulamentul hotelului nostru.

Spunînd, Țibic suflă în lumînare. Omul cu mîna de fier mormăi iarăși, lovind cangea în pavajul sonor. Dar nu mai aprinse lumina. Vedea și el că dreptatea e întreagă de partea lui Țibic. Și de atunci n-a mai aprins-o niciodată, nici nu ne-a mai vorbit ceva. Venea, pleca ; adusese lada de scînduri, o îndopa cu provizii dezgustătoare la vedere și dospind a miasme putrede ; se trezea noaptea să mănînce și să vîneze șobolanii ; ne deștepta și pe noi în zgomotul cîrligului de fier lovind cu detunătură în pereții cutiei. . Se depărta pe trotuar cu pașii oribili : unul sonor, altul moale, de cîrpă. Și ne lăsa nouă grija să aruncăm afară vînatul : șobolanul cu botul sfărîmat și cu măruntaiele scoase. În jurul cutiei se aflau numai bălți de sînge închegat.

Cîteodată vărsam.

Afară începură camioanele și tramvaiele ; în dreptul ferestrei apăreau și dispăreau picioarele trecătorilor zvîrlind stropi ; învățasem să reconstituim omenirea numai

după aspectul membrelor de la genunchi în jos : un oltean, un pensionar cu galoşi, o fetiţă de şcoală, o ordonanţă, o femeie bătrînă, un ofiţer, un rîndaş... şi alţii şi alţii Sute şi sute de picioare.

Priveam înfăşurat în boarfele umede, fără curajul să mă ridic, pătruns de frig, toropit de indiferenţa unui animal muribund de bătrîneţe. Dar omul cu mîna de fier era gata de drum. Răsturnă cutia cu provizii cu gura în jos, îşi adună ţoalele în ungher ajutîndu-se cu cîrligul de fier, împinse cu piciorul înfăşurat în cîrpe şobolanul mort şi plecă căţărîndu-se pe povîrnişul de moloz, fără să rostească nimic. El nu vorbea decît singur. În ploaie, pe trotuarul ud, se depărtară paşii cu ritmul desperecheat : un pas sonor, celălalt moale, de cîrpă.

Tăcere. Ploaie. Lumina lividă, ca într-o pivniţă lugubră de morgă.

Ştiam că din boarfele ei mă priveşte cu ochi sticloşi spălătoreasa de cadavre. Poate mă cerceta să vadă cam ce fel de cadavru aş arăta. Ea cunoscuse tot soiul de cadavre. Niciodată nu aveam curajul să mă uit la mîinile care-au spălat, zgîlţinînd atîtea stîrvuri ţepene — tot ce rămîne dintr-un om, dintr-o femeie, dintr-o iubire, dintr-o viaţă.

— Maică, spunea spălătoreasa de cadavre, cînd se întorcea să-şi clocească rachiul, maică, mă zgîiesc şi eu ca o proastă la oamenii care trec pe stradă şi-mi vine să rid !... Toţi îs fuduli şi gonesc care mai de care... Ce mai haine scumpe ! Ce mai privesc de sus, din droşcă şi din otomobil !... Pe urmă, în mîinile aieste, în pielea goală, toţi îs ca unul şi unul ca toţi... Pe mine acum cinci ani m-a alungat o cocoană de la casa ei... Mersese rău treaba toată vara .. Nici tu un mort... Cerşeam, că nu mi-i ruşine ; ce să fac dacă nu mai murea nimeni ? Am intrat să cer de pomană şi numai ce m-a dat cocoana afară şi numai ce a început să ţipe la mine : „La muncă ! zicea. La muncă, nu la pomană !“ Era mîndră cocoana şi frumoasă nevoie mare ! ...Zic eu : „Păi munca mea, cocoană, n-o cunoşti şi nu ţi-o doresc să ai nevoie de munca mea !“ Iară cocoana mi-a trîntit uşa în nas şi argatul m-a dat afară de spinare. Pe urmă, maică, (nu pleca, stai să

asculți !), pe urmă, iacă numai ce vine iarna și numai ce-mi spune una din cunoscutele mele, zice, du-te că este de lucru pentru dumneata în strada cutare și numărul cutare.. Mă duc ! Și cine era, maică ? Cine mi-a dat mie de lucru ? Cocoana cea frumoasă și mîndră de n-o mai încăpea lumea. Spălam și schimbam apele și ziceam : Nu era mai bine, cocoană, să nu-mi dorești mie așa lucru ? Iară ea cobălțăia din cap așa și așa, în dreapta și-n stînga. Zicea că nu ! Poate că-i plăcea, maică !...

Acum baba se răsucește, geme, tușește în cîrpele unsuroase care au fost poate ștergare de morți. Se pregătește să plece. Mă prefac că dorm. Dar cu dînsa nu merge. Îmi spune cînd e gata :

— Iată, maică, îți las aicea un pol... S-au făcut șapte poli. Știu c-ai să mi-i dai odată. Lasă, nu mai spune că nu-i primești... În viață de nu s-ar ajuta oamenii ! Că după ce ajung în mînele aieste ale mele, n-au ce face nici cu binele, nici cu răul ! Ia-i, maică !... În toamna asta mi-o mers mai din plin ca pe vremea războiului, cînd mureau oamenii de boli și de foame ca muștele... Am ochite pe azi două locuri... O fată gata-gata era aseară să-și dea sufletul. Trag nădejde că acum trebuie să fie gata.. Și, atuncea, ți-oi mai da un pol, să se facă opt, maică !

A plecat astfel și spălătoarea de morți, în ploaia mocnită și fără sfîrșit și fără nădejde, ca viața noastră de larve omenești, de aci.

Abia a ajuns în stradă și Țibic a sărit în picioare.

— Aferim, șefule ! se bucură pentru mine, luînd polul de jos și jucînd cu el fluturat între degete. Pe azi ești asigurat !.. Cînd am văzut că se scociorăște cotoroanța în colțul batistei, am înțeles îndată că iar a apucat-o milostivirea.. Hai ! Sus, șefule ! Să te onorez cu o țigară pre cinste, că cu m-am dus...

Din spărtura care ținea loc de ușă, se întoarse, să-mi aducă aminte ceva ce nu mă gîndisem :

— Știi, șefule ? Se cam îngroașă treaba. Dacă după ploaia asta dă zăpada, ne-am ars ! Înghețăm aci ca șobolanii...

Cuvîntul îmi aminti existența șobolanului de pe ciment. Se plecă, îl luă de coadă și îi făcu vînt în sus, pe fereastră ›

— Paştele şi Cristosul şi Panaghia lui de ciung, cu vînătoarea şi cu lada lui, că ne-a împuţit hotelul !... Uită-te ce fac eu pe lada şi pe bufetul lui !

Ţibic întoarse lada cu faţa în sus, se deschise la unicul nasture de la pantalonii în vine şi stropi proviziile omului cu mîna de fier, parodiind pe viu şi pe realitate, o anumită fîntînă celebră dintr-o piaţă flamandă.

— Na ! Iată ce fac eu pe lada şi pe bufetul lui !

Iarăşi fu în uşă şi de acolo îmi aminti iarăşi :

— Trebuie să ne pregătim de iarnă, şefule ! Să ne căutăm alt domicil, fiindcă s-a isprăvit cu hotelul nostru . Hotelul lui Ţibichi e de vară, de băi pentru boieri, fără sobă. . Am să ochesc eu altceva... Sal'tare, şefule !

Singur. Tăcere. Ploaie. În oase umezeala a început să mă doară ca măduva putrezită.

M-am tîrît afară. Undeva. Oriunde. În ploaia cîinoasă şi fără sfîrşit.

De doi ani aceeaşi viaţă, din ce în ce mai afund scufundată.

Ce mai speram ? De ce mă mai tîrîiam încă ?

Întîi m-a înşelat... măcar o mulţumire neghioabă. Atunci cînd juraţii Alpilor-maritimi m-au achitat... Totul fusese dezvelit în lumina cea adevărată. Am rămas pentru toţi o victimă, complice fără ştiinţă, un imbecil şi alt nimic. Am ispăşit singura vină pentru paşaportul fals : pedeapsă socotită în lunile de prevenţie, după care m-au expediat cu jandarm la spate, peste frontieră, în douăzeci şi patru de ore. Bibia a plecat şi el, ceva mai departe, la Guyana, să plătească pentru toţi. Numai el m-a apărat cu o generozitate dispreţuitoare, cînd ne aflam alături pe banca acuzaţilor. A plecat să plătească cu douăzeci de ani de muncă forţată capul lui Guguf, strivit în pumni şi sub călcîi, ca un cap de şarpe veninos ce-a fost. Pe Eliazar nu l-a mai văzut nimeni. S-a mistuit fără urmă, ca demonii de pe scenă în ultimul act, înghiţiţi de trapa cu fum şi pucioasă. E poate undeva foarte aproape sau poate undeva foarte departe, continuîndu-şi misiunea jivinei cu odioase tentacule de la Muzeul Oceanografic din Monaco.

Iar eu am ajuns unde sînt. Am căzut atît de jos, încît am bătut și la ușa unchiului Alec. Veneam prea tîrziu. Unchiul Alec fusese cruțat de satisfacția crudă să-și vadă cît de adevărate i-au fost profețiile. Se odihnea și el de doi ani în cavoul familiei, după ce poate cadavrul i-a fost spălat de baba cea surdă, care mi-a dat adineauri un pol să mănînc din prețul scăldărilor de cadavre. Iar averea puțină și-o împărțise unchiul Alec pentru ospătării și aziluri de noapte, unde eram și eu cîteodată client.

Pentru un fost pușcăriaș, chiar absolvit de crimă : pentru un fost pușcăriaș fără nici o meserie, născut în viața de trîntor și cu vlagă de moluscă, nici o ușă nu se mai deschide și nici o pîine nu se mai poate cîștiga cu nici un fel de muncă. Sînt vagabondul cu obrajii scofîlciți și cu ochii de mort, prelingîndu-mă ca un cîine al nimănui pe lîngă ziduri, tremurînd cînd un sergent de stradă mă fixează mai stăruitor, mirosind la ferestre de bucătărie aburii calzi să-mi țină de foame, primind pomana spălătoarei de cadavre și mila unui copil zdrențăros. Cîteodată mă opresc la vitrine, așa cum se opresc vagabonzii. Vitrine de băcănii, de șuncării, vitrine de prăvălii cu ghete, cu haine și cu mătăsuri. Privesc ; privesc și trec. În zilele ploioase ca aceasta, cînd se aprind fațadele cinematografelor cu becuri festive, contemplu afișele multicolore de filme cu priveliști de pe Coasta de Azur : Monte-Carlo, Nisa, Cannes, San Rafael. Un vagabond alături de mine, un frate, se întoarce cîteodată și-mi spune ca unui frate necunoscut :

— Hei, cînd te gîndești că sînt pe lume și de acestea !

E adevărat. Cînd te gîndești că mai sînt pe lume și de acestea !...

Odată, m-am întîlnit față în față cu *Faty.*

Era pe bulevard ; s-a întors. M-a privit lung din urmă. Poate m-a recunoscut. Poate a crezut că a fost numai o părere

Și altă dată...

S-o spun și aceasta ?

Era chiar la început, cînd ajunsesem în țară, trimis cu banii consulatului. Îmi vîndusem celălalt rînd de straie — atunci mai aveam încă unul — și cu o lăcomie

animală intrasem în cea dintîi cafenea să mă hrănesc. Un ceai, două : un corn, două, și pîine și brînză și șuncă.. Mă toropise mulțumirea străină de mine, a animalului din mine, sătul. Deodată am ridicat ochii. Vecinii de la masa de alături, doi misiți pistruiați și slinoși, vorbiseră tare

— Iarăși vine să cerșească aci calicul ăla de Zolittis !

— Fă-te că nu-l vezi ! Întoarce capul...

Au început să vorbească foarte aprins între dînșii. Eu priveam. Priveam ca la un alt eu, într-o oglindă.

Omul cu barba de-o săptămînă, cum sînt eu acum, cu hainele slinoase, cu gulerul cenușiu și cu un nod de sfoară, în loc de cravată, cum sînt eu acum ; omul acela își tîra pașii în ghete fără ciorapi, de la o masă la alta Nu spunea nimic. Se oprea, privea cu ochii în gol, cu un surîs tîmp. Aștepta. Cînd îl alungau, trecea alături Și așa de la o masă la alta, alungat de la un misit la altul, în gălăgioasa cafenea de lîngă Bursă. Alungat de misiții pe care îi zvîrlise odinioară pe scări celălalt Zolittis, cînd era om.

S-a oprit și la masa mea.

I-am spus să ia loc. M-a privit tîmp, a surîs tîmp. Nu credea. Poate nu înțelegea. Am tras scaunul și i-am arătat să ia loc. S-a așezat pe margine, rezemat într-un băț de corn. Mirosea a sudoare, a nespălat ; așa cum miros eu acum. Stătea și surîdea tîmp.

— Ce ai dori, domnule Zolittis ? Ceai, cornuri, cafea cu lapte ?...

Omul ridicase ochii cu o tresărire scurtă de mirare și inteligență, numai cînd a auzit că-i mai spune cineva „domnule". Pe urmă, a crezut că-mi bat joc și a privit din nou în gol.

Am comandat eu pentru el. L-am urmărit cu o lăcomie plină de înfricoșare cum molfăia, cum se ștergea cu podul palmei, cum sugea fundul paharului, cum mînca fărămiturile.

Un fost om. Alt eu.

Am încercat să vorbesc, să-l întreb ceva, să-i scot un cuvînt. Stătea neclintit, pe marginea scaunului, cu pri-

virea deșartă, cu surîsul idiot. S-a ridicat și a trecut din nou de la masă la masă.

Un băiețaș îmi întindea o gazetă. Mi-a fulgerat un gînd irezistibil și crud. L-am chemat :

— Vezi domnul acela ? Cerșetorul acela ? . Uite, ai cinci lei aci, dacă te duci la el, îi spui să-și aplece urechea și cînd se apleacă, îi șoptești încet : „Angela cu ochi de azur !"

Băiețașul mă privea nevinovat și neîncrezător :

— De ce să fac asta ? Ce înseamnă asta ?...

— Ce-ți pasă ție ? Uite, ai cinci lei ! Ți-i dau dinainte.

Ispita îl hotărî :

— Cum să-i spun : Angela cu ce ?

— Angela cu ochi de azur.

— Angela cu ochi de azur ! repetă el. Angela cu ochi de azur .

Se duse, cum l-am învățat, îl opri, îi șopti în ureche... Unghiile mele căutau în marmura mesei un loc să se încleșteze. Omul a gemut o dată, a răcnit, a ridicat bastonul și s-a prăbușit jos, pe spate. Copilul a fugit. Toată lumea s-a adunat să privească. M-am ridicat și eu să privesc.

Zolittis, cu fața în sus, cu spume la gură, se zvîrcolea în spasm epileptic, cu ochii peste cap, amenințînd gîfîit ceva, strigînd bolborosit ceva.

A fost o faptă nebunească și feroce, fără îndoială. Dar aveam nevoie de ea. Mi-a dovedit că totul e cu desăvîrșire mort. Pe mine amintirea Angelei nu mă făcea nici să tresar. E ceva din altă viață. Mort. Mort. Mort.

Cînd m-am întors în dimineața aceea și cînd mi-a pus mîna pe umeri agentul de poliție mustăcios și sașiu, veneam adus încă de puterea cea veche. Mă atrăgea aceeași putere, ca și cum n-ar fi fost suspendată de moarte. Două zile, trei, cît au ținut cercetările, nu-mi păsa de întrebări și răspunsuri. O aveam numai pe ea înainte, în rochia vaporoasă după tabloul lui Watteau, roză și supranaturală, cu ochii ei de azur deschiși în lumina de feerie spre cerul cu stele.

Nu m-au dus să mă confrunte cu cadavrul ei gol și întins pe lespede, la morgă.

M-au cruțat de acest supliciu, fiindcă Bibia din cel dintîi ceas m-a scos de sub învinuiri.

Astfel îmi rămînea numai imaginea de atunci, în costumul vaporos, roz, supranatural, cu ochii ei de azur. O adoram încă. Plîngeam încă.

Și deodată puterea cea rea s-a destrămat. M-am simțit liber. M-am simțit indiferent. Am înțeles că au pus-o în pămînt. De acolo nu-mi mai venea, nici o chemare. Nu mai avea nici o putere.

De atunci numele ei, amintirea ei, imaginea ei, ochii ei de azur nu-mi mai spun nimic. Nu mai tresare nimic. Mort, șters — neantul.

N-aveam de ce să cad zvîrcolindu-mă în spasm de epilepsie. Nu mai exista nici într-un suvenir de ură măcar.

Un cadavru eliberase alt cadavru.

Prin ploaia cîinoasă de noiembrie, cu spic de zloată și fulgi, în dimineața turbure și sepulcrală, mergeam fără nici o țintă, printre oameni dușmănoși și grăbiți sub umbrele, pe străzi urîte, pășind peste bălți : vagabondul care se prelinge pe lîngă ziduri, cum își caută cîinii schilavi și muribunzi un adăpost de agonie.

După un ceas, poate după două, poate după mai multe, pătruns pînă în oase de apă, clănțănind de frig, am intrat într-o cafenea de birjari și de salahori, să mă încălzesc cu un ceai plătit din pomana spălătoarei de cadavre.

M-am așezat la o masă de lîngă soba de fier, asa cum mă așez întotdeauna acum, pe marginea scaunului, ca orice vagabond care se așteaptă din moment în moment să fie alungat fără nici o pricină, numai pentru mutra-i suspectă. Am deșertat ceaiul, l-am plătit ; am văzut că mi-a mai rămas rest încă de unul, l-am cerut și pe al doilea. Era o zeamă călduță și vînătă, cu un gust coclit : o ceașcă hidoasă cu flori și o linguriță de fier ruginit. Dar era o băutură caldă — ce fericire nespusă ! Și soba mă dogorea de la spate — ce dulce toropeală !

Ca să-mi prelungesc fericirea aceasta, am început să citesc un ziar lepădat pe masă. O foaie, cealaltă, și mica publicitate, morții și anunțurile : tot, numai ca să mai

am drept să rămîn. De două ori, jupînul a venit să şteargă masa cu o cîrpă sleită, privindu-mă cu asprime. Ocupam locul cel mai bun. Eram gata să mă descleşt resemnat şi să pornesc din nou în zloată şi frig, fără ţintă, cînd deodată mi s-a părut ceva ciudat în ultimele anunţuri de la mica publicitate. Le-am recitit, în ordine cum erau. Într-adevăr, n-am văzut niciodată o împerechere mai bizară de anunţuri, ca acelea :

„Mecanic specialist în lucrări delicate, caută urgent Coppelius, Tăbăcărie, 18."

„Pianist cunoscînd şi vioara, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18."

„Coafeză, caută urgent Coppelius, Tăbăcărie, 18."

„Anatomist eventual student medicină, caută urgent Coppelius, Tăbăcărie, 18."

„Om de serviciu, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18."

„Pictor-desenator specializat în arta decorativă şi costume, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18."

„Profesor de dans, eventual bun amator, caută urgent Coppelius, Tăbăcărie, 18."

„Croitoreasă pentru lucru acasă după comandă, specializată în costume de stil, caută urgent Coppelius, Tăbăcăriei, 18."

II

COPPELIUS

În strada Tăbăcăriei 18, n-am ajuns cel dintîi.

Era o coadă în ploaie cu fulgi, ca la brutăriile cu bonuri de pîine din timpul războiului. Și un amestec de chipuri și porturi, tot așa de paradoxal.

Pălării largi în bor și lavaliere, straiul unsuros de mecanic și bondița de rîndaș bucovinean ; impermeabilul de mătase ceruită al coafezei și geanta doldora a studentului în medicină ; pălărioara modistei înfiptă ștrengărește pe ochi și paltonul destrămat al nefericitului fără vîrstă și fără noroc, profesorul de dans privind cocoșește și ftizicul zgribulit în haina pirpiric, cu gulerul ridicat.

Așteptau de mult și se uitau dușmănos la concurentul de alături. Mizeria din acel an, cu fabrici închise, slujbași zvîrliți pe drumuri, falimente și crahuri în fiecare zi, înăsprise sufletele și îndîrjise lupta pentru pîine, pînă la încăierări de stradă și la șarje de escadroane călări. Recolta fusese distrusă pe alocuri de secetă ; aiurea de inundații și grindini. Foamea se anunța aceeași, la sate și la orașe. Țara se afla în prag de iarnă cumplită și șomaj general

Astfel, *Mica publicitate* adunase aci o lume care astă-primăvară nici nu s-ar fi deranjat de acasă și nici nu s-ar fi ostenit să citească un anunț. Diferența de porturi și distanța dintre prosperitatea unuia și mizeria celuilalt era numai aparentă. Burțile ghiorăiau tot atît de flămînde. Pe fiecare nou sosit, ceilalți îl categoriseau îndată, posomorîndu-se sau făcîndu-i loc cu indiferență, după cum pictorul și rîndașul, pianistul sau studentul

anatomist recunoşteau un aproximativ indiciu al propriei lor corporaţii, adică un adversar personal ori numai un concurent inofensiv al vecinului.

Pe mine m-au primit toţi cu egală batjocură în privire. Nu puteam fi înrolat în nici o breaslă clasificabilă. Anunţul nu spunea că se caută în strada Tăbăcăriei 18 şi o haimana de probă pentru d. Coppelius. Profesorul de dans s-a dat înlături, să se ferească de atingerea mea suspectă. Una din coafeze — erau mai multe — m-a măsurat din tălpile cu ventilaţii în creştetul cu pălăria slinoasă, şoptind ceva şi rîzind sub umbrelă, la urechea studentului cu ghiozdan.

M-am zgribulit lîngă ofticosul care tuşea şi scuipa bani de sînge pe trotuarul ud, îndată diluaţi de ploaie şi tîrîţi în filamente lichide, spre gura cu duhoare caldă, de canal.

Aşteptau de două ceasuri.

Un aviz prins cu ţinte în uşă avertiza onor. solicitatori că angajamentele se fac numai astăzi şi îi invita să aştepte. Dar dinlăuntrul nu dădea nimeni, nici un semn de viaţă. Zgîlţîiseră cleampa, bătuseră, sunaseră ; alţii mai curajoşi şi nerăbdători intraseră în curte. Clădirea era mută, curtea pustie.

— O fi o farsă idioată ! îşi dădu părerea o fetişcană vioaie şi oacheşă care, aşteptînd, legase amiciţie cordială cu profesorul de dans.

Ceilalţi tăcură. Nu puteau să admită aşa ceva. Pentru o farsă idioată, nu inserează nimeni în ziar peste o sută de cuvinte a 50 lei rîndul. Şi chiar dacă va fi intrat în unii o umbră de îndoială şi de nelinişte, se încăpăţînau să spere. Ploaia cruntă de noiembrie, prologul unei ierni pretimpurii şi încă mai crunte, era un teribil argument.

Ca să-şi treacă timpul, făceau tot soiul de ipoteze. Ce voia însă acel d. Coppelius, cu oameni de specialităţi atît de diverse, n-a izbutit nimeni să descopere un cît de vag răspuns. Casa de la nr. 18 nu trăda nici o destinaţie. Un fel de hambar dreptunghiular, cu ferestre de atelier, cu zidul galben-afumat. La etaj camere de locuit. Cineva se căţărase pe grilaj să privească înlăuntru. Nimic O sală mare de atelier, cu geluituri de lemn pe

jos ; iar la mijloc, două-trei lăzi nedesfăcute, niște obiecte acoperite cu pînză de sac și cu mușama, cum sînt piesele de mașini în magaziile de gară. Acestea nu explicau nimic.

Un necăjit pletos, cu bărbia țepoasă și cu lavalieră gen artist, traversă la cîrciumă să capete informații. Se întoarse încălzit și cu vești optimiste.

— Are individul ăsta o țuică fiartă precinste! Vă spusei ca să vedeți de ce-am întîrziat. Pentru rest, vă garantez că nu e farsă cum s-a speriatără dominișoara... Am aflat! Acilea fuse un atelier care a datără faliment anul trecut, iar acum cincispce zile l-a închiriat un domn, neica Coppelius dă la gazetă!... Încît nu e ăla din poveștile lui Hoffmann, pe care-l cunoscui și eu dă cînd cîntai în cor an iarnă, în turneu... [65] D. Coppelius există în carne și-n oase ; a cărat acilea mobile, lăzi, piano. Spune cîrciumarul că auziră aseară și un radio..

Țuica fiartă îi dăduse avînt și elocință. Dar frigul și ploaia îl calmă prea curînd. Căzu în sumbră apatie.

Unii începură să plece. Profesorul de dans, la braț cu coafeza oacheșă și vioaie. Pe urmă alții. Unii înjurînd. Alții rîzînd verde, ca de o glumă care la ei nu mai prinde. Studentul cu geantă se depărtă sub umbrela celeilalte coafeze spe stația de tramvai.

Am rămas puțini. Ne-am privit mai prietenos.

Un rusnac, cu cizme și cu pantaloni de călărie, dar cu haină pictoricească de catifea peste cazaca neagră de satin, începu să fluiere *Luntrașii de pe Volga,* [66] imitînd, pe marginea trotuarului, gestul osîndiților care trag din greu odgoanele pe umăr.

Aceasta însemna că am rămas numai noi, cei cu munca silnică fără nădejde.

Pe urmă, pocni din tocurile cizmelor în pinteni invizibili și strigă sever :

— Elefterescule! Unde ești?... Vin-aici, ticălosule!

Am crezut că pe unul din grupul nostru îl cheamă cumva Elefterescu și că acela e un ticălos. Dar la chemare răspunse un baset castaniu, cu trup scund și lung de crocodil, cu picioarele scurte și strîmbe, cu coada ridicată țeapăn în sus ; un animal înveselit parcă de propria lui slutenie savant selecționată, sărind și gudurîndu-se

voios în jurul rusului. Stătuse ascuns sub scară, la adăpost. Iar rusul, în loc să-l recompenseze pentru promptitudinea cu care s-a prezentat la apel, părăsindu-şi culcuşul să înfrunte intemperiile de afară şi în loc să-l dezmierde pentru manifestările de servilă fidelitate, îi trase scurt şi repetat două picioare : unul peste bot, altul în burtă.

Elefterescu primi loviturile cu modestie de martir, fără să chelălăiască. Cercă să bată în retragere. Rusul se răsti din nou :

— Aci, Elefterescule !

Şi iarăşi îi aplică un vîrf de cizmă, de data aceasta în partea cea mai cărnoasă, unde natura i-a fost înfipt coada vînjoasă şi ţeapănă, fală caracteristică a rasei după cum pretind cataloagele crescătoriilor de cîini.

Apoi rusul îl mai scuipă printre dinţi în ochii omeneşti şi resignaţi, ca ochii noştri ai tuturor de aci. Îl eliberă ca un senior, acordînd o scurtă graţie servului.

— Acum marş ! Deocamdată îţi ajunge, Elefterescule !

Docil, cîinele se întoarse la adăpostul provizoriu de sub scară. Rusul îmi ghici nedumerirea indignată din privire şi veni lîngă mine, să se razeme de zid.

— Te-ai mirat că-l muştruluiesc pe Elefterescu, aşa, din senin ?... Mai întîi nu-l muştruluiesc din senin ! Şi după aceea, am drept să fac ce vreau cu sclavul meu. Aud ? Ai spus ceva ?

— N-am spus nimic, am încercat să bat şi eu în retragere, ca Elefterescu adineauri.

Rusul fluieră un cîntec de stepă. Îşi trosni degetele care erau neaşteptat de fine pentru portul lui bastard [1] ; de artist pînă la brîu şi de călăreţ, de la brîu în jos. Costumul trăda o vulgaritate de fost plutonier reangajat, încă neîndurîndu-se să adopte total portul civililor. Mîinile trădau însă oarecare nobleţe.

Deschise o tabachere goală ; păru surprins că nu află nimic în ea. Schimbă cîntecul fluierat pe altul. Indiferenţa mea abrutizată îl irita. Mă scutură de braţ :

— Văd că te-ai indignat, tovarăş. Poate eşti de la Societatea pentru protecţia animalelor ?

---

[1] Semisoldăţesc, militar amestecat cu civil.

— Nu, dar...

— Chiar dacă eşti, ţi-o spun eu, Egor Uvarovici, că de data aceasta n-ai drept să te amesteci. Elefterescu nu-i animal! Dacă ar fi animal l-ar chema Biju, Ursu, Coco, Hector, Sultan, Nero... Aşa cum îi cheamă pe toţi cîinii voştri. Dar Elefterescu de colo, de sub scări, nu e cîine. Pan Elefterescu e avocat! Ţi-o jur eu, Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant al generalului Scerbacev şi o mulţime de alte *exuri*... E avocat, pe onoarea mea!

L-am privit şi eu cu îngrijorare şi m-am tras mai la o parte. Aveam de a face cu un nebun scăpat de la balamuc sau gata copt pentru balamuc. Rusul rîse mai vîrtos:

— Altă dată, dacă ne-om mai întîlni vreodată, am să-ţi povestesc şi ai să-mi dai dreptate. Acum nu sînt în stare! Eu n-am şir în vorbă nici zece minute dacă n-am tutun...

Scoase din nou tabachera goală, păru iarăşi surprins că nici de data aceasta n-au apărut ţigări prin cine ştie ce fenomen de generaţie spontană; o scutură şi o puse îndărăt în buzunarul bluzei de catifea.

— Vezi? Aceasta tot numai din pricina ticălosului de Elefterescu. Ia poftim aci, gaspadin Elefterescu!

Cîinele ieşi de sub scări şi se prezentă gudurîndu-se cu burta pe trotuarul ud. Insensibil la repetatele semne de bucurie, Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant al generalului Scerbacev şi alte multe exuri, îl pocni iarăşi cu cizma peste bot şi în burtă.

— Na! Aceasta e pentru că m-ai lăsat fără tutun, pane Elefterescule! Ţine! Aceasta e fiindcă din pricina ta stăm aci în ploaie ca nişte haimanale... Ţi-ajunge, gaspadin Elefterescu? Acum, marş! Şterge-o!

Elefterescu se supuse cu aceeaşi resemnare cu care suportase loviturile. Intră la locul lui fără grabă. Ba încă mai clătina din coadă, cu o perversă satisfacţie de cîine masochist care află voluptatea în martiraj.

— Nici dumneata n-ai ţigări? mă întrebă direct Egor Uvarovici Karataiev, văzînd că pantomima cu tabachera goală fusese fără efect.

— N-am ! am mărturisit cu sinceră părere de rău, fiindcă din pricina acestei lipse pierdeam povestea lui Elefterescu.

— Nu e nimic, mă consolă rusul. N-avem azi O să avem mîine. Dacă nu m-aş fi întîlnit în cale cu un ticălos ca Elefterescu, puteam să te tratez cu cu ţigări. Şi încă ce ţigări !... *Nicivo !* Gaspadin Elefterescu a fost nenorocirea mea. E un ticălos. Plăteşte ! Lumea merge înainte...

Făcu o pauză. Întrebă cu oarecare îngrijorare :

— Nu cumva eşti şi dumneata pictor-decorator ?

— Nu... Dar ce te face să crezi ? (M-am uitat la îmbrăcămintea şi la încălţările mele). Cel mult m-aş fi aşteptat să mă întrebi dacă nu sînt salahor sau om de serviciu.

Egor Uvarovici Karataiev rîse cu un răsunet profund şi plăcut de bas :

— Hainele ? După haine se judecă un om ?... Te-am întrebat după mîini. Acestea nu sînt mîini de salahor şi de om de serviciu... De aceea am şi venit lîngă dumneata şi nu la altul, să ne amăgim timpul vorbind.

Mi-am ascuns mîinile, ca nişte stigmate infamante.

Rusul continuă să rîdă :

— Le ascunzi în zadar, tavarăş ! Chiar fără să se uite la mîini, misteriosul domn Coppelius are să înţeleagă că nu ai venit să-i ceri loc de salahor sau de om de serviciu... Scrie pe faţă, iar eu am presimţirea că pan Coppelius ştie să citească viaţa pe feţele oamenilor. Altfel, nici n-aş fi venit... Toată vara am fost ajutor de profesor de călărie. Acum cînt din armonică la o cîrciumă de pe calea Moşilor. Pentru ajutorul de profesor de călărie a început şomajul odată cu ploile. Pentru concert de armonică, începe însă sezon bun. Cînd plouă şi ninge, omul intră în cîrciumă : de ce e mai sărac şi are mai mult necaz la inimă, de ce vrea să asculte mai multe cîntece de jale, pe urmă unul de veselie şi apoi iarăşi unul de jale.. Pot spune că în iarna aceasta nu mă temeam că am să mor de foame şi mai ales de sete. Dar cum am citit anunţul din ziar, am înţeles că nu mai pot cînta la o cîrciumă de pe Calea Moşilor. Am înţeles că mă cheamă destinul la altceva... Dumneata crezi în destin ?

În loc de răspuns, mi-am privit din nou încălţările ude şi straiele mele de naufragiat al tuturor destinelor. Mai aveam dreptul să nu cred în destin ?

— Aşadar crezi ! ghici rusul, aprobînd cu gravitate. Şi eu cred !... Cred în destin, în Dumnezeu, în diavol, în migraţia sufletelor şi cred în mister. Cum am citit anunţul, m-a chemat ceva, ca o ispită... Am sărit în sus şi am lăsat toate. L-am strigat pe Elefterescu şi am venit aci. Îmi pare că n-am greşit !... Ai văzut toţi nătărăii care au plecat ? N-au avut răbdare. Pentru mine chiar aşteptarea aceasta e semn bun. Dacă aş fi avut şi o ţigară semnul ar fi fost şi mai bun. *Nicivo !*

Egor Uvarovici Karataiev fluieră un cîntec vesel şi bătu din pintenii invizibili. Îl priveam pe sub pălăria udă cu nelinişte şi cu simpatie, cu mirare şi curiozitate. Dacă era cumva nebun în lipsa lui de coerenţă, în orice caz promitea să fie nebun simpatic. De un an nu mai întîlnisem decît brute de la celălalt hotar al umanităţii, abia articulînd un gînd vag din ceaţa lor animală ; omul cu mîna de fier, spălătoarea de cadavre, Ţibic, pungaşul precoce şi alţii din aceeaşi familie. Credeam şi eu în destin. Începeam să cred şi eu în mister. Mi s-a părut că ne cunoaştem de cînd lumea. M-am apropiat, scurtînd distanţa dintre noi pe peretele unde aşteptam resemnaţi, sub streaşina îngustă. Rusul simţi acest apel deznădăjduit al omului fără nimeni, nimeni pe lume. Îmi prinse braţul şi rosti cu glasul lui plăcut şi cald de bas :

— Nu e nimic ! Curaj, tavarăş ! Am presimţirea că avem să ne găsim de lucru amîndoi la acest gaspadin Coppelius şi că avem să devenim buni prieteni. Vrei să-ţi spun cine are să mai rămînă ? Uite...

Păşi în ploaie să aleagă cu ochii cîţiva din puţinii cîţi mai avuseseră eroismul sau resignarea să nu plece.

— Uite ! continuă. Mecanicul acela gros, fata bălană cu pălăria neagră, cealaltă care rîde şi-şi muşcă între dinţi degetul mănuşilor, tînărul pistruiat... Aceştia pot să jur că au să fie angajaţi. Eu sînt puţin cam fizionomist. Poate sînt mai sculptor decît pictor-decorator...
O singură dată m-am înşelat. Cînd am dat ochii cu ticălosul de Elefterescu ! O dată şi bine !... Excepţie ca să

confiime regula Gaspadin Elefterescu, ia mai poftim aci !

Elefterescu se tîrî pe burtă să iasă din ascunzătoare și se prezentă clătinînd brav din coadă să-și înfrunte și el destinul, care se reducea după toate aparențele la o generoasă rație zilnică de lovituri în burtă și peste bot. Dar fu scutit de astă-dată de supliciu, fiindcă dinlăuntru cineva trase zăvorul ușii și toți ne-am îmbulzit.

Un moșneguț pipernicit și chel, cu ochelari enormi și cu redingotă verzuie, vorbi înălțîndu-se în vîrful ghetelor :

— Poftiți, vă rog !... Cîți ați rămas ?... Trei... șapte... nouă... doisprezece... optsprezece, nouăsprezece. Perfect ! Intrați cu toții în culoar... Și de aci, vă rog, intră fiecare în birou, în ordinea sosirii.

Am pătruns în culoarul lung și strîmt ; ne-am așezat pe băncile de scîndură și am schimbat o așteptare pe alta

Unii abia pășeau în birou, potrivindu-și cravata și pipăindu-și pieptănătura, că și ieșeau după două minute, trîntind ușa, și blestemînd mînioși :

— E un zàrghit... Degeaba vă mai pierdeți timpul. Nu știe ce vrea ! Se uită. Nici nu vrea să te mai asculte. Zice : mulțumesc, m-am lămurit ! Un nebun...

Trînteau și ușa de afară, întorcîndu-se în ploaia cîinoasă cu fulgi.

Alții însă nu mai apăreau. Erau opriți, după un examen lung și misterios pentru noi aceștia, rămași de cealaltă parte a ușii. Am observat că pronosticurile lui Egor Uvarovici Karataiev nu dăduseră greș. Nu s-a întors de acolo nici mecanicul cel gros, nici fata bălană și tristă cu pălăria neagră de doliu, nici tînărul pistruiat, nici cealaltă fată, cu ochii verzi...

— Ce ți-am spus, tavarăș ? se bucură rusul... Dacă mă cunosc bine în oglindă, am și eu un cap de om care trebuie să rămînă.

Într-adevăr nici el nu mai reveni.

Elefterescu mirosi ușa, dădu semne de neliniște, păru că mă întreabă cu ochii lui omenești ; pe urmă se instală cu botul pe labe, în fața pragului, cu privirea neclintită

la mîner. Pentru un cîine cu fidelitatea recompensată numai sub formă de energice lovituri peste bot, această dovadă de iubire și de îngrijorare, avea ceva deopotrivă de înduioșător și absurd.

— Na! Cuțu! Elefterescule! Na, urîtule, na, mă urîtule!

Voiam să-l dezmierd. Cîinele ridică privirea deodată atît de ofensată și de arogantă, încît m-am simțit și eu jignit. Cuprins de o furie neroadă, i-am strigat:

— Javră, poate te-ai supărat că nu ți-am spus: *domnule Elefterescu?* Na! Ține, Elefterescule! Na!.. Încasează, Elefterescule!...

Loveam și eu cu aceeași energie ca Egor Uvarovici Karataiev, ex-pictor decorator, ex-aghiotant al generalului Scerbacev.

— Dumneata?

Moșneguțul pipernicit, cu ochelarii enormi, mă privea din ușă. M-am oprit rușinat. Nu mai era nevoie să intru. Fapta mea ridicolă și nătîngă mă recomanda înainte de orice introducere.

— Intră!... mă îndemnă însă moșneguțul zîmbind cu bunăvoință.

Am pășit fără nici un curaj. Mă așteptam să regăsesc ceilalți tovarăși care nu mai apăruseră. Nu mai era nimeni. Mă așteptam să dau ochi în dosul biroului cu un personaj solemn și sever, un director impunător de cine știe ce importantă întreprindere! Tot timpul socotisem bătrînul cu bărbița rară ca firele de hrean și cu redingota verzuie un funcționar subaltern, ceva între intendent și ușier, un fost arhivar la vreo primărie, agent auxiliar la vreo percepție sau altceva foarte mărunt, pe la vreo *Înregistrare, Ieșire, Condica de expediții.* Totul pleda în port și înfățișare pentru aceasta: chelia și piperniceala, redingota verzuie și manșetele tari, cravata de fabrică prinsă cu mecanism în buton și bărbița afumată. În loc să chibițească într-o cafenea hîdă și tristă, printre alți pensionari, moțăind în jurul unei partide de table pe-un șvarț, îmi spuneam că s-a căpătuit cu vreo modestă sinecură oarecare pe lîngă enigmaticul Coppelius, în căutare de atît de diverși profesioniști, pentru atît de diverse servicii cum anunțase *Mica publicitate.*

Dar privirea mi-a fost irezistibil capturată de privirea malițioasă a ochilor, lucind fosforic după ochelarii cei mai bombați pe care i-am văzut vreodată. Și n-au mai existat înainte-mi decît ochelarii aceștia enormi și monstruoși, ca desprinși dintr-o mască de scafandru.

Examenul dură lung. Am plecat privirea biruit.

— Dumneata ? repetă întrebarea cu o bunăvoință în glas care contrasta cu severitatea examenului.

— Sînt pianist... am îngăimat. Știu să cînt și la vioară...

Mințeam numai pe jumătate. Într-adevăr, în copilărie, mama îmi descoperise talentul de pianist și viorist, iar în adolescență urmasem dezordonat, cîțiva ani, cu un compozitor vestit, care părea foarte încîntat de aptitudinile mele muzicale. Mai tîrziu, îmi folosisem darul înnăscut doar la petrecerile nocturne cu amici de ocazie, luînd locul pianistului în diferite cabarete și parcurgînd tot repertoriul de romanțe, de fox-troturi, de cîntece rusești și spaniole, negre și argentiniene. Mă agățasem într-un noroc de anunțul din *Mica publicitate*. Abia acum, sub privirile malițioase din dosul ochelarilor, înțelegeam cît de îndrăzneață mi-a fost pretenția să mă înfățișez ca un pianist și un viorist de profesie.

— Perfect ! rosti moșneagul cu ochelari și bărbiță. Să ascultăm și să ne convingem !

Merse în fundul camerei și deschise capacul unui clavir. Eliberat de privirea lui, întîia oară am văzut pianul, după cum întîia oară am descoperit alte amănunte bizare ale încăperii : planșele anatomice de pe pereți, manechinele de croitorie pe picioarele cu suport, instrumente necunoscute pe birou, peruci și pălării după moda de acum o sută ori două de ani.

— Să încercăm asta... Ia loc, te rog !

M-am așezat pe taburetul înalt. „Asta“ era *Baletul Coppelia* [67] : partitura deschisă la prima pagină. Nu-l cîntasem niciodată. Nu mai atinsesem degetele pe clape de cinci, poate de șase ani. Moșnegutul își scufundă mîinile în buzunările pantalonilor și se depărtă să nu mă intimideze, privind planșele de pe pereți ca un turist străin într-un muzeu.

Am început șovăind. La lipsa de exercițiu se adăoga frigul umed pătrunzînd pînă în oasele degetelor amorțite.

Mi-am dat îndată seama că era un mizer rezultat și m-am oprit cu descurajare.

— Aceasta e tot? întrebă surîzînd necunoscutul. Slab, în acest caz!... Foarte slăbuț! Dă-mi voie puțin...

Se așeză pe taburet, după ce-l răsuci pe măsura înălțimii lui; reluă din capăt pasajul.

L-am privit cu uimire. Cînta cu o siguranță și cu o artă subtilă, vrednică de un maestru care a dat toată viața concerte de clavir.

— Aceasta voiam! declară cu simplitate, încetînd și răsucindu-se o dată cu scaunul. Să încercăm vioara Poate ești mai familiarizat cu vioara...

Îmi deschise un sicriaș negru. Mă așteptă să acord strunele, cu degetele tremurînd. Din nou privi la planșele de pe pereți. Și din nou, rezultatul a fost încă mai mizerabil.

Necunoscutul îmi desprinse vioara din mînă, o culcă pe umăr, sub bărbie, și îmi arătă cum trebuia într-adevăr cîntat *Baletul Coppelia.*

Era o lecție de care am roșit, umilit ca un înșelător prins asupra faptului. Adineauri îl credeam pianist; acum mă surprindea că nu i-am văzut chipul în galeria violoniștilor celebri. Redingota verzuie, manșetele tari, cravata prinsă cu mecanism în buton dispăruseră, să lase loc unei făpturi supranaturale, făcînd corp cu vioara și dezrăsucind sub arcuș o serpentină melodioasă, cum n-am cunoscut decît în serile unice, din cealaltă viață a mea, cînd în sălile de concert, în tumultul spectatorilor, aclamam pe un Enescu, un Kubelick, [68] un Isaye [69].

— Aceasta voiam! repetă cu aceeași simplitate, depunînd cu luare aminte vioara în sicriașul capitonat.

Am înțeles și am bîlbîit o scuză pentru cutezanța cu care am încercat să-l înșel. Am plecat spre ușă, spre ploaia cîinoasă de noiembrie, spre culcușul din subsolul casei dărîmate, acolo în lumea mea mizerabilă, în tovărășia omului cu mîna de fier și a scăldătoarei de cadavre. Nu eram vrednic de altceva. Nu meritam altceva.

Poate mersul mi se împleticea. Poate spinarea mi se încovoiase ca la osindiții cu ghiulea atîrnată la cătușele miinilor. Poate a simțit că îmi înotau ochii în lacrimi.

— Ești grăbit? întrebă la spatele meu. Pentru un om care așteaptă de trei ceasuri în ploaie, graba aceasta e cel puțin o inconsecvență, ca să nu-i spunem altfel...

M-am întors:

— De unde știi dumneata că aștept de trei ceasuri în ploaie?... Am trecut... Am văzut lume adunată. Mi-am adus aminte de anunțul din ziar. Și am încercat. Din simplă curiozitate, domnule, domnu...

— Zi-mi *domnule Coppelius,* de vreme ce eu singur mi-am ales numele acesta hoffmannesc. [70]

Pe urmă, moșneagul rîse, privindu-mă fix din dosul ochelarilor enormi și bombați:

— Ai trecut?... Ai văzut lume adunată? Ai intrat din simplă curiozitate?... Tinere, dă-mi voie să constat că nu știi defel, dar absolut defel, să minți! Descoperirea îmi face plăcere... E însă inutil să persiști... Știu cînd ai sosit. Știu că ai avut timp, așteptînd, să legi prietenie nouă cu amicul de dincolo, pictorul decorator. De ce mă privești cu ochii aceștia?

Într-adevăr, lăsasem mînerul ușii și mă întorsesem cu totul, să-i cercetez mai atent chipul de divinator.

— De ce mă privești cu ochii aceștia? continuă să surîdă necunoscutul, răsucindu-și în sus bărbița rară. E foarte simplu. De o simplitate copilărească. Dumneata ți-ai imaginat că v-am făcut să așteptați din neglijență? Sau din capriciu? Sau din sadism? Eu am nevoie de oameni deciși să-mi rămînă devotați o jumătate de an, poate un an. N-am nevoie de oameni care vin și pleacă... De aceea v-am pus înadins la încercare rezistența, și de la fereastra de sus, v-am urmărit sosind și plecînd... Selecția s-a făcut de la sine! Ați rezistat cei mai disperați, sau cei mai încăpățînați. Pentru mine tot una! Oameni de aceștia caut eu. Păcat că atît nu e destul... Pentru un pianist și un viorist, cum te-ai prezentat dumneata, atît nu e destul. Mai trebuiau s-o confirme și alea de colo...

Arătă cu degetul și cu vîrful bărbiței din fire de hrean, clavirul și cutia vioarei.

Am coborît ochii în pămînt. Pe scîndurile nevăpsite, încălțările mele ude lăsaseră șuroaie subțiri de apă. Omul îmi urmări privirea. Se uită îndelung la ghetele sparte,

păru că îmi citește toată deznădejdea vieții în această mărturie de mizerie și adăugă cu regret :

— Ce e de făcut ? Anunțul meu nu urmărea scopuri filantropice. Am nevoie de oameni utili...

— Îmi pare că există și un anunț pentru un om de serviciu... Aș fi gata. Mă mulțumesc cu atît și sînt bucuros dacă...

A fi acceptat om de serviciu mi se părea acum o supremă fericire și m-am agățat de această speranță, îngăimînd o implorare miloagă, fiindcă iarăși mi-a trecut pe dinaintea ochilor subsolul unde aveam să mă întorc, tovarășii nopților de chin și halucinație : omul cu mîna de fier, spălătoarea de cadavre, șobolanii cu pîntecul gras și umed alergînd dezgustător pe obrazu-mi, cînd începe să bată în ladă cîrligul ciungului.

Necunoscutul surîdea cu milă, răsucindu-și firele bărbiței :

— Om de serviciu ! Om de serviciu ! Pentru aceasta trebuie să ai altfel de mîini și altfel de spate... De altfel, am tocmit om de serviciu...

— Atunci îți răpesc timpul degeaba, domnule... Te rog să mă ierți...

Și din nou m-am îndreptat spre ușă.

Îmi trecu înainte cu o agilitate neașteptată, astupînd intrarea cu spatele și scormonindu-mă cu sclipirea malițioasă de sub ochelari :

— Ce grabă, tinere ! S-ar spune că te așteaptă cineva cu masa întinsă... Haide ! Întoarce-te aci, la birou, și să mai încercăm. Dacă dumneata ești gata să renunți atît de ușor, nu pot renunța eu acum. E întiia oară cînd mi se întîmplă să greșesc... De pe fereastră, afară, te-am ales încă de acum un ceas. Instinctul meu nu m-a înșelat niciodată... Așează-te pe scaun și dă-mi voie să te supun la un mic interogator.. De cîți ani n-ai cîntat la vioară și la clavir ?

— De cinci sau șase ani...

— Perfect ! se bucură necunoscutul. În acest caz restul interogatorului e de prisos. E ceea ce mă așteptam.. Lipsă de exercițiu, lipsă de încredere... Te-ai luat vreodată în serios ?

— Nu !... am mărturisit. Cînd am citit anunțul astăzi dimineață, mi-am adus întîia oară aminte că am urmat odată, demult, în adolescență, lecții cu...

Aci, am pomenit numele compozitorului vestit, prieten al tatei, care într-adevăr numai pentru această prietenie îmi făcuse grația să-și piardă cîteva ore pe săptămînă cu un copilandru leneș și năzuros, ca mine.

Necunoscutul se răsturnă pe spătarul scaunului și micșoră ochii sub lentilele bombate, să mă examineze cu o bunăvoință din care dispăruse ironia :

— Perfect ! Aveam siguranța că nu m-am înșelat și sînt încîntat că mi-o confirmi. De data aceasta, nu-ți cer nici un fel de dovadă:.. Știu că nu minți, deși e destul de ciudat faptul că un elev al unui astfel de profesor, nu s-a gîndit mai din timp să-și folosească învățătura și măcar să-și cîștige cu ea existența... Mă surprinde că ai așteptat să ajungi *așa* și *aci,* ca să-ți amintești aceasta...

— Domnule... Domnu...

— Zi-mi Coppelius ! zîmbi necunoscutul cu o indulgentă persiflare pentru propria lui slăbiciune de maniac. Zi-mi Coppelius !... Așa vreau să rămîn pentru toți. Pentru dumneata și pentru cei de dincolo...

Dincolo, era camera unde fără îndoială așteptau ceilalți recruți ai necunoscutului.

— Domnule Coppelius, ca să explic cum am ajuns *așa* și *aci* ar trebui să povestesc un adevărat roman. Aproape un roman polițienesc, și nu știu dacă aceasta...

Necunoscutul întinse mîna peste birou, cu degetele rășchirate, într-un gest de oprire :

— Nu e nevoie să le cunosc acestea, tinere. Nici nu mă interesează. Deocamdată, rețin ceea ce am bănuit... Lipsă de exercițiu, lipsă de încredere.. Într-o lună ori două de muncă, ai să ajungi la ceea ce căutam... Încît de astăzi te consideri angajat. Un an ; cinci mii de lei pe lună deocamdată — și poate suma să se dubleze și angajamentul să se prelungească. Ne-am înțeles ?

Înaintea ochilor îmi jucau planșele anatomice de pe pereți, manechinele acoperite cu pînză de doc, ochelarii bombați și enormi, de scafandru. Depășea orice nădejde. Deodată, printr-o magie, se scufundau într-un trecut fără întoarcere tovarășii mei din subsolul casei dărîmate :

omul cu mîna de fier, spălătoarea de cadavre, nopțile în așternutul de țoale de pe cimentul umed, șobolanii cu țeasta strivită și cu intestinele scoase de cîrligul de fier. Se mai întîmplau miracole. Mai era încă o posibilitate de revenire la viața omenească, între oameni.

— Am înțeles că ai primit! stărui necunoscutul, întinzîndu-mi mîna osoasă, din manșeta rotundă și tare.

N-aveam tăria să rostesc un cuvînt de mulțumire și de bucurie. Emoția îmi îneca glasul. Toată voința era adunată să-mi stăpînesc plînsul nervos, urcat în gîtlej.

— Sînt sigur că un avans pe prima lună e binevenit! spuse necunoscutul cu același ton de bunăvoință zeflemistă, sub care își ascundea intențiile enigmatice, tot așa cum își masca privirea în dosul ochelarilor deformanți.

Deschise sertarul și numără dintr-o cutie de sîrmă verde.

— Dar nici nu știu la ce sînt angajat. Ce am de făcut?... La ce m-ai găsit bun dumneata, care acum un sfert de oră ai recunoscut singur că n-ai dat anunțuri cu intenții filantropice?...

— Aceasta ai s-o cunoști mîine. N-avea nici o teamă!... Cu tot numele meu hoffmannesc, nu cumpăr suflete, nici nu-s vampir și nici nu te angajez în cine știe ce aventură fantastică. E ceva foarte simplu! Și sper că e ceva care să vă pasioneze, pe dumneata și pe camarazii dumitale de dincolo.

Moșneagul se ridică în picioare. Îmi împinse în silă hîrtiile albastre.

— Mîine dimineață, la opt, te rog să fii aci. De data aceasta n-o să mai aștepte nimeni afară. Acum, mi se pare că te așteaptă prietenul dumitale, pictorul decorator.

Mă conduse la o ușă acoperită de draperie. Cum am pășit pragul, s-a ridicat de pe scaun noul meu amic, Egor Uvarovici Karataiev. Îmi oferi o țigară de tutun Macedonia și mă zgudui voios de amîndoi umerii:

— Ce ți-am spus, tavarăș? N-aveam țigară acum un ceas. Avem acum și o să avem mîine. *Nicivo!* Să-l chem pe Elefterescu și o să facem un popas la cîrciuma de peste drum... Acolo ne încălzim cu una-două-trei-patru-cinci țuici fierte și am să-ți povestesc istoria acestui ticălos între ticăloși.

Se răsuci pe călcîie şi bătu din pintenii invizibili. Şi-a chemat cîinele din culoar. Am ieşit în stradă.

Cu o energie reconfortată de realizarea speranţelor, Egor Uvarovici Karataiev, cum ajunse în ploaie, aplică două lovituri de cizmă în spatele cîinelui cu trup şi labe de crocodil :

— Gaspadin Elefterescu, pofteşte şi mă mai lasă şi acum fără tutun şi fără zacuscă. Ţine ! Pe azi cred că-ţi ajunge !... Mi se pare că am să-ţi dau de astă-dată şi un cotlet supliment. Nu e în fiecare zi sărbătoare !

Cîinele suportă loviturile cu abnegaţie şi porni înainte, clătinînd coada dîrză ca şi cum s-ar fi bucurat şi el că împotriva tuturor vicisitudinilor vieţii a triumfat încă o dată filozofia optimistă a stăpînului :

— *Nicivo !*

III

BALETUL MECANIC

Şi-n lumea ocheanelor triste
Mă prinse sinistre gîndiri —
În jurul meu corpuri de ceară
Cu hide şi fixe priviri.

Şi-acea caterincă — fanfară
Îmi dete un tremur satanic ;
În racle de sticle — prinţese
Oftau, în dantele, mecanic.

(G. BACOVIA)

Eram opt şi cu Elefterescu nouă.

Opt devotaţi cu trup şi suflet patronului.

Din cea dintîi zi, prin înţelegere tacită şi unanimă, am respins numele ales cu intenţie maliţioasă din povestirile lui Hoffmann. N-am vrut să auzim despre nici un domn Coppelius. A rămas ca atare numai pentru vecini şi furnizorii cartierului, oameni simpli şi fără habar de fantasmagoriile cărţilor, care nu s-ar fi minunat defel dacă pe strada Tăbăcăriei s-ar fi mutat într-o bună dimineaţă o jumătate de duzină de indivizi, prinzîndu-şi în uşă cărţile de vizită ale lui Anaxagoras, Democrit, Laplace, Newton, Copernic şi Herodot.

Băcanul ar fi deschis un cont pentru d. Anaxagoras.

Cîrciumarul ar fi trimis băiatul cu sifoane la d. Democrit.

Vecinele ar fi aflat îndată dacă d. Copernic e văduv sau burlac bătrîn.

Iar doamna Esmeralda, cumulînd cu mult succes profesia de moașă diplomată cu aceea de expertă mijlocitoare a căsniciilor fericite, s-ar fi făcut luntre și punte să descopere dacă d. Herodot n-are cumva vreo fată de măritat, cu ce lungime de nas și circumferință de talie, ce zestre și ce pretenții.

Tot astfel și cu aceeași sublimă candoare, se opreau acum seara din mers, să tragă cu urechea la aparatul de radio al d-lui Coppelius, născocire încă nouă și rară. Mai senzațional li se părea acest aparat decît cartea de vizită prinsă în ușă cu numele unui erou din povestirile lui Hoffmann.

Pentru noi toți însă, omul cu anunțurile ciudate de ziar a devenit îndată *Patronul*. Adică șeful răbduriu, atoateștiutor și omniprezent, animatorul care inspiră încredere și impune respect, acel patron unic și himeric visat de toți proletarii lumii ; dorind în loc să ordone, sfătuind în loc să dojenească și amenințînd cu un deget glumeț sau consternat, în loc să amendeze.

Din prima dimineață ne-a cucerit. Din primul ceas ne-a dezarmat.

Era și în afară de tot ce mai văzusem și-am fost obicinuiți.

Sami, Sami Goldstein, anatomistul roșu și pistruiat, șters din controalele tuturor universităților fiindcă a găzduit cîndva niște faimoși colportori de manifeste revoluționare și care nu-și pierduse pentru atît mucaleala acidă a rasei, ne-a atras atenția din acest prim ceas că ne-am găsit patron „o pereche de ochelari cu om“, nu un bătrînel cu ochelari, cum ne mințise văzul. Într-adevăr, patronul cu trupul lui puțin și bicisnic părea un simplu pretext, un modest apendice al ochelarilor, cu toată ființa concentrată în lentilele enorme și în sclipirea fosforică de sub cristalul convex.

Egor Uvarovici Karataiev, inițiat al științelor oculte și fanatic adept al metempsicozei, încă de la cîrciuma cu țuică fiartă a celei dintîi mai de aproape cunoașteri, îmi împărtășise convingerea nestrămutată că avem de-a face cu întruparea unui duh nepămîntean ; poate un geniu bun descins din slăvi pentru cine știe ce izbăvire a sufle-

telor, poate un geniu rău sosit din beznele afunde pentru cine știe ce pierzanie a lor.

Iar Gustav, mecanicul neamț, declarase pur și simplu că „nu știe de unde să-l înceapă". Pentru el universul se împărțea în două lumi răspicat distincte : acea pe care știa „de unde s-o înceapă" și pe care o demonta piesă cu piesă, metodic, ca măruntaiele unui motor cu cheia franceză, și cealaltă, ermetic închisă ca o sferă perfectă și ca atare, nemaimeritînd o trudă zădarnică și fără izbîndă.

La această părere se alipiseră și ceilalți tovarăși, după mintea, priceperea și preocupările lor : Gaston, profesorul de dans ; Maftei, omul de serviciu ; Ludmila, croitoreasa bălană și tristă sub haina cernită : Betty, coafeza cu ochii verzi ca marea de la Saint-Malo și cu unghiile lăcuite cu sirop de zmeură. Întrebările lor nu mergeau atît de departe. Patronul era fără îndoială o făptură enigmatică. Dar enigmatică e toată viața dacă scormonești sub pojghița rotunjită și lucie. Spre ce folos să cauți explicarea inexplicabilului ? De ce să iriți o generozitate a providenței ? În dimineața anunțului, în ploaia ghețoasă și cruntă se îmbulziseră peste cincizeci de concurenți, rămăseserăm nouăsprezece, din aceștia am fost aleși opt ; patronul ne angajase pentru toată iarna, cu prețuri neașteptat de mărinimoase, era răbdător și nu arăta niciodată față ursuză, știa să explice fiecăruia ce vrea de la el, fiindcă fiecăruia ar fi putut să-i fie maestru tot așa cum îmi dovedise cu umilitoare simplitate dîndu-mi îndoita lecție de vioară și clavir — restul n-ar fi însemnat decît complicații primejdioase. O provocare a destinului clement.

Cu un cuminte instinct de conservare, nici Gustav, nici Betty, nici Gaston, nici Maftei, nici Ludmila, nu voiau să cunoască mai mult decît lăsa să se vadă și să știe patronul.

Rămîneam numai noi trei devorați de demonul curiozității : Sami, Egor și eu. Dar tustrei nu eram împinși de o iscodire vulgară. Ne străduiam să-l pricepem deplin, fiindcă nu mai întîlnisem încă asemenea înmănunchere paradoxală de atotștiințe. Egor jura că dacă într-adevăr patronul nu este întruparea unui duh nepămîntean, atunci a fost neapărat în tinerețe sau în altă viață pictor-dese-

nator și sculptor. Sami recunoștea, cu amorul propriu ulcerat, că mai are de învățat de la dînsul anatomie. Gustav îl socotea inginer-mecanic, ascuns sub un nume de împrumut, ca să apere de indiscreția confraților o invenție și un brevet. Eu îi căutasem chipul în galeria violoniștilor și pianiștilor de acum două decenii. Gaston, profesorul de dans, ne dăduse ideea să cercetăm în colecțiile vechi de ziare și reviste fotografiile maeștrilor de balet de la opera imperială din Petersburg, de la opera din Berlin, Viena sau New-York.

Patronul trecea printre noi în redingotă verzuie, se depărta și se apropia, alintîndu-și cu degetele uscate bărbița rară ca firele din rădăcina de hrean; ochii fosforici de sub lentilele ochelarilor descopereau o erezie neiertată și atunci, apuca el creionul sau pensula de vopsea, lua el vioara sau se așeza el pe taburetul pianului, minuia el cheia franceză a lui Gustav sau schița el o articulație și un mușchi pe planșele lui Sami. Rezultatul era deopotrivă de zdrobitor pentru oricare dintre noi. Dar nimeni nu se simțea umilit. Ne cucerise pe toți. Ne robise așa cum ne-a voit : devotați cu trup și suflet.

În dimineața dintîi, ne-a adunat numai pe noi bărbații (in afară de omul de serviciu, creatură hirsută și cu fruntea teșită, abia coborîtă alaltăieri din maimuță — cum pretindea Sami) ; ne-a adunat în biroul cu planșe, instrumente și manechine, să ne explice în cîteva cuvinte ce vrea și ce așteaptă de la fiecare în parte și de la toți împreună.

Proiectul, cînd a început să ne vorbească, ni s-a părut fantast și lipsit de orice perspectivă de îndeplinire. Cînd a sfîrșit, după o oră, l-am găsit de o simplitate a la oul lui Columb și predestinat unei celebrități fulgerătoare.

Un balet de automate — un balet mecanic.

Un balet ca pentru acest veac al mașinismului, unde pirueta balerinei și orchestra, saltul aerian al lui Nijinski [71] și himerica păpușă a Karsavinei [72] din *Petrușca*, [73] să realizeze într-adevăr visul lui Wagner dintr-o faimoasă scrisoare către Liszt : „Creația unei lumi care nu există..". Totul obținut prin miracol mecanic, fără nici un compromis, fără nici o concesie. Iluzia completă a vieții, prin

înlăturarea completă a vieţii. O feerie electircă. Experienţa lui Coppelius, dezbrăcată de literatură fumegoasă şi fantastică, transpusă pe terenul realităţii, aşa cum se cuvine într-o epocă în care calul şoselelor a fost uzurpat de automobil, peştele oceanului de submarin, pasărea cerului de avion. Nu păpuşi de ceară imitînd cu o jalincă stîngăcie chipul şi gestul uman, ci automate care să depăşească imperfecţia omenească şi să însemne o glorificare a veacului, printr-o artă a veacului, cu mijloacele veacului.

Rolurile noastre au fost distribuite chiar dintr-această dintîi dimineaţă.

Gustav avea să pregătească inimile de rotiţe şi de resorturi, angrenajele care transmit viaţa electrică.

Sami reconstituia fiecare articulaţie şi fiecare tendon, ca să dea mişcării elasticitatea desăvîrşită a muşchiului viu

Egor zugrăvea decorul, turna mulajele şi stiliza chipurile, aşa ca personajele baletului să reprezinte o sinteză alegorică : puritatea, pasiunea, ura, intriga, gelozia, graţia, grotescul...

Eu şi Gaston descompuneam fiecare notă şi fiecare figură a baletului care, înregistrată sincronic în mecanismul interior al automatelor, urma să le dea o viaţă şi o mişcare proprie.

Ludmila încheia costumele şi Betty friza perucile după desenele lui Egor ; iar Maftei, mătura gunoaiele noastre şi se minuna cu mîna la gură.

În toamna următoare, *Baletul mecanic* trebuia să-şi facă apariţia pe scena Operei mari de la Paris şi să purceadă în turneu în toate capitalele europene şi în America. Triumful se afla dinainte asigurat şi patronul nu înţelegea să-l cucerească printr-o savantă aţîţare a curiozităţii, ci prin perfecţiunea tehnicii împinsă pînă la ultima consecinţă, înlăturînd din spectacol tot ce e viu şi organic, variind programul de la o seară la alta, alternîndu-l cu încă un mai straniu concert, fără vioare, clavir şi voce omenească — un concert radiofonic cu armoniile culese din spaţiu şi cu voci sintetice desenate foarte simplu pe un sul de hîrtie ca pe un înregistrator seismografic, dar întrecînd în puritate şi în desăvîrşire o biată coardă vocală

umană : glasul lui Caruso sau Şaliapin, a lui Tita Ruffo sau al Mariei Galvani.

N-am priceput ce poate însemna acest concert radiofonic şi mai ales această voce sintetică.

Patronul şi-a alintat surîzînd enigmatic firele bărbiţei de hrean şi, privindu-mă prin ochelarii de scafandru, îmi recomandă puţină răbdare :

— Totul are să vină la rîndul său, prietene... Deocamdată mergi cum ai început. Îmi face plăcere. . Eşti în progres de la o zi la alta şi în două luni o să putem trece de la fleacurile acestea la ceva mai serios

„Fleacurile" erau clavirul şi vioara care în mîinile lui scoteau armonii dumnezeieşti... Ce altceva putea să fie încă mai serios ?

În aşteptare, rememoram tot ce uitasem şi învăţam ceea ce n-am ştiut niciodată. Îmi descoperisem un dar ; iar pentru acest dar o patimă, care acum zece ani m-ar fi scutit poate de toate scufundările, axîndu-mi altfel viata. Şi care patimă şi dar, acum, după atîtea încercări şi ispăşiri, presimţeam că au să-mi aducă izbăvirea. Îndîrjirea aceasta am recunoscut-o la toţi camarazii mei Se întîmpla poate întîia oară minunea cînd un patron se vedea silit să-şi alunge lucrătorii din atelier şi să-i trimită la casele lor, fiindcă uitau să privească la ceas si fiindcă nu-i aştepta nimic bun afară, în iarna cu viscol şi ceaţă, într-o lume ostilă unde înceta feeria.

Atelierul dreptunghiular, cu pavaj de ciment în mozaic, alternînd pătratele albe şi negre ca o tablă de şah, cu scena ridicată în fund pe un podium de scînduri, cu draperiile de teatru şi transformatoarele de uzină, ar fi nedumerit orice străin căzut printre noi pe neaşteptate. Deoparte clavirul cu coadă, de alta cuptorul electric al lui Gustav ; pe o masă planşele lui Sami, alături piedestalul cu pămînt ud în care modela Egor fluierînd toate cîntecele stepelor ruseşti şi ciocnind din pintenii invizibili ; pînze văpsite de decor şi pilitura de alamă, panglici de costume şi bobine de sîrmă, scrîşnet de ferestrău şi modulaţie de instrument muzical ; toate se învecinau, se încrucişau, se anulau — răpeau încăperii înfăţişarea rigidă a unei săli de lucru cu salariaţi tocmiţi să muncească sub comandă, şi toate dădeau amăgirea, de altfel

atît de aproape de realitate ! a unui adăpost oferit de un binefăcător providențial pentru cîțiva copii bătrîni să-și cîștige pîinea cea de toate zilele amuzîndu-se.

Sus, pentru fiecare dintre noi se afla o cameră unde ne puteam izola, cînd lucrul cerea atenție încordată și n-avea nevoie de prezența celorlalți. Acolo îmi aveam vioara, o pianolă închiriată de patron, teancuri de partituri, o masă în fața ferestrei, și acolo mă regăseam, mă descopeream ; un alt eu, pe care nu l-am cunoscut niciodată, care existase în mine și pe care îl înăbușisem ; zece, cincisprezece ani mă înverșunasem să-l asasinez și acum se întorcea de pe patul de muribund la viață. Afară, în lumina opacă de ceață, trecătorii respirau gripă și dublă pneumonie, junghiuri și bronșite, în locul oxigenului avid cerșit de plămîni. Îi vedeam apărînd și dispărînd fantomatici ; spectre zgribulite în lapoviță și pîclă. Cu spaimă gîndeam la soarta mea din această iarnă și din celelalte ierni, din toată viața pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor, dacă nu mi s-ar fi oprit ochii pe anunțul ziarului aruncat pe masa unei cafenele de șoferi și birjari. Iar ciudat ! Acum amintirea nu se mai oprea nici o clipă la imaginile însorite de pe Coasta de Azur, la palmierii de pe bulevardul Croisette și de la vila Azur-Eden, la trandafirii și garoafele, la mimozele și violetele Rivierei. Îmi erau tot așa de îndepărtate și străine ca o viață visată, cu peripețiile altei existențe, poate citită într-o carte, poate văzută într-un film. Angela cu ochi de azur și Eliazar, Guguf și Dickie Hood, Bibia și Celina ; au existat vreodată aceștia aievea în carne și oase ? Și Nadia Vologhin ? Și Mahmud cu rîsul alb pînă la urechi ? Și alte apariții tot atît de fantastice ca trecătorii necunoscuți de afară, materializîndu-se o clipă din ceață și topindu-se din nou în ceață ?... Trăit-au aievea ?... S-au fost amestecat vreodată în viața mea ?... Mi-au frînt-o ei această viață și m-au scufundat ei într-o oroare de unde ieșeam la suprafață ca un înecat, după ce-a dospit în putreziciunea adîncurilor ?... Amintirea refuza să reconstituie un singur episod, măcar o clipă din tot ce-a fost, din tot ce-am fost.

Plină de cutremurare, viața mea începea din subsolul casei dărîmate, din nopțile fără sfîrșit cînd ascultam

gemînd în boarfele ei spălătoarea de cadavre și cînd omul cu mîna de fier prindea să bată în pereții cutiei, speriind șobolanii să-mi alerge pe față cu pîntecul lor gras, umed și dezgustător. Acela fusese purgatoriul și infernul; acolo fusese ispășirea înfricoșată. De acolo veneam; acolo, cu orice preț, cu toată însetarea din nou împrospătată de viață, mă agățam de orice nădejde să nu mă mai întorc. Sub nici un cuvînt să nu mă mai întorc.

În camera de alături se auzea țăcănitul metalic, foarfecele Ludmilei, croitoreasa cu straiul cernit și ochii triști.

Prin celălalt perete, străbătea tusea uscată a lui Sami.

Apucam gîtul vioarei, sau mă așezam pe taburetul pianolei și un ceas, două, mai multe, (niciodată nu știam cîte), tot universul din juru-mi dispărea, pînă cînd glasul patronului, din ușă în ușă, trecea să ne trimită la mîncare sau la culcare, ori ne chema la o probă, jos, în atelier, unde creaturile lui mecanice începeau să prindă corp și ființă.

N-avea nevoie să ne grăbească. Dimpotrivă, el ne potolea graba și nerăbdarea. Ne învăța că perfecțiunea se capătă numai sub patina timpului. Astfel, am înțeles că planul acestui balet mecanic îl pregătise vreme de un deceniu, cum de altfel dovedeau toate schițele adunate în mape, toate detaliile și calculele, toate secțiunile longitudinale și transversale, toate piesele de experiență și păpușile mecanice în miniatură pe care își încercase și își aplicase mai întîi singur născocirile lui, chemîndu-ne să-i fim unelte numai pentru transpunerea pe altă scară și numai după ce totul fusese pus la punct, așa cum sculptorii se înconjoară de ajutoare să-i mărească de o sută de ori macheta unui monument, el punînd dalta, cuțitul și mîna doar acolo unde proporțiile au schimbat o perspectivă și cer o modificare.

I-am pomenit o dată despre *Jucătorul de șah* al baronului Kempelen, trecut mai apoi în stăpînirea lui Maelzel și imortalizat în una din povestirile extraordinare ale lui Edgar Allan Poe [74].

Patronul a surîs răsucindu-și bărbița cu fire de hrean:

— Literatură, prietene, literatură... De altfel, literatură genială ! Dar noi aci facem altceva : *creem artificialul absolut.* Jucătorul de șah al lui Maelzel era bazat pe un truc... Noi ne bazăm pe o certitudine matematică și mecanică ! Edgar Poe și-a cules foarte comod eruditia în *Enciclopedia din Edinburg.* Există un capitol, *Androizii,* unde se află descrise toate automatele celebre din toate timpurile. Interesant, ca simplă curiozitate și ca arhivă a erorilor omenești... Unul singur a înțeles însă unde se află cheia secretă și acela a rămas un necunoscut Ai auzit despre Vaucanson ? [75]

Am căutat să-mi amintesc. Mi-am mărturisit ignoranța.

Privirea patronului sclipea sub lentilele ochelarilor enormi.

— Nu te scuza ! Nu e nici o rușine... Sînt sigur că n-a auzit nimeni de numele lui. Totuși se află și acela trecut pe lista Androizilor în *Enciclopedia din Edinburg* Rața lui Vaucanson, vulgara lui rață, a fost automatul cel mai perfect din cîte au existat ; fiindcă numai Vaucanson a înțeles că taina e să reconstitui complet structura anatomică a făpturii vii... Ceilalți s-au mărginit la exterior. Vaucanson a disecat și a recompus mai ales interiorul. Fiecare os, fiecare tendon, fiecare apofiză, fiecare cavitate. Așa cum există pe planșele și în preparatele lui Sami Pe urmă, e o jucărie să le pui în mișcare și cînd le-ai pus în mișcare, să execute ceva mai mult decît imitarea vieții... *Să trăiască viața în artificialul absolut,* adică atît cît îi permit eu și după cum îi comand eu...

Trecea mai departe, la Egor, privindu-i desenul sau macheta peste umăr, cu mîinile la spate, în manșetele tari și rotunde, de fost arhivar la pensie. Și nu o dată, bietul Egor Uvarovici Karataiev, cu tot darul care fără revoluția din patrie l-ar fi sortit poate să ajungă un mare pictor și un mare sculptor la el acasă, înclina fruntea, recunoscînd că de o zi ori două lucra în jalnică eroare, și în loc să observe, se înfundase în eroare.

Din cîteva linii sau dintr-o modelare sumară, patronul restabilea un echilibru sau o proporție, arunca o pată de culoare sau mlădia un contur.

— Secretul e tot acolo, în planșele și în preparatele lui Sami ! rostea cu modestie, surîzînd malițios sub oche-

lari Chiar divinul Rafael ar fi avut ceva de învăţat de pe planşele lui Sami.

Egor ridică ochii miraţi. Patronul continuă cu acelaşi surîs :

— Ai văzut Madona Sixtină ? [76]

— Mai încape vorbă, patroane !

Mă apropiasem, ca unul care şi eu o cunoşteam, din cealaltă viaţă a mea, cînd de două ori am poposit în faţa picturii celebre, ghiontit de turişti englezi şi americani, aşteptîndu-i să se depărteze şi să rămîn singur într-o contemplare netulburată, străbătut de presimţirea că mai există pe lume altceva decît viaţa-mi stearpă, desfătările şi zădărnicia-mi de atunci. Acolo cunoscusem întîia oară *sublimul,* curînd izgonit din dicţionarul meu de sceptic om de nimic.

— Capodoperă, nu ? surîdea patronul.

Ne-am întrecut amîndoi, cu şi Egor, în slăvirea acestei podoabe unice a Renaşterii. O culme. Tot Rafael ; divinul Rafael.

Patronul ne lăsă să sfîrşim :

— Fireşte, capodoperă ! Şi cunoaşteţi replica, tot atît de celebră, dintr-un muzeu german ? O capodoperă şi aceea !... Dar în acelaşi timp, ce admirabilă colecţie de erori într-un singur tablou ! Sfîntul, vă aduceţi aminte, Sfîntul cu arătătorul întins ? Era un Sfînt foarte ciudat, cu şase degete la mîna dreaptă, monstruozitate despre care nu pomeneşte nici un evanghelist. Îngerii de jos, cei doi îngeri... Vă aduceţi aminte ? Unul şi-a pierdut o aripă. Poate de aceea priveşte atît de melancolic spre cer.. Un sfînt cu un deget mai mult ; un înger cu o aripă mai puţin. În orice caz, compensaţia e cam slabă !... Iar Madona, divina Madonă ! Aţi observat în ce braţ ţine pruncul sfînt ? Nici o mamă şi nici o doică nu ţine copilul în dreapta cu mîna stîngă, chiar dacă le-ar teroriza un pictor despot să nu se clintească dintr-o asemenea poză incomodă. Nu-l ţin aşa, fiindcă un braţ nu poate rezista cinci minute la un supliciu ca acesta. Un braţ e o pîrghie, iar pîrghiile îşi au legile lor... Iată un amănunt pe care divinul Rafael se pare că îl ignora cu toată superbia geniului. [77]

— Patroane ! am protestat în acelaşi glas, Egor şi eu. Patronul surîdea înveselit sub ochelarii de scafandru şi ridicînd mîinile în manşetele rotunde, se apără în glumă de indignarea noastră împotriva atîtor insinuări iconoclaste.

— De ce „patroane" ? De ce scandalizarea aceasta ?.. Verificaţi întotdeauna realitatea şi învăţaţi să o observaţi !... Planşele lui Sami şi cîteva şedinţe de disecţie într-o sală de autopsie fac pentru pictor uneori mai mult decît toate tablourile lui Rafael, prietene Egor. Aceasta ne-o învaţă şi Leonardo da Vinci !... Marele, într-adevăr *marele* Leonardo. În loc de *inspiraţie,* punea înainte *observaţia* experimentală, ordinea şi metoda sintetică. De aceea a fost întotdeauna *stăpînul subiectului,* în loc să fie *servul subiectului.* De aceea perfecţiunea lui are ceva misterios, ca şi femeile lui. Ca *Gioconda, Sfînta Ana* şi misteriosul *Sfîntul Ioan,* care era poate şi acela o femeie, dar în orice caz n-avea şase degete la mînă. Secretul e simplu, prietene Egor ! Leonardo da Vinci nu era numai pictor, numai mînă şi ochi. Era o inteligenţă !... Pictura, pentru dînsul, însemna un fel de exprimare a unui om deprins să se mişte într-un vast sistem intelectual. Leonardo era un matematic, un fiziolog, un inginer, un inventator, un savant, un filozof... Ştia ce este acela un calcul al probabilităţilor... Nu trecea oare la curtea lui Ludovic le More [78] drept un mag, fiindcă îi plăcea să pună şi să dezlege enigme ?... Nu fabrica monştri, făpturi supranaturale, fie numai în desen, fie chiar în jucării mecanice ?... Studia pur şi simplu tot ceea ce e urît şi înfricoşător, cu sîngele rece al fiziologului imparţial. Nimic nu e urît în viaţă, de vreme ce şi urîtul e o formă a vieţii... Aţi văzut vreodată caricaturile lui ?... Vă asigur că se poate învăţa din ele ceva mai mult decît din *Madona* mai sus pomenită a lui Rafael. Fiecare caricatură e o teoremă a facultăţilor de expresie. Din contracţia unui muşchi rezolva secretul rînjetului hidos şi al surîsului ideal... Pentru el matematica şi poezia, pictura şi muzica, sculptura şi arhitectura, mecanica şi ingineria, însemnau un tot. Se completau, se împleteau, se întrepătrundeau. N-a făcut niciodată *ceva frumos,* nu l-a preocupat aceasta. Dincolo de frumos, a presimţit misterul..

Naivii se minunează că în desenele lui s-au găsit cele dintîi proiecte logice ale mașinilor de zburat... Mai interesant ar fi să ne imaginăm ce vor fi spus despre ele contemporanii lui, chiar protectorii lui... Un Ludovic le More, un Cezar Borgia [79], un Francisc I [80]... Proiectele lui erau mai mari decît vremurile lui. Era prea mare și prea complet ! Rafael era numai un copilandru divin...

Rămăsesem locului. Patronul se afla acum lîngă Gustav. Pusese mîna pe rotițele de dur-aluminiu, turnate lichid incandescent în tiparele de pămînt refractar și răcite în zece minute, să reziste la o sută de turații pe secundă, ca piesele motoarelor de avion. Arăta un defect. Gustav îl asculta și aproba dînd din cap.

Am privit unul la altul, Egor și eu. Surîdeam stînjeniți. În ochii lui Egor, citeam neîncrederea. A doua zi a venit cu o reproducere după *Madona* lui Rafael, din muzeul de la Dresda. Răscolise toate librăriile. Patronul avea dreptate. Nu lipseau nici cele șase degete ale Sfîntului. Nu-i crescuse nici aripa lipsă a îngerului cu ochi melancolici. Iar divina *Madonă* nu-și schimbase mîna din cea mai nefirească poziție în care o mamă și-a ținut vreodată pruncul în brațe.

— Două ore, două ore am stat înaintea originalului la muzeu, cînd eram elev la belearte și n-am văzut nimic, se căina Egor Uvarovici Karataiev. Acasă, la Moscova, aveam o reproducere mare, în culori, și n-am văzut nimic... Dimineața, cînd deschideam ochii, mă deșteptam cu tabloul în față. Și n-am văzut nimic ! Aceasta e ceva nemaipomenit... Am să arunc pensulele. Nu mai fac nici o pictură. Sînt un măgar !... Nu sînt bun decît de ajutor de profesor de călărie... Elefterescule ! Ia poftim aci, gaspadin Elefterescu !

Cîinele se apropia pe picioarele strîmbe de crocodil și privea supus în ochii stăpînului.

— Te uiți la mine și te bucuri ? exploda Egor. Na ! Mai rîzi, pan Elefterescu ?... Mai bucură-te și te veselește atunci, gaspadin Elefterescu !...

Egor Uvarovici Karataiev îl pocnea cu vîrful cizmei peste bot și în burtă, iar bietul Elefterescu nu arăta nici un semn de bucurie, după cum nu arăta nici unul de in-

dignare sau revoltă. Acum știam că seara, cînd Egor se oprește la cîrciumă să-și împlinească porția de spirt și să cînte din armonică tot repertoriul stepelor, al Caucazului și al Donului, cîteodată cuprins de înduioșare, îl urcă pe Elefterescu pe ghenunchi, îl sărută și plînge, își cere iertare și îl dezmiardă, pînă ce cîinele, prinzînd curaj, îl linge pe gură cu o limbă rapidă ca o săgeată.

Atunci Egor îl apucă de coadă și îl aruncă din praștie, cu botul într-un ungher al încăperii.

— Aha ! răcnește la el, izbindu-l cu tocul și cu vîrful cizmei. Din nou sărutul lui Iuda, pan Elefterescu ? Din nou mă săruți, ca să mă vinzi pentru treizeci de talanți ?.

Elefterescu icnește sub lovituri și rabdă. Pe urmă pornește dînd voios din coadă, înaintea stăpînului, să schimbe o cîrciumă pe alta, unde îl așteaptă aceleași dezmierdări și aceleași vîrfuri de cizmă.

Sami susținea că picioarele lui Elefterescu s-au scurtat pînă la ultima expresie numai fiindcă s-au tocit pe trotuarele Bucureștilor, urmîndu-și cu fidelitate stăpînul, în toate cîrciumile și bodegile pe care le cutreiera Egor pînă tîrziu, după miezul nopții, să propovăduiască tovarășilor întîmplători de pahar, credința în Dumnezeu și în Diavol, în mister și în destin, în migrația sufletelor și în alte miracole oculte. A doua zi, dimineața, Egor era odihnit și plin de însuflețire la datorie, fluiera cîntecele căzăcești și izbea din pintenii invizibili, modelînd lutul sau zugrăvind pînza cu aceeași patimă cheltuită noaptea să ucidă ceva din el, ca orice rus autentic și vrednic de stimă. Elefterescu se întindea cu botul pe labe. Ațipea și visa urît, scîncind prin somn, ca un răufăcător cu conștiința încărcată. Și poate era într-adevăr un asemenea răufăcător.

Egor Uvarovici Karataiev nu mai păstra nici o îndoială în această privință.

În ziua cînd am legat prietenie, m-a dus la cîrciuma de peste drum să-mi împărtășească istoria acestui ticălos între ticăloși. Era o întîmplare care îi confirma întru totul credința lui nestrămutată în migrația sufletelor

— Îl vezi ? mi-l arătă cu mîna în care ținea ceașca aburită de țuică fiartă. Crezi că e cîine ?... E avocat ! E pan Elefterescu, prietenul meu... Ți-am spus că am să-ți

povestesc cînd am să găsesc țigări. Avem țigări, avem țuică fiartă. Ne-am asigurat pe toată iarna. *Nicivo*... Putem sta de vorbă în tihnă. Elefterescule, poftim aci, pan Elefterescu și ascultă. Îți dau voie să protestezi, dacă eu am să mint un singur cuvînt...

Elefterescu se așezase la picioarele lui Egor, sprijinit în coadă, cu ochii în ochii stăpînului.

— Îl vezi cum privește ? continuă Egor. Privește ca un om, fiindcă înțelege ca un om. Și înțelege ca un om, fiindcă e om. Aprinde o țigară de aci și ascultă, ca să-mi dai dreptate... Cînd am fugit din Rusia nu eram un muritor de foame ca acum. Am adus în valiză economiile tatei și bijuteriile mamei. Una cu alta, șapte sute cincizeci de mii de lei ; trei sferturi de milion în bani de-ai voștri. Am ajuns... Am făcut cunoștințe ici și colo... M-am împrietenit și cu avocatul Elefterescu, la restaurantul Cavura, unde am făcut cu el un chef strașnic... Dimineața, îi mărturisesc eu că-mi place țara românească și că vreau să rămîn aci, nu să pornesc ca alții spre Franța, Italia, America . Într-un an, am vreme să învăț limba, poate fac o expoziție, poate găsesc un angajament de pictor decorator la vreun teatru de-al vostru. Îi spun noului meu prieten Elefterescu toate acestea și îi mai spun că am deocamdată cu ce trăi. Mă spovedesc că am de plasat vreo trei sferturi de milion și îl întreb să-mi dea un sfat. Elefterescu se ridică în picioare de la masă și vine să mă sărute. Pupă-mă ! spune. Eu sînt omul tău ! Mărturisește, Elefterescule, dacă nu m-ai pupat și nu mi-ai spus că sînt omul tău ?

Elefterescu privea țintă, cu ochii lui cafenii. Auzindu-și numele, clătină din coadă, ceea ce putea fi interpretat la nevoie ca un semn de confirmare.

— Îl vezi ? Nici el nu poate să nu recunoască adevărul... M-a pupat ! Sărutul lui Iuda ! Mi-a spus că sînt omul lui Așteaptă să vezi ce fel de om... Ne dăm întîlnire a doua zi. Îi aduc actele. Îmi capătă autorizație să rămîn în țară pînă în vecii vecilor, fiindcă am fost aghiotant al lui Scerbacev pe frontul vostru. Pe urmă îi aduc banii să-i plaseze el. Îi număr trei sferturi de milion, îmi dă chitanță. Îl întreb unde și cum îi plasează. Elefterescu

se supără... Am sau n-am încredere în el ? Dacă am, să-l las să facă și să dreagă cum o ști el... E secretul lui. Bine ! Fie secretul lui !... O dată la trei luni, îmi plătea venit. Eram cei mai buni prieteni de pe lume și Elefterescu era cel mai de treabă avocat... Trece un an. Într-o zi mă duc la Elefterescu acasă. Nu-l mai văzusem de-o lună. Sun. Întreb. Elefterescu mort ! Bietul Elefterescu !.. Să moară un om zdravăn și rumen ca el, din senin — m-a apucat jalea. Și l-am plîns pe prietenul meu Elefterescu. După ce-mi șterg lacrimile cu batista, întreb de secretarul lui Elefterescu și-i arăt chitanța pentru banii plasați. Secretarul lui Elefterescu începe să rîdă. De o săptămînă tot chitanțe de acestea vedea el. Elefterescu găsise cel mai bun plasament. Mîncase banii, iar cînd îi terminase pe ai mei și pe ai altora, pusese mîinile pe piept și murise . Ei ! Acum pe cine să dau în judecată ?... Aveam exact 'cinci sute de lei și plata la hotel în întîrziere cu o lună. *Nicivo !* Am scuipat și l-am blestemat pe Elefterescu, să se sfîrlogească în fundul Infernului, cum am rămas eu să mă sfîrlogesc în țară străină... Cînd să plec, văd că se ține un cățel după mine. Îl alung. Vine îndărăt ! Îl lovesc peste bot ; nu suflă nimic. Mă uit mai bine. Mi se pare mie că în ochii lui văd ceva foarte cunoscut. Ei drăcie ! Uite la ochii lui !.. Cu ochii aceștia mă privea și atunci, iar eu îi cunoșteam...

Elefterescu se uita la Egor și Egor se uita la Elefterescu.

— Uite așa ne-am privit... Pe urmă am înțeles. Ochii aceștia sînt ochii lui Elefterescu... Și am mai înțeles altceva. Am înțeles că sufletul lui Elefterescu trecuse în trup de cîine, să nu mă slăbească pas cu pas și să-și primească răsplata fiindcă m-a lăsat fără nici o copeică pe lume... Îl bat. Îl alung. De doi ani, nu l-am cruțat o zi... El tace și rabdă ! Știe că-i vinovat și că trebuie să ispășească... I-am dat fel de fel de nume, ca să încerc. N-a răspuns nici la unul. Cum i-am spus Elefterescu, a început să clatine din coadă, să țopăie și să se bucure, după cum îl vezi. De atunci îl pocnesc peste burtă și peste bot ; iar el, în loc să scheaune și să fugă, îmi cere din ochi să-l mai pocnesc și să-i ușurez sufletul... Pe urmă, cînd are să

sfîrşească de ispăşit, sufletul lui are să treacă în alt Elefterescu, descărcat de păcate şi purificat. *Nicivo !*... Pînă atunci am făcut amîndoi o afacere bună. Eu mă răcoresc pe un ticălos care m-a lăsat pe drumuri în ţară străină ; el se spală de păcate. Şi sîntem chit... Bagi de seamă cum se cere bătut ? Numai nu vorbeşte... Ia poftim, gaspadin Elefterescu !

Cîinele se ridică şi aşteptă înţepenit pe picioarele lui scurte şi răsucite, de crocodil.

Egor îi pocni cîteva vîrfuri de cizmă peste bot, apoi il apucă de pielea spinării şi îi făcu vînt sub masă.

— Îţi spun drept, îmi mărturisi după o pauză, cîteodată mă satur. Il alung : „Mai du-te şi la alţii, gaspadin Elefterescu, să te mai bată şi alţii. Secretarul tău mi-a spus că ai mai mîncat şi banii altora... Mai lasă-mă pe mine !" Crezi că vrea ? Crezi că pot scăpa de dînsul ?... Şi n-am ce-i face. Trebuie să mă supun. E voinţa lui Dumnezeu. N-am drept să refuz mîntuirea păcătosului. Eu sînt creştin pravoslavnic şi nu pot să ies din învăţătura evangheliei !...

Aceasta e povestea lui Elefterescu şi a prietenului meu, Egor Uvarovici Karataiev, care avea astfel motivele sale să creadă şi în migraţia sufletelor.

IV

OCHIUL LUI ELIAZAR

După Bobotează, o ninsoare domoală şi înfoiată a transfigurat oraşul. Toate hîzăniile triste, acoperişurile negre, grilajurile într-o rîlă şi movilele de gunoaie sleite au dispărut într-un alb şi purificat decor polar. Pe urmă gerul a pus ferege de gheaţă la ferestre. Era un cer sticlos cu sclipet de stele noaptea şi cu scîrţîit cristalic sub paşi.

Egor sosea înfăşurat într-o şubă căzăcească, lungă pînă în pămînt şi încreţită la cingătoare ca o fustă. Se bucura copilăreşte de această iarnă care-i amintea troienele Moscovei. Tropăia, sufla în pumni să-şi dezmorţească degetele, scutura căciula lată de astrahan brumăriu, mai arunca în treacăt cîte un vîrf de cizmă în burta lui Elefterescu şi se aşternea la lucru fluierînd *Troica-Troica*, de răsuna atelierul pînă la camerele noastre de sus.

Dar pe străzi, întîlneam tot mai multe dricuri de morţi, iar cerşetorii întindeau acum mîna vînătă de frig cu o ameninţare în glas. Pentru spălătoarea de cadavre dura, fără îndoială, un sezon bun, cum nu mai apucase de pe vremea războiului. Cu grabă şi cu teamă parcă, intram în celula mea, mă dogoream lîngă soba încinsă, evitam priveliştea duşmănoasă a străzii de unde am fost cules şi salvat. Aveam şi eu acum o haină groasă şi arătoasă, un palton moltonat şi încălţări omeneşti.

Aveam o încăpere numai a mea, la o mansardă, cu lemnele frumos clădite lîngă perete, ca o bibliotecă, şi cu un pat cu resorturi: mă saluta birtaşul, mă cunoştea băcanul din colţ, mă întreba de sănătate şi de situaţia

politică bărbierul, iar proprietăreasa purta grijă să găsesc seara apă fierbinte în ceainic. Reintram în umanitate pe la periferie și mă simțeam fericit cum n-am fost niciodată ; nici atunci cînd mă aștepta Hispanoul la scara hotelului Carlton de la Cannes ; nici atunci cînd ne purta iahtul lui Dickie Hood dintr-un port mediteranean în altul, pe o mare cînd de peruzea, cînd de cobalt, cînd de indigo, de la o plajă cu nisipul blond la un țărm cu palmieri, de la un Palace cu dancing și jazz la o ruină romană sau maură.

O mare liniște coborîse în mine. O mare împăcare cu viața. Făceam proiecte. Pusesem și trei mii de lei la o parte, în fundul unei lădițe de recrut. Pînă în toamnă socoteam că vor fi douăsprezece ori cinsprezece. Destul capital de rezistență ca să pot aștepta un concert sau, pentru un început, măcar un angajament într-o orchestră oarecare, de Simfonic sau de Operă, atunci cînd patronul va porni cu Baletul lui mecanic să cutreiere lumea și s-o uimească.

Trebuințele mele erau modeste, ambițiile la fel. Nici o clipă nu simțeam îndemnul să încerc o comparație melancolică între existența-mi de acum trei, patru și cinci ani, și între mediocritatea mulțumirilor de astăzi. Nu-mi păreau o declasare. Dimpotrivă. Însemnau resuscitarea. Chiar oglinda din fața ligheanului sărăcăcios de tinichea îmi arăta alt chip, împrospătat și tînăr, cu altă lumină în ochi și cu trăsăturile înnobilate.

Într-o zi m-am încrucișat în stradă cu *Faty*. L-am privit drept în față, fără să-mi dau seama, fiindcă îmi erau gîndurile aiurea. Nu m-a recunoscut ; el, care mă recunoscuse pînă și în zdrențele de vagabond. Între junele de nimic, de pe terasa de la Monte-Carlo, și între haimanaua ruptă în coate, descoperise ușor, dintr-o singură aruncătură de ochi, asemuirea și legătura indisolubilă ca fatalitatea. Ne identificase, fiindcă purtam același stigmat. Fiindcă unul îl completa pe celălalt ; unul era succesorul inevitabil al celuilalt. Eu, cel de acum, i-am apărut însă un necunoscut. Un necunoscut, fiindcă întradevăr în omul modest, mediocru, statistic, de acum, nu mai supraviețuia nimic din celălalt om de odinioară, din ceilalți doi.

M-am pomenit fluierînd, tot aşa de voios ca Egor Uvarovici Karataiev. Eram liber. Eram în sfîrşit *eu*, curăţat de toată zgura străină din mine. Toate au fost pentru această eliberare. Viaţa mi-a fost scumpă deodată ca un mare bun ; cucerită cu suferinţe şi umilire, cu înfrîngeri şi cu scufundări, înadins ca s-o pot preţui în toată deplinătatea, aşa cum cea mai pustie şi dezolată insulă devine un liman paradisiac pentru naufragiatul zvîrlit de talazuri la ţărm, cînd renunţase să mai mişte braţele moarte din umeri.

Mă înduioşau toate existenţele mărunte din jurul meu Era şi acesta alt semn al resuscitării. În cealaltă fiinţă a mea, a odraslei de bani-gata, nici nu le observasem aceste existenţe, nici nu le bănuiam. Nume, chipuri, straie, necazuri şi bucurii, toate se confundau într-o zvîrcolire de elemente inferioare, de figuraţii umane, nevrednice de vreo luare aminte. Că puteau fi acolo eroisme obscure, bravuri niciodată recompensate, dureri şi catastrofe, nici nu m-a încercat vreodată gîndul. Era mult mai interesantă şi pitorească viaţa furnicilor, din *Entomologia* lui Fabre sau din cărţile lui Maeterlinck.[81]

Acum mi se deschisese ochii şi inima la acest univers necunoscut : participam la convulsiile unei lumi altfel reale decît forfota spumei omeneşti de pe Coasta de Azur, din ale cărei irizaţii de bule cu aer rămîne în pumn o drojdie murdară şi acră. Ce căutasem acolo ? Şi ce miracol unic mă salvase de acolo ?

Acolo ; *mîine* era întotdeauna o zi deşartă sau o zi de spaimă.

Aci ; *mîine* era o zi de împăcare cu viaţa şi o zi de speranţă.

Tovarăşii mei treceau prin iarnă cu acelaşi simţămînt de siguranţă şi cu naive proiecte de viitor, mişcătoare în cuminţenia lor timidă şi mediocră.

Maftei, rîndaşul, se hrănea cu brînză şi pîine, adunînd cojile pentru a doua zi. Cu acest preţ îşi agonisea puţinul să răscumpere o jumătate din casa şi din pămîntul stăpînit în devălmăşie cu nu ştiu ce frate ori cumnat, departe,

într-un sat bucovinean de la poala unei păduri de mesteacăni și fagi. Era un om tăcut și mocnit, cu fruntea teșită și cu mîinile lungi, pînă la genunchi. Cum spunea Sami, coborîse abia de alaltăieri din maimuță. Dar cînd pomenea despre satul acela, deodată glasul tremura încet și fierbinte, amestecînd într-o magie numai de el înțeleasă formule de incantațiune, unde era vorba de boi, de nevastă rămasă la vatră, de copii, de fagi, de fînețe, de-un perceptor hapsîn și de-o vacă despre care a primit răvaș că stă să fete pînă în două săptămîni.

Ca dînsul și doar cu neînsemnate variante, își pregăteau o fericire a lor toți ceilalți simbriași ai patronului salvați din naufragiu într-o dimineață de toamnă: Gaston, fecior de vădană dezmierdat acasă cu diminutivul indigen Guță, înainte de a-și alege un pseudonim mai adecvat carierei coregrafice, fără noroc pînă acum, deși era născut cu un fin instinct al euritmiei pînă în vîrful unghiilor; Betty, cu ochii ca marea la Saint-Malo; Gustav și Sami, poate chiar Egor hotărît să-și caute la iarna viitoare compatrioții emigrați într-o capitală apuseană mai prielnică meșteșugului pictoricesc și sculptoricesc; poate chiar Ludmila, care nu povestise niciodată nimic, nimănui, despre aspirațiile ei viitoare, desigur tot atît de sfielnice ca făptura-i plăpîndă și ștearsă.

Pentru toți, patronul însemnase o Providență, la o răscruce de destine. Înainte de a însufleți păpușile mecanice cu o viață de resorturi și rotițe, în artificialul lui absolut, ne dăruise nouă viață și încredere în viață, din ceasul cînd am rămas să așteptăm în ploaia cîinoasă de noiembrie, numai noi, ultimii resignați, cu frunțile plecate, ca vitele în țarcul unui abator.

Cum nu l-am fi iubit oare și cum nu i-am fi fost devotați cu trup și suflet, așa cum ne căutase și ne găsise?

Gustav, mecanicul neamț, în una din cele dintîi zile, îmi atinse pe piept locul inimii, cu cheia franceză, spunîndu-mi că a descoperit unde se află resortul deteriorat.

— Aci este ceva bolnav...

Și ridicase cheia la buzele mele chinuite într-un surîs silnic:

— Și aci încă... Rîsul acesta are ceva tot atît de stricat !..

Văzuse într-adevăr tot ce-am adus din vasta lume cu mine, mort și descompus. Știuse de unde „să mă înceapă". Iar gestul lui, răsucind cheia franceză între degetele unse de ulei și de pilitură de alamă, părea că e gata să înceapă a desface gratiile coastelor, să deschidă cutia inimii și să întărească articulațiile relaxate, să strîngă o piuliță, să pună la loc o bielă, să revizuiască tot mecanismul uzat, uzat, uzat...

Acum, într-o dimineață, cînd îi vorbeam, ridicase ochii lui decolorați și, odată cu ochii, cheia franceză. Îmi atinse din nou pieptul, în dreptul inimii, cu unealta de metal :

— Îmi pare că n-aș mai avea nimic de făcut aci, camerad ! Funcționează ca un cronometru...

Am început să rîd.

— Și aci s-a reparat totul ! îmi atinse buzele cu oțelul rece. Pot să-ți semnez o garanție pe douăzeci și cinci de ani, întărită cu viza patronului...

Glumele lui Gustav erau greoaie, după chipul și asemănarea lui de șvab hrănit cu frankfurteri și bere. Dar mi-au făcut de data aceasta o plăcere deosebită, ca și cum aș mai fi avut nevoie de garanție pe douăzeci și cinci de ani, cu viza patronului.

— Mai cunosc un mecanism care s-a revizuit singur. Bagă de seamă ! Îmi pare că nu ești străin, străin de tot, de ce se întîmplă acolo...

Cheia franceză arăta spre fundul atelierului. Am urmărit cu ochii direcția. În colțul ei, Ludmila împungea cu acul în mătasea unui costum de culoarea cerului. Nu i se vedeau ochii. Era plecată deasupra lucrului, ghemuită pe scaun, cu cerul de mătase desfășurat pe genunchi. În ungherul acela, nimeni nu-i auzea glasul ; toți îi uitau prezența Numai soarele oblic coborît prin fereastra înaltă punea un nimb deasupra frunții bombate și în jurul părului blond, lung și înnodat într-un conci de modă desuetă.

N-am înțeles :

— Ce vrei să spui ?

Gustav m-a amenințat cu cheia franceză și mi-a răspuns cu rîsul lui gros, înlocuind cuvintele cu melodia cîntecului *Zwei Herzen in drei viertel Takt.*[82]

Cînd se apucă un şvab gros să glumească, e mai stupid ca un ipopotam făcînd graţii de ingenuă. L-am lăsat la cîntecu-i nerod şi m-am urcat sus, să descifrez partiturile încredinţate aseară de patron. Era un balet nou, necunoscut; un manuscris fără numele autorului, pentru clavir şi vioară, şi al treilea text, pentru un instrument imposibil şi absurd, cum nu există încă unul de o gamă atît de vastă şi completă, cu atît de bruscă trecere pe toate scările instrumentelor: o adevărată orchestraţie într-o singură sursă sonoră. L-am pus la o parte şi pînă la douăsprezece am luptat cu melodiile pentru vioară şi piano.

Înţelegeam pe ce cale şi cu ce tact m-a adus patronul pînă aci. Trei luni recunoşteam că i-am furat timpul. L-am folosit numai pentru mine, ca să reînvăţ ceea ce uitasem şi să învăţ ceea ce nu ştiusem. Toate baletele pe care mi le-a pus pînă acum înainte, săptămînă cu săptămînă: *Cleopatra*[83] şi *Prinţul Igor,*[84] *Petruşca* şi *Seherezada,*[85] *Carnavalul*[86] şi *Spectrul rozei,*[87] *Invitaţia*[88] şi *Daphnis,*[89] *Coppelia* din cea dintîi zi şi *După amiaza unui faun*[90] de săptămîna trecută, nu l-au interesat decît ca ucenicie pentru mine şi ca simple exerciţii de aplicaţie pentru mine şi pentru Gaston împreună, în vederea acestui balet ultim, fără nume şi fără autor, dar depăşindu-le pe toate.

Am plecat cel din urmă; m-am întors cel dintîi.

În culoar, Maftei îşi lăsă coaja de pîine şi boţul de brînză minuscul cît o nucă, se ridică de pe capătul băncii şi, ştergîndu-şi mustăţile cu dosul mîinii, mă anunţă:

— Pe dumneata, te aşteaptă patronul!... Pe ceilalţi, a spus că-i roagă să vină mai tîrziu; peste vreo două ceasuri. Sau dacă doresc, să se urce sus...

Pe urmă, misterios:

— A mai adus altă drăcărie!... Un fel de lădiţă, cu marafet!

— Bine, Maftei! Stai şi-ţi termină brînza şi pita...

Maftei se aşeză la loc, pe capătul băncii, unde îşi întinsese masa pe o bucată de ziar unsuros.

În atelier, patronul se plimba cu mîinile la spate, în redingota verzuie, făcîndu-şi loc printre sulurile de pînză şi plăcile de alamă, păşind peste tiparele de gips şi res-

turile de tul, de organdi și brocard, așa cum avea sala noastră comună de lucru, în timpul zilei, înfățișarea unui bazar după un început de incendiu. Nu mă auzise. Era întors cu spatele și mergea spre fundul încăperii. Se oprise în fața unei cutii dreptunghiulare de lemn, așezată pe un suport. O examină fără să o atingă, plecîndu-se cu mîinile la spate în manșetele tari și rotunde.

Ridică o mînă; pe urmă, cealaltă... Un sunet necunoscut, un glas de om, de vioară, de flaut, răspunse din spațiu... Mîna dreaptă coborî. Glasul se stinse.

Patronul trosni din degete și păru satisfăcut. Se întoarse și dădu ochii cu mine.

— Ai și sosit, prietene? Perfect... Pentru astăzi ți-am pregătit de lucru... Avem de lucru împreună.

Mă invită să mă așez la clavirul cel mare, de concert. Coborîse din celula mea partiturile baletului fără nume. Coborîse și vioara. Deschise el cutia, acordă el strunele, trase el arcușul pe sacîz și îmi făcu semn să începem. Cu dînsul totul devenea ușor, chiar și acompaniamentul unui op pe care nu-l cunoscusem cu șase ore înainte.

— Pasabil... Pasabil! spuse cu un surîs de încurajare făcînd semn de așa și așa cu degetele uscate. Pentru început, chiar bine!... În trei zile are să fie perfect. Acum să schimbăm locurile...

A trecut el la clavir, am culcat eu sub bărbie vioara. A mers ceva mai greu, dar mult mai sprinten și viu de cum mă descurajase același balet, sus, singur, cerîndu-mi arcuș, digitație și suplețe de virtuos între virtuoși.

După ultimul acord, patronul se răsuci cu tot cu taburet și cu palmele osoase pe genunchi, mă privi în sus, de sub ochelarii de scafandru:

— Ai înțeles și aceasta?... Dacă o luam de la început de aci, fugeai să nu te mai prind nici astăzi! Tot secretul este răbdarea... Răbdarea și încrederea... Pot spune, prietene, că nu m-am înșelat cu nici unul dintre voi... Dar mai ales, nu m-am înșelat cu dumneata... Aceasta mă încîntă pentru mine; mă bucură pentru dumneata. Cînd avem să ne despărțim, ai să poți zbura singur, cu aripi proprii... Ce zici? Ai vreun proiect?...

Am îngăimat planurile mele încă nebuloase, fiindcă pînă la ele mai era o jumătate de an, trei sferturi, poate

un an. Angajamentul într-o orchestră, într-un cvartet, după ce-mi voi face dovada unor onorabile însușiri de executant; iar mai tîrziu, cine știe? poate un concert, dacă nu o serie de concerte. Se mai întîmplase minunea, în muzică tot așa ca și în pictură, să-și descopere cineva chemarea abia în preajma vîrstei de treizeci de ani.

Patronul mă cerceta cu privirea pătrunzătoare de sub lentilele convexe, fără surîsul malițios din totdeauna.

— E ceea ce mă așteptam! declară ridicîndu-se. Numai să-mi dai voie să-ți adaog un sfat. Dumneata nu ești un om care să poți trece singur prin viață. Nu ai destulă fermitate. Destulă personalitate... Urli cu lupii sau cînți cu privighetorile, după cum ai căzut între lupi sau privighetori. Ai nevoie de cineva să te apere de dumneata însuți... Am ghicit?

— Aceasta a trecut! am vorbit încet, aplecînd ochii ca un vinovat, ca și cum ar fi cunoscut viața mea tăinuită pe care n-o bănuia nimeni de aci.

— A trecut? sclipi privirea în dosul ochelarilor de scafandru. Aceasta nu trece niciodată! Dormitează și, fiindcă a ațipit și te păsuiește, crezi că a murit... Pe urmă, într-o bună dimineață, începe să se dezmorțească și să scoată unghiile... Eu am priceput că există cineva, care n-ar dori nimic alt, decît să-ți fie în viață această tovarășă de care ai nevoie, ca să te apere de dumneata singur... Am ochi buni! Nu m-am înșelat niciodată. Privește mai atent în jurul dumitale. Amintește-ți că trecem uneori pe lîngă fericire, numai fiindcă această fericire nu se anunță cu nimic strălucitoare, stă pitită în veșmînt tern, așa cum și fluturele somnolează pînă ce-și împlinește ciclul, mai întîi într-o crisalidă fără nici o frumusețe. Nu te uita indignat!... N-am defel intenția să concurez industria doamnei Esmeralda, care s-a și interesat de la Maftei al nostru, dacă n-am cumva vreo fată de măritat și cam de ce venituri dispun. Ți le-am vorbit toate acestea fiindcă dacă aș fi tăcut m-aș fi simțit vinovat față de mine, față de dumneata și față... față de... sper că ai să înțelegi, cine...

Patronul își trosni degetele uscate, își scutură manșetele rotunde și, mîngîindu-și bărbița, rosti cu alt glas:

— Acestea fiind spuse, să ne întoarcem la ale noastre. Să o luăm da capo !... Aşază-te în locul meu la clavir, să mai încercăm şi altfel de acompaniament.

Alese partitura pentru instrumentul necunoscut O deschise pe suport în fața cutiei dreptunghiulare de lemn. Se întoarse, comandînd :

— Începem !

Am început.

Doamne ! Ce glasuri ? Ce sunete ? Ce modulații ? Ce orchestră întreagă acompaniam ? la acest biet clavir, care-mi păru deodată o stîngace şi imperfectă jucărie mecanică ?

A fost peste puterile mele. M-am oprit. M-am oprit, să privesc. Patronul continua. În redingota verzuie, cu manşetele lui tari şi cu ochelarii de scafandru, culegea modulații din spațiu.

Un cîntec din vid. Degetele uscate, apropiindu-se şi depărtîndu-se, ondulînd şi vibrînd — un şef de orchestră invizibil, conducînd o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului şi în suspinul vioarei apărea gravă modulația violoncelului, se înălțau toate în tumult de fligoarne si în izbucnire de talere, rămînea suspendat numai plînsul melancolic al oboiului şi cînd toate mureau, o vocală umană, sfîşietoare şi pură, sosea din depărtările nevăzute să se întoarcă tot aşa de fantomatic — o umbră de glas omenesc. Mîna stîngă comanda vidului, ca un brat impunînd ascultare şi atenție ; mîna dreaptă săvîrşea ea singură magia, pescuind undele armoniilor, împletindu-le, răsucindu-le în jerbe, aruncîndu-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.

Tăcerea lăsă un gol ireal.

Patronul coborî de pe podiul înălțat de o palmă şi veni la mine, trosnindu-şi degetele.

— Nu ne-a fost vorba aşa ! mă dojeni, surîzînd cu toată sclipirea privirii malițioase sub ochelari. Te credeam mai rezistent pregătit surprizelor... De altfel, nu e nici o surpriză !...

Am gîngăvit nu ştiu ce. M-am ridicat şi am mers să cercetez şi să pipăi cutia miracolului. Patronul m-a

așezat ca pe-un recrut la fotograf, potrivindu-mi distanța și mîinile.

La cel dintîi gest, am cules și eu din spațiu un fel de urlet cacofonic, ca un indignat huideo! răcnit de toate duhurile invizibile, în explozie de tobe și talgere, în fluierături de piculină și grohăit de contrabas. Patronul rîdea cum nu l-am văzut înveselit niciodată. M-am simțit ofensat de primirea ostilă a orchestrei din nevăzut.

— Nu e nimic! mă consolă. În trei zile, aveți să fiți cei mai buni prieteni... Acum să desfacem piesă cu piesă, și ai să vezi că e un miracol foarte banal.

Într-adevăr, sub mîna și cu explicațiile patronului, miracolul apărea foarte banal. O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor eterice: exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de radio, disciplinate și armonizate. Ceea ce a încercat și a izbutit în parte profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon; ceea ce patronul desăvîrșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său mecanic, așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.

— Și încă, vorbi patronul, aceasta e numai un început! Să continuăm. Ai auzit despre Humphriss? E. A. Humphriss?... Citesc că e un tînăr de douăzeci și șase de ani. Și citesc că e pe cale să inventeze vocea sintetică. Bietul băiat! Să nu-i risipim iluzia aceasta... Deși vocea sintetică e aci, în cutiile mele. Așteaptă de mult!

Patronul scutură cîteva cutii cilindrice. Deschise una. Desfăcu un rulou de celuloid. Îl puse în zare. Se vedea o linie tremurată, ca pe banda unui seismograf.

— Aci e vocea de soprană, lămuri cu simplitate patronul. Vocea celei mai desăvîrșite soprane, fiindcă e omenească fără să fi fost vreodată omenească și deci e cruțată de imperfecția naturii omenești... Ai să spui iarăși *miracol?* Un miracol foarte ieftin. M-a costat cîțiva metri de carton, o sticlă de tuș, o peniță topografică, banda aceasta de celuloid și un aparat fotografic.. Am citit că nici tînărul Humphriss nu crede că are nevoie de mai mult. Cu atît mai bine! Păcat că are să sosească cu douăzeci și patru de ore mai tîrziu... Cunoști cartea

vicontelui de Vogüé despre Gorki ? [91] E o carte rară, epuizată.. Acolo, am citit eu o întîmplare care îmi amintește cazul tînărului Humphriss.. Acum vreo treizeci de ani, la o expoziție din Petersburg, a făcut senzație o bicicletă de lemn inventată de un mujic siberian. O bicicletă aproape perfectă. Mujicul, la trei sute de kilometri de cel mai apropiat oraș, nu văzuse niciodată bicicletă, nu auzise nimic despre existența unui asemenea mijloc de locomoție, nu știa carte... Tot ce născocise era al lui, îi aparținea, era fructul geniului... Cu o foarte, foarte mică și tragică deosebire ! Născocise, bietul, ceea ce fusese inventat de altul mai înainte... Inventat și perfecționat. Riscurile profesiei de inventator, prietene !... [92] Tînărul Humphriss a ajuns abia la ruloul de celuloid. Pentru mine, acestea sînt numai documente de arhivă... Le păstrez pentru vreun muzeu. Sînt o etapă. Ceastălaltă e aci...

Desfăcu o lădiță plată, cu interiorul plușat și despărțit în compartimente. În fiecare celulă se afla un glob, un ochi artificial cu iris, pupilă și cristalin. Ridică unul, îl deschise ca pe un banal breloc oarecare. În mijloc era o oglindă concavă și în dosul oglinzii un mecanism complicat și fin, ca rotițele și axele unui ceasornic. Îl închise și îl jucă în palmă.

— Acesta ne dispensează de acestea ! arătă spre cutiile de suluri. În loc să desenez sunetele ca să obțin vocea, le transform aci. Le transform nelimitat, așa cum ochiul înregistrează nelimitat din orice carte, orice literă și din orice partitură, orice notă, ca pe urmă coarda vocală să transforme semnele în sunete... N-am decît să pun un text sub ochiul acesta care nu-i ochi și ochiul n-am decît să-l pun sub proiect, ca să ne citească foarte simplu o pagină sau să ne cînte o romanță, cu o voce perfectă care nu e voce... Humphriss a ajuns de-abia la hieroglifele egiptiene și la alfabetul chinezesc. Pentru fiecare sunet un desen. Noi am trecut la alfabetul latin, simplificat... Sunetul se citește singur în literă și în notă, prin flecuștețul acesta de transformator. Să încercăm o lectură. Pe urmă avem să încercăm și o romanță... Vrei ochi transformator de tenor ?... Dacă nu l-ai auzit niciodată pe Caruso, te poți consola acum !... Te asigur eu că n-a cîntat niciodată faimosul Caruso atît de pur cum știe

să cînte flecuștețul acesta, cu un simplu aparat de cinematograf vorbitor...

Lărgisem privirc de nebunie și panică. Mă întreba dacă vreau ochi transformator de tenor, tot atît de natural ca birtașul care se interesa dacă nu doresc ochiuri pe spanac. Patronul îmi ghici amestecul de neîncredere, de teamă și teama de propria-mi curiozitate. Începu să rîdă înveselit, ca adineauri, cînd dezlănțuisem din invizibil clamoarea cacofonică a orchestrei eterice.

Săltă ochiul în palmă.

— Supranatural, monstruos? Aceasta ești gata să spui?... Mărturisește că nu! Dar, prietene, nimic nu este mai simplu și mai logic. Admiți film vorbitor? Admiți radiofonia? Acestea, da, au fost la început niște aplicații care puteau să uimească profanii. Odată ce te-ai deprins cu ele și le-ai acceptat, nimic nu mai este supranatural și monstruos.. Sînt toate de-abia în vîrsta copilăriei... Deabia învață să meargă copăcel. Filmul vorbitor reproduce o voce; cu o fabric. Deosebirea e foarte mică și meritul inexistent, de vreme ce n-am făcut decît să perfecționez un procedeu mecanic. De altfel, acesta are să vorbească mai bine ca mine...

Patronul potrivi două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așeză pe un suport minuscul. Căută pe clavir o carte. O deschise la o pagină întîmplătoare și o sprijini în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci *hautparleurul* spre mine, dădu drumul proiectorului și așteptă, cu mîinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavir. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană, de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am cîte o pereche din toate eșantioanele... Ești curios?

Ținea capacul cutiei deschis, cu ochii ficși și neliniștitori în compartimentele lor capitonate, ca un optician care oferă clientului un ochi de sticlă într-ales, după culoarea și nuanța voită. Nu puteam descleșta gura. Am făcut numai semn cu mîna că ajunge. Era peste puterile mele să suport mai departe această evaziune din real în ireal; această nebunească desfidere a tot ce a chibzuit, cuminte și limitat, natura.

Patronul închise capacul, cu oarecare dezamăgire.

— Să lăsăm atunci pe altă dată.. După o zi ai să te deprinzi cu ideea. După două, ai să găsești foarte logic.

Își netezi bărbița rară ca firele din rădăcina de hrean.

— Acesta are să fie Baletul mecanic... Orchestra mecanică. Și concertul mecanic... Cum vezi, dintr-o singură dată, nu mai am nevoie nici de Ana Pavlova [93] și Nijinski, nici de Stravinski și Debussy, nici de Caruso si Șaliapin... Îi confecționăm aci, mai perfecți ca realitatea... Căci acesta este secretul, simplu ca toate secretele! Pornești de la realitate, întîi o diseci minuțios ca s-o cunoști mai bine, pe urmă perfecționezi ceea ce a scăpat realității. Ai observat poate. că și cel mai mare matematic, un Poincaré [94] sau Einștein, se înșală uneori într-un calcul?... O distracție, o scăpare din vedere, o șovăială. Mașinile de calculat nu greșesc însă niciodată. Ele sînt făcute să verifice și să corecteze erorile calculului omenesc. Numai în artificialul absolut există perfecția!... Ca să-mi conving contemporanii de aceasta, am muncit patruzeci de ani. Am un sertar tixit de patente și brevete. Atîtea, cîte să garanteze fericirea totală a măcar unei jumătăți din omenire... Crezi însă că i-au trebuit cuiva brevetele acestea?... Le aduceam fericirea și dînșii se temeau de fericire. Am fost pentru toți un maniac. Și dintr-o sută de brevete, unul singur și-a găsit folosință... Unu zvîrlit în batjocură, ca să-mi aducă o bogăție care nu-mi trebuie. Unul tot așa de grotesc ca aparatul automat de prins capsele la ghete, ca mătura aspirantă și ca automatul care distribuie bomboane de șocolată contra

doi lei, la orice colț de stradă, spre bucuria copiilor și disperarea părinților... Am semnat un contract acum zece ani, iar de zece ani, fără să contribui cu nimic, pentru o inepție, pentru o oroare, primesc la fiecare treizeci și una decembrie aviz să trec la bancă și să încasez produsul acestei stupizenii care mă face milionar fără voie. Admirabil ! Ce zici ?

Patronul își duse degetele uscate pe luciul cheliei, își potrivi ochelarii de scafandru pe nasul cît un bumb și mă privi cu tristețe.

— Admirabil ! Nu ?... Patruzeci de ani pregătești pentru omenire bunuri s-o cruțe de mizerie, să-i aservească materia ; îi oferi energii complet ignorate și la îndemîna oricui. Ți le refuză !... Iar cînd în joacă i-ai aruncat în obraz un nimic, care nu te-a costat nici cinci minute de bătaie de cap, se repede să te copleșească cu bunuri și cu o generozitate de care n-ai nevoie... Ai citit vreodată statisticile industriilor ? Crezi că în Statele Unite e petrolul mai important, sau industria oțelului, sau a automobilelor ?... În frunte stă cinematograful. Și nu pe departe, radio... Lumea vrea să se amuze. Vrea miracole imediate și ieftine... Feerie mecanică. Feerie electrică... Bine ! Fie ! Îi dau miracole imediate. Îi dau și eu feerie mecanică și feerie electrică. Mă amuz și eu, amuzînd-o... Dar aș fi preferat să-i dau altceva. Ceva care s-o vindece de suferințele vechi și s-o cruțe de altele, pe care le simt venind... Vrea circ înainte de pîine ? Să-i dăm circ înainte de pîine ! Poate, pe urmă, are să-mi primească și pîinea sintetică, după vocea sintetică. Atunci am să scot din sertar brevetele și patentele mele de maniac, și am să le dau drumul în lume... Dacă nu voi fi prea obosit. Dacă nu va fi prea tîrziu... Acum să ne amuzăm ! În buzunar, aci, am contract gata semnat cu un impresar pentru turneu în două sute de orașe, după cea dintîi repetiție generală, la toamnă. E admirabil ! Nu ? Baletul mecanic al inginerului Coppelius ! Și orchestra radiofonică și concertul sintetic !... Iar proiectul meu pentru electrificarea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi, a murit în douăzeci de arhive, de douăzeci de ministere și de consorții. Să ne amuzăm, prietene ! Am luat lucrul la în-

ceput în glumă. A început să mă pasioneze. Poate e semn că mă apropii din nou în mintea copiilor... Facem păpușile noastre să danseze. Le facem să cînte și le facem să rîdă... De ce nu, mîine, să gîndească ? Poate au să gîndească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic...

Își scoase ochelarii să șteargă lentilele aburite. Întîia oară îi vedeam ochii liberi. Erau ochi blînzi, limpezi, nevinovați, ochi de copil. Cînd își puse la loc ochelarii, sclipi din nou dedesubt privirea fosforică.

— La lucru ! spuse. Ne ajunge din urmă termenul contractului !

Și păși peste suluri de pînză, tipare de gips, tuburi de alamă, în redingota lui verzuie, cu ghetele lui cu scîrț, să-i cheme și pe ceilalți tovarăși la lucrul care pentru noi era o joacă și pentru el o revanșă malițioasă.

M-am urcat sus, cu vraful de note subsuoară. N-am izbutit să-mi găsesc un rost toată după-amiaza. Mă dureau tîmplele prinse într-un cleşte. Îmi sunau voci din nevăzut. Îmi juca înainte imaginea ochiului singur, de sticlă, prins în două fire subțiri și sprijinit pe suportul minuscul de catifea : ochiul monstruos care vedea și citea.

Am plecat înaintea celorlalți acasă. De la farmacie, am cerut cîteva prafuri și m-am grăbit să ajung în culcușul de la mansardă, să-mi pregătesc un ceai ferbinte și să-mi vindec începutul de febră.

În pat, am desfăcut din învelitoarea de ziare pachetul de cărți cumpărate dis-de-dimineață de la anticar. Erau mai multe. Am ales una. Înainte de a zvîrli ziarul mototolit, mi-am aruncat ochii deasupra. Era un ziar parizian.

M-am ridicat deodată într-un cot. În foaia ruptă nu se vedea data, nici titlul faptului divers. Dar așa, fără titlu și fără dată, coloana tipărită mi-a retezat respirația :

„...care astă-vară, în noaptea de 2 martie, a ucis cu lovituri de ciocan în frunte pe numitul Eliazar R., supus român, în împrejurările cunoscute cititorilor noștri. Criminalul, a cărui stare civilă n-a fost stabilită precis nici de data aceasta ca și la prima condamnare, e un vechi client al justiției. Acum doi ani, curtea cu juri a Alpilor

Maritimi l-a condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică și la deportare în Guyana, pentru o crimă săvîrșită aproape în condiții identice. Nu s-a putut descoperi prin ce mijloace a izbutit să evadeze, nici cum a intrat iarăși în Franța. După declarațiile sale, evadarea îndelung premeditată n-a avut alt scop decît să găsească victima — vechi complice după cum pretinde — și să o suprime, pentru a se achita de nu știm ce datorie de răzbunare. Aspectul infiorător al victimei, cu ochii săriți din orbite și cu osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan, dovedea cu prisosință că doi ani de Guyana n-au îmblînzit nimic din ferocitatea acestui criminal recidivist, de cel mai clasic tip lombrozian. În tot decursul dezbaterilor, atitudinea sa cinică n-a fost de natură să provoace compasiunea juraților. Încît cu toată pledoaria elocventă a d-lui René Dupont-Worms, tînărul avocat care se afirmă din ce în ce un adevărat magistru în apărarea cauzelor criminale, după o scurtă deliberare jurații au pronunțat un verdict afirmativ. La lectura sentinței de condamnare la moarte, criminalul n-a arătat nici cel mai mic semn de emoție. După ce-a ascultat ricanînd, adresîndu-se curții, juraților și chiar generosului său apărător, a exclamat: *Vax! Aceasta v-o spune Bibia!* Cuvintele au fost rostite în românește, limba sa maternă, și imediat condamnatul le-a tradus singur, cu același cinism, în limba franceză, adăugînd faimosul cuvînt al lui Cambronne[95]. După această ultimă și bestială ofensă a țării care l-a ospitalizat și a justiției care la întiia ocazie s-a arătat cu dînsul inutil clementă, prin verdictul juraților din Alpii Maritimi, d. René Dupont-Worms a renunțat să susțină recursul de grațiere pentru strămutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață. Monsieur de Paris[96] are cuvîntul!"

Foaia îmi tremura în mînă. Ochii nu se desprindeau de pe rînduri, reluînd mereu din capăt, faptul divers, vrednic de colecția lui Eliazar.

Așadar ciclul era închis! Dispăruseră cei din urmă supraviețuitori ai peripețiilor de la vila Azur-Eden. „Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan!" Era o moarte ca pentru Eliazar! Ochii cenușii, în care se concentrase toată ura împotriva omenirii și au

lucit de voluptate o singură dată, cînd tentaculele caracatiței au capturat și au sufocat, făptura de ireală splendoare din vitrina Acvariului de la Monte-Carlo... Fruntea sub care creierul urzea cu demonică satisfacție tot ce putea să împingă în jurul lui la scufundare abjectă, la zvîrcolire hidoasă, la turpitudine și dezgust. Ochii săriți din orbite, și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan. Și celălalt ! Sfîrșitul celuilalt ultim supraviețuitor. „Vax ! Aceasta v-o spune Bibia !“ Era un răspuns ca pentru Bibia. Ca pentru bietul Bibia.

Mai puteam să dorm ? Viscolul zgîlțîna fereastra, izbea cu fruntea în peretele subțire ; tabla acoperișului suna smulsă din ținte ; singurătatea deodată mă înfioră. Ce căutau fantomele astea aci ? Ce mai vor ? De ce n-au rămas unde se află ?... Avea dreptate patronul ! Nu sînt un om să suport singurătatea. Îi credeam morți demult. Pentru mine erau morți demult. „Hehe ! *Ciufulici*, ești o *lemură*.[97] Ceea ce numesc ocultiștii o lemură. Drojdie de suflet, putreziciune cenușie, noroi și praf, pe care viața încearcă să le ridice și cad îndărăt, să înglodeze și să înăbușe mersul celor într-adevăr vii și tari și vrednici... Hehe ! *Ciufulici !* N-ai știut pînă acum ce e aceea o *lemură ?* Să-ți dau de aci din buzunar de la mine o broșură de inițiere în științe oculte“.

El mi-a vorbit vreodată așa ? El — ori e o nălucire a auzului ? Un glas venit din nevăzut, ca acum cîteva ceasuri glasurile culese de patron cu degetele osoase din spațiu ; glasul ochiului care vorbea. Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub lovituri de ciocan !...

Îmi clănțăneau dinții. Și vîntul izbea orb în fereastră. Singurătatea mă înfiora... Singurătatea aceasta pe care o știu acum populată cu sunete și glasuri, așteptînd numai să întinzi degetele și să le chemi aci, să le oprești, să le eliberezi, să le alungi... „Ești o lemură, *Ciufulici*, o lemură. Hehe !“ A rîs el ? A rîs numai nălucirea auzului ?

Am înghițit toate prafurile deodată și am mai căutat altele în sertare ; prafuri pentru somn repede, greu, total.

Prin vis, spălătoarea de cadavre ridica în mînă, de păr, capul enorm al lui Bibia, îl freca pe bărbia albastră cu peria de lustruit parchetul și îl zvîrlea pe urmă de-a dura, ca o bilă de popice. Din celălalt capăt, omul cu mîna

de fier îl prindea cu cangea, îi făcea vînt și îl repezea îndărăt, peste picioarele mele. Săream în lături să nu mă atingă. Iar tălpile îmi cădeau pe ceva moale și vîscos. Șobolani. Șobolani cenușii ; putreziciune moale și cenușie. Din nou șobolanii care se urcă pe mine, îmi aleargă pe mîini, îmi intră sub haină, îmi trec peste obraz, cu pîntecul lor umed și grețos.

— Hehe ! Sînt lemure, *Ciufulici,* nu șobolani. Lemure, ca tine. Drojdie de suflete. Putreziciune vîscoasă ca tine. Lemure !

Ochiul lui Eliazar vorbea.

Țîșnit din orbită și prins cu două sîrme subțiri, în delirul febrei, în coșmarul chinurilor, ochiul lui Eliazar îmi vorbea de pe suportul minuscul de catifea :

— Hehe ! Ești o lemură, *Ciufulici.* Orice-ar încerca să facă o lemură rămîne tot lemură, *Ciufulici !*

V

LUDMILA

— A ! Nu-nu ! N-am înțeles aceasta ! rosti patronul cu o asprime în glas străină cu desăvîrșire de firea lui. Aceasta nu ! Pînă aci !

M-am oprit nedumerit, depunînd arcușul și vioara. Nu-mi știam nici o vină.

De sub lentilele convexe, focarele ochilor scăpărau iritate.

— Dar, patroane...

— Nici un dar ! Și nici un patron ! În momentul acesta nu-ți mai sînt nici un fel de patron... Te poftesc să-ți îmbraci frumușel haina, să-ți iei pălăria și să nu te mai prind pe aci nici miine, nici poimîine...

Mă clătinam pe picioare. M-am rezemat cu mîna de capacul clavirului. Toate se răsuceau vertiginos înainte-mi, bizar, ca pe-o platformă circulară. Mai amețisem așa numai privind scrînciobele cu căișori, de la Moși. Era atît de neașteptat ! Pînă adineauri, patronul îmi vorbise prietenos ca întotdeauna. Poate încă mai apropiat. De ieri după amiază, exista între noi ca o taină necunoscută de ceilalți : aparatul cu orchestra radiofonică, vocea sintetică, acel colț de perdea dezvăluind ceva din enigmaticele împrejurări în care s-a născut Baletul Mecanic și a luat ființă, ca o ironică mustrare zvîrlită contemporanilor, inventatorul fantezist Coppelius. Fusese un semn de încredere, o dovadă de prețuire, despărțindu-mă într-ales de tovarășii mei. Mă simțeam crescut. Încrederea lui în mine îmi întărise încrederea mea în mine. Și acum, după lectura și visurile chinuitoare de astă-noapte, deodată

mustrarea aceasta răstită cum nu-i vorbea nici lui Maftei, rîndaşul cu fruntea teşită şi cu mîinile spînzurînd pînă la genunchi ; omul abia scoborît de-alaltăieri din maimuţă.

— Ce mai aştepţi ? Haide !

În redingota verzuie, cu bărbiţa din fire de hrean şi cu ochelarii de scafandru, patronul se depărta şi se apropia laolaltă cu pereţii camerei, în aceeaşi mişcare giratoric, ireal şi fantomatic, ca un înecat balansat într-un fund de ocean.

Am căutat un scaun să cad. Scaunul venea repezit spre mine, cotea şi fugea şăgalnic.

Am dus mîna la frunte.

— Nu vezi ? Ce înseamnă scandalul acesta ?

Patronul scoase batista şi îmi tamponă tîmplele năduşite.

— Nu tolerez... Te poftesc să te duci acasă, să chemi un medic şi să nu-mi vii îndărăt, pînă ce nu te-ai vindecat... Nu vezi în ce hal te afli ?

Leagănul circular s-a oprit. Pereţii şi obiectele şi-au reluat locul lor vertical şi imobil, în spaţiu. Am respirat uşurat, cercînd să surîd. Era numai atît ? Ce spaimă !

— Într-adevăr, patroane. De aseară nu mă simt bine. . Şi toată noaptea... febră, visuri urîte... oribile visuri !...

— Ce-ţi spuneam ! rosti patronul, împăturindu-şi batista şi băgînd-o în buzunarul de la spatele redingotei. De cînd vă imaginaţi că vreau să scot şi sufletul din om ?... Patroane încolo ! Patroane încoace ! Patron e una şi călău e alta... Să-l rugăm pe Egor să te însoţească pînă acasă.

Sună. Nu mai aveam nici o energie de împotrivire. Egor mi-a prins braţul şi m-a purtat mai mult pe sus, ca pe-un copil. Înaintea noastră cîinele fugea mărunt cu picioarele lui tocite de atîta umblat, se oprea la colţ de stradă să ne aştepte, strănuta în gerul care înţepa nările cu vîrfuri de ac, pornea după ce ne întreba din privire cu ochii lui omeneşti. Egor îi zvîrlea amical cîte un picior în spate din mers, ca să-şi achite datoria pravoslavnică de a nu lăsa în suferinţă un suflet purces pe calea izbăvirii.

Acasă, pe scări, poposii la fiecare etaj să răsuflu. Chemă proprietăreasa, porunci să schimbe aşternutul şi să facă ordine ; plecă după medic. Mă supuneam la toate

cu un fel de voluptate ascunsă. De mult nu mai purtase nimeni de grija mea. Nu-mi mai spusese nimeni pe numele meu. Îmi era o alinare după atîta singurătate aspră, să mă simt ocrotit, corcolit. Mi-am surprins astfel o absurdă părere de rău cînd medicul nu s-a arătat defel alarmat, după ce m-a ciocănit, m-a pus să scot limba și a numărat liniioarele termometrului.

— Nimic grav ! declară așezîndu-se la mescioară și scriind rețeta. O gripă, cum sînt astăzi două mii opt sute optzeci și opt de cazuri declarate în București... Ne-a dat asalt, dar i-am tăiat ghearele. Virulența e acum în descreștere. Într-o săptămînă, zece zile cel mult, ești pe picioare. Inima zdravănă... Plămînii intacți...

Roti o privire rapidă la pereții încăperii.

— Dacă-și urmează cursul normal, nu văd ce-aș mai căuta aci. Mă chemi numai în caz de complicații. Ceea ce-mi pare exclus !

Am înțeles gîndul generos. Înfățișarea săracă a mansardei îl îndemnase să nu mă socoată un pacient vrednic de agenda vizitelor cu numărul și cu onorariile în consecință. Toți erau buni cu mine. Toți mă cruțau. Și totuși, mă sugruma un simțămînt ingrat de singurătate, în mijlocul atîtor bunăvoințí anonime.

După plecarea medicului, Egor a așteptat doctoriile de la farmacie, să mă supravegheze în debutul meu de cel de al două mii opt sute optzeci și nouălea ostatec al gripei care asaltase Capitala.

Zvîrli șuba căzăcească într-un colț ; puse cărbuni în samovar. Începu să fluiere. Își aminti și se opri. Scoase tabachera, alese o țigară. Înainte de a aprinde, își luă seama. A așezat-o îndărăt și a renunțat.

— Te rog să fumezi, Egor... Prea mă tratezi ca pe-un bolnav pe moarte. Ai chibrituri ?... Uite chibrituri.

În loc de răspuns, Egor rosti o constatare.

— Ceea ce lipsește aci e o femeie ! Toate s-ar schimba într-un ceas... Pentru un bolnav, o femeie e leac mai sigur ca o sută de hapuri și rețete...

Trase unicul scaun lîngă pat. Îmi potrivi cu stîngăcie bărbătească perna și plapoma.

— De altfel, mă mir că nu e încă nici una aci. Un om nu trebuie să trăiască singur. Aceasta aduce gînduri

ticăloase. Te face egoist și, într-o bună zi, te trezești dușman cu restul lumii. Deteriorează cutia de colea, cum ar spune Gustav, sau ceastălaltă, de dincoace.

Egor arătă pe rînd cutia craniului și cutia pieptului.

— Crede-mă !... Dacă n-ar fi așa, n-ar fi născocit tiranii pedeapsa cu încarcerarea pe viață în celulă Să nu ai pe nimeni. Să te deștepți singur. Să dormi singur. Să nu ai cu cine te certa, ca să nu ai după ce te împăca. Brr ! Acesta e regim de Petro-Pavlovsk ! [98]

— Dar tu, Egor ?

— Eu sînt venit din toată lumea și mă întorc în toată lumea. Pe urmă, eu nu sînt singur. Îl am pe Elefterescu.

Pentru a ilustra această realitate evidentă, Egor îl cioeni pe Elefterescu în cap, cu tocul cizmei. Elefterescu suportă lovitura fără să crîcnească, în neclintita lui abnegație, vrednică de martirajul primilor anahoreți din deșertul Tebaidei

— Îl am pe Elefterescu și n-am drept să mai am pe altcineva ! continuă Egor, sprijinindu-și coatele pe genunchi. N-am drept, fiindcă mă așteaptă o logodnică.. Unde ? Întrebi unde ?

Răsuci mîna spre toate zările, dincolo de pereții strîmți, spre vastitatea continentelor.

— Unde ? Poate e încă tot în Rusia. Poate a plecat de acolo. Poate e la Șanhai, la Paris, la Chicago, la Mukden, la Santiago de Chile, la Kharbin... Poate o să ne regăsim mîine. Poate peste zece ani. Poate e jos la ușă și mă caută... Noi sîntem acum risipiți în toată lumea ca neamul lui Israel, după surparea templului. *Nicivo !* Într-o zi avem să ridicăm mîinile la cer : Ana Teodorovna ! Tu, Ana Teodorovna ? Egor Uvarovici ! Tu, Egor Uvarovici ? Avem să ne îmbrățișăm și avem să plecăm amîndoi alături, poate la Șanhai, poate la Santiago de Chile, poate la Kharbin... Nu face nimic ! Acestea se văd în fiecare zi printre noi... Viața nu se oprește pentru atît... Ce părere ai, gaspadin Elefterescu ?

Cîinele se ridică pe picioarele de crocodil și dădu din coadă, semn că nu-și poate permite să aibă o părere. Egor îl trimise la loc, cu o lovitură de cizmă între ochi. Pregăti ceaiul. Îmi turnă un pahar. Își turnă lui vreo șase, deoarece numai de la această bază inițială în

sus putea spune că a gustat şi el un ceai în doză moscovită. Mă îndopă cu poţiunea de la farmacie, care-mi lăsă în gură un gust coclit. Îmi potrivi pernele şi capătul plapomei sub bărbie. Îmbrăcă şuba, iar din uşă mai repetă o dată, arătînd scaunul de unde s-a ridicat :

— Aci nu e locul meu... E locul altcuiva. Ce părere ai, amice Elefterescu ?

Elefterescu n-avu cînd să exprime vreo părere. Cizma lui Egor îl expulzase din spate, pe uşă, la vale, pe scări.

Ce au toţi, de ce-au complotat toate şi toţi să-mi facă singurătatea aceasta mai intolerabilă ?

Am rămas ascultînd-o. O ronţăia tic-tacul mărunt al ceasornicului, pe măsuţa de la căpătîi. Am întors perna fierbinte, pe cealaltă parte.

Tîrziu, am căutat în carte bucata de ziar de aseară. Întîi am acoperit-o cu palma, să-mi examinez sufletul. Nelinişte ? Curiozitate ? Emoţie ? Teamă ? Nimic decît vîjiiala febrei în urechi. Am despăturit foaia şi am recitit fragmentul de cronică judiciară. Nimic ; nici nelinişte, nici emoţie, nici teamă de larvele unui trecut care încep să se mişte în beznă. De aceasta mai ales n-am fost îngrijorat, după visurile chinuitoare de astă-noapte. Mă înfricoşase gîndul să nu invadeze cumva, să nu pună din nou stăpînire pe mine.

Aseară a fost însă numai febra de vină. Febra şi surpriza lecturii pe neaşteptate. Acum nici febra nu vrea să mai primească asemeni fantome. Mort. Un fapt divers parcurs cu răceală, ca drama de gelozie de pe coloana vecină, ca sinuciderea bancherului veros, de pe coloana a treia. Lumi care-mi sînt îndepărtate şi străine... Am aprins un chibrit şi am dat foc hîrtiei, privind-o cum se scrumeşte răsucindu-se pe farfuria paharului de ceai. Ca să nu mai rămînă nimic. Nici o provocare materială a suvenirului. Morţii cu lumea lor moartă.

Aşa. Acum totul e în ordine. Am rămas numai cu singurătatea. O ascult. O ronţăie tic-tacul mărunt al ceasornicului.

Îmi pare intolerabilă, poate numai fiindcă e în firea noastră să ne descoperim îndată o suferinţă ; îndată ce-am ajuns la un liman. Poate numai fiindcă bolnavii redevi copii şi se tem de spectrele nopţii.

Peste o săptămînă n-are să mai dureze din toate acestea nimic. Dar ce au toți, de ce-au conspirat toți să mă împresoare cu întrebările lor fără sens ? Acum o săptămînă, Gustav ; ieri, patronul ; adineauri, Egor.

— Aici e locul altcuiva...

Scaunul aștepta la căpătîi. Scaunul gol. Și tic-tacul ceasornicului ronțăind singurătatea.

Am întors din nou perna pe cealaltă parte, răcorită. Am deschis cartea și am început să citesc, pînă ce mi-a alunecat din mînă.

Prin somn, prin vis, conștiința nu era suspendată. Se păstra o mijeală, atîta decît era nevoie ca prin somn, prin vis, să mă simt fericit că nu se întorc nici una din vedeniile hîde de astă-noapte. Un somn pur și calm. Cu un vis ușurător de lumină. Un vis fără contur, fără personaje, fără peripeții. O plutire eliberată de lestul gravitației, într-o lumină fără umbre și fără hotar. Iar în mijeala conștiinței un singur fir fragil legînd visul cu ființa-mi aievea : implorarea către divinitatea somnului să nu sfîrșească vraja prea repede, să nu mă surp din plutirea euforică, să nu mă deștept în singurătatea pustie din patul meu de bolnav, din mansarda unde numai inima de metal a ceasornicului mai bate alături de mine, vie. Întindeam brațele să mai rețin magia, cînd am deschis ochii.

Mi-am frecat pleoapele.

Scaunul nu mai era gol.

Soarele oprit în fereastră punea văpaie de lumină în părul Ludmilei.

Începutul a fost de această simplitate.

— Ludmila... Cum îți dezmierdau numele cei de acasă, cînd erai mică ?

— Tata îmi spunea cîteodată Ludi. Dar mama întotdeauna : Mila...

— E un nume ca pentru tine, Ludmila... Mila... bunătatea... discreția...

— Îmi place mai bine să mă chemi Ludi, Dănuț !

Ea mi-a spus îndată Dănuț — ca mama.

— Bine, Ludmila mea mică. Ai să rămîi Ludi. Deși îmi pare că-și scoate cornițele puțin freudism în gustul acesta pentru alintarea tatălui, în loc de dezmierdarea mamei.

Ludmila mă privește cu ochii mari.

Nu știe ce e aceea freudism. Iar dacă ar ști, s-ar da îndărăt cu spaimă. Multe nu știe din cîte cunosc eu. E ignorantă, simplă și pură.

Din ochi n-a dispărut nedumerirea. Crede că este nevoie să mai adauge ceva. Spune, cu privirea în pămînt :

— Tata n-a prea fost o poamă bună. Cînd lua chenzina, mama trebuia să-l aștepte la poarta fabricii. . Altfel, dacă îl scăpa, nu mai călca pe acasă pînă luni. Venea cu hainele rupte, murdar, zgîriat și fără nici un ban. Aceasta n-o împiedica pe mama să-l iubească și să-l îngrijească întocmai ca pe un copil rău. Îl dezbrăca, îl culca... Numai după aceea se ascundea de mine să plîngă și pleca să mai vîndă un lucru. În neamul nostru, bărbații au făcut întotdeauna femeile să sufere și femeile nu s-au plîns niciodată... Plîngeau, dar nu se plîngeau...

— Ludmila mea mică, să sperăm că eu n-am să te fac să plîngi... Are să rupă cu noi tradiția aceasta scandaloasă din neamul vostru.

Ludmila îmi dă la o parte cu degetele șuvița de păr de pe frunte.

— Cînd te aud spunînd *noi,* parcă mă tem, Dănuț. M-am temut întotdeauna cînd mi se împlinea o dorință. Era un semn rău ! După bucurie, venea plata. . N-am cunoscut multe bucurii, Dănuț. Însă după toate, așa neînsemnate cum erau, plata a fost prea grea, Dănuț, prea grea...

— Are să se rupă și tradiția aceasta, Ludmila. Ludmila mea fricoasă și mică.

Îi dezmierd mîinile.

Biete mîini care poartă pecetea îndeletnicirilor umile. Subțiri, cu degete lungi, cu desen arcuit ; dar cu pielița îngroșată de împunsăturile acului, cu semnul bătătorit al foarfecului.

Ludmila le desprinde încet din strînsoare.

— E tîrziu, Dănuț ! De-acum trebuie să plec.

O văd stînjenită cînd îi țin să-și îmbrace mantaua de stofă, cu guler de blană ieftină. N-a fost deprinsă s-o ajute nimeni. Îi pare că trăiește un moment grandios, de eleganță și noblețe, cum a întrezărit numai la teatru și la cinematograf, cînd eroii în frac oferă cu un gest superb mantaua de zibelină contesei. Nu nimerește mînecile. E rușinată de propria ei stîngăcie. Și găsesc întotdeauna injustă această infirmitate fără vindecare, la o ființă cu atît de fină intuiție și grație la tot ce plăsmuiește cu miinile ei umile, pentru îmbrăcămintea altor femei — chiar cînd sînt numai niște păpuși cu mecanism, ca automatele patronului.

Din cupa cu ghiocei, împrospătați în fiecare zi de dînsa, desprinde cîteva fire. Le împunge cu ac în stofa hainei. E singura ei cochetărie de fată săracă. Timidă și înduioșătoare.

— Ai face mai bine să rămîi acasă, Dănuț! mă dojenește cînd îmi caut și eu paltonul. După gripă, numai cuminte nu e să bați străzile...

De data aceasta îi recunosc o nevinovată ipocrizie. Îmi spune să rămîn acasă, numai fiindcă e sigură că n-am s-o ascult.

În prag se ridică în vîrful pantofilor să-mi întindă buzele. Cealaltă despărțire din stradă, în fața casei unde împarte camera cu o prietenă, nu ne îngăduie nici un fel de îmbrățișare, care poate „s-o compromită și să dea de vorbă vecinilor".

Sărutul nostru e cast.

Buzele Ludmilei au parfum moale și discret, de pară bergamotă. Un parfum blond.

Seara e albastră. Umedă. Cutreierată de un vînt călduț, venit din cîmpuri să vestească primăvara și să topească nămeții grădinilor. Deasupra noastră șuroiesc streșinile. Cobor de pe trotuar să-i fac loc. Mă prinde de braț și mă strînge alături. Ghicesc teama să nu mă piardă. Iar la strînsoarea ei răspunde strînsoarea mea. Sîntem doi orfelini care ne-am regăsit. De-acum nimic nu poate să ne mai despartă. Prin mulțimea străzilor, trecem absenți de la convulsiile unui univers străin de noi. Luminile vitrinelor nu ne opresc, ghionturile trecătorilor grăbiți nu ne

ating, jerbele de noroi țîșnite de sub roți nu ne stropesc. Toate acestea există în afară de noi. Le-am izgonit. Căldura brațului prins sub braț ne ocrotește de toată indiferența ostilă din juru-ne : alcătuim un singur bloc încleștat.

N-am pornit provocatori să dăm asalt fericirii. Viața ne-a învățat pretimpuriu o mai modestă cumințenie. Lăsăm să curgă talazurile în jurul nostru, să se spargă în jurul nostru. Ambiții, aviditate, faimă, nerăbdare, brutalitate și nesațiu ; mînată de aceste sfîrcuri de bici cu plumbi gonește toată lărmuirea plină de deșertăciune a străzii. De aceea chipurile sînt crispate, iar rîsul tuturor de aceea e torturat și crud.

Fericirea noastră e altfel. Calmă. N-o poate amenința nimic. N-o așteptăm de la nimeni. Nu ne-o poate smulge nimeni. E în noi. În brațul acesta sprijinit de alt braț, cum trecem ca un singur suflet și trup prin singurătatea lumii.

O privesc din cînd în cînd pe furiș, sub borul pălăriei.

Obrazul palid s-a înviorat în pomeți. Buzele imperceptibil întredeschise aspiră extatic aerul cu șuvoiri jilave de primăvară. În ochi palpită o lumină verzuie, cum se deșteaptă în nopțile profunde chemarea interastrală a licuricilor. S-a aprins o viață care dormita.

Mersul Ludmilei nu mai are nimic din prelingerea pe lîngă ziduri a vietăților oropsite. E un mers tînăr, elastic și sprinten. Își potrivește pasul după pasul meu. Cînd pierde cadența, întoarce obrazul și rîde. Iar transfigurarea e mai desăvîrșită. Cum a fost cu putință să-mi pară vreodată o umbră ștearsă și tristă, ca vechile fotografii din albumuri ? Numai patronul a cunoscut-o. Atotștiutor, atotștiuse ce gingașă și nespusă minune aștepta ceasul eliberării din crisalida ternă, de scrum Minunea s-a împlinit prin mine. E pentru mine. Și îmi este mai scumpă decît mi-au fost toate amăgirile fericirii de pînă acum.

Brațul o încleaștă să n-o pierd.

— Ludmila !

— Dănuț !

Străbatem tumultul orașului cu lumini și stridențe, într-o nepămînteană plutire, ca în visul cînd imploram

divinitatea somnului să nu sfîrşească magia, să nu mă deştept iarăşi în singurătate mîhnită şi aspră.

— Dănuţ...

— Ludmila...

N-avem nevoie de alte cuvinte. Iubirea noastră nu are nevoie de cuvinte.

Casele se răresc, îşi pierd cîte-un etaj, luminile se împuţinează. Ajunsem în cartierul mărginaş. unde e camera Ludmilei. După ce ne-am despărţit, ne mai întoarcem să ne privim din urmă : ea din uşă, eu din stradă.

Îmi face semn de cuminţenie cu degetul mănuşii ieftine. Mi-a hotărît să nu întîrzii cumva prin oraş. Vrea să mă ştie urcat în tramvai la cea dintîi staţie, coborînd direct acasă. Am făgăduit, minţind ca în fiecare seară. De altfel o minciună nevinovată. Mă crede încă slăbit de boală, se teme de complicaţii şi de primejdii închipuite. Eu mă simt clocotind de viaţă şi de planuri.

Drumul pe jos, de-a curmezişul Capitalei, e ca să mă istovesc şi să dorm la noapte cu pumnii strînşi. Luminile capătă putere şi se înmulţesc pe măsură ce înaintez, casele sînt din nou lipite zid lîngă zid, îşi adaogă un etaj, şi altul, şi încă unul... Străbat încă o dată mijlocul oraşului, în revărsarea cretoasă a vitrinelor, în spasmodica dănţuire a reclamelor luminoase cu sincope şi explozii incandescente în tuburi de neon ; în tumultul de glasuri, de vehicule, de strigăte cavernoase în pîlnii de *hautparleur*. Nu mă opreşte nici o ispită. Nu mă întîmpină nici un regret. Uneori, în interiorul capitonat al unei limuzine, zăresc o figură de altădată ; un cunoscut, un prieten, o femeie... Toate chipurile sînt crispate, toate rîsurile au ceva neliniştitor şi ameninţat din urmă. Cum îi compătimesc ! Spre ce amăgire deşartă aleargă ! Ce-i poate aştepta la capăt de drum ; în astă-noapte, mîine, peste un an ? Dacă m-ar recunoaşte unul singur, dacă ar şti· unde sînt, ce sînt, care-mi sînt bucuriile mele şi unde mi-am găsit fericirea, ar surîde cu milă. În jalnica lor existenţă, fără de sens şi nădejde, n-ar putea să priceapă.

Gîndul acesta mă înduioşează. Bieţi oameni ! Bieţi naufragiaţi care n-au ajuns încă la un liman ; îl au sub ochi şi nu-l văd ! Traversez strada. Dintr-un gang, îmi apare brusc înainte o umbră, tăindu-mi calea :

— Sal'tare, șefule !

M-am oprit. Arătarea era așa de neașteptată ! Țibic, protectorul meu de astă-toamnă, rîde fericit, cu gura pînă la urechi și cu degetul la caschcta prea largă.

— Mai-mai să nu-mi cred ochilor ! adaogă, dîndu-se un pas îndărăt să mă măsoare.

Pe urmă, fluieră admirativ :

— Pfiiiuu ! Dar știi că te-nțoliși, șefule ! Ești mai dihai ca un *mahăr !* Palton, mănuși, galoși... Am bănuit cu îndată că ai dat lovitura !

Țibic e îmbrăcat în zdrențe. Doar o pereche de șoșoni prea mari și prea noi contrastează cu restul mizeriei vestimentare. Mi-a surprins privirea și mi-a ghicit gîndul. Îmi face cu ochiul, complice :

— Ce, crezi că nu dăm și noi loviturile noastre ? Chiar mai adineauri am pus laba pe dînșii. Păcat că nu i-am făcut la stînga acum vreo trei luni. Nu-mi degerau picioarele, cum m-a luat dracu toată iarna.

Țibic e foarte încîntat de șoșoni. Răsucește picioarele pe rînd, pe-o parte și pe alta, ca să-i admir și eu achiziția. Înțeleg că n-a avut cînd se deprinde cu dînșii și îi aprob legitima mîndrie :

— Strașnici, Țibic. Superbi !

Se simte flatat. Se scuză cu modestie :

— Nu-s mare ispravă ! De ! Nu pot să dea toți lovituri în mare, ca tine, șefule !

Apoi roti ochii împrejur și îmi strecură un sfat, în șoaptă :

— Șefule, rău faci că nu ți-ai lăsat barbă ! Sau măcar mustăți... În locul tău, eu chiar acum m-aș duce să-mi cumpăr niște ochelari ! Ochelari albaștri sau negri...

— De ce toate acestea, Țibic ? am întrebat zîmbind.

— Nu te mai preface ! se scandaliză Țibic de atîta ipocrizie. De ce ? Mai întrebi de ce ?... Cum te-am cunoscut eu, poate să te cunoască și vreun sticlete. Pune cabja pe tine și adio palton, adio galoși și mănuși. Păcat de lovitură !

— Ești un caraghios, Țibic ! am rîs înveselit cu totul. Ce-ți închipui tu c-am făcut ? Ce fel de lovitură ?... Ce-mi tot vorbești de lovitură ?...

Țibic, el nu rîde. Cu sinceră mustrare în ochi și în glas, a prins să mă judece, după ce s-a dat mai întîi îndărăt, să pună distanță între el și un renegat ca mine :

— Va să zică de ăștia-mi ești, șefule ? Eu mă bucur că te văd înțolit, și cînd colo ai și găsit pe cine să porți cu zăhărelul ! Poate vrei să zici că ți-o venit moștenire de la Banu Ghica ? Mai spune și asta, că eu atîta aștept s-o aud și s-o cred !... Ai dat lovitura ? Halal ! Bravo și să-ți fie de bine, șefule !... Pentru asta, nu-i nevoie să te ferești de mine... Adă-ți aminte, șefule ! As'toamnă parcă nu erai așa de fudul. Te-am înțeles eu de atuncea că pregătești și clocești ceva. Te cunoșteai după ochi... Cînd am văzut că nu vii două nopți, întîi mi-a părut rău. Zic, s-o ars, șeful ! A încercat lovitura și i s-o-nfundat. Am cumpărat și gazete două zile, să nu scap spargerile și crimele .. Am văzut că nici o poză de-a bobocilor prinși de poliție nu samănă cu tine. Atuncea m-am bucurat. Acum că arăți ca un mahăr cu gușa plină, m-am bucurat și mai mult. Bravo și halal să-ți fie !... Iară drept răsplată, mă iei la sigur ? Șefule-șefule !... Eu sînt cîine bătrîn. Nu-mi legi tinichea de coadă cu una, cu două.

Continuam să rîd. Țibic mă cîntărea cu dezaprobare și scîrbire. Inutil să încerc o explicație. Lumile noastre erau acum mai depărtate ca drumul planetelor pe cer.

După ce-a terminat, i-am spus împăciuitor :

— Bine, Țibic ! Crede ce vrei... Deocamdată fă-te mai încoa'. Îmi pare că avem niște socoteli vechi între noi . Cît îți datoresc ?. .

Țibic făcu un gest de nabab :

— N-am ținut nici un fel de socoteală...

Dar cît am numărat, se apropie și privi în portofel, pieziș Băgă banii în buzunar, după ce mai întîi întoarse pînza buzunarului pe dos, să verifice orificiile. Păru mai îmblînzit și îmi acordă circumstanțe atenuante :

— La urma-urmei, șefule, văd că tot ți-a mai rămas ceva de băiat bun... Dacă ai s-ajungi iar la aman, hotel Țibichi e deschis la orice oră din zi și noapte. Uitam să-ți spun... Ne-am mutat ! Acum am găsit alt apartament, la pod, lîngă cer. Eu și baba... De ciung am scăpat. O pierit și l-au mîncat șobolanii. Cînd am trecut luna trecută să

fac inspecție, mai rămăsese jumătate. Ia-n te uită cu ce m-am ales de la el, cînd l-am buzunărit...

Spunînd, Țibic scoase de la piept, de sub haină, un ceasornic prins în lanț. Părea că și-a smuls inima și mi-o oferă cu amîndouă mîinile, s-o examinez :

— Ce zici, șefule ? Aur marcat... Nu ești amator ?... Ți-ai mai închipuit istoria asta ? Avea ciungul ceas de aur și nu spunea nimic. Îl ținea legat cu lanț. Acum îl ține taica, legat cu lanț. Haha ! Și portofelul e bine să-l priponești cu lanț, șefule !

Hlizindu-se, Țibic duse degetul la caschetă. Se răsuci în tocurile mute, moi, de gumă, și se mistui în bezna gangului. M-a scuturat un fior de frig. Noaptea s-a făcut deodată rece și prea umedă. Avea dreptate Ludmila. Încă nu sînt deplin apărat de toate halucinările boalei. În fiecare colț răsare un spectru din întuneric. Gesticulează și prinde glas. Îmi face un semn, o chemare, un avertisment, o amenințare — și iarăși se confundă cu noaptea. Numai lîngă dînsa mă simt adăpostit și tare.

Am grăbit pașii. Mergînd, mă judecam cu o asprime mai neîmblînzită decît Țibic. Am fost ingrat cu el. Astătoamnă, în dimineața de noiembrie, cînd anunțul providențial mă scăpase din subsolul cu șobolani, nu m-am gîndit o singură clipă la soarta lui, rămas cu strigoii aceia : ciungul cu mîna de fier, spălătoarea de cadavre... Poate era datoria atunci să mă întorc, să încerc ceva, să-l ajut, să-l salvez. Egoist, m-am strîns în mine. Iar adineauri, nu știam cum să mă descotorosesc mai repede. În loc să-l opresc, să-l iau cu mine, să-l duc la patron și să-i aflu un rost pe lumea aceasta, i-am dat două sute de lei și m-am socotit achitat. Sărmanul Țibic a fost mai generos astă-vară și astă-toamnă. Împărțea pîinea din fiecare zi. Poate se lipsea el, ca să nu rabd eu. Îmi fu dezgust.. Mă achitasem cu două sute de lei ! Fără să gîndesc, mi-am pipăit portofelul. M-am oprit... Am cercetat buzunările pe rînd. Portofelul dispăruse. Nu mai încăpea nici o îndoială. Înțelegeam în sfîrșit sfatul lui Țibic : „Haha ! Și portofelul e bine să-l ții legat cu lanț, șefule !“ Am început să rîd.. Paguba era neînsemnată. Încă două sau trei sute de lei. Dar Țibic îmi dăduse în

felul lui o lecție. O „lovitură“ ca pentru un renegat ce-i păream.

Drumul pînă acasă mi-a fost ușurat. Isprava fostului meu proteguitor mă scutea de orice mustrare a cugetului. M-am trezit fluierînd ca Egor. *Nicivo !* Cu atît mai bine ! Nu ne datoram nimic unul altuia.

Iar scările le-am urcat voios.

VI

DIN MORMINTE, VIAȚA...

Singurătatea din mansarda de burlac, mă aștepta acum mult mai umanizată. Pretutindeni mîna Ludmilei a pus orînduială. A dat suflet obiectelor moarte, grație unor podoabe de nimic. A dispărut mirosul fumului răcit de tutun, praful și scama. Dulapul nu se mai deschide singur cînd trec pe dinainte, nici cana de tinichea nu mai zîngăne în lighean la fiecare pas. Masa nu se mai clatină. pe un picior prea scurt. Toate și-au schimbat locul și înfățișarea. Mă întîmpină prietenos, începînd cu lampa coborîtă pe fir și prinsă la căpătîiul patului, într-o corolă de mătase trandafirie, în locul becului roșcat și uzat din tavan, cu lumina sinistră.

Număr zilele pe foile calendarului. Încă două luni pînă la Paște. Îmi par o eternitate. Ludmila mi-a cerut răgazul acesta ca o chezășie a fericirii noastre depline. Pînă atunci vom găsi o căsuță modestă : două camere, antret, bucătărie. Le caută ea. Mă socotea prea nepriceput ca să le aflu singur. Mai ghicesc și alte pricini nemărturisite ale întîrzierii. Ca orice fată nevoiașă, pune nu știu ce amor propriu în nu știu ce nimicuri de pînză, broderii și panglici. O bănuiesc migălind pînă după miezul nopții la fețe de perne și cearșafuri, la ajururi și monograme. Nu vrea să-i poată aminti cineva vreodată că s-a măritat numai cu cămașa de pe dînsa. Atîta naivitate e mișcătoare. Ca și îngrijorarea să nu-i pretind nu știu ce imposibilă renunțare la credința ei catolică ; singura zestre adusă cu dînșii din patrie, acum trei sferturi de veac, de o

mînă de exilaţi polonezi. Altădată, asemenea amănunte ridicole şi umile mi s-ar fi părut vrednice numai de existenţa mediocră a unor larve omeneşti. Căsuţă, chirie, trusou, soarta odraslelor... Puah ! Tot aşa îşi organizează viaţa lor oarbă şi cîrtiţele cuibărite în hrube subpămîntene. Acum descopăr acestor cuminţenii un farmec discret şi reconfortant. E viaţa cea adevărată. Pregătesc ciclul etern. Iubirea noastră nu e un spasm arzător, ci legămînt să ne prelungească fiinţa dincolo de noi, în copiii copiilor noştri.

Sting lumina şi adorm în surîs. Mă deştept în surîs. Toţi sînt buni. Toate sînt simple.

Patronul n-a pomenit un singur cuvînt. I-am citit însă aprobarea în ochi, sub lentilele bombate, de unde privirea ne urmăreşte, pe mine şi pe Ludmila, fără nici o scăpărare ironică. Ceilalţi ne ocrotesc idila într-o tăcută complicitate. Se prefac că nu ne observă cînd venim împreună, cînd plecăm împreună, cînd în mijlocul lor, printr-o privire furişă şi rapidă, am schimbat un gînd.

Sami tuşeşte tot mai uscat. Tuşeşte şi Betty. În toamnă au să plece amîndoi într-un sanatoriu pentru bolnavi săraci. Poate au să se căsătorească acolo. Acum economisesc. Nu vor să primească decît jumătate de salariu ; cealaltă o lasă la patron să se adune lună cu lună. Gustav mi a şoptit în taină că patronul a hotărît să dea venitul celor dintîi trei reprezentaţii pentru sănătatea lor. Iar pentru fiecare pregăteşte o surpriză. Înainte de a ne despărţi, va purta grijă să ne întemeiem rosturi statornice. Ne-a adoptat pe toţi. Chiar Egor recunoaşte acum că e întruparea unui geniu bun, care ne-a ales dintr-o mie şi o mie de alţi dezmoşteniţi, ca să ne izbăvească viaţa şi sufletele. Nu se mai teme că e un duh al beznelor, sosit cu ispite viclene să ne mîne la pierzanie.

Nici Baletul Mecanic nu ne mai nelinişteşte. Nu găsim în el nimic supranatural şi misterios. Ne-am deprins. E o născocire ca oricare alta. Mai ingenioasă şi mai desăvîrşită, fiindcă şi iscusinţa şi atotştiinţa patronului sînt mai presus de ale altor născocitori. Miracolul nu s-a înfăptuit sub semnul unor puteri demonice. E un miracol tehnic. Patronul ne-a explicat tot. Am înţeles tot. Rotiţe, biele, angrenaje, mosoare, magnet, curenţi

electrici, volți... Cele dintîi automate au dansat, au vorbit, au cîntat. Cele mai însemnate, cu rolul mai dificil, se află în biroul patronului, unde nu intră nimeni. Se închide cu ele și le desăvîrșește viața lor de resorturi, biele, acumulatoare, bobine... Tot el le pregătește în pastă chipurile omenești, care au să înfățișeze grația, puritatea, ura, invidia, forța, căci în artificialul lor absolut, patronul le-a hotărît un destin de simboluri.

În atelier și în celulele noastre, lucrăm cu înfrigurare...

Afară, primăvara a pavoazat grădinile cu flori albe, cu miros încă proaspăt și jilav de zăpadă. Flori de măr, flori de cireș, flori de cais. Strada Tăbăcăriei, în cartier mărginaș și sărac, mai are ici-colo livezi și grădini, căsuțe scunde, înfățișare patriarhală de oraș provincial, unde primăvara nu e numai un cuvînt și unde n-o anunță numai toaletele femeilor. Dar alături de creanga mărului întinsă cu flori de hîrtie peste zăplaz se înalță un perete dreptunghiular și urît de atelier, iar din curți vîntul aduce miasme de piei dospite la soare, de var și zeama scoarței de copac fermentînd în cisterne. Apar oameni bărboși, cu șorțuri pătate și cu mîinile arse de acizi, tîrînd după ei o duhoare înăcrită. Toată iarna n-am simțit-o. Acum spurcă văzduhul și adierile moi.

Caut cu Ludmila alte străzi, pe unde să ne purtăm iubirea și proiectele noastre. Sînt cartiere cu vile și trandafiri agățători, cu asfaltul mut sub roțile elastice de automobil, cu superbi cîini de rasă dormind pe treptele de granit. Pe acolo ocolim în plimbările de seară, braț sub braț. Nu ne chinuie întrebarea să cunoaștem prosperitatea, fărădegrija și desfătarea altora, față de planurile fericirii noastre modeste. Ludmila admiră cu sinceră și neîntinată bucurie a ochilor costumul unei femei coborîtă zvelt dintr-un automobil masiv ca un tanc și elegant ca o vitrină. Se întoarce să privească încă o dată, cu exclamații de adorare, un copil bucălat, o fetiță cu cercul ori cu păpușa : odraslele patriciene de după grilajurile de fier forjat, în grădini cu nisip auriu și mărunt, cu scaune și mese albe sub umbrele de pînză vărgată. Copiii noștri au să învețe la școala gratuită din cartier, dar nu ne mîhnește aceasta nici pentru dînșii, nici pentru noi...

De cîteva ori mi-a pomenit despre o priveliște care i-a rămas în amintirile copilăriei ca o viziune de supremă poezie. Un pavilion romantic, într-un fund de parc, sub castani și arțari cu frunza crestată.

— Dănuț, dar te rog să nu rîzi... Acum îmi dau seamă. Era un chioșc cam dărîmat. Mama mă aducea cu dînsa... Avea de predat alături, la o cucoană bogată, niște lenjerii brodate Doi ani a lucrat. Și doi ani, cînd venea să-și aea pachetele cu broderii, îi ceream să mă lase afară, în stradă. Îmi plăcea să rămîn acolo și să privesc printre grilaj la parcul de alături și la chioșcul acela... Se jucau niște copii. Băieți și fete. Se alungau și rîdeau. Nu m-au zărit niciodată Nu mi-au spus nimic, nici unul. Dar seara, cînd mă culcam singură în pat, închideam ochii și mă vedeam jucîndu-mă și eu cu copiii aceia. Mă fugăream și rîdeam. Mama se întorcea la mine, de la măsuța cu lampă unde lucra. „De ce rîzi, Mila ?“ Strîngeam ochii și mă prefăceam că dorm... Cum i-aș fi putut spune ?... Cum ar fi putut să înțeleagă ?... Pe urmă adormeam cu adevărat și noaptea visul era bun cu mine. Se făcea că mă joc aievea. Că m-au primit și pe mine copiii care nu se uitau niciodată la fetița săracă de la grilaj. Astăzi îmi dau seamă. Chiar să mă fi văzut și să mă fi chemat la dînșii de milă, n-aveau cum să se joace cu o fetiță așa de mică și prostănacă. Eu aveam cinci-șase ani. Ei treisprezece și paisprezece. Am să-ți arăt odată, Dănuț... Locul acela a rămas pentru mine cel mai frumos din lume...

Într-o seară, mi-a prins brațul.

— L-am visat și astă-noapte, Dănuț, locul acela ! Așteptam la grilaj. Copiii m-au zărit și mi-au spus să viu... Eram așa de fericită ! De cînd ne iubim, acum și visurile mele sînt întotdeauna de fericire. .

Mi-a prins brațul și în lumina oblică a asfințitului am străbătut mulțimea și străzile așa cum mergem noi, străini de străzi și mulțime. De la un loc înainte, a început însă să mă cerce o neliniște. Intram într-un cartier unde n-am mai voit să pășesc niciodată. Unde a fost casa noastră, înstrăinată cu telegrame urgente de la Monte-Carlo și Cannes.

Brațul Ludmilei parcă a presimțit neliniştea. Mă strînge mai cald. Pînă adineauri se sprijinea ; acum nă sprijină

— Dar să nu rîzi, Dănuț ! mă imploră, căutîndu-mi în ochi. Poate sînt o proastă că-ți mărturisesc toate copilăriile. Tu m-ai învățat să nu-ți ascund nimic. Nu e așa că n-ai să rîzi ?

Nu mă împingea nici o pornire să rîd. Singura grijă în clipa aceea era să nu-mi ghicească Ludmila nimic din emoția înfiptă ca o gheară în gîtlej. Din tot trecutul tăinut, nu i-am spus niciodată decît născociri vagi, atît cît să n-o sperie și așa ca să-i pară firești. O bunăstare modestă ; o ruinare neașteptată, pricinuită de-un bancher imaginar, fugit peste graniță și lăsîndu-mă pe drumuri. Astfel, acceptase contrastul dintre învățătura și lecturile mele și dintre mizeria resignată cu care am venit să mă ofer cu trup și suflet patronului, în dimineața cu lapoviță, de noiemvrie.

Această bunăstare ruinată se reducea în închipuirea ei la atît cît cuteza să se înalțe și idealul nostru ultim de acum, după o viață de muncă și de agoniseală : o casă mărginașă, cu patru-cinci camere și două, trei sute de mii depuși la o bancă. În desăvîrșita-i naivitate, Ludmila mai păstra nădejdea că poate bancherul imaginar are să se întoarcă odată, cînd nu-l mai așteaptă nimeni, îmbogățit din nou și adus de o remușcare să-și repare fapta nelegiuită. „S-au mai văzut de acestea, Dănuț ! Lumea nu e atît de ticăloasă, cum ni se pare..." Iar rîsul meu sceptic la asemeni himerice consolări, îi pare în schimb Ludmilei o injustă ofensă adusă dreptății și bunătății, care n-au dispărut încă de pe fața pămîntului.

La colț, îmi apasă brațul :

— Mai sînt cîteva case... Ai mai fost vreodată pe aci, Dănuț ?

Încleșt buzele. Dau numai din cap, să nu-mi surprindă tremurul glasului.

— Da... Am mai fost...

A grăbit pașii. Mă tîrîie după dînsa. A trecut. Ne întoarcem. Se oprește și iar merge înainte.

— Nu se poate ! șoptește desfăcînd mîna de pe brațul meu. Era aci !

A trecut de locul unde era casa noastră. Ne întoarcem la locul unde a fost casa noastră.

Se oprește și duce degetele la ochi, să alunge priveliștea de acum, să cheme priveliștea de atunci.

— Era aci, Dănuț !

Știu. Era aci. Aci a fost casa noastră. Parcul de castani și de arțari, cu pavilion romantic și părăsit din fund. Cum să nu-l cunosc ? Cum să nu-l știu ? Parcul unde se jucau mai mulți copii... (unde sînt toți ?). Mai multi copii, cînd o fetiță sărmană pe care n-o vedea nimeni aștepta afară și privea printre gratii.

În locul parcului se înalță acum trei clădiri de cîte cinci etaje, albe, liniare, geometrice, simetrice, uniforme ; trei clădiri cu fațada în stradă, cu ganguri și intrări, cu firme de medici, de avocați și societăți ; trei clădiri cu apartamente de închiriat.

— Era aci, Dănuț !

Brațul ei s-a încleștat din nou. Se agață de mine. Îi tremură glasul. Dacă n-ar fi în stradă, ar podidi-o lacrimile.

— Ce proastă am fost !... Cum îmi închipuiam că nu s-a schimbat nimic de atunci ?... Era un parc, Dănuț, un parc cu castani și un chioșc în fund.. Tu nu mă crezi, Dănuț ? Uite, alături a rămas casa unde se ducea mama să-și lase pachetele ei... Eu stăteam aci... Priveam. Copiii se jucau în straiele lor frumoase și scumpe, iar ale mele, urîte și sărace nu mă umileau defel ; nici nu-mi dădeam seamă că sînt urîte și sărace... Că-i vedeam jucîndu-se mă mulțumea... Pe urmă, nu veneam numai pentru dînșii. Acum înțeleg mai bine. Veneam pentru parcul acela. Pentru chioșcul acela... Nu știu cum să-ți spun, ce simt acuma... Parcă a dispărut ceva frumos de pe lume ! Sălbatecii... Au distrus ceva frumos de pe lume.

Da ! Sălbatecii au nimicit ceva frumos de pe lume. Un camion descarcă saci în gura unui subsol. Un salahor înjură. Iar motorul zbîrnie astmatic și asupra noastră vine o duhoare înecăcioasă de ulei ars.

— Să mergem, Dănuț !.. Te-am adus degeaba pînă aci. Dar nu e așa că nu rîzi ? Tu nu poți să înțelegi ce-a însemnat pentru o fată săracă, amintirea aceea... Un parc, un chioșc, copii jucîndu-se... Îmi păreau o fericire să le văd și prin vis. Nu e așa că nu rîzi ? Dănuț.

Merg cu buzele încleștate. Pașii Ludmilei se împleticesc. Îi simt privirea pe furiș, căutînd fricoasă să descopere o urmă de batjocoră în surîsul meu. Dar nu surîd. Îmi înoată și mie ochii în lacrimi. Ludmila îmi strînge brațul cu recunoștință. Și ne întoarcem strînși în singurătatea noastră de la locul acesta, de unde printr-un destin de care nu eram străin, a dispărut ceva frumos de pe lume.

După Paști ne-a cununat patronul. Mi-a pus, în plic, cadoul și în vedere condiția să plecăm cu darul acela, zece zile la Constanța, ca fericirea Ludmilei să fie desăvîrșită și prin surogatul unui voiaj de nuntă.

Biata Ludmila ! Nu mai văzuse marea. Zece zile a trăit existența fabuloasă a eroinelor de romane și de filme Camera noastră era într-un Palace. Masa noastră era rezervată la restaurantul cel mai de seamă, cu orchestră, vedere la mare și chelneri în frac. Ne plimbam seara cu barca în larg. Pînă tîrziu, cu fereastra deschisă, aspiram adierile saline, așteptînd răsăritul lunei pe valuri Pleca un vapor, cu luminile aprinse. Poate un vapor pentru Bosfor, Pireu, Cipru, Egipt, Corfu, Corsica... Mă scutura un fior.

— Să închid geamul ? se speria Ludmila. Începe să-ți fie frig .

— Nu Ludmila. Lasă și vino aci.

Ludmila se strînge lîngă mine, lipindu-și fruntea bombată de piept :

— Mă tem de atîta fericire, Dănuț. Parcă mă doare...

Nu aud. Privesc luminile depărtîndu-se în noaptea albastră, unde cerul se confundă cu marea.

— Mă tem de atîta fericire, Dănuț.

— Ssst. Taci.

Fără voie, glasul meu a fost aspru și străin de clipa aceea

Ludmila a tăcut supusă Mai tîrziu mi-am dat seamă și mîna netezindu-i părul, buzele căutîndu-i fruntea, au încercat să repare o brutalitate injustă, venită de unde? Venită, de unde?

De cîteva ori, am surprins-o ascunzîndu-mi ceva.

Intram — și arunca repede un ziar, o haină, o eșarfă, peste capacul unei cutii.

N-a rezistat. Ea nu-mi putea ascunde prea mult o taină, chiar atît de nevinovată cum sînt tainele ei. Mi-a mărturisit, plecînd ochii umili:

— Dar și de data aceasta, te rog să nu rîzi, Dănuț. Tu ești bun și înțelegător. Nu e așa?... Sînt jucăriile mele de cînd eram copilă. Singurele mele jucării. Nu m-am despărțit niciodată de dînsele. Cînd mă simțeam nenorocită și fără nimeni pe lume, deschideam cutia... Începeam să le așez ca atunci cînd eram mică. Și-mi venea la loc mintea și bucuria de copilă, Dănuț...

Biata Ludmila! Biete jucării!

Într-o cutie de carton, cu gravura capacului jupuiată și decolorată, cîteva oițe de lemn, cu lîna albă-surită, cîțiva brazi văpsiți verde, un ciobănaș ridicol, o căsuță cu ferestre de celuloid.

Le rînduiește ca în jocurile ei de copilă. Unei oițe i-a căzut ochiul de sticlă, alta n-are decît trei picioare, alta a năpîrlit de lîna lipită cu clei; ciobanul nu se poate ține vertical fără un băț de chibrit pus sub suport.

— Așa e că sînt o proastă, Dănuț? Tu trebuie să fii bun și să-mi ierți toate copilăriile. Să nu rîzi niciodată de mine.. Și cînd fac ceva rău, să mă înveți... Tu știi atîtea, Dănuț!

— Ludmila mea mică, dar n-am ce să te învăț!... Ești un copil adorabil.

O strîng în brațe. Își reazămă fruntea de pieptul meu. Acolo e locul unde se simte sigură, ascultînd bătăile inimii și cuibărindu-se ca o pisică. Îi sărut fruntea. Poate

așteaptă să-i sărut mai des buzele. Eu îi sărut fruntea.

In fiecare zi trimitem cărți poștale ilustrate tuturor. De cîte ori scriu adresa patronului — Inginer Coppelius — surîd pe gînduri și mă întreb care-i va fi oare numele cel adevărat. Nu-l știe nimeni. Cînd am vrut să aflăm, a ocolit întotdeauna răspunsul cu o glumă și ne-a mustrat pentru indiscreția noastră ingrată. Într-adevăr, ne-a întrebat el vreodată cine sîntem și de unde venim?

Prind în palme tîmplele Ludmilei și privesc în ochii ei cuminți și buni.

De-ar ști! De-ar ști cine sînt și de unde vin!

— De ce mă privești așa? Am făcut ceva rău? Sînt vinovată cu ceva?

— Nu, Ludmila mea mică. Privesc să mă văd în ochii tăi.. Mă văd altul. Mă văd cum trebuia să fiu întotdeauna, într-o lumină..

— Și eu mă văd în ochii tăi, Dănuț. Ca într-o oglindă care micșorează. Mică, mică de tot... Pe urmă totul se amestecă și se topește... Îmi dau lacrimile.

O sărut O sărut pe frunte.

După zece zile ne-am întors.

Casa închiriată cu mobile noi — fructul economiilor și al angajamentelor de plată în rate — e pe o stradă apropiată de atelierul patronului.

Abia am ajuns și un neastîmpăr a început să mă roadă. Îmi pare prea mult pînă a doua zi. Știam că în lipsă patronul avea să scoată din biroul zăvorît cîteva păpuși, cu fața și mecanismele migălite de mîna lui.

— Nu mai am răbdare, Ludmila!... Trec să le spun tuturor bun găsit!... Au fost atît de buni cu noi, toți...

— Bine, Dănuț!... încuviință Ludmila. Numai să nu fie prea tîrziu și numai să mai găsești pe cineva.

Am grăbit pașii. Mă alunga cineva din urmă. Mă chema cineva dinainte.

Cînd am văzut lumina aprinsă, am încetinit, apăsîndu-mi zvîcnirile inimii. Alergasem stupid. În ușă am po-

posit, cu mîna pe mîner, pregătindu-mi un surîs voios de intrare.

Am răsucit mînerul.

Sala era luminată, dar goală.

Şi în mijloc, sub toate lămpile aprinse, m-a întîmpinat, cu o reverenţă împietrită, Angela.

Angela cu ochi de azur.

VII

ECHO

Patronul atinse cu degetul osos pieptul Angelei cu ochi de azur.

— Puritatea !

Atinse pieptul lui Eliazar :

— Ura !

Atinse pieptul lui Bibia :

— Forța elementară ! Instinctul brut...

Atinse repede, pe rînd, alte piepturi inanimate, trecînd de la o păpușă automată la alta :

— Grația ! Invidia ! Mila ! Ispita ! Cruzimea ! Remușcarea ! Melancolia !... și *Echo !*... Echo, nimfa condamnată de Junona să repete întrebările în loc să răspundă. Ai să înțelegi acuși ce caută aci. Iar cele din fund ? .

Făcu un gest circular spre automatele imobile de pe ultimul plan al scenei. Nu se vedeau lămurit în fîșia îngustă de umbră.

Apăsă o manivelă.

Toate înaintară un pas și rămaseră cumpănite, în echilibru, pe vîrful unui singur picior.

Erau șase perechi identice, întinzînd brațele într-un gest identic de eliberare și zbor, dar prizoniere suporturilor, legate de aceeași putere care le-a retezat în aceeași clipă elanul zvîcnit.

Patronul le înglobă într-o privire de ușor dispreț :

— Iar cestelalte ? Le-ai recunoscut, nu mă îndoiesc ! Figurația impersonală... Anonimatul cel mare, fabricat în

serie. Joacă și cîntă după cum primesc impulsia de afară. Se avîntă și cad, după cum răsucești manivela. Singure, una cîte una, nu înseamnă nimic! Ca să însemne ceva, trebuie să fie gloată. Întocmai ca omenirea statistică... Trăiesc și nu sînt vii! Sînt vii și nu trăiesc.

Patronul ridică la loc manivela. Perechile au lăsat să le cadă brațele și s-au retras pivotînd, cu o singură mișcare cadențată, în fișia lor de întuneric.

Stinse luminile rampei. Coborî încet de pe podiul de scînduri și, cu mîinile la spate, mă cercetă cu atenție prin ochelarii de scafandru :

— Am ținut să te pun în curent cu toate acestea, fiindcă luni începem repetițiile. Aștept și opinia dumitale, să-mi verific ideile mele.

Tăceam. N-aveam nici o părere. Ascultasem golit de gînd. Tot timpul privisem halucinat la cele trei spectre materializate aci din lumea lor moartă : Angela, Bibia și Eliazar.

Ochii patronului sclipiră a rîs sub lentilele convexe. Mă dojeni oarecum flatat :

— Văd că privești în loc să asculți. E un adevărat scandal de cîteva zile!... Așa pățesc cu toți. Pînă și cu Maftei. Îl prind cu mîna la gură, holbîndu-se la jucăriile aceste. Ce zici ? Un fenomen destul de nostim : oamenii aievea magnetizați de niște manechine... Ca verificare a efectului pe care are să-l producă baletul nostru mecanic asupra spectatorilor, nu poate decît să mă încînte ! Dar avem ceva mai bun de făcut... Să le suprimăm și să stăm de vorbă în liniște...

Spunînd, trase de capătul sforilor cele două perdele de catifea neagră. Automatele au rămas de cealaltă parte. Cu ele, Angela, Bibia și Eliazar. Mi-am trecut batista pe frunte. Încercam să surîd. Un surîs idiot.

— Așaaa ! își frecă degetele osoase patronul, cu un gest comun de pensionar, cînd îi aduce chelnerul la cafenea cutia de table să înceapă o partidă pe-un șvarț.

Își dădu la o parte poalele redingotei verzui și așezîndu-se pe scaun, la măsuța din față, repetă :

— Așaaa ! Să ne lămurim. În zece zile cît ai lipsit, am pus la punct programul. Te rog să mă urmărești...

Am colaborat cot la cot. Acum, mi-ar plăcea să uiţi aceasta şi să te pui din punct de vedere al publicului. Să-ţi notezi obiecţiile şi să le studiem împreună... Uite hîrtie şi creion.

Întoarse spre mine o foaie albă şi creionul. Răsucindu-şi între degete firele bărbiţei, începu :

— Va fi, în prima parte a programului, un balet cunoscut, cu o muzică arhicunoscută. Baletul Coppelia. Coppelius prezintă baletul Coppelia ! Nimic mai firesc... Publicul are să regăsească o atmosferă care-i este familiară. Are să accepte mai uşor iluzia. Pînă acum păpuşile lui Coppelius apăreau într-un balet în carne şi oase. E cu atîta mai normal să apară într-un balet în rotiţe, biele şi resorturi. Cred că sîntem de acord pînă aci ?

Patronul nu aşteptă aprobarea. Era sigur de ea. Continuă :

— Intenţia primă a fost să mă declar satisfăcut cu atît. Am înţeles însă că are să fie un succes prea ieftin. În gol. Un succes care nu demonstrează nimic... Am mers aşadar mai departe. Începem cu baletul Coppelia. Pregătim atmosfera... Şi numai după această introducere, cortina se ridică pe ceea ce aducem noi într-adevăr nou şi neprevăzut. Balet mecanic şi orchestra undelor eterice : muzică necunoscută şi personaje sintetice, dacă vrei simbolice, aşa cum n-au existat atîtea în nici un balet Numesc muzica şi baletul acesta : *Echo !* Echo, adică ecoul din neant al vieţii celei vii. Echo, adică umbra vieţii, cum ecoul e umbra sunetului. Culeg armoniile orchestrei din spaţiu.. Ecoul tuturor glasurilor, cîntecelor, plînsetelor şi chiotelor care au străbătut văzduhurile vreodată.. Iar personajele baletului figurează ecoul destinelor omeneşti de la începutul începuturilor. Lupta dintre lumină şi întuneric, dintre puritate şi abject, dintre iubire şi ură, dintre graţie şi brutalitate... Cu biruinţi şi înfrîngeri succesive, aşa cum se întîmplă şi în drama omenească de toată ziua. În tot atîtea simboluri, ecoul vieţii omeneşti redat omenirii într-o euritmie de păpuşi. Ecou de viaţă ; ecou de destine !... Toate sub semnul nimfei Echo, care în loc să răspundă întrebărilor, le repetă, ceea ce e poate un altfel de răspuns...

Se opri scormonindu-mă cu privirea în ochi.

— Văd că n-ai însemnat nimic ! constată. Totuși ghicesc, îți citesc în ochi, că ai ceva de spus.

— Patroane, mi-ai cerut să fiu sincer. Sînt sincer. Mă tem că ideea cu simbolul e rețeta cea mai sigură să asasinăm baletul nostru. Dacă-i oferi publicului simboluri, ori chiar ceva mai ieftin decît simboluri, alegorii, are s-o împungă de fugă și are să lase sala goală. Ce-i trebuie lui simboluri ? Ce pricepe el din simboluri ?... El vrea emoție și desfătare. Altfel nici n-ar mai fi public. Mi-ai spus să mă pun din punctul lui de vedere. În definitiv, ce înțelegem prin acest *public ?*

Patronul surîse în bărbița cu fire rare de hrean.

— S-au mai întrebat și alții, prietene. Ba Chamfort [99] s-a întrebat chiar pe șleau : *Le public ? Combien faut-il de sots pour former un public ?* [100] S-a întrebat și n-a putut număra proștii. Nu-i termini niciodată. Ai numărat unul și în locu-i apar zece. Ceea ce n-a împiedecat ca acest public să admită *Iliada* și *Hamlet, Gioconda* și *Război și Pace, Don Quijote* și *Cina cea de taină, Simfonia a noua* și *Faust*. Fiecare găsește ce caută, pe măsura lui. Unul vede numai peripeții, altul poezie ; altul simbolul... Este pentru toată lumea. N-avea grijă ! N-o să speriem pe nimeni cu simboluri. Acestea rămîn pentru noi și pentru cine au să le caute. Pentru public are să fie cum pretinzi dumneata. Emoție și desfătare. O năzdrăvănie mecanică ! Muzeul Grevin animat !... Voiam numai să-ți cunosc impresia, dacă am izbutit să dau păpușilor mele înfățișarea intențiilor mele : Puritatea, Ura, Instinctul brut, Grația... Le-am lucrat singur, înadins, ceea ce l-a indignat la început pe Egor al nostru. Pe urmă, cînd i le-am pus înainte... Dar mă pot întemeia pe părerile lui Egor ? El e rus — omul extremelor. Le găsește „divine" astăzi, tocmai ca să le găsească demonice mîine. Divine ? Demonice ?... Nimic nu există divin sau demonic... Cel puțin aci. Mai ales aci !... Am pus în fiecare o sumă de observații, am înlăturat inutilul, am încercat sinteze stilizate. Întrebarea e dacă am reușit sau nu ?

Patronul se ridică și din nou trase perdelele de catifea, contemplîndu-și creaturile și enumerîndu-le, cu un simțămînt protector, de părinte :

— Puritatea ! Ura ! Forța elementară !...

El își numea așa păpușile.

Eu le cunoșteam cu alt nume :

— Angela cu ochi de azur ! Eliazar ! Bibia !...

Mi-am șters iarăși sudoarea de pe frunte. M-am silit să surîd. Era nebunească halucinația. Dar mai nebunească încă era amăgirea fabricantului de păpuși simbolice : Angela cu ochi de azur și puritatea ! Angela din încolăcirea hidoasă cu membrele negre-uleioase ale lui Mahmud ; Angela bancherului falit care cerșea un ceai cu corn în cafenelele de samsari ; Angela aceea — și puritatea ! Mi s-a părut că aud rîsul scrîșnit al lui Eliazar :

— Hehe ! Ce zici, *Ciufulici ?*

Și într-adevăr Eliazar rînjea așa cum l-am știut.

Nu rostea cuvintele, fiindcă patronul nu-i dăduse încă glas ; dar rînjea, și cuvintele sunau în mine mai limpede decît dacă le-aș fi auzit :

— Hehe ! Nu răspunzi nimic, *Ciufulici ?* Și nu te năpustești să sfărmi jucăria aceasta, *Ciufulici ?* Ești o lemură... N-ai învățat să urăști nici măcar ca băiatul de la Neapole. Hehe ! Ți-aduci aminte, *Ciufulici ?*

M-am dat îndărăt, împiedicîndu-mă. Da. Manechinul acela era Ura ; manechinul celălalt era Instinctul brut ; celelalte erau Grația, Invidia, Mila, Ispita, Cruzimea. Demonice sau divine, așa cum ieșiseră din țeasta și din mîna moșneagului enigmatic, își purtau destinul scris în trăsăturile chipului ca tot atîtea stigmate săpate pe frunte Dar *Ange* și Puritatea ? Haha ! Ce sinistră mistificare, prelungindu-se dincolo de toate mormintele ! Surîsul meu nu mai era silnic. Acum rîdeam cu înveselire totală.

Patronul mă privi pe sub ochelari cu o bunăvoie nevinovată. Credea poate că mă înveselește propria mea îndoială de adineauri. Coborî fără să mai tragă perdeaua.

Împingîndu-și manșetele rotunde, făcu pînă la cuier cîțiva pași, își luă pălăria și veni să-mi strîngă mîna :

— Acum te las singur cu paiațele mele. Ai să le cercetezi în tihnă, iar mîine dimineață te-aștept să-mi povestești observațiile... Dar bagă de seamă ! Nu te lăsa magnetizat de ele !

Degetul osos amenință în glumă.

Ușa s-a închis. I-am auzit pașii depărtîndu-se pe coridor. Cînd n-a mai sunat nimic, m-am repezit pe podiul de scînduri Nu mai rîdeam. Îmi înotau ochii în lacrimi.

— *Ange* ! am șoptit, implorînd. *Ange*, din ce lume te-ai întors tu, Angela mea cu ochi de azur ?

Angela zîmbea serafic și mă privea cu o îndepărtată și nepămînteană indiferență în ochii ei de azur.

Și încă o dată, acesta a fost încă o dată începutul sfîrșitului.

Acasă mă aștepta Ludmila. Acasă la noi, în cele trei încăperi cuminți și modeste cu mobile cumpărate în rate și cu fotografia mea pusă pe măsuța de noapte într-o ramă oribilă de scoici — „Suvenir de la Constanța".

Am colindat orașul, am intrat în bodegi și în cafenele, m-am întors după miezul nopții, trîntind ușile și împiedicîndu-mă în praguri. Ludmila era cu ochii plînși. S-a ascuns să nu-i văd. Nici o mustrare. Soarta femeilor, în neamul ei, nu era oare să aștepte și să plîngă ? Am adormit cu pumnii strînși, cu spatele întors la dînsa.

Iar a doua zi am alergat la păpușa cu ochi de azur, Angela cu ochi de azur, *Ange*, Puritatea !

Cînd perdeaua scenei se afla trasă sau cînd făceam repetiție cu celelalte păpuși, pentru un timp scăpam de fascinația spectrelor din viața-mi secretă. Atunci toate se desfășurau în bună orînduială, iar patronul își freca mîinile mulțumit. Dar cînd se ridica perdeaua de catifea neagră, ochii nu se mai desprindeau de la ochii Angelei și asupră-mi simțeam, sfredelitoare și sticloasă, privirea lui Eliazar — privirea lui Eliazar și rînjetul lui.

— Hehe ! *Ciufulici !* Credeai că ai scăpat atît de repede de mine ? N-ai știut că eu n-am moarte ? Că ura n-are moarte ?. Tu, care ești o lemură inconsistentă și lipicioasă, te tîrîi, te agăți de umbre, cazi la fund și sfîrșești la fund, ca toate lemurele. Tu nu poți scăpa de destinul tău pieritor. Eu ? Cum vezi, m-ai socotit mort și sînt la datorie, prezent. Misiunea mea nu s-a terminat cu atît.

Hehe ! Mai am de lucru, *Ciufulici !* Mai avem de lucru !...

La halucinarea văzului se adăoga halucinarea auzului. Şi nu mai ştiam dacă-mi vorbeşte închipuirea sau într-adevăr mecanismul cu rotiţe şi angrenaje.

Un neastîmpăr şi un vînt rău cutreieră şi printre tovarăşii mei de atelier.

Într-o zi, Maftei ceru economiile de la patron ; toată agoniseala de astă-iarnă cît se hrănise eroic numai cu coji de pîine, brînză şi ceapă. Îşi ceru economiile şi ne destăinui că n-are de gînd să se mai întoarcă în satul de la poalele poienilor cu fagi şi mesteacăni. Îşi luase seama. Găsise ceva mai bun aci. O ţiitoare care poartă pălărie cu flori, se spoieşte cu pudră şi cu roşu pe obraz, merge cu el la cinematograf şi benchetuiesc pe urmă la un şantan de mahala, pînă tîrziu după miezul nopţii.

Maftei ne împărtăşise hotărîrea cu simplitate şi cruzime, aproape cu un fel de mîndrie.

— Dar nevasta şi copiii, Maftei ?... îl întrebă Egor. Spuneai că ai nevastă şi copii. Spuneai că vrei să-ţi răscumperi o parte din casă şi din pămînt. Cum îţi vine să-i laşi ? Cum rămîne cu dînşii ?

Rîndaşul strînse din umeri cu nepăsare. Rîse ca de-o prostie veche şi umilitoare, care a trecut :

— Eah ! Asta te munceşte pe dumneata ? Nu se prăpădesc dînşii de dorul meu !... Parcă cine-mi spune mie că nevasta nu şi-o găsit şi ea demult vreun haidău să-i potolească aleanul ? Am stat şi m-am judecat... Ce să mai caut eu în sat ? Iar la mălai şi la plug ? M-am săturat, dom'le', de plug. Dau divorţ de plug, dau divorţ de nevastă, dau divorţ de sat... Bucureştii îs mari şi, cît am mîini să-mi slujească gura, n-oi muri eu de foame ! Asta mi-o spune şi Aglaia în fiecare seară... Dată dracului muiere, Aglăiţa !

Pe drum, în stradă, Egor trînti un picior în spatele lui Elefterescu, clocotind de indignare :

— Şi eu care mă credeam mare fizionomist ! rosti împingîndu-şi pălăria pe ceafă. E de neînchipuit. Aş fi pus mîna în foc pentru Maftei ! Ticălosul ! Mai văd că n-ai observat încă altceva. N-a făcut Maftei începutul. L-au făcut Betty şi Gaston, omul dumitale.

— Ce ai cu băiatul? i-am luat generos apărarea. Cu tot numele lui de prim-amorez pentru fetele de mahala, bietul Guță e un băiat bun... Își întreține mama paralizată, poartă de grijă de o soră mai mică, la școală

Egor repezi al doilea picior în spinarea bastelului și continuă el, perioada mea :

— ... iar fiindcă e pornit pe altruism și pe filantropie, ce și-a spus Gaston al dumitale! Hai să mai port și de grija logodnicei lui Sami! Zis și făcut! Uită-te la amîndoi... Gînguresc și se fandosesc ca două turturele în fierbinteală. Și pe urmă uită-te la Sami! Îți face milă... S-a jigărit ca o vulpe năpîrlită în vară... Să nu te mire dacă o să-l ducem cu toții la groapă, în două-trei luni.

Nu observasem toate acestea, hipnotizat de prezența fantomelor mele. Dar nu mă mirau. Făceam eu altceva? Ludmila mă aștepta acasă, în biata ei lună de miere care nu se sfîrșise, iar eu mă agățam de orice prilej să ajung cît mai tîrziu în patul unde mă lungeam cu fața la perete, cu ochii deschiși în întuneric, să retrăiesc o viață arzătoare, să caut în noaptea opacă buzele Angelei cu ochi de azur, să cerșesc somnului visul unde-mi apare aievea.

Îmi erau odioase încăperile cu mobile ieftine de fabrică. Îmi era odioasă atingerea Ludmilei. Mă cuprindea milă și scîrbă de mediocritatea unei existențe la care mă condamnasem singur. Mă înspăimînta gîndul că și mîine, și poimîine, și pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor, am pierdut dreptul să mai sper la altceva. Viață, aceasta? Se numește viață, aceasta? Viața e risc, pasiune, hazard, nebunie, suferință, da! pînă și suferință, fiindcă e o voluptate și în suferință, pînă la scrîșnet, pînă la deznădejde, în orice, în afară de pacificarea aceasta de neant.

Alături de mine, Egor pășea gînditor. Spuse într-un tîrziu :

— Nici mutra lui Gustav nu-mi place. Pregătește ceva în ascuns. Îl văd plecînd pe furiș cu pachete. Are-o privire suspectă și vinovată. Nu m-ar surprinde să aflu că vrea să vîndă cuiva secretul patronului. Imbecilul! Ca și cum altcineva în afară de patronul ar fi capabil să folosească născocirile lui!... Nu știu ce se întîmplă cu toți de cîteva zile. Eram toți camarazi, toți ne găsisem un rost, de bine-de rău, în viață — făceam planuri.. Și

deodată s-a amestecat un demon aci. *Nicivo!* Aceasta nu ne împiedică să cinstim două-trei rachiuri. Am descoperit la un grec un rachiu infernal.

Am mers cu Egor la grecul cu rachiul infernal. După al treilea pahar, m-a trimis acasă, împingîndu-mă de spate, pe ușă :

— Ajunge ! Haide, te așteaptă Ludmila Trebuie să-ti amintesc cu aceasta ? Noapte bună ! Și ia tramvaiul, să ajungi mai repede..

M-a petrecut pînă la stația de tramvai. Ne-am luat seara bună. Dar la prima oprire am sărit jos și am intrat singur, pe furiș, la altă cîrciumă. Orice, numai să ajung cît mai tîrziu în camera unde Ludmila mă așteaptă nemîncată, cu ochii roșii de plîns, cum au plîns toate femeile din neamul ei.

Tăcerea mă irita ca o provocare ipocrită. Măcar de m-ar fi mustrat ! Măcar de i-aș fi surprins o singură privire de revoltă ! Nu. Așteaptă, tace, după ce-și biruie sughițul de plîns, încearcă să rîdă. Întoarce fața cînd o podidesc lacrimile. Mă trîntesc în pat ; pășește în vîrful picioarelor. Vreau să aprind țigara : îmi întinde chibritul aprins cu un gest milog de sclav. Cînd doarme, abia respiră. Dacă prin somn reazămă mîna timidă de pieptul meu și i-o resping, o retrage repede, chiar prin vis păstrînd aceeași docilitate dezgustătoare. Viață, aceasta ? Se numește viață, aceasta ? De larve care s-au cuibărit într-un culcuș pentru larve ? Hehe ! *Ciufulici,* ce-ți spuneam ? Ești o lemură, *Ciufulici,* o lemură !

Ca să fug de aceasta, colindam străzile, cîrciumile, cafenelele mărginașe ; am început să intru în tripouri, unde chibițeam pontînd banii de coșniță pe a doua zi. Cugetul fumegos îmi plăsmuia speranțe nebunești și absurde. O serie norocoasă, să înjgheb un modest capital, pe urmă cu acela să intru într-un club mai bogat și să dau peste altă serie norocoasă. Iar cînd voi aduna destul, să alerg la Cazinoul de la Monte-Carlo sau Cannes, la viața mea veche, la viața cea adevărată, de risc, de pasiune și de suferință, și de scrîșnet, de orice, numai nu de mediocritatea aceasta intolerabilă.

Uitam că acolo și atunci, cu toată moștenirea și Hispanoul de acolo și de atunci, eu fusesem tot exemplarul de mediocritate intolerabilă — tot o lemură. Uitam aceasta

Dimineața mă primea pe podiul de scînduri, cu o reverență împietrită, Angela cu ochi de azur.

Atunci totul se lumina, iriza ireal, nălucirea se confunda cu realitatea ; totul era dulce și atroce, ca o otravă ucigașă. Lucram cu mișcări de somnambul, cu privirea fascinată de privirea Angelei, sub rînjetul lui Eliazar

— Am găsit ! îmi șopti într-o zi misterios Egor. Am găsit explicația. Toate au început de cînd patronul a băgat printre păpușile lui automatul acesta drăcesc : Ura. Așa i-a supus el : *Ura !* De atunci a intrat discordia între toți... De ce rîzi ?

Nu rîdeam. Egor Uvarovici continuă cu gravitate.

— Nu rîde ! E un joc primejdios... N-ai observat că patronul și-a adus aci propriul lui dușman, inamicul ireconciliabil ? Cînd îl văd cu mîinile la spate, privindu-și creația cu încîntare, îmi vine să-i spun să se ferească, să-l scoată de aci, să-l arunce. Păpușa aceasta nu mai e păpușă... A intrat un suflet în ea. Diavolul ! *Ha Satan !*

Acum, da ! rîdeam. Egor mă măsură cu dezaprobare :

— Așteaptă ! Așteaptă să vezi... E duhul răului. Îl observ cum privește, cînd patronul e cu spatele întors. Nu e privire de păpușă !... Iar toate automatele, de cînd l-au adus pe acesta, au început să nu mai asculte nici ele. Nu se supun. Ai crede că se lasă ademenite de celălalt.. Încă stau la îndoială, dar au să-l asculte pe celălalt

Bietul Egor, halucina și el, după regimul în doze masive de spirt, de toată iarna și de toată primăvara Unde vedea el duhul răului ? Ura ? Erau niște păpuși și alt nimic. Pentru el nu puteau fi decît niște păpuși și alt nimic

Pentru mine, da ! erau spectrele altei vieți, chemările altei vieți. Dar numai pentru mine.

Cîteodată, Ludmila se urca pe podiul scenei să schimbe costumul Angelei cu ochi de azur Îngenunchea la picioarele ei, se înălța să-i dezbumbe nasturii, înnoda o fundă, potrivea o cută, înfoia un volan. Le priveam pe amîndouă, cu respirația întretăiată. Între cea vie și a mea, cu trup și suflet a mea cu adevărat ; cum o iubeam,

cu ce deznădejde o iubeam pe cealaltă, încarnarea, amintirea Angelei cu ochi de azur !

Pentru baletul *Echo,* patronul îi alesese un costum vaporos, copiat de Egor după un tablou de Watteau. Roz, luminos, aerian, supranatural, așa cum se cuvenea unei incarnațiuni de feciorelnică puritate, așa cum era costumul Angelei cu ochi de azur în cea din urmă seară a ei, la vila Azur-Eden. Rochia în care a apărut avîntată pe aleea de nisip, mergînd cu pantofii de atlas cu tocurile roșii spre viață, spre amăgirea vieții și a fericirii chemînd-o la moarte din fundul prăpastiei cu stînci :

— Am poftă în astă-seară de dans, de viață, de veselie ! Încolo cu figurile voastre posace !

Cum o adoram ! Cum o adoram ca atunci, Angela mea pierdută și revenită ! Angela mea cu ochi de azur !

Și cum o uram pe cealaltă, pe Ludmila cu ochii ei plînși, cu pleoapele roșii, cu gesturile servile de cameristă și de croitoreasă, prinzîndu-i un fionc de panglică, înnodîndu-i cu șnurul de mătase sub bărbie pălăria minusculă din veacul marchizelor care se jucau de-a păstorițele !

Cînd am iubit-o pe Angela, cînd am trecut ca o salamandră prin văpaia arzătoare a acestei pasiuni,[101] ucigașă și dulce, cum îmi putusem imagina că am să mă resemnez la îmbrățișarea moliie a Ludmilei ? Fără nici o surpriză, fără nici un scrîșnet, fără nici o amenințare. O femeie îmbătrînită în două săptămîni cu zece ani, cerșindu-mi milog grația unui singur surîs. O făptură cu umerii încovoiați, cu privirea stinsă în găvanele scufundate ale orbitelor, cu pleoapele întotdeauna roșii de plîns. O femeie urîtă și sclavă : respingătoare.

Eliazar, manechinul, rînjea sinistru de pe podiul de scînduri, cu rînjetul lui dintotdeauna.

— Hehe ! *Ciufulici !* Aceasta e pentru colecția mea. Ți-aduci aminte de colecția mea ? Fapte diverse. Fapte de toată ziua. Îți mai aduci aminte de Jacquelina Bertin ? O soră a Ludmilei, ca altele o sută de mii !

Întorceam spatele să nu-i văd rînjetul. Dădeam cu ochii de Sami. Tușea și scuipa bucăți de sînge în batistă, silindu-se să-și ascundă de privirile noastre boala plă-

mînilor și boala inimii. În obrazul palid străveziu și pistruiat apăruseră două pete îmbujorate — trandafirii mortuari ai ofticii. De două ori patronul a vrut să-i trimită la munte, la odihnă și la înălțimi ozonate ; de două ori a refuzat. Iar Betty abia îi mai arunca în treacăt cîteva cuvinte indiferente. Nu-și mai aveau ce spune. Venea cu maestrul de dans, pleca o dată cu el. Am înțeles că Gaston și-a părăsit mama paralizată și sora ca să închirieze o cameră împreună cu Betty.

Patronul ii privea cu o cută încruntată între sprîncene, cu o dureroasă decepție în ochii lui buni, ascunși sub lentilele ochelarilor de scafandru.

— E foarte firesc... le luă apărarea Sami. Și e mai bine acum decît mai tîrziu. Proștii ! Se feresc de mine, își închipuiesc că sufăr. De ce-aș suferi ?... Eu am o idee, patroane. Am să-ți cer ajutor, să-mi fac o logodnică. Una cu fidelitatea eternă și fără surprize. O *Eve future*, cum i-a fabricat Edison lordului Ewald. Cunoști cartea lui Villiers de l'Isle Adam ? [102]

Sărmanul Sami încerca să surîdă sceptic, cu zeflemeaua lui de altădată, acum mizerabilă și lugubră.

Dar patronul uitase de unde a început vorba. Ca întotdeauna cînd îi pomenea cineva despre o carte, o născocire ori un inventator, restul universului dispărea, izolat, ca să rămînă numai cu patima lui pentru născociri si născocitori.

Își netezi firele bărbiței și arătă cu ochii spre păpușile de pe scenă :

— Vrei o Miss Hadaly ? Ai, într-ales ! Uite, ai puritatea, grația, mila, loialitatea... Cîte vrei și cum le vrei.

Pe urmă își curmă surîsul și vorbi cu gravitate.

— Dacă am citit *Eve future,* a lui Villiers de L'Isle Adam ? Firește că am citit-o. Mai nostim este că a citit-o și Edison. Și mai nostim încă e că Thomas Alva Edison, citind-o și el, a strîmbat din nas. Acum douăzeci de ani, cînd l-am cunoscut, îmi spunea că...

— L-ai cunoscut pe Edison ? se miră Sami, cu un fel de admirație.

Patronul strînse din umeri, cu indiferență :

— De ce să nu-l fi cunoscut pe Edison ? L-am cunoscut și te asigur că e un om ca toți oamenii. De aceea nici nu

i-a făcut plăcere cartea lui Villiers de L'Isle Adam... Autorul îi pune în gură prea multe și absurde paradoxe filozofice : prea îl face să divagheze !... Edison e un om ceva mai simplu. E un inventator și alt nimic ! Un inventator norocos. Poate prea norocos !... Un negustor de brevete. Te asigur eu că mai interesanți sînt alții, tot atît de ingenioși, dar care în loc să-și speculeze brevetele și-au pierdut timpul filozofînd. Ai auzit despre Fernand Forest ?... A inventat automobilul și a sfîrșit în mizerie. Ai auzit despre Auguste Baron ? Acum treizeci de ani a inventat filmul vorbitor, exact după principiile de acum, cu un rulou de ceară. A inventat fotografia automatică aeriană, a inventat fotografia reliefurilor pe teren, a fotografiat Piața Concordiei pe o singură peliculă de trei sute șaizeci de grade, adică fotografia în cerc închis, ceea ce nu-l împiedică acum să zacă orb și sărac, într-o căsuță la Neuilly... Un inventator de acesta, eroic și necunoscut, trebuia să caute Villiers de L'Isle Adam, ca să-i fabrice o miss Hadaly lordului Ewald și să-i mai rămînă timp și pentru filozofare. Edison ? Edison s-a scandalizat de... prostiile pe care i le atribuia romancierul francez.[103] El nu recunoaște decît un romancier adevărat și vrednic de interes : Jules Verne. Logic și consecvent. Unul a anticipat. Celălalt a realizat. Se completează...[104] Dar Edison și *L'Eve future?* Acestea ne rămîn nouă, inginerului Coppelius, altora ca noi .

Era o mîndrie tristă în glasul patronului : o amărăciune melancolică îi împîcli privirea bună sub lentilele măritoare. Ne-am gîndit toți la brevetele lui care nu-și găsiseră nici o prețuire, la revanșa ironică și fără acreală a acestui balet mecanic ; am înțeles solidaritatea frățească și bravă, cu ceilalți tovarăși nedreptățiți de ingratitudinea veacului : un Forést, un Baron, un Belin.[105]

Dar cine era, cine era oare moșneagul acesta pipernicit, care-i cunoștea pe toți, cunoștea tot și se amuza cu jucării savante ?

— Din ce în ce mai mult îmi pare că patronul e un fel de replică a automatului pe care l-a numit el Ura, sau dacă vrei, automatul acela e o replică a patronului !... rosti seara Egor, deșertînd al zecilea pahar de rachiu infernal la cîrciuma grecului. Unul e bunătatea, generozi-

tatea, creația ; celălalt ura, distrucția, spiritul dezordinei, duhul tenebrelor. Nu rîde. Nu-mi spune că aiurez !... A simțit-o aceasta și Elefterescu. De cîte ori intră în atelier și dă ochii cu păpușa aceea, începe să-și zbîrlească părul și să urle. De aceea îl las afară... Ce zici, Elefterescule ? Este sau nu este duhul distrucției ?

Elefterescu dădea din coadă, privindu-și stăpînul cu ochii lui omenești. Egor îl cruță de lovitura peste bot și turnîndu-și alt pahar se întoarse către mine :

— Îmi închipuiesc chiar cum l-a plăsmuit patronul, cînd s-a închis în biroul lui să-i dea trăsăturile definitive. S-a pus în fața oglinzii, s-a examinat și a căutat să modeleze o imagine exact opusă imaginii lui. Iar rîzi ?... Eu te asigur că a izbutit mai mult decît spera. I-a dat, odată cu figura, i-a dat și un suflet. Îmi aduc aminte, cînd eram de nouăsprezece-douăzeci de ani, cu mai mulți camarazi, ne angajam cîteodată figuranți la teatru, la Moscova. Mulți, nu de nevoie. Numai așa, ca să ne apropiem de o actriță celebră, să ne împopoțonăm cu costume de epocă, săbii de tablă, pălării cu pene de struț.. Dar printre figuranți erau mulți de meserie ; oameni necăjiți, ziua ușieri la birouri sau lucrători fără angajamente... Ei bine, din primele zile am observat ceva curios ! Oamenii aceia simpli și necăjiți, îndată ce îmbrăcau costumele și se grimau, fără să-și dea seama adoptau mentalitatea și sufletul personajelor și al costumelor ; deveneau aroganți și țifnoși, umili sau rebeli ; chiar în culise, mușchetarul se răstea cu superioritate la hangiu, nobilul de la curte se ferea de atingerea mujicului zdrențăros, soldatul din suita solului privea cu dușmănie la soldatul din armata inamică Mai sigur și naiv ca actorii de profesie, blazați, se conformau chipului și portului, încît și în culise, și în bufetul artiștilor în antracte, se grupau pe categorii... Așa și cu automatele patronului. Le-a dat o figură și costume... Ele și-au făcut singure și un suflet. S-au identificat cu personajele.

— Egor, ar fi mai bine să rărești vizitele la grecul cu rachiul lui infernal. Ai început să ai halucinații.

— Dar tu ? mă întrebă Egor Uvarovici, privindu-mă cu ochii micșorați, printre gene, și trîntind paharul pe masă Dar tu ?... Crezi că nu te văd ? Nu te urmăresc ?

Patronul spune că le-a dat numai un simulacru de viață... Dar cine știe dacă nu cumva nu trăiesc aievea? Cine știe dacă n-au să se deștepte din somnul lor cataleptic? Nu ești și tu fascinat de ele, ca mine și ca toți?

— Cu mine e altceva! am spus încet, plecînd ochii și stăpînindu-mă să-mi înăbuș o spovedanie ușurătoare. E cu totul altceva, Egor...

Egor Uvarovici înțelese în felul lui exclamația și îmi cuprinse mîna, peste masă.

— Ceva este, tavarășe! Ceva rău. Te-ai schimbat.. Acum semeni din nou cu acel care aștepta astă-toamnă în lapoviță, afară.. Îți amintești? Ce se întîmplă? Ce e acest *altceva?*

M-am ridicat în picioare. Simțeam venind clipa primejdioasă cînd n-aveam să mai pot rezista ispitei de a mărturisi totul: trecutul și prezentul, spectrele morților din nou înviate. Am apucat pălăria și, cu o înfățișare grăbită, m-am uitat la ceasornic.

— Opt jumătate, Egor. Ora mesei... Nu mai pot întîrzia Mă așteaptă Ludmila!

— Te-aș-teap-tă-Lud-mila? silabisi Egor, rezemîndu-se cu pieptul de masă și scormonindu-mă cu asprime în ochi. E întîia oară cînd te așteaptă Ludmila?

Ce vroia să spună? Ce știa?

Egor duse paharul la buze:

— *Nicivo!* În sănătatea celor care au mai așteptat și așteaptă!

Am fugit. Dar nu acasă. Pe alte străzi, la alte cîrciumi, la cafenele și la tripouri, oriunde, numai nu acasă.

Pe drum, în colțul bulevardului, m-am întîlnit față în față cu *Faty*. Mi-am tras repede pălăria pe ochi. Dar *Faty* s-a întors să mă privească din urmă; l-am simțit în spatele meu, oprit locului și împingîndu-și pălăria pe ceafă.

Așadar, din nou mă recunoștea; din nou pe chipul meu apăruse stigmatul cel vechi — îl recunoștea, pe care? pe cel de pe terasa vilei de la Monte-Carlo? Sau vagabondul în zdrențe din subsolul de șobolani? M-am repezit în cea dintîi cîrciumă și am ieșit numai cînd a tras obloanele cîrciumarul.

Acasă, am încercat să intru tiptil, în vîrful degetelor, crezînd că Ludmila a adormit poate după atîta așteptare.

Ușa era întredeschisă. O lăsase desigur ca să-mi audă pașii de departe. M-am oprit în prag. La masă, sub lumina împuținată a lămpii, ca să-și amăgească somnul și așteptarea, Ludmila întinsese jucăriile ei din cutia de carton : oițele cu lîna frizată, ciobanul rezemat într-un băț de chibrit, brazii de lemn văpsiți verde.

Le așeza, le schimba locul ; cu fruntea bombată în palmă, le privea dureros, întoarsă în micul ei univers himeric și pueril, unde o încîntau aceste jucării sărace, unde se mulțumea cu priveliștea din parcul care nu mai este, unde o consola joaca și veselia altor copii, după grilajul de fier — paradisul inaccesibil și astăzi distrus.

Ridică ochii plînși. Tresări speriată. Încercă să surîdă, ascunzînd jucăriile sub capacul decolorat. Încercă să surîdă.

Atîta lașitate (așa o numeam) îmi păru dezgustătoare și ipocrită. Încerca să surîdă ; se prefăcea că o bucură apariția mea. Întinsese înadins jucăriile, ca s-o găsesc așa, și să mă umilească, perfidă, cu această mustrare fără vorbe. Clocoteam de mînie. De ce surîdea ? De ce nu-mi striga în față adevărul și revolta și suferința ei ? De ce această resignare fățarnică și lașă ?

Clocoteam de mînie. Toată mînia spirtului dospind în mine, a spectrelor care-mi torturau viața, a pagubei de acum două ceasuri, într-un tripou unde-mi lăsasem ultimii gologani ; toată drojdia abjectă, fermentînd de o lună jumătate, de cînd ne întorsesem de la Constanța.

— Ce e teatrul acesta ? am pășit amenințător.

Ludmila vru să-și apere comoara ei săracă. Acoperi jucăriile cu mîinile, le strîngea la piept, le încleștase în degetele subțiri și bătătorite de munci umile. În ochi se căscase o spaimă și o implorare. Îmi ghicise hotărîrea. Aceasta îmi înteți furia spumegoasă. I-am descleștat degetele, i-am smuls jucăriile de lemn, am măturat de pe masă cu latul palmei cutia uzată, le-am aruncat jos și le-am călcat în picioare, strivindu-le sub călcîi, căutîndu-le cu vîrful ghetei sub masă și sub scaun să nu rămînă nici una, nici una.

Ea privea. Ludmila privea cu bărbia în piept, cu mîinile grele, de plumb, spînzurate de-a lungul trupului.

Numai lacrimile îi șuroiau în tăcere, două dîre uite și roșii pe obrajii scofîlciți.

Eu rînjeam, duhnindu-i în față mirosul dospit de băutură, de cîrciumă, de tripou :

— Iată teatru, dacă vrei teatru ! Iată teatru, dacă vrei teatru !

Pe urmă m-am trîntit în pat, fără să-mi dezbrac hainele. Și am adormit îndată, senin, ca sub magia unui narcotic, să visez pe Angela cu ochi de azur, venind spre mine pe aleea de nisip, în pantofi de atlas alb cu tocurile roșii, înaintînd avîntată în rochia vaporoasă după tabloul lui Watteau — costumul roz, luminos, aerian, supranatural.

VIII

NICIVO

A doua zi am ocolit privirea Ludmilei. Nici nu era însă nevoie. Cînd am citit vreodată mustrare în ochii ei care nu știau decît să plîngă ?

La atelier, patronul se plimba cu mîinile la spate, în redingota verzuie, oprindu-se în fața marionetelor de pe scenă, cercetîndu-le preocupat, pornind iarăși.

— Ia-l de aci ! porunci lui Maftei, arătînd automatul care înfățișa *Ura*. Du-l în birou la mine !

Apoi, întorcîndu-se spre noi :

— Nu-mi place cum merg lucrurile. Lipsește ceva. Șchioapătă ceva. Dar în două-trei zile, am să-i dau de rost.

Maftei trecu spre ușa biroului, cu Eliazar în brațe. Eliazar ? O păpușă automată, o păpușă țapănă și alt nimic. O asemănare întîmplătoare, cum sînt o mie de coincidențe pe lume, și alt nimic.

Patronul se închise în birou cu marioneta lui să-i verifice măruntaiele de rotițe și resorturi. Eu m-am întors spre Ludmila. Mă înduioșau ochii plînși ; mă înduioșa făptura ei mică și firavă, ghemuită pe scaunul de lucru.

— Ludmila, te rog să mă ierți ! am șoptit într-o suflare.

Impunse acul în rochia de mătase întinsă pe genunchi și ridică privirea neîncrezătoare, deodată luminoasă și sclipind de fericire.

— De ce, Dănuț ? Ce am de iertat ?... Tot ce vine de la tine...

N-am lăsat-o să sfîrşească. I-am apăsat mîna cu mîna mea, iar această căldură i-a comunicat ca o altă viață, proaspătă și fierbinte, transfigurînd-o.

Acasă am scos din buzunarul hainei un pachet cu sîrmă subțire de alamă, clei, bucăți de gumă, de lînă frizată, de celuloid. Îmi frecam mîinile ca patronul în fața jucăriilor lui savante.

— Acum, dragă Ludi, dragă Mila, adă turma ta să o reparăm. Să spunem că a trecut o furtună peste ea și s-o punem din nou pe picioare.

Ludmila plecă ochii în pămînt, vinovată.

— Nu le mai am, Dănuț! șopti printre lacrimi. Te rog să mă ierți. Le-am adunat toate și le-am aruncat în foc. Să nu mai fie prilej de supărare pentru tine...

Și încercă să surîdă.

Am rămas în fața pachetului cu sfori, clei și sîrmă, ca un răufăcător care atunci de-abia își dădea seama de isprava lui odioasă.

— De ce ai făcut aceasta, Ludi? Mila, de ce ai făcut aceasta?

Îi cuprinsesem mijlocul firav și îi căutam în ochi o umbră de ură, hotărîrea de a nu ierta, o mustrare. Ochii Ludmilei însă rămăseseră buni și triști — era ea aceea care implora iertare.

— Dar nu e nimic, Dănuț. Nu știu de ce dai atîta însemnătate unor fleacuri! Erau nişte jucării vechi și urîte. O prostie a mea, de care m-am vindecat... Știi la ce mă gîndeam aseară, cînd ai venit și m-ai găsit cu jucăriile acelea?... N-ai să ghicești... Mă gîndeam cum să te anunț .

Plecă ochii rușinată.

— Ei? Ce vroiai să-mi anunți, Mila mea mică?

Își frămînta degetele:

— Mi-e așa de greu să-ți spun! Tu știi că nevasta ta e o biată femeie prostuță, Dănuț... (Se hotărî și mă privi în ochi). Mă gîndeam cum să te anunț că de acum trebuie să pregătesc bonete și scutece pentru un Dănuț mai mic. Tu ce-ai vrea să fie? Băiat sau fată?

Am strîns-o la piept. Biata Ludmila! Și eu care-i sfărîmasem micul ei tezaur vrăjit, cînd se vedea poate împărtășindu-și joaca cu copilul acela ascuns încă în tainele viitorului! Am strîns-o la piept; i-am încălzit bu-

zele reci. Ne-am plimbat apoi în noaptea albastră, braț sub braț, plăsmuind proiecte cuminți, înduioșătoare, eterne.

Iar în atelier, cîteva zile, printre tovarășii mei pluti aceeași atmosferă pacifică, de armistițiu și de înseninare. Toti căutau să cicatrizeze ireparabilul. Toți simțeau umilință pentru cele ce-au săvîrșit.

Betty își strămută scaunul și măsuța de lucru lîngă Sami. Îi cerea iertare, cu o împîclire de lacrimi în ochii ei verzi ca marea de la Saint-Malo. În obrajii preparatorului de anatomie, bujorii ofticii se învăpăiaseră de o ultimă palpitare de viață și de nădejde. Amîndoi răsfoiau prospectele sanatoriilor de tuberculoși, cu fotografii de peluze, de parcuri, de solarii și terase de helioterapie, în vîrfuri de munți cu brazi negri și cu creste înzăpezite în fundul decorului. Degetele lor se împleteau, frunțile lor se apropiau și surîsul lor fericit și efemer se îneca în aceeași tusă uscată.

L-am surprins pe Gustav întorcîndu-se de acasă cu o cutie mare din care scoase pe furiș rotițe și biele, amestecîndu-le cu celelalte din rezerva patronului.

Iar Maftei mă așteptă la plecare, lîngă ușă, rugîndu-mă să-i scriu acasă, la nevastă, un răvaș lung unde-i dădea sfaturi pentru pămînt și copii, pentru treburile gospodăriei și ale plugăriei, vestind că în toamnă are să se întoarcă la vatră cu îndestulă agoniseală să-și poată răscumpăra drepturile.

M-am oprit cu tocul în mînă la capătul celor patru pagini scrise mărunt :

— Mai ai de adăugat ceva, Maftei ?

Omul se scărpină în cap, cu mîna lui lungă de urangutan :

— Pentru dînsa, nu mai am nimic de adăugat, domnule. Sănătate și voie bună ! Doar pentru dumneata, de-aș mai adăuga ceva... Văd că te miri, că-i scriu așa, după isprăvile mele din săptămînile din urmă. Cine se simte fără greșeală ridice piatra... Omul e păcătos și supus ispitei ! Păcătos am fost și eu și m-a fost ajuns ceasul păcatului. Dar acuma, mulțumesc Domnului, mi-a venit mintea la cap și mi s-a luat o perdea de pe ochi. I-am spus muie-

ruștii aceleia să-și strîngă boarfele și să plece în lumea ei. În trei zile, după are să fie.. Și mai am o rugăminte. Am mai scăpat cu o parte din bani. Încă n-am apucat să-i slobod pe gîrlă. Stăpînului mi-i oarecum să-i dau în păstrare, după ce i-am cerut odată. De aceea te-aș ruga să-i ții la dumneata... Știu că la dumneata au să stea mai păziți ca la bancă. Și să nu mi-i dai, rogu-te, domnule, decît la toamnă, cînd ne-om risipi cu toții pe la vetrele noastre.

Maftei scoase din chimir punga și numără cîteva hîrtii de-o mie, împăturite și pătate de sudoare.

I-am pus mîna pe umăr :

— Bine, Maftei ! Să trăiești și să știi că mi-ai făcut bucurie mare ! Mi-ai luat o piatră de pe inimă.

— De, domnule ! Care-i om tot la omenie se întoarce... declară Maftei cu modestie, plecînd cu scrisoarea la gară s-o vadă pornită cît mai repede cu veștile bune spre satul de la marginea țării.

Am alergat și eu, la Egor, să-i împărtășesc minunea, ca să-și rectifice decepțiile lui de fizionomist.

Nu l-am găsit acasă, nici la cîrciuma grecului cu rachiul infernal, nici la alte popasuri obicinuite. În schimb, mă aștepta la noi un bilet chemîndu-mă fără întîrziere la un restaurant ales din mijlocul orașului. Biletul era laconic și greu de înțeles : *„Vino imediat să vezi că se mai întîmplă minuni. Dar am nevoie de îmbărbătarea unui prieten.“*

Răsuceam cartonul între degete, nedumerit. Ce fel de minune ? Și de ce avea nevoie de îmbărbătarea unui prieten ?

— Du-te, Dănuț ! De ce mai întîrzii ? Poate i s-a întîmplat ceva rău ! se îngrijoră Ludmila. Vezi că are nevoie de un prieten ..

— Dar zice că s-a întîmplat minune. Minune, adică ceva bun, neașteptat... Ce fel de minune, dacă are trebuință de îmbărbătare ?

— Dragă Dănuț, nu toate minunile aduc bucurie ! spuse Ludmila, punîndu-mi mîinile pe piept și privindu-mă în ochi. De cît am sta însă să împărțim firul de păr în patru, aleargă să vezi ce e... Poate e chestie de bani : poate că are nevoie de bani.

Cu înfrigurare, căută în sertarul ei, sub un vraf de dantele :

— Afli şi unde-mi ţin ascunse economiile, cu ocazia aceasta ! rosti stînjenită, fiindcă-mi tăinuise ceva.

— Lasă, Ludmila. Dacă e vorba de bani, am la mine. Aveam economiile lui Măftei, cîte nu plecaseră încă pe gîrlă.

— Atunci fugi ! mă îndemnă Ludmila. Ia un automobil...

În pornirea generoasă să sărim în ajutorul cuiva, întîia oară renunţa la socotelile ei „meschine", cum le numeam, şi care aduseseră atîta vrajbă între noi în ultima vreme. Era şi aceasta o altă minune.

Am alergat.

— Vezi, fii aşa cum trebuie să fie un prieten adevărat ! îmi strigă Ludmila din urmă.

La restaurant, Egor aştepta pe jumatate răsucit pe scaun, cu faţa spre uşă. Îmi făcu semn de uşurare cînd am intrat, ca unui salvator providenţial. Nu era singur. Cu o femeie. Cu una din cele mai superbe femei din cîte văzusem vreodată.

— Ana Teodorovna ! o prezentă Egor. Logodnica mea...

— Ana Teodorovna ? am repetat cu stupoare.

— Întocmai ! Ana Teodorovna ! surîse fără nici o bucurie Egor. Ce-ţi spuneam eu, odată ? Întro zi, la un colţ de stradă, avem să ne regăsim. Tu, Ana Teodorovna ? Tu, Egor Uvarovici ? Exact aşa a fost. Ne-am întîlnit şi am căzut unul în braţele celuilalt... Iată !

Egor exclamase „Iată !" — cum ar fi anunţat consternat o catastrofă, dureroasă şi ireparabilă, nu o minune.

Femeia îmi întinse mîna. Am sărutat degetele fine şi aristocratice, fără nici o bijuterie. Ana Teodorovna mi le apăsă pe buze, mai îndelung decît fusese în intenţia mea.

— Eşti un tip simpatic ! rosti într-o franţuzească pură, fără accent. Îmi placi. Sper să devenim prieteni buni. Şi cu permisia lui Egor, poate mai mult decît prieteni...

Rîse deodată, vulgar şi obscen. Am tăcut stingherit. Egor îşi muşcă buzele.

— Iată ! repetă, privind spre plafon.

Chelnerul sosi cu tăvile de mîncare. Schimbă tacîmurile. Ana Teodorovna se uită la el, mai stăruitor şi în-

delung decît privește o clientă într-un restaurant la un băiat de serviciu.

Cînd plecă, se întoarse spre Egor.

— Îmi place tînărul care servește... E un băiat simpatic și el. Te rog să-i spui, cînd are să vină din nou...

Egor frămînta între degete cocoloașe de miez de pîine. Nu se atinse de mîncare. Era negru-verde la față. Și nu avea curaj să ridice ochii la Ana Teodorovna, să urmărească lăcomia vorace cu care apuca bucățile, trăgea prin dinți oasele de pui, întindea pîinea cu degetele în sos.

— Te rog să o ierți ! o scuză Egor în românește. Trebuie să te gîndești că a trăit zece ani fugară vagabondă... Că pentru ea, zece ani problema cea mare a fost să aibă ce mînca, nu cum să mănînce...

— Ce spune ? întrebă Ana Teodorovna, cu gura plină. S-a schimbat Egor al meu, nu-l mai recunosc.

Am inventat nu știu ce inepție pe socoteala lui Egor.

Prietenul surîse amar :

— Eu m-am schimbat ! Ai auzit aceasta ? Eu m-am schimbat ! De-ai ști ce femeie era ! Și ce este acum !.. Ce monstruoasă creatură este acum !

— Vă rog să vorbiți franțuzește, ca să înțeleg și eu.. rosti Ana Teodorovna scobindu-se cu degetele în dinți. Nu-mi plac manierele acestea ! Ce fel ?... Mă tratați ca pe-un animal ?... N-am drept să înțeleg ce spuneți despre mine ? Egor ! Bagă de seamă. Acuși mă mut la masa unde e ofițerul ăla singur !

Egor Uvarovici o privi cu spaimă. Ca și mine, nu se îndoia că e în stare să-și îndeplinească amenințarea.

Lumea din jurul nostru se uita cu o curiozitate înveselită la această femeie splendidă, în toaletă luxoasă, care mînca mai urît ca o slujnică, ținînd farfuria aproape de piept, lăsînd furculița ca să se servească cu degetele, ștergîndu-și sosul de pe buze cu dosul palmei.

— Iată ! șopti a treia oară Egor. Iată pentru ce am așteptat zece ani. Pentru ce mă caută de trei luni...

— Patru ! rectifică Ana Teodorovna, băgînd în gură cîte cinci-șase cireșe și scuipînd sîmburii pe jos. De patru luni te caut, Egorușca !

Și pînă la cafea, Ana Teodorovna îmi povesti cu simplitate ceea ce apucase să-i povestească încă o dată lui

Egor. Cum a trăit ani de zile în Rusia, între cele două armate, albe și roșii ; cum a trecut frontiera ; cum a rătăcit făcînd trotuarul la Berlin, la Paris, îndărăt spre Varșovia, unde se află un birou de informații pentru emigranții ruși, cum a dat de urma lui Egor... Și încă, încă...

— Dar vrei să-ți mărturisesc ceva ? mi se adresă direct. Egor văd că nu poate înțelege... Mie, Europa mi-a produs o adevărată deziluzie. A rămas ca Egorușca, îndărăt cu o mie de ani. Cu superstiții din evul mediu. Nu ești de aceeași părere ? Cum ai spus că te cheamă ?

— Dan...

— Nu ești de aceeași părere, Daniușca ?

Mina Anei Teodorovna îmi dezmierdă mîna mea, încleștîndu-mi degetele cu o invitație fierbinte și cinică, sub ochii logodnicului.

— ...sau ești și tu un sentimental ? Un bărbat romantic, sentimental și ridicol ?

Mă tutuia. Mai-mai să-mi treacă brațul după gît, ca femeile bete din localurile de noapte, spre ziuă. Mi-am descleștat degetele. Egor comandă alt coniac, în pahar mare, de vin.

Ana Teodorovna împinse scaunul, se rezemă cu ceafa de spătar și, privindu-ne pe amîndoi, începu să rîdă atît de zgomotos, încît toată sala a întors ochii spre masa noastră.

— Ce oameni ciudați mai sînteți ! Și tu, Egorușca și tu, Daniușca ! Scuturați-vă... Fiți veseli ! Viața încă merită să fie trăită... Dar nu aci, în Europa voastră... M-a ostenit. Mi-e dor de Rusia noastră. De asta am și venit. Nu e așa, Egorușca, nu e așa că de aci ne întoarcem în Rusia ?

Spunînd, apucă paharul lui Egor Uvarovici, îl deșertă și plescăi din limbă, strîmbînd cu dispreț buzele :

— Slab coniacul vostru ! Nu există ceva mai tare ? De altfel am eu altceva mai bun.

Deschise poșeta, desfăcu capacul unei cutioare, puse pe unghie un dram de praf alb și aspiră cu nesaț :

— Cocaină ! ne lămuri cu simplitate. La noi, acolo, nu mai putem trăi fără aceasta... Ține de foame, de sete, de urît...

Începu din nou să rîdă zgomotos, ridicînd mîna deasupra capului și chemînd amintirile :

— Cîte n-am făcut pentru o cutioară de acestea?... Pînă ce am descoperit secretul. Găseam întotdeauna, mai repede și mai ieftin, la *ciumați*. Așa îi numim noi. Copiii nimănui, copiii lepădați. Trăiesc în pivnițe și în subsoluri. Fură, nu se tem de nimic, nu cred în nimic... Dar au cocaină și băutură, întotdeauna. Mă culcam cu ei o noapte și căpătam provizii pe-o lună. De ce vă uitați cu ochii aceștia? Sînteți niște burjui caraghioși. Niște sclavi ai cuvintelor. Egorușca! Ce imbecili eram. Cînd mă gîndesc ce imbecili am fost amîndoi! Trei ani de logodnă și nu mi-ai atins decît buzele... Așteptam, ce? Așteptai, ce?... Viața e mai simplă, Egorușca! Și cînd îmi amintesc că eram să o pierd!...

Cocaina își făcuse efectul. Ochii Anei Teodorovna luciră adînci și negri, cu o pîlpîire de luminiță într-un fund de abis. Trecu o umbră pe obraz. O umbră venită din interior, nu din jocul lămpilor din tavan.

— Eram să o pierd, viața!... Dar tot eu am fost mai tare. Și a pierdut-o cealaltă, Catiușca.

Se rezemă cu coatele pe masă, cu bărbia în pumni:

— Cînd ne-au dus... știam că nimeni n-are să mai scape. N-a scăpat nimeni de-acolo, niciodată. Unii plîngeau, alții tremurau, alții aveau o singură grijă: tocmai să nu plîngă și să nu tremure. Să fie tari și bravi, pînă la sfîrșit... Pe urmă s-a deschis ușa și a intrat Catiușca și omul ei, bărbatul ei, comandantul... Catiușca a apucat revolverul și a început să tragă... Pe femei voia să le extermine. Toată viața urîse femeile libere, fetele, nevestele, logodnicele, mamele — femeile privilegiate, care n-aveau nevoie să se vîndă, aveau drept să iubească, aveau o casă, un iubit, un bărbat, un logodnic, o familie... Acum plătea... Avea un carnet și, pentru fiecare executat, trăgea o linie... Cînd a dat ochii cu mine, a tras linia dinainte. Mi-a făcut semn: „Aha! Pe tine te cunosc... Te-am văzut trecînd în troică de-o sută de ori, de după perdelele noastre. Erai întotdeauna cu un individ. Cu unul din indivizii scîrboși și ipocriți, care vouă vă sărutau mîinile și vă cădeau în genunchi, iar pe urmă noaptea veneau să ne ceară nouă toate murdăriile. Îl cheamă Egor. Nu e așa că se numea Egor? Îl cunosc

bine pe Egor al tău. Seara trecea în troică cu tine, dar noaptea era la noi și trebuia să-i împlinesc toate poftele lui scîrboase. Nu ca o femeie. Ca un animal. Avea drept să-mi ceară orice. Plătea Egorușca al tău! Și cînd îmi încleșta unghiile în carne și gemea în spasm, gemea numele tău. Sîntem cunoștințe vechi. Poftește mai aproape!". Am închis ochii și am pășit mai aproape. Mă stăpînea o singură teamă. Să nu tremur. Și un singur gînd. Ce-i cereai tu femeii aceleia, cînd îmi gemeai numele meu? Nu voiam să tremur. Pentru tine, nu voiam să tremur. Am pășit și am așteptat, cu brațele încrucișate. Eram mulțumită. Nu tremuram. Nu-ți făceam rușinea să tremur, Egorușca! Am așteptat. Și n-a pornit o singură împușcătură. Au răsunat două. Am căzut...

Ana Teodorovna presără altă doză de praf alb pe vîrful unghiei, aspiră și, cînd nu mai rămase nimic, ridică spre noi ochi năluciți ca deșteptată dintr-un somn speriat. Își scutură părul, alungă o priveliște cu mîna. Izbucni în hohot de rîs:

— Am căzut. Dar n-am căzut numai eu. A căzut și ea, Catiușca. Trăsese odată cu dînsa altul. Unul de-ai noștri, care scăpase la percheziție cu arma la el. Și acela ochise mai bine decît Catiușca. Ea a murit. Eu am scăpat. M-am ales numai cu semnul. Se cunoaște aici.

Desfăcu bluza pe sîn și ne arătă sub globul alb, cu vine albăstrui, o cicatrice mică, abia distinctă.

— Cînd m-am trezit din leșin, o duceau pe targă. Se terminase cu faimoasa Catiușca...

— Și? am întrebat avid, fără să-mi dau seama de cruzimea acestei curiozități?

— Și? Și pe urmă nimic... I-am luat locul în patul lui Vasia. M-am măritat cu el. M-a întrebat să aleg. Moartea sau asta. Mai aveam de ales? M-a dus în patul lui, chiar în ziua aceea. Și mi-a cerut, chiar în noaptea aceea, să-i împlinesc toate poftele pe care i le cereai tu, Egorușca, celeilalte, Catiuștei... A durat trei luni căsnicia noastră. Pe urmă l-am lăsat pe Vasia. Nu! Să vă spun drept. M-a luat altul. Și pe urmă altul și altul. Cine poate să-i numere? Cine poate să-i numere pe toți cîți îmi cereau să fac ceea ce-i cereai tu Catiușei, Egorușca?

Privi în tăiuşul cuţitului. Pe obrazul ei murise ceva. Egor încleştă fălcile. Îi vedeam sub piele crispaţia muşchilor.

— Aceasta e tot ! rîse Ana Teodorovna. Vă asigur că nu e atît de teribil cît vi se pare vouă. La început, da ! Crezi că n-ai să suporţi a doua oară. Pe urmă găseşti chiar o plăcere. Şi, în sfîrşit, nici nu mai înţelegi altă plăcere decît aceea pe care i-o cereai tu, Egoruşca, femeii aceleia. Acum sînt ca dînsa. Nu mai e nevoie să-ţi cauţi o Catie. Am venit eu. Şi te asigur, Egoruşca, te asigur că n-a ştiut niciodată Catia ta să-ţi împlinească toate poftele cum ştie Anioşca ta. O spunea şi Vasia. O recunoşteau toţi. Era stofă în mine, Egor. Iar tu, trei ani, abia mi-ai atins buzele şi fugeai la Catia ta ! Mă păstrai... pentru ce, Egor ? Pentru cine, Egor ?

Egor îi mîngîie braţul, cum ar fi dezmierdat spinarea mătăsoasă a unei pantere, cu frică şi cu milă, neştiind dacă are să muşte sau are să se mlădie îmblînzită sub alintare.

— Sărmana Anioşca ! Sărmana Anioşca !...

— Nu-mi place să mă compătimeşti ! se trase Ana Teodorovna în lături. Nu-mi place să mă compătimească nimeni. Nu plîng nimic. Nu regret nimic. Voi sînteţi de compătimit. Voi, care-aţi rămas în lumea voastră moartă. Care nu înţelegeţi că, în zece ani, au trecut zece secole. De ce priviţi înapoi ? Mereu înapoi ? Viaţa e înainte.

Cu laa cuţituliu, decapită trecutul în spaţiu.

— E înainte, Egoruşca ! Nu înapoi, la ipocriziile voastre... Preţul vieţii nu-i niciodată prea scump. Daţi-mi şi mie un coniac. În pahar mare.

Am plecat cei din urmă. Egor îmi prinse braţul. De la uşa restaurantului, porni odată cu noi şi basetul care aşteptase afară, cu fidelitatea lui neclintită.

— Ce pot să fac ? Ce trebuie să fac ? întrebă Egor Uvarovici. Peste judecata mea s-a lăsat o ceaţă... Mai bine aş fi vrut să aflu că a murit. De o mie de ori mai bună moartea, decît aceasta !

— Iar vorbiţi româneşte ? se indignă Ana Teodorovna. Vă las în drum şi mă agăţ de cel dintîi trecător. Apropo de româneşte, Daniuşca. Cum se spune în limba voastră :

„M-am culcat cu tine! Vreau să mă culc cu tine!...“ Şi cum se spune... ?

Aci, buzele ei, cu desenul de-o celestă puritate, rostiră un şir de cuvinte murdare, tot vocabularul obscen care stă scris pe zidurile closetelor de şcoli şi căzărmi, sub imagini de-o odioasă trivialitate. M-am prefăcut că n-am auzit, că nu înţeleg. Egor trînti din mers cîteva picioare în spatele lui Elefterescu. Şi deodată se opri. Rîse (ce rîs lugubru!), întîia oară în seara aceasta.

— Dar e foarte simplă explicaţia, prietene!... Cum de nu m-am gîndit din primul moment? E o explicaţie simplă şi logică. Ana Teodorovna a murit. Aici a venit să mă caute numai trupul Anei Teodorovna. Trupul ei pe care i l-a furat sufletul Catiuştei aceleia. N-a leşinat Ana atunci? N-a murit Catiuşca atunci? S-a deşteptat Ana, dar cu sufletul celeilalte, de la bordelul unde o căutam. Totul e simplu. Înfricoşător de simplu!

Îşi smulse braţul de sub braţul meu:

— *Nicivo!* Aşa mi-a sosit. Aşa o primesc. Dan, trebuie să-i alung sufletul acesta şi să fac loc celuilalt, adevărat al ei... Dan, aci am să apelez la ajutorul tău şi al Ludmilei. Acum noapte bună!

Şi plecă în noaptea pustie, între cele două creaturi fantomatice, care erau ele şi totuşi erau altele: Elefterescu şi Ana Teodorovna.

— Egor! am strigat din urmă.

Egor îmi făcu un semn ininteligibil cu mîna. Atît am auzit:

— *Nicivo!*

„Nicivo“ — şi rîsul lui. Ce rîs lugubru în noapte!

IX

TU ERAI, DAN ?

Maftei intră din biroul patronului cu manechinul lui Eliazar în brațe. Strîngea de mijloc păpușa inanimată cu mîinile balansîndu-se moi ; cum îl apropiase față în față, ochi în ochi, s-ar fi spus că demonica făptură îi soarbe de pe buze răsuflarea fierbinte de viață.

Îl așeză la locul obișnuit. Își șterse fruntea cu mîneca. Vorbi către noi :

— Nu știu ce i-o fi meșterit stăpînul, dară văd că-l aduc cum l-am dus.

Eliazar rînjea : „Așteaptă puțin și ai să vezi !"

Maftei îl atinse cu laba pe piept, încruntîndu-se la el în glumă :

— Rînjește-rînjește, dimone ! Pînă ce nu vine stăpînul să te pună el să joci țonțoroiul !

Se întoarse spre noi, așteptînd un rîs de încuviințare. Toți tăceam. Eram cu alte griji. Maftei coborî de pe scenă și se retrase lîngă ușă, cu înfățișarea necăjită a omului care-a făcut un haz neghiob, fără efect asupra auditoriului.

Patronul rămăsese încă în birou. Egor nu sosise. Întîrzia întîia oară de la datorie, în trei sferturi de an.

— Mă tem să nu i se fi întîmplat ceva. Să nu fi făcut ceva. Poate era bine să treci dimineața pe la dînșii ! spuse Ludmila înălțînd ochii și împungînd vîrful acului în costumul de organdi, înfoiat pe genunchi.

Aștepta o părere. Nu știam ce să rostesc. Îi povestisem toată întîmplarea de astă-noapte, deznădejdea lui Egor, hotărîrea lui să ne ceară ajutor. Ludmila ascultase pînă

la sfîrșit, fără să întrerupă, fără să întrebe. Cînd am terminat, înțelesese mai repede și mai deplin decît sperasem. „E o nenorocită ! — zise. O sărmană nenorocită. Egor a făcut bine că s-a gîndit la noi. Am să mă împrietenesc cu dînsa. Încetul cu încetul are să-și revină. Are să se întoarcă la viața cea adevărată. Trebuie să-l ajutăm pe Egor. Numai cu o singură condiție. Să fie blînd și să aibă răbdare. Să-și aducă aminte că Ana aceasta nu este vinovată de tot ce-a ajuns și să se poarte cu dînsa cum te porți cu un bolnav scăpat de la moarte..." Toată noaptea nu închisese ochii, plănuind cum să-și apropie și să cîștige încrederea făpturii care aducea cu ea, în ea, un infern.

Eu am adormit de la o vreme. Ea s-a răsucit în pat, prin întuneric, pînă ce-au dat zorile.

— Iată-l ! șopti cu ușurare. Prefă-te că nu ești prea înspăimîntat de ce-ai auzit și ai văzut.

Egor trecu la toți, strîngînd mîinile Între sprîncene se săpase o cută adîncă. Se opri, apucînd degetele Ludmilei în palmă și netezîndu-le ușor, cu cealaltă mînă :

— Știi, Ludmila ? Ți-a spus ?

— Egor, viața are suișuri și coborîșuri. . Totul depinde de tine, de tăria ta. Trebuie să uiți !... Să nu te gîndești deloc la ce-a fost, ce-a făcut, la trecut.

Egor surîse amar :

— Nu trecutul mă înspăimîntă, Ludmila. Trecutul însă nu e ceva sfîrșit. Se schimbă și se înnoiește, după cum s-a prelungit în prezent Sînt gata să uit ! Nici nu vreau decît să uit !... Dar pentru aceasta, trebuie să dispară urmele. Să mă ajutați voi. Tu și Dan.

N-am apucat să făgăduim. A intrat patronul. În jacheta verzuie, cu mîinile la spate, ne-a rostit bună dimineața și a mers direct la podiul de scînduri. S-a apropiat, s-a depărtat, privindu-și pe sub ochelarii de scafandru creaturile lui, care n-au nici trecut, nici viitor, nici nu trăiesc sub amenințarea trecutului și viitorului.

Zîmbi satisfăcut de rezultatul examenului :

— Așa da ! Acum mai merge, copii ! E momentul să dăm zor. Sîntem în întîrziere cu trei săptămîni. Egor, stinge luminile și treci la reflector. Gustav, contactul !

Îmi făcu semn să mă așez la clavir. El se urcă în fața cutiei cu melodiile culese din spații. Apăsă manivela care elibera automatele baletului. Ridică brațul și din nevăzut, chemă cele dintîi modulații.

Freamăt misterios de deșteptare, în zori. Ecoul tuturor deșteptărilor de cînd au fost dimineți pe pămînt, în codri, în lunci, în pajiști ; ciripit de păsări, cascade de izvoare, tril : avînt crescînd de glasuri, cîntări, foșnet de frunze și ram, sclipire diamantină de rouă în cupă catifelată de flori.

Pe scenă, în lumina ireală, pășiră cu zvelte mișcări făpturile ireale. Le aducea nimfa *Echo,* trezindu-le din tenebre și nemișcare, să înainteze la lumina și viața feerică. Apăreau pe rînd, de după perdeaua legănată de mesteacăni și sălcii, Grația, Puritatea, Înduioșarea, într-o euritmie elastică ; se alina Suferința, Remușcarea, Melancolia, Deznădejdea ; se avîntau într-o păgînă bucurie de a trăi, se înconjurau de cele șase perechi ale baletului în aceleași ritmice zvîcniri de zbor spre lumină — șase perechi fără nume, viața cea multă fără nume. Din întuneric de peșteră, se desfăcea Forța elementară, Instinctul orb, Bibia, cu pieptul și brațele musculoase încinse de blana de panteră încheiată cruciș ; își dezlănțuia clocotul energiei într-un dans năpustit, care părea că va nărui tot înainte-i și totuși cruța tot înainte-i, fiindcă fusese și el liberat sub semnul luminii și al bucuriei de a trăi. Domesticit și ferice, omul păros din peșteri, intra în ritmul armonios, întregindu-l.

Numai Invidia, Ispita, Cruzimea, Luxura, așteptau privind ostil în umbră lividă, la această irupție de voie bună, frumusețe, euritmie și grație, de la care au fost încă o dată excluse.

Și cu brațele încrucișate în vestmînt fumuriu, Eliazar. Ura !

Reflectorul își opri lumina deodată verzuie și înveninat coclită asupra lui, stăruind.

Asupra lui, stăruind.

Fața prelungă se crispă, ochii luciră metalici, rînjetul se plimbă de la unul la altul, de jur împrejurul scenei și pe urmă în sală, spre noi. Un rînjet sinistru ca rînjetul craniilor.

Mîna patronului culese din spații o melodie profundă și tulbure, amestecînd o amenințare încă imprecisă în gîlgîitul bucuriei generale.

Iar Eliazar, Ura, își începu dansul lui. Nu era dans, nu era salt. O prelingere nesimțită, lentă, insinuantă, precisă. O înaintare fără grabă, cutremurînd tocmai prin această învăluire treptată, unduioasă și teribilă. Îmi amintea ceva. Da ! Îmi amintea tentaculele caracatiței din acvariul de la Monaco. Tot așa se lungeau tentaculele acelea, fluid și imaterial, să împresoare și să încleștе prada suptă cu ventuzele. Lumina verzuie îl urmărea de-a lungul scenei din ungher în ungher. Poposea odată cu el. În fața Invidiei, în fața Cruzimii, în fața Ispitei, în fața Luxurei. Și înțelegeam ce îndeamnă, ce asmuță fără vorbe, ce poruncește, ce vrea ! De ce stau neputincioase și așteaptă ? E rîndul lor. Cum pot suporta bucuria aceasta și lumina aceasta, de la care au fost date în lături ? E rîndul lor. Iar în dansul armonios se strecurau tipil, una cîte una : Invidia, Cruzimea, Ispita, Luxura, să-și aleagă o pereche, o victimă. Lumina se împuțina, își schimba culoarea, galbenă-verzuie, ritmul dansului se frîngea spasmodic — în armonia voioasă și ușure pătrundeau duhuri străine și funeste, bucuria se sleia înveninată, lumina se stingea împîclită... Eliazar, Ura, rînjea cu brațele încrucișate, așteptînd. Dar toate încă durau. Dansul încă dura, așa dezordonat și frînt.

Atunci Eliazar, Ura, se prelingea iarăși cu încetineala precisă a tentaculei de caracatiță, pînă la gura de peșteră neagră. Chemă cu un semn, cu o învăluire hipnotică. Și din beznă se năpustea dezlănțuit Instinctul brut, Forța elementară, Bibia, încins cu blana de panteră pe toracele pătrat și păros. Nu mai era zvîcnirea de adineauri sub semnul luminii și al bucuriei, cruțînd făpturile fragile, amenințînd fără să atingă, ridicînd în brațele vînjoase incarnațiile gingașe care au nevoie de ajutor și protecție, depunîndu-le delicat cu mîinile lui uriașe după ce le-a înălțat aeriene ca tot atîtea cununi de flori spre soare, horînd și el ca o divinitate silvestră a forței și a elementelor, docil capturată întru slava cerului, a luminii, a vieții, a fericirii de a trăi. Acum, din peșteră se dezlănțuise o forță a beznelor, spumegînd oarbă, răsturnînd tot din

cale-i, sugrumînd, sfărîmînd, suprimînd. Pumnii tari izbeau ca două ciocane în dreapta și-n stînga. În urmă-i cădeau laolaltă, fără alegere. Puritatea și Luxura, Grația și Cruzimea, Melancolia și Invidia — toate păpușile lovite în creștet. Orchestra smulgea din nevăzut tumult de vaiete și plîns — răsunetul tuturor vaietelor și plînsetelor cîte au sfîșiat vreodată spațiile.

Tăcere. Pustiu. Neclintire lugubră. Lumină sepulcrală de după cataclisme.

O notă subțire și lină. Din peretele de stîncă se desfăcea iarăși nimfa *Echo*.

Privea cu oroare la trupurile semănate în pajiștea cu flori. Își freca ochii cu pumnii mici și întreba cerul. De aceasta le eliberase din lumea lor invizibilă ? Ca să sfîrșească încă o dată, cum au sfîrșit întotdeauna ecoul tuturor vieților care-au fost ? Întreba cerul. Întreba cele patru vînturi, iar vînturile îi trimiteau întrebarea înapoi.

Îngenunchea pe rînd, la fiecare, să le plîngă și să le dezmierde frunțile reci.

Eliazar, Ura, rînjea !

Iar Remușcarea îl tîra pe Bibia de mînă în peștera lui neagră. O lespede se închidea treptat peste dînșii, să-i zăvorească împreună în bezná, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor.

Suspinau cu modulații umane crengile, frunzele, firul de iarbă, izvoarele, codrul ; tot decorul devastat unde-a hohotit viață și veselie și unde-acum sînt presărate leșuri cu buze de gheață.

Eliazar, Ura, rînjea triumfînd !

Nimfa *Echo* implorá cerul, divinitățile bune, căldura soarelui ascuns după nori. Își frînge mîinile și aleargă să îngenuncheze la fiecare, să le sprijine ceafa în palme, să le sufle în obraz cu o șoaptă de ecou, un ecou de viață. Norii se răresc. Mijește o geană trandafirie de zori. Soarele radiază îmblînzit. Păpușile se deșteaptă din somnul letargic. Întind brațele dezmorțite. Surîd luminii. Se scutură de visul negru. Se înalță în genunchi, în picioare, se înlănțuie în clamoarea victorioasă a orchestrei care-a cules ecoul tuturor chiotelor de bucurie din spațiu și timp, și pornesc aiurea, horind, conduse de nimfa *Echo*, căci ciclul nu s-a terminat. E vechi de cînd lumea și va dura cît lumea, în eternitate.

Eliazar, Ura, asistă încruntat la miracol.

Cum ? Pentru aceasta a fost toată truda lui ? Așadar totul e din nou de început ; n-are să sfîrșească niciodată ? Pentru el nu există odihnă ?

Acompaniat de cîntecul profund al orchestrei, în muget bas de furtuni care se anunță aiurea, pleacă prelins pe urmele celorlalți cu mers unduios de tentacul, cu rînjetul încă mai crud.

Fie ! Nici ciclul lui nu s-a terminat. E vechi și el de cînd lumea, și va dura cît lumea și el, în eternitate.

Iar înainte de a se mistui în culise, se întoarce spre noi, rînjește amenințător patronului, ne caută cu ochii pe toți : pe Egor, pe mine, pe Sami, pe Maftei, pe Gustav, pe Ludmila... Am să mă întorc și la voi ! Nici ciclul vostru nu s-a terminat ! Și rînjetul acela ne cutremură, ca o amenințare aievea.

— Lumina ! Cortina ! porunci patronul.

Am aplaudat ca la teatru, toți, strigînd și agitîndu-ne să ne destindem nervii încordați. Cortina s-a lăsat și s-a ridicat. Păpușile au apărut în saltul lor ritmic, s-au înșirat în fața rampei și ne-au mulțumit grațios ținîndu-se de mîini.

Pe urmă cortina a căzut definitiv.

Tăcerea fu apăsătoare. Nu cutezam să mișcăm.

— Așa mai înțeleg. Mai seamănă a ceva ! declară patronul, coborînd de la orchestra lui invizibilă și cercetîndu-ne cu privirea malițioasă sub ochelarii de scafandru. Putem socoti capitolul acesta închis. Ce ziceți, copii ?

Glasul suna cu o mulțumire nevinovată și deplină. Era încîntat de păpușile lui. Era mai încîntat încă de noi, reveniți de trei zile la cumințenie și la pocăință, după rătăcirile noastre mîrșave din ultimele săptămîni.

— Ei ? Nu spuneți nimic ?

Ce-am fi avut de spus ?

Cunoșteam taina păpușilor, mecanismul lor de rotițe și resorturi ; ieșiseră din mîna noastră, căpătaseră viața lor artificială sub ochii noștri, zi de zi, de trei sferturi de an — și totuși halucinarea fusese desăvîrșită, în afară de orice control al judecății, mai presus de tot ce-am văzut, de tot ce așteptam și-am știut.

Patronul își alintă bărbița și surîse gînditor :

— Ceea ce e mai nostim e că baletul nostru s-a executat mai bine decît mă așteptam chiar eu ! Bunăoară la sfîrșit... Cînd *Ura* pleacă spre culise... S-a oprit, s-a întors spre noi. V-a amenințat pe voi cu rînjetul lui mut, m-a amenințat pe mine. Aceasta e nostim ! Nu exista în program Nu exista nici în intenția mea... Nu exista înregistrat pe nici un sul și nici o rotiță... Cu toate acestea, cum să spun ? — *„artistul"* hai să-i spunem ! — *„artistul"* nostru a găsit de cuviință să facă un adaos în text cu de la sine putere. Nici nu putea mai nimerit. Nici nu se putea da un efect mai puternic !... Vă spuneam eu că automatele noastre au să capete și o inteligență proprie ? Au început deocamdată cu inițiativa proprie !... Se întoarce spre sală, se întoarce spre mine ! Viața artificială amenință viața cea vie. Mă amenință pe mine, care am creat-o. Amenință mulțimea, care ea se crede a fi altceva decît alte automate jucate de alte sfori ale destinului. E nostim de tot ! Sînt sigur că au să se cutremure mulți dintre spectatorii noștri. Că au să presimtă ceva. Că au să înțeleagă ceva... Ce spuneți, copii ?

Nu-mi amintesc ce-au răspuns ceilalți, atunci. Egor, Ludmila și eu ne-am grăbit să plecăm împreună, s-o aflăm pe Ana Teodorovna și să începem o misiune mai anevoioasă, în lumea cea vie, nu a păpușilor. Să întoarcem în făgaș firesc de viață un suflet căzut în pierzanie și un trup posedat de demonii lubrici.

Nu-mi amintesc ce-au răspuns ceilalți, atunci. Dar în trei zile, din nou, nu i-am mai recunoscut. Nu ne-am mai recunoscut. Atmosfera de pacificare se tulbură cu un fel de frenezie să distrugă tot ce redevenise cuminte, bun, calm, loial, reconfortant. Armistițiul fusese prea scurt, iluzia prea șubredă : cu o voluptate rea, toți și-au înfipt unghiile să scormonească rănile care n-apucaseră să se cicatrizeze. Betty și-a depărtat scaunul de masa preparatorului de. anatomie. S-a întors iarăși la camera lui Gaston. Tusea lui Sami se îneca în șuvițe de sînge. Gustav pleca pe furiș cu pachete suspecte și n-avea curaj să ne mai privească în ochi. Maftei oprise din prag femeia cu obrajii spoiți și cu pălăria cu flori ; o oprise din prag în ceasul plecării și îi desfăcuse cu mîna lui legăturile

cu straie, rugînd-o să rămînă şi spunîndu-i că totul n-a fost decît o glumă de încercare, să vadă cît ţine la el.

Eliazar rînjea imobil pe podiul de scînduri, cu rînjetul satanic îndreptat către noi.

Iar eu ?

Mai rabdă hîrtia povestirea aceasta ?

Iar eu ! În a treia noapte, am lăsat-o pe Ludmila, l-am lăsat pe Egor, aşteptîndu-ne fără nici un presentiment la masă, şi m-am ascuns cu Ana Teodorovna într-o cameră hîdă de hotel periferic cu lighean de tablă şi cearşafuri sleite, să împărtăşesc cu ea scrîşnetul scufundării în spasm. Ah ! Ştia Ana Teodorovna ceea ce n-a ştiut nici o femeie în afară de Angela cu ochi de azur. Ştia toată gama voluptăţii, pînă la geamătul nervilor întinşi ca struna. Nici o pudoare, nici un dezgust, nici o rezervă. Ca doi vrăjmaşi năpustiţi să se extermine reciproc, ne-am zvîrcolit încleştaţi, cu unghiile, cu dinţii, cu buzele lărgite ventuze, pînă cînd dimineaţa violetă ne-a găsit alături pe pat, extenuaţi, palizi şi reci, ca două cadavre.

— Eşti un amant ideal, Daniuşca ! suspină Ana pe jumătate adormită, cu un surîs toropit, recunoscător şi lasciv.

— Eşti o femeie cum n-am cunoscut decît una ! am şuierat printre dinţi, strivind-o din nou în îmbrăţişare.

Nu minţeam. Găsisem în ea ceea ce pierdusem, demult, odată, în cealaltă viaţă.

Chiar gîndul nu pornise de la mine. După cum vrea eterna orînduială, mi-l sugerase tocmai prietenul pe care îl înşelam. Îmi spusese, acum două zile, cu obrajii în palme :

— Teribil e, Dan, că atunci cînd tace, cînd nu se mişcă, atunci cînd puterea demonului din ea e suspendată, seamănă iarăşi cu Ana, cu Aniuşca mea de acum doisprezece ani. Ai crede că n-a fost nimic. Nu s-a petrecut nimic. O puritate cerească. Un calm imobil, rece, inaccesibil, nepîngărit de nici o poftă degradatoare... Atunci seamănă cu păpuşa pe care-a numit-o patronul *Puritatea !* N-ai remarcat ! Ochii păpuşii sînt albaştri, figura mai rotundă ; totuşi există între ele o asemănare indiscutabilă. Un aer de familie. Ca două surori. Ana, Anioşca de-acum şi puritatea !

Înălţase ochii de pe scaunul scund, unde căzuse frînt, să capete îmbărbătare, sfat, consolare de la Ludmila şi de la mine, prietenii lui singuri de pribeag fără casă, fără familie, fără nici o nădejdie a sfîrşitului. Aştepta o vorbă. O aştepta de la mine. Eu tăceam ascultîndu-mi tictacul zvîcnit al inimii. Îmi năvălise dogoarea sîngelui în obraz. Avea dreptate Egor. Înţelegeam în sfîrşit atracţia irezistibilă a Anei. Irezistibilă şi pînă acum cîteva clipe inexplicabilă.

Era adevărat:

Mă atrăgea în ea asemănarea cu păpuşa patronului. Puritatea, şi dincolo de această păpuşă, asemănarea cu cealaltă, cu Angela mea, *Ange*, Angela cu ochi de azur. O regăseam. O regăsisem. Iar cînd Ana m-a întrebat cu animalică indolenţă dacă n-am poftă de ea, am lăsat tot şi am fugit să ne ascundem amîndoi, în camera aceasta hidă, să mă ascund cu ea, cu Angela resuscitată.

În geamătul scrîşnit al îmbrăţişării, i-am strigat numele celeilalte :

— Angela mea, *Ange !*

Tîrziu, după ce ne-am aflat întinşi în torpoare, alături, Ana Teodorovna a început să rîdă :

— De ce-mi spuneai Angela ? *Ange ?* Pe mine mă cheamă Ana, Anioşca, Ninoşca.

I-am astupat buzele cu palma. Ana mi-a desprins mîna uşor şi a continuat :

— Ştiu ! Nu mi se întîmplă întîia oară aceasta cu oameni ca tine. Închideţi ochii şi o voiţi pe cealaltă, a voastră, unică. Întocmai ca Egor, cînd îmi striga numele meu în braţele Catiuştei !... Ce nefericiţi sînteţi ! Ce infectaţi de literatură şi de sentimentalism ! De aceea îmi plac mai degrabă oamenii simpli. Soldaţi, marinari, hamali. Mă vreau pentru mine. Mi se dau cu totul mie, nu alteia pe care o caută în mine... De ce te-ai mîhnit ? Aceasta nu înseamnă că nu eşti un amant ideal. Egor ? Ha-ha ! Egor nici nu vrea să mă atingă... Nici nu şi-a atins buzele decît de frunte... Se teme să nu găsească urmele celorlalţi.

Pe urmă am rămas întinşi ca două cadavre, în singurătatea înspăimîntătoare a amanţilor extenuaţi.

Am petrecut-o pe Ana acasă la Egor. Nu știam ce explicație voi da. Îmi erau indiferente orice explicații, orice revolte, orice umilinți. Egor lipsea. Venise, plecase, iar venise, de trei ori în cursul nopții, și acum plecase din nou.

L-am găsit la noi, pe scaunul scund, cu obrajii în pumni, la picioarele Ludmilei.

A sărit răsturnînd taburetul :

— Ana... Ce e cu Ana ? Ce s-a întîmplat cu Anioșca ?..

— E acasă ! am rostit simplu.

Și l-am așteptat să izbucnească, resignat să suport orice, fiindcă meritam orice.

— De unde ai cules-o ? Unde-ai găsit-o ? Cum de-ai dat de urma ei ?...

Plecasem ochii în pămînt și nu aflam cuvintele nici unui răspuns.

Egor îmi puse mîna pe umăr. Am tresărit. Am crezut că vrea să mă judece, să mă zguduie, poate să mă lovească. Îmi puse mîna pe umăr și rosti cu ochii înlăcrimați :

— Ești un prieten bun, Dan, un adevărat frate. Îmi ascunzi. Dar crezi că nu-mi închipui ? Ai găsit-o cu cineva... A oprit pe cineva. S-a dus cu el și ai așteptat-o. Poți să-mi spui, Dan. Nu e nevoie să mă mai cruți. Nu mă mai surprinde nimic. Nu mă mai doare nimic. Așa e, Dan, că tu ai găsit-o și ai adus-o ?

Tăceam, cu ochii în pămînt. Ce fusese și ce credea Egor ! Prietenul luă tăcerea drept o mărturisire.

— *Nicivo !* rosti, alungînd o imagine cu dosul palmei. Mai trebuie timp pînă ce vom scoate demonul acesta din ea. Îți mulțumesc. Acum alerg, să nu fugă iar.

Îmi scutură mîna. Am lăsat-o moale, fără curaj să-l opresc și să-i mărturisesc adevărul infam. A alergat într-un suflet. Am rămas singuri, față în față, eu și Ludmila. Iar din privirea ei am înțeles că ea știe, că a ghicit și că toată noaptea, mai mult decît grija mea, purtase grijă să nu afle și să nu bănuiască Egor.

După masă, m-am strecurat tiptil din atelier și m-am întîlnit iarăși cu Ana, din nou în hotelul cu lighean de tablă ruginită și cu așternutul sleit. Din nou i-am scrîșnit

cu dinții în dinții ei, numele Angelei, chemarea Angelei cu ochi de azur, *Ange*.

A durat aceasta două săptămîni, trei. În afară de Ludmila, nimeni nu știa, nu observa. Toți tovarășii de atelier se aflau absorbiți de propriile lor fapte, scufundîndu-i într-o mocirlă abjectă. Pe Gustav l-a surprins patronul cu planuri copiate din mapele lui. A venit sora lui Gaston, o școlăriță timidă în șorț de lustrin negru, să vestească plîngînd că mama lor paralizată e pe moarte și să-l cheme acasă, unde n-a dat de săptămîni. Gaston a anunțat că vine, dar s-a dus mai întîi la cinematograf cu Betty. Sami scuipă monede de sînge. Maftei sosește dimineața cu ochii buhăviți și cu o privire tulbure de asasin.

De pe podiul de scînduri, Eliazar rînjește cu ochi de metal cocliț, îndemnîndu-ne să nu ne oprim aci, la jumătatea drumului. Doar ciclul lui, ciclul nostru, nu s-a terminat încă!

Iar Angela cu ochi de azur, Puritatea, surîde serafic, cu mîinile imobilizate într-un avînt de salt grațios, spre cer, spre lumină, spre soare. Un elan retezat, prizonier puterilor terestre, capturînd-o aci unde-o pîndește Luxura, Cruzimea, Invidia, Gelozia și rînjetul lui Eliazar.

Nu mai privesc la ea. Nu mai am nevoie de ea. O păpușă absurdă, cu nervi de sîrmă, inima de rotițe, mușchi de pîrghii, ochi de cristal. Am găsit altă incarnație vie, dogoritoare și docilă, de astă dată docilă, a Angelei cu ochi de azur, *Ange* cea adevărată, Angela mea din cealaltă viață. Ne ascundem în camera mizerabilă și ne zvîrcolim în patul cu cearșafuri sleite ca lințoliile de morți; ne zvîrcolim să ucidem în plina de spaimă solitudine, fiecare un demon din el. Îmbrățișările noastre par mai degrabă convulsii de luptă ucigașă decît dezmierdări de amanți; cădem încleștați ca doi vrăjmași care se căutau demult și s-au regăsit să se extermine; în chiotul voluptății străbate gemăt de muribunzi. Pe urmă, cu ochi închiși ne scufundăm în imobilitate letargică și fiecare e un cadavru izolat de celălalt în singurătatea cadavrelor.

În neclintirea răpusă, alături de mine, nu știu ce gîndește Ana și-mi este cu desăvîrșire indiferent. Poate la soldații ei, la hamalii ei, poate la Egor, poate la nimic.

Eu, cu ochii închiși, o simt alături pe *Ange*, Angela mea cu ochi de azur. Niciodată n-a fost a mea atît de deplin. În viața ei cea adevărată, purta pecetea altuia, era stăpînită de altul, în brațele mele avide, pe buzele mele arzătoare, cu ochii închiși îl regăsea pe celălalt, unicul, pe Guguf al ei. Acum mă voia numai pe mine. Se mulțumea numai cu mine. Eram eu cel care închideam ochii, să suprim realitatea inadmisibilă a Anei Teodorovna, să chem în scrîșnet atroce numele, amintirea, umbra Angelei ; Angela cu ochi de azur, *Ange*.

Ana Teodorovna îmi punea sub nări praful alb.

— Soarbe de aci ! Încă ! Încă !

Aspiram praful alb. Totul se înecа în ireal și vedenii. Mă năpusteam mai lacom să mușc cu dinții, în carnea Anei Teodorovna, carnea Angelei. Amăgirea era mai deplină. Puteam deschide ochii, puteam să-i ascult glasul, geamătul, chiotul : era Angela mea, *Ange*, cum n-a fost niciodată a mea.

Tîrziu, plecam fără să ne vorbim, cu oasele golite de măduvă, cu obrajii devorați de cearcănele ochilor, cu mersul lînced și somnambulic.

Iar a doua zi ne căutam fără nici un dezgust și remușcare, să ne aflăm iarăși. Două săptămîni, trei.

La sfîrșitul celei de-a treia, cînd am ieșit din hotelul cel mizerabil și hîd, m-a întîmpinat cu o mîrîială basetul cu picioarele strîmbe de crocodil.

— Egor ! am șoptit, retrăgîndu-mă cu spaimă în gang.

— Ei și ? a hohotit Ana Teodorovna, strîngînd din umeri. Să fie sănătos și să-mi spună ce are de spus !...

M-a dat la o parte și a trecut înainte.

Egor aștepta lîngă zid, cu bărbia în piept, cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului.

Cînd a dat ochii cu mine, n-a tresărit, n-a ridicat pumnii. A rostit numai, cu o blîndețe teribilă :

— A ! Tu erai, Dan ?... În ea e sufletul Catiuștei. În cîinele acesta e sufletul lui Elefterescu. Dar tu ? În tine ce suflet, al cui suflet a intrat, prietene Dan ?

— ...Ascultă, Egor ! am gîngăvit.

— Ce să ascult ? Ce poți să-mi spui ! *Nicivo !*

Şi mi-a întors spatele, plecînd în întunericul străzii, între cele două creaturi care erau ele şi totuşi erau altele în încarnarea lor efemeră.

— Ascultă, Egor ! Unde pleci ? Unde plecaţi ?

— *Nicivo !* făcu mîna un semn de retezare în noapte, sub felinarul strîmb.

Pe urmă noaptea i-a înghiţit. Nu i-am mai văzut niciodată.

EPILOG

„Nemesis domnește în viața lăuntrică a omului ca și în viața din afara lui; destinul exterior nici nu este altceva decît proiectarea în afară a destinului interior și își trage numai de acolo originea. Cutare are un destin extraordinar, cutare altul un destin ordinar, căci destinul fiecăruia nu este decît omul tradus în afară."

OTTO LUDWIG

— Egor ne-a părăsit! anunță patronul a doua zi. A plecat...

— La Șanghai? La Melbourne? La Chicago? am întrebat, știind încotro se îndreaptă toți vagabonzii fără rost și patrie.

— Nu! rosti patronul. Acasă, în Rusia...

— Ah!

Ochii Ludmilei au fugit de privirea mea. Și în gură am simțit un gust de țărînă, de cenușă, de moarte.

Pe podiul de scînduri, Eliazar rînjea.

Plecarea lui Egor a fost semnalul începutului.

Peste cîteva zile a plecat Gustav. Intrase în biroul patronului un necunoscut, cu o servietă și un sul de hîrtie ceruită subsuoară. A desfășurat pe masă planurile, secțiunile, desenele; a scos din geantă piese demontate, rotițe, resorturi. I le oferise Gustav pe nu știu ce preț. Nu pricepea nimic. Nu-l interesau. Dar o datorie camaraderească, între oameni de aceeași breaslă, îl îndemnase să vină la inginerul Coppelius și să-l prevină. Patronul l-a condus pînă la ușă, i-a mulțumit a doua oară, strîngîndu-i mîna. L-a chemat pe Gustav, nu să-l dojenească, nu să-l judece, ci să-i spună că-l iartă și să-i ceară întoarcere la munca și credința lui veche, din cele dintîi trei sferturi de an. Dacă are greutăți și nevoi, îi dublează salariul. La sfîrșit, după cum a hotărît pentru toți, înainte de despărțire, îi va sta în ajutor să-și închegbe un modest atelier pe socoteală proprie.

Gustav își privea străin mîinile străine care-au furat și-au vrut să vîndă. Clătină din cap :

— Nu. N-are ce face cu toate acestea. Nu mai poate rămîne. A fost toată viața cinstit... Și deodată ceva străin de el, se întîmplă. Altul din el, care dormea și s-a trezit... Acela a dosit, a încercat să fure, a vrut să vîndă. Nu poate pricepe : Ce ? Cine ? Cum ? E o putere din el, străină de el.

Mîna răsucea o cheie absentă, cu gestul lui obișnuit cînd voia să desfacă piesele unui mecanism, să le demonteze și să le reconstituie. Aci era ceva peste priceperea lui. Nu știa de unde să înceapă. De aceea pleca oriunde, să fugă de-o ispită la care nu poate rezista.

A plecat Gustav, au plecat în aceeași zi și Betty și Gaston ; pe Sami l-au dus după o săptămînă la spital, delirînd și cerînd în locul baloanelor de oxigen o miss Hadaly, o logodnică cu fidelitate eternă. Se credea lord Ewald, îl credea pe patron Thomas Elva Edison; cerea o miss Hadaly.

Am rămas numai noi patru : patronul, Ludmila, Maftei și cu mine, în atelierul dezolat și lugubru.

Numai noi patru și Baletul mecanic, pe podiul de scînduri.

Eliazar rînjea, încă o dată biruind.

Umerii patronului se încovoiaseră gîrbovi în redingota verzuie. Privirea malițioasă și bună se împăclise sub ochelarii de scafandru. Mîna de moșneag tremura gelatinoasă în manșetele rotunde, de cîte ori ridică degetele să frămînte gînditor firele bărbiței de hrean. Toate se dezorganizau, în afară de prevederile lui. Dar mai greu de suportat decît grija întîrzierii la termen, decît soarta păpușilor mecanice, era destinul spre care porniseră păpușile vii. Ne culesese de pe drumuri în ajun de iarnă cruntă : niște naufragiați, niște osîndiți la pieire sigură și crudă. Ca și păpușilor cu resorturi și rotițe metalice, ne dăduse el viață, speranță, o axă de existență, un rost. Iar fără nici o pricină, după ce ne-a salvat, în ajun de a ne statornici definitiv în orînduiala chibzuită a vieții, un duh de autodistrugere s-a deșteptat în noi, a bîntuit un ciclon devastator, i-a smuls pe toți și i-a împrăștiat

în cele patru zări, îndărăt, la pierzanie, la suferință, la deznădejde, la moarte.

În fața păpușilor cu viață artificială, patronul rămînea gînditor, frămîntîndu-și bărbița rară, în redingota lui verzuie de fost arhivar la pensie.

Înălța privirea sub lentilele convexe și părea că întreabă mîhnit păpușile lui cu viața de rotițe, să-i dezlege taina păpușilor vii, de carne născută din carne.

Eliazar rînjea.

Am rămas numai noi, în atelierul pustiu și lugubru. Patronul a dat telegrame să amîne reprezentațiile cu trei luni. Pe urmă s-a așternut singur, cu încăpățînare, la lucru, să-i înlocuiască pe toți. Nu putea fi vorba să angajeze alte ajutoare. Numai noi pricepusem ce ne-a cerut el, fiindcă. Baletul mecanic luase ființă și crescuse în mîinile noastre. Trei, cîți am rămas, ne socotea ajutoare destule.

Dar noi trei, mai eram noi cei care-am fost?

Cînd a plecat Ana Teodorovna, n-am dormit o săptămînă acasă. Am colindat iarăși circiumile și tripourile, m-am refugiat în delirul parfumului alb ; am plătit acestea cu banii argatului, banii lui Maftei încredințați să-i păstrez pentru căminul lui și al copiilor, din satul de la poalele pădurii de paltini și fagi. Am căutat-o pe Ana, pe Angela, pe una în cealaltă, în casele cu perdelele trase, unde femei căzute în animalitate pasivă cu glas răgușit și sîni spînzurați, cu sexul mort ca o cicatrice, n-au izbutit să-mi dea îndărăt iluzia încleștărilor în brațele Anei, în brațele Angelei, Angela mea cu ochi de azur, *Ange*. Puterea aceasta să le învie, n-o mai avea nici praful alb, nelipsit, din cutie.

Mă întorceam la păpușa imobilă de pe scenă, cu ochii puri, de cristal, cu inima de rotițe.

Angela cu ochi de azur, Puritatea, privea peste mine, dincolo de mine, din lumea ei glacială și inaccesibilă, în lumea ei glacială și inaccesibilă.

Ș porneam, după ce-mi îndeplineam munca în atelierul automatelor, porneam eu singur devenit un automat, la circiumi, la tripouri, la cafenele, oriunde, să ajung cît mai tîrziu acasă, unde mă aștepta Ludmila, fără mus-

trare, fără revoltă, cu obrajii scofîlciţi, cu ochii plînşi, cu resemnarea ei care mă indigna. Pentru cîrciumi, pentru tripou, pentru praful alb, pentru casele cu perdelele trase şi femei mai moarte decît cadavrele, aveam nevoie de bani, mereu bani. Într-o zi, în lipsa Ludmilei, m-am strecurat pe furiş să-i fur economiile ei de-o viaţă, ascunse în sertar, sub vraful de dantele. În alta, am vîndut vioara scumpă pe care mi-o dăruise patronul. Pe urmă, Ludmila a început să vîndă ea pe ascuns lucrurile noastre, să le amaneteze sau să le schimbe pe altele vechi, ca să ne plătească mîncarea pe a doua zi.

Ne-am mutat într-o singură cameră. Îmi era indiferent. Soseam un oaspe prea rar acasă.

Cu scîrbă, feream ochii de la pîntecul Ludmilei, unde începuse să prindă viaţă copilul nostru, alt vierme, o larvă dezgustătoare ca noi. Simţeam că toată seninătatea Ludmilei, tăria cu care trecea resignată prin toate, îşi aflase putere acolo, în embrionul acesta, în larva aceasta şi îl uram, dinainte, vierme respingător.

Am deschis ochii, într-o zi de duminică, după o noapte de fum, de vin, de tripou, de praf alb, de bordel ; am deschis ochii, cu gura coclită, cu ţeasta cercuită în cuie de fier, cu măruntaiele mistuite de arşiţă. Nu-mi aminteam cum am ajuns acasă. Eram culcat în pat. Ludmila mă dezbrăcase, îmi aşezase hainele împăturite la căpătîi ; mă aşteptau schimburi curate, cu butoni prinşi, gulerul alb... La fereastră, Ludmila lucra. Împletea o bonetă de lînă. Pe obrazul ei devastat, trecu un surîs dureros şi totuşi calm, de convalescenţă. Am ghicit că se gîndea în clipa aceea la copilul nostru, larva aceea, viermele acela. Şi l-am urît mai mult. I-am urît mai mult. Pe ea şi larva din ea. Eram prizonierul lor. Mă prinseseră bine în lanţuri, mă ferecaseră cu ghiulele de plumb la picioare, să rămîn al lor, să mă ţină captiv la viaţa lor de larve, în loc să alerg liber la viaţa cea vastă. Cu scrîşnet m-am ridicat, am mers cu paşi nesimţiţi la spatele ei, şi i-am smuls peste umăr boneta de lînă, am călcat-o în picioare. N-a plîns Ludmila n-a plîns. M-a privit cu spaimă şi m-a aşteptat să plec ca să plîngă, aşa cum era soarta femeilor din neamul ei, să plîngă singure, pe ascuns.

Septemvrie a trecut. Octomvrie. Ochii patronului au început să se lumineze sub lentilele ochelarilor de scafandru, Baletul progresa. La al doilea termen amînat, n-avea să mai dea greş. Păpuşile căpătaseră glas. După baletul mecanic, corul glasurilor sintetice. Răbdarea şi duhul creaţiei biruiau şi ele încă o dată toate potrivniciile. Numai cu noi trei, trei cîrpe omeneşti, îi înlocuise pe ceilalţi dezertaţi de la datorie sau răpuşi la datorie ; era, pe rînd, mecanic, electrician, anatomist, sculptor, decorator, maestru de dans, dirijor de cor — cu o înfrigurare frenetică se multiplica, trecea de la un rol la altul, ne lăsa nouă lucruri mărunte, fără însemnătate, fiindcă simţise că a murit demult, în fiecare, orice interes şi îndemn pentru miracolul lui.

De cîteva ori, Maftei îmi ceruse cu îndîrjire banii, cu o ameninţare în glas. L-am dojenit cu făţarnică indignare :

— Cum ? Aşa ne-a fost vorba ? Pentru o femeie culeasă de unde ai cules-o ?... Mi-ai spus să ţi-i dau numai cînd ne despărţim de aci. Şi acum pleacă, să nu te văd în ochi. Îmi faci scîrbă !...

Maftei pleca, legănîndu-şi braţele lungi şi spînzurate pînă la genunchi. Poate într-o mijeală de conştiinţă, îmi purta admiraţie şi recunoştinţă pentru tăria nestrămutată cu care-i păstram banii. Bani demult jucaţi la tripouri, plătiţi femeilor cu sîni atîrnaţi şi glas dogit, aruncaţi pe tejgheaua tuturor cîrciumilor. Se întorcea la datoriile lui care erau puţine acum. Să aducă un ciocan, să care în braţe un acumulator, să ridice un manechin, să ţină la îndemîna patronului cutia cu chei, cu şurubelniţe, piese de schimb, resorturi şi arcuri. Cînd rămînea singur, se îndeletnicea cu o joacă stupidă, de imbecil. Descoperise că automatele îl ascultau şi pe dînsul. Le arunca în mînă ciocanul sau o cheie de fier. Cu o mişcare reflexă, automatul prindea ciocanul sau cheia, întocmai ca făpturile vii.

Îmi spuse într-o zi, trăgîndu-mă de mînecă, la o parte :

— Aicea nu-i lucru curat, domnule. Bine-bine ! Am priceput eu cum umblă şi joacă, vorbesc şi cîntă. Se împlineşte un an doară, de cînd stau cu ele şi le-am văzut căpătînd chip şi glas. Învîrte stăpînul un şurub, trage de mîner... Joacă, sar, cîntă, cad... Maşinărie ! Drăcărie nem-

țească !. Dară aseară, domnule, am pus ciocanul acesta în mîna urîtului ! Dimonului... Țin bine minte... L-am pus cum l-aș fi dat cuiva să-l țină, pînă ce culeg de pe jos alte chei și șuruburi. Mă întorc. Ciocanul nicăieri. Nici în mîna dreaptă, unde l-am pus. Nici în stînga. Urîtul rînjea la mine. Mă întorc. Noroc că m-am întors ! La spatele meu ținea ciocanul ridicat dihania astălaltă, păroasă. Mai-mai să mă pocnească în creștet cu el. Cum de-a ajuns ciocanul de la unul la altul ? Nu era nimeni să apese pe manivelă să întoarcă o cheie... Eram numai eu și cu arătările aeste. Pun ciocanul ici. Ajunge dincolo, și acela să mă pocnească la mir, taman cînd mă întorceam la dînsul. Aicea nu-i lucru curat, cum te văd și cum mă vezi, domnule !...

Maftei vorbea speriat, gîfîind. Aștepta de la mine o dezlegare ușurătoare.

Eliazar rînjea.

— Uită-te și dumneata... Dihania păroasă, mai are și-acum ciocanul în mînă.

Bibia, într-adevăr, ținea ciocanul în mînă, ridicat, gata să lovească într-un vrăjmaș invizibil.

Am strîns din umeri.

— Nu e nimic, Maftei... Dacă acela are să izbească vreodată cu ciocanul, știu eu într-a cui frunte are să dea. Poate o orînduială ascunsă face ca încă o dată Eliazar să primească în frunte ciocanul lui Bibia... Și e bine că i l-a pus chiar el în mînă ! Poate e un semn acesta ; are un înțeles...

Maftei holbă ochii la mine. Eliazar ? Bibia ? Cine erau aceștia ? Din ce lume vorbeam ?

Mi-am trecut mîna peste frunte. Încă nu se risipiseră fumurile beției și prafului alb, de peste noapte. Vlăguit cum eram, între halucinație și realitate, mahmur, confundam viața cea aievea cu păpușile patronului. Îmi apăruse înaintea ochilor episodul zugrăvit de reporterul gazetei pariziene : Bibia evadat din Guyana, venind peste mări și uscaturi să sfarme cu ciocanul fruntea lui Eliazar, să-și încheie o socoteală a lui. Țeasta sfărîmată, ochii lui Eliazar țîșniți din orbite... Dacă e dat ca din nou ciclul să se repete, nimic mai firesc ca elementul dis-

trucției, dezlănțuit să se întoarcă întîi asupra celui care-l dezlănțuise. Ura să piară din elementul pus în mișcare de ură. Mai există un dram de justiție imanentă. Stă scris și-n reportajul gazetei pariziene.

Și m-am întors să privesc la Bibia și la Eliazar, cunoștințele vechi din cealaltă viață.

Automatul păros nu amenința însă spre automatul urei demonice. Bibia nu ridicase ciocanul spre fruntea, și ochii, și rînjetul lui Eliazar. Amenința în gol, spre noi, spre celelalte păpuși, spre toți și toate, în afară de manechinul care-i pusese ciocanul în mînă. Ciclul era așadar altul ?

Am pășit pe scenă și am desfăcut unealta din mîna lui Bibia. Degetele s-au descleștat docile. Am aruncat ciocanul în palma lui Maftei, care s-a închis, apucîndu-l automat :

— Ține !... Vezi că nu e nimic. Sînt niște păpuși cu arcuri și rotițe, și alt nimic. Unde găsești tu ceva necurat ?

Spunînd, am răsucit manivela.

Păpușile au căpătat viață, au ridicat brațele, au pășit după cum își cunoșteau rînduiala ; Bibia a intrat în pestera lui neagră, Eliazar s-a prelins unduios ca tentaculul de caracatiță spre manechinele supuse puterilor lui : Luxura, Cruzimea, Invidia, Gelozia... Angela cu ochi de azur s-a apropiat să-mi străbată privirea cu privirea ochilor de răceală cristalină. Totul era cum trebuia să fie. Cu viața limitată, de arcuri și rotițe, pe care le-o dăduse patronul.

Am întors manivela la loc. S-au întors și păpușile la loc. Automate și alt nimic.

— Precum vezi, Maftei ! Iar altă dată nu mai vorbi prostii, fiindcă au să te rîdă și...

M-am oprit cu un gest care sfîrșea în nimic. În jurul nostru, atelierul rămăsese atît de gol, încît nici nu mai era cine să rîdă. Iar aspectul era atît de lugubru, în pustietatea unde numărăm locurile goale și neatinse, al lui Egor, al lui Gustav, al lui Gaston, al lui Sami, al lui Betty, încît un hohot de rîs ar fi răsunat profanator și macabru, ca rîsul unui nebun într-un cavou.

Aci, numai Eliazar stăpînea, cu rînjetul lui.

Maftei s-a depărtat spre treburile întîrziate, măturînd și dereticînd. Dar eu m-am întors repede pe călcîie, cu o tresărire, să am automatele în față. Mi s-a părut că se

mişcaseră la spatele meu. Era o înşelare. Şi totuşi ceva imperceptibil încă îmi strecurase o nelinişte : instinctul necunoscutului suspect şi ameninţător.

Păpuşile se aflau la locul lor, imobile, inanimate, cu gesturile întrerupte de manivela care a retezat curentul şi le-a suspendat viaţa din universul lor artificial şi mecanic. Şi totuşi... totuşi ceva în ochi, în privire, o viclenie străină şi de curînd apărută le dădea o înfăţişare nouă. S-ar fi spus că ele ştiu ceea ce eu nu ştiam, că se prefac numai, acceptînd această imobilitate, că-şi rîd de credulitatea mea, că mă aşteaptă să fiu iarăşi cu spatele întors, ca să-şi continue o viaţă a lor, după voinţa lor, nu după cum le porunuea manivela şi curentul electric.

Chiar rînjetul lui Eliazar era altul, încă mai crud si mai radios. Iar păpuşile toate priveau la el, păreau dominate acum numai de el, fără deosebire ; Luxura şi Graţia, Cruzimea şi Mila, Melancolia şi Invidia, Bibia şi Angela cu ochi de azur — Puritatea.

Prea mult spirt, prea mult praf alb, prea puţine ceasuri de somn ! M-am scuturat să deştept o drojdie de viaţă omenească în mine. Am lăsat răspuns patronului prin argat că nu mă simt bine şi m-am dus să mă culc.

A doua zi, neliniştea apăru cînd am dat cu ochii de automatele de pe scenă, şi a treia zi, şi mereu. Nu mai puteam întoarce spatele spre ele. Le simţeam însufleţindu-se şi mişcînd. Mă răsuceam brusc, prin surpriză. Erau la loc. Imobile. Dar ştiam că s-au mişcat. Puteam să jur că s-au mişcat.

Patronul, am înţeles, descoperise şi el ceva inexplicabil şi absurd în păpuşile plăsmuite de dînsul şi scăpîndu-i de sub control. Îl găseam în faţa lor, preocupat, cu mîinile la spate în redingota verzuie, privind nedumerit prin ochelarii de scafandru. Îşi şoptea ceva, singur. Acum vorbea singur. Nu mai găsea printre noi pe nimeni vrednic să-i cunoască gîndul şi să-i împărtăşească temerile. Ceilalţi plecaseră. Eu nu mai eram om. Între mine şi Maftei, abia coborît din maimuţă, cum îi spusese bietul Sami pacificat în tăcerea cea mare, nu mai era nici o deosebire : fraţi întru aceeaşi animalitate opacă şi brută.

Patronul vorbea aşadar cu automatele lui.

Iar automatele îi surîdeau ele malițios, refuzînd să-i răspundă, deși aveau glas sintetic înscris cu vîrf pe sulul de ceară și un timbru mai desăvîrșit decît toate vocile omenești cîte vreodată au fost.

Eliazar rînjea. Rînjetul celor din urmă zile de la vila Azur-Eden. Buzele nu rosteau nimic. Îi auzeam însă cuvintele. Erau poate un ecou al auzului, o halucinație deșteptată din amintirile de atunci. Atît și nimic mai mult.

— Hehe ! *Ciufulici !* Îmi miroase a lichidare. Nu simți ? Pleci tu. Plec eu. Plecăm toți...

Fugeam.

Deocamdată fugeam la cîrciumile mele, la tripourile de măsluitori și chibiți, la casele cu perdelele trase, la delirul prafului alb.

Odată cu ploile mocnite de noiemvrie, s-au sleit și ultimele resurse bănești, chenzina pe-o jumătate de an înainte pentru Ludmila și mine, deși cunoșteam că n-are să mai fie nevoie de noi pînă într-o lună. Vîndusem straie, lucruri din casă, ceasul, cerceii Ludmilei, desfundasem sertarele, mă strecuram pe furiș cu un obiect ascuns sub poala hainei. În cameră un singur pat de fier, o masă șchioapă, ligheanul de tablă, podelele goale, pahare știrbe, tacîmuri de aluminiu. Și pe stîrvul meu descompus, din nou veșminte lucii în coate, gulerul slinos, cămașa murdară cu manșetele destrămate ; din nou căpătasem înfățișarea vagabondului de anul trecut, așteptînd afară, la ușă, cu dinții clănțănind de frig și cu sufletul mort în ploaia cîinoasă de noiemvrie.

Un an. Trecuse un an și mă întorceam de unde am plecat. Tîrînd după mine, de data aceasta, și alte destine : o femeie, un copil încă în germen, o larvă, altă larvă — acum eram trei.

Cum să nu mă înfund fără nădejde în cîrciumi, în tripouri de chibiți și trișori, în casele cu femei înfricoșătoare, în delirul prafului alb ?

Veneam uneori singur, în atelierul lugubru, noaptea tîrziu, să cerșesc Angelei încă o dată minunea unei resuscitări.

Angela îmi privea zvîrcolirea crispată, cu ochii cristalici, din lumea ei rece, dincolo de mine, tot așa de

străină de mine ca în seara din urmă, la vila Azur-Eden.

Mă retrăgeam pînă la ușă, de-a-ndărătelea, să nu întorc spatele automatelor care-mi păreau vii ; poate priveau, poate înțelegeau, poate știau. Răsuceam cheia și plecam îndărăt, la cîrciumi, la tripouri, la femei despoiate, la delirul alb.

În noaptea aceea din urmă și cea mai plină de spaimă, cu ploaie, zloată și vînt, treceam zgribulit cu unghiile încleștate în buzunări și cu gulerul surtucului ridicat ; treceam de pe-o stradă pustie pe altă stradă pustie. De la tripoul de măsluitori mă alungaseră. De la cîrciumi m-au îmbrîncit pe scări. Femeile despuiate îmi trîntiseră ușa-n nas, cu hohotul lor bestial. Eram prea murdar, prea zdrențăros, prea respingător chiar pentru ele — și mai eram și-un nebun, scrîșnind în brațele lor un nume care n-a fost al nici uneia. Angela cu ochi de azur ! Eram un nebun, calic și murdar, cutreierînd maidanele negre, pieți pustii, uliți sinistre cu pîlpîiri muribunde de felinare. Mă opream la o flacără și, îndobitocit, o priveam tremurînd, expirînd, mai trăgîndu-și o clipă viața. Mă regăseam murind într-o flacără muribundă de felinar. Iar de trei nopți, nici un dram de praf alb ! Ploaie ghețoasă, înspicată de fulgi. Noapte cîinoasă cum am mai cunoscut, atunci cînd ieșeam să mă tîrîi din subsolul cu șobolani, de lîngă spălătoreasa de cadavre și ciungul cu mîna de fier. Unde să merg ? Unde s-ajung ? Acasă o femeie care așteaptă cu ochii roșii de plîns, scofîlcită și cu pîntecul plin. Ce mai așteaptă ? De ce tace ? Mustrarea aceea tăcută ! ..

Un alt cadavru așteptînd un cadavru, purtînd în pîntec un pui de cadavru.

Numai în atelierul nostru, chiar așa pustiit, chiar acum, noaptea, mai era cald și viață. Viața păpușilor cu suflet de rotițe și angrenaje ; mai vii în artificialul lor absolut decît noi care-am fost oameni de carne și oase și nervi și sînge fierbinte-n artere.

M-am îndreptat într-acolo.

La Angela cu ochi de azur. *Ange*. Puritatea. Acum puritatea deplină — inaccesibilă, inalterabilă, puritatea eternă, cu obraji care nu se scofîlcesc, cu ochi care nu se împîclesc de plîns, cu pîntec virgin în care nu dospește

nici o larvă. Puritatea absolută şi cruţată de toate putreziciunile cărnii.

M-am îndreptat într-acolo.

Stradă pustie, după stradă pustie. Noapte cu zloată ciinoasă de noiemvrie. Beznă şi frig. Mergeam, vorbind singur.

Dintr-o gură căscată de gang s-a alăturat o umbră şi a-nceput să glăsuiască şi ea, cîntînd în batjocură, cadenţat :

Trece ! Trece !
Trece reghimentul zece !

Şi îndată, întrerupîndu-se :

— Ce-alergi aşa, şefule ? Parcă te-aşteaptă norocul cu praznicu-ntins !

Nu m-am oprit. N-am răspuns. Cunoşteam glasul. Recunoşteam umbra. Glasul lui Ţibic, umbra lui Ţibic, pungaşul de buzunare.

Umbra răşchira pasul după pasul meu, cum e dat umbrei să nu te slăbească un pas.

— Văd că te-ai boierit nevoie mare, şefule ! chicoti mogîldeaţa neagră. Şi nu te prinde, zău că nu te prinde ! Astă-iarnă, mai ziceam. Erai înţolit. Mai-mai să nu-mi cred ochilor. Dar acuma ?... Haha ! Unde-ţi este paltonul cel boieresc ? Că de portofel am purtat eu de grijă să te uşurez ! Ai scăpat şi de palton. Atunci începi să-mi placi din nou... Eşti cum erai la noi, la hotel Ţibichi. Grozav mai semeni cu cel de anul trecut, şefule, prietenul nostru de la hotel Ţibic !...

Tăceam. Grăbeam pasul. Îl grăbea şi mogîldeaţa neagră, sărind peste bălţi.

În dosul unei ferestre luminate, porni cu glas de ventriloc un cîntec de patefon, un cîntec ştiut :

And even be glad
Just to be sad
Thinking of you
Wonderful you
It had to be you...

O clipă, fără să-mi dau seama, pasul a fost mai încet, mai greu, tîrînd după el amintirea. Cîntecul lui Dickie

Hood, al lui Mahmud. Ultima seară de la vila Azur-Eden. Angela cu ochi de azur înaintînd pe nisipul blond cu pantofii de atlas alb cu tocurile roșii, în costumul după tabloul lui Watteau, vaporos, roz, aerian, supranatural, în lumina feerică a lampadarelor.

It had to be you...
It had to be you...
I wander'd around
And finally found...

Cîntecul patefonului a amuțit, curmat brusc. Noaptea a fost mai deșartă, întunericul mai dens, zloata mai crunt pătrunzînd în măduva oaselor.

M-am răstit la Țibic :

— Pleacă ! Ce vrei de la mine ?

— Mai domol, șefule ! rîse mogîldeața neagră fără supărare. De ce m-alungi ? Poate ai nevoie de mine...

— N-am nevoie de nimeni. Nu-mi trebuie nimeni.

— Nimic nu se știe, rosti laconic pungașul și merse mai departe alături.

Tîrziu, după altă și altă stradă, vorbi încet, cu intenția din nou protectoare, ca anul trecut :

— Văd că ești necăjit, șefule, și de aceea nu-ți răspund colțos, cum ai merita. Boieria noastră ține puțin... Ce-ai prins de pe gîrlă, pe gîrlă se duce. Pricep !... Nu-i nevoie să-mi povestești. Ai crezut, după lovitura de anul trecut, că are să ție procopseala o viață întreagă. Cînd colo, nu ținu nici un an împlinit ! Este ori nu este, șefule ? Ei și, dacă este ? Așa merge roata ! Dacă ai cap și răbdare, mai se găsesc lovituri. Pînă la una nouă, ți-o spun ca preten. Ai nevoie de-un culcuș ? Poftim la hotel Țibic ! Ai să fii ca la mama acasă... Ne-am mutat. Am găsit un fund de gang ; hotel clasa întîi. Avem acuma și-o sobă. O săptămînă aduc eu cărbuni, o săptămînă face rost baba. Am rămas numai cu dînsa, cu spălătoreasa de morți... Ca să-ți spun drept, am mai cules de pe drumuri și alt prăpădit. Dară acela nu-i om. Nu-i poți spune om. Un fel de nebun... Îi spune Zolittis. Cică a fost bancher

în viața lui. Ce fel de bancher, Domnul să-l știe ! Acuma îi dăm noi de mîncare bancherului ! Singur nu e-n stare nici să cerșească, nici să fure. Un păcătos !... Mai face și urît, pe deasupra. Noaptea visează și geme. Îi clănțănc dinții. Strigă un nume. Un nume de femeie. O cheamă și geme. Angela cu ochi de nu știu ce... De amur, de aur, de abur... Așa ceva. Se zvîrcolește și caută cu degetele prin somn, parcă vrea s-o culce la așternut ori poate s-o strîngă de gît pe Angela aceea... I-am prins meteahna. Ziua, după ce-i dau să mănînce, mă plec pe la spatele lui și-i strig fără de veste numele : Angela cu ochi de amur ! Haha ! Atuncea cade la pămînt, face spume la gură și se strîmbă să mori de rîs. Pe urmă își vine în fire, tace, moșmolește singur în ungherul lui... Dacă te deprinzi cu zvîrcolirile și cu gemetele de păcătos, vezi că la o adică tot e un tovarăș mai bun decît ciungul cu șobolanii de anul trecut. Aceștia sîntem, șefule !... Unde-am încăput trei, merge și-al patrulea. Îți facem loc lîngă bancher. Boierii cu boierii ! Cînd n-ai ce face, de urît, te poți pleca la urechea lui să-i strigi numele muierii și capeți teatru pe gratis. Ce zici ? Hotel Țibic te-așteaptă ! Te-nscriu la registru !

— Pleacă ! Lasă-mă !

Țibic rîde încet, singur, pășind în urma mea, fidel și inseparabil ca umbra.

La ușa atelierului, încă o dată îl alung :

— Am ajuns ! Du-te !

Pungașul se dă doi pași îndărăt să contemple clădirea neagră și exclamă cu admirație :

— Care va să zică acilea ți-i palatul ? Ei bravo ! Te-ai învîrtit mai zdravăn decît credeam...

Pe urmă, cu o încruntare de bănuială :

— Sau poate vrei numai să dai o lovitură ? Dacă-i așa, eu sînt omul tău, șefule. Fac de strajă. Mă trag colea, la dos... Îți fluier semnalul de alarmă, cum mișcă niscaiva. Ascultă semnalul !

Țibic fluieră subțire, un semnal de trei ori întrerupt.

— Sfîrșește odată ! mi-am pierdut răbdarea. Pleacă ! N-ai ce căuta aci. Nu e ce crezi tu. Nici un fel de lovitură. Uite, am cheia la mine. Sînt la mine...

Pungașul, mogîldeață neagră în întuneric și ploaie, clătina din cap cu neîncredere :

— Bine, șefule ! Fie cum spui tu, măcar că nu-l prostești pe tata cu o cheie potrivită... Văd că ești lacom, ca și data trecută. Nu te rabdă inima să mai împarți și cu altul. Fie ! Eu tot am să stau colea la adăpost și te-aștept .. De la asta nu mă poți opri. Strada-i pentru toată lumea. Ai zis ceva ?

S-a lipit de perete și a aprins un muc de țigară. I-am întors spatele. Am răsucit cheia și am intrat.

Am intrat s-o revăd pe Angela cu ochi de azur, să-i cer încă o dată amăgirea : uitarea prezentului hid și fără scăpare, a ploii cîinoase de afară, a straielor lucii în coate, a nopților goale cînd toți mă alungă de pretutindeni.

În lumina roz-albă a becurilor, păpușile m-au primit imobile.

Am mers direct la Angela, cu ochi de cristal privind glacială și nepămînteană, peste mine, dincolo de mine, pierdută pentru mine. I-am alintat cu degete ușoare veșmîntul aerian, supranatural, copiat după tabloul lui Watteau Am gîngăvit delirînd, implorînd.

— *Ange !* De ce nu vrei să mă chemi și pe mine în lumea ta, *Ange,* Angela mea cu ochi de azur ?...

Păpușa surîdea serafic, în afară de viață și de timp, în lumea ei rece și pură.

— *Ange !* imploram. Angela mea cu ochi de azur !

M-am răsucit pe călcîie, cu o zvîcnire în piept. Un pas. Se mișcaseră automatele ? Începea din nou halucinarea ?

Nu erau pașii automatelor. Un pas omenesc. Pasul Ludmilei. Venise. Intrase poate acum, sau poate intrase de mult, să mă aștepte ascunsă, să vadă ce caut întotdeauna aci, după miezul nopții, singur, întotdeauna singur și cu arătările-mi nebunești.

Se puse între Angela și mine. Realitatea respingătoare — obrajii scofîlciți, buzele vinete, ochii plînși și pîntecul

plin — era încă o dată realitatea respingătoare între mine și făptura himerică. Angela cu ochi de azur. *Ange.*

— Dan ! șopti dureros femeia de carne și oase. Dan, ce cauți tu aci ? Ce vrei tu de la păpușa aceasta ? Ce-i cereai ? De ce te rogi la ea ? La o păpușă. Ce poate să-ți dea o păpușă ? Dan, de două nopți n-ai mai trecut pe-acasă· E frig și mi-e frică !... Fă să înceteze toate... Ai milă, Dan ! Ai milă de mine, de tine, de copilul nostru, Dan.

Mă dezgusta pîntecul plin, ochii umflați de plîns, glasul istovit ; larva aceasta omenească, strivită, purtînd în pîntec altă larvă omenească, alt vierme, care va fi ca ea, ca mine, ca toți. Milă ? Poți alunga dezgustul cu mila ?

Am dat-o în lături, brutal, dușmănos, să elibereze privirii cealaltă făptură, pe cea plăsmuită, cea din totdeauna, unica, Angela cu ochi de azur. *Ange,* cu frumusețea ei inalterabilă, cu puritatea surîsului incoruptibil, chiar cînd s-a tîrît oriunde, chiar cînd e numai un surîs de păpușă inanimată.

— Iar tu ?... Tu pleacă acasă !... am poruncit.

Ludmila scutură trist din cap, cu înfățișarea ființelor blînde, care și-au impus o singură dată în viață o hotărîre neclintită.

— O cauți pe ea, Dan ? N-o poți uita pe ea, Dan ?

M-am întors repede :

— Pe cine caut ? Pe cine nu pot uita ? Ce vrei să spui ?

— Pe Ana Teodorovna. Ți-a vîrît otrava ei în sînge ! A venit din toată lumea, să-ți lase otrava ei în sînge...

Am izbucnit în hohot :

— Ana Teodorovna ? O caut pe Ana Teodorovna ? Dar în ea singură nu pe ea o căutasem și o găsisem ! Ludmila, du-te acasă și te culcă. Lasă-mă aci. Tu nu poți înțelege. Nu poți ști... Ludmila, te rog, du-te acasă !... Lasă-mă singur.

Vorbind, am întors ochii să nu-i văd figura miloagă. M-a întîmpinat rînjetul lui Eliazar. Rînjetul de la vila Azur-Eden :

— Hehe ! Se anunță o noapte superbă ! ce zici, *Ciufulici ?*

Automatul cu rînjet demonic rămăsese neclintit, într-o mişcare întreruptă cu jumătatea pasului întins, cum îi va fi retezat mersul sau dansul patronul, aseară, răsucind manivela. Un manechin cu resorturi şi alt nimic. În mîna întoarsă spre spate, ţinea ciocanul aruncat de Maftei. De cîte ori i-am spus să înceteze cu gluma aceasta stupidă !

Dar gîndul nu l-am isprăvit. Mă încleştau după gît braţele Ludmilei, sărmanele ei braţe, de oase, tendoane şi piele.

— Ascultă-mă, Dan. Lasă păpuşile aceste blestemate şi hai acasă, Dan ! Am făcut focul, e cald, am să te culc şi am să te învelesc cu mîinile mele, Dan. Uite la ochii tăi, la obrazul tău... Nu ţi-e milă de tine ? Avem să uităm tot. Ce pot să-ţi dea manechinele aceste blestemate, Dan ?

Inima mică şi slabă bătea lîngă inima mea, răspunzîndu-şi chemării prin gratiile coastelor. Inimii vii. Încă vii, în tictacul lor muribund.

— Nu e aşa că mergi, Dan ? Avem să uităm tot. A fost un vis rău... În două săptămîni se sfîrşeşte şi cu păpuşile aceste. Au să le ducă de aci. Pleacă patronul cu ele. Rămînem numai noi, Dan... Avem pentru ce trăi. Mai avem pentru cine trăi.

Răsuflarea fierbinte, braţele încolăcite după gît îmi toropeau drojdia de rezistenţă. Închisesem ochii să n-o văd. I-am deschis peste umerii ei, spre păpuşile fără suflet şi fără viaţă, în artificialul lor absolut. Ce căutam aci ? Ce eram noi aci, între păpuşile cu fixe priviri ? Mîine n-au să mai fie. Pleacă în vasta lume, cu miracolul lor precis, perfect şi steril. N-au amintire, nu ştiu suferinţa, nu cunosc regretul. Perfecţiunea absurdă în neant. Ce căutăm noi, bieţi oameni de carne şi de durere, între ele ?

Mi-a fost deodată milă de amîndoi, bieţi oameni de carne păcătoasă, împresuraţi de păpuşile cu îngheţate şi fixe priviri. Mîna s-a ridicat ocrotitoare spre umărul Ludmilei, încet, involuntar, într-un gest depărtat, venit din afunduri de timp, gestul masculului care-şi proteguieşte femela cu puiul în pîntec, din porunca misterioasă a speciei. Femeia simţi mlădierea dezmierdătoare şi învinsă. Se încordă, tresărind de o lacomă şi nerăbdătoare nădejde, care-i înecă glasul, îi podidi lacrimi de bucurie în ochi :

— Nu e așa că vii, Dan ? Nu e așa că s-a sfîrșit, Dan ? Știam eu !... Nu pentru mine. Pentru tine, Dan. Pentru copilul nostru, Dan !

Mîinile se agățau înfrigurate în jurul gîtului. Ochii ei căutau ochii mei. Buzele ei căutau implorînd, umile, buzele mele. Poate îmi șuroiau lacrimi pe obraz, de aceea am întors capul să nu le vadă. Și am întîlnit privirea metalică a lui Eliazar, rînjetul creaturii drăcești :

— Hehe ! Ești o lemură, *Ciufulici* ! Ți-am spus că ești o lemură. Viermii cu viermii. Te-ntorci la viermii tăi, *Ciufulici*. Numai că nu s-a sfîrșit cu atît... Ciclul meu nu permite să se sfîrșească așa, *Ciufulici* !

Am crezut că e o părere. O halucinare a văzului ostenit de atîtea nopți nedormite, de fumul tripourilor cu chibiți și trișori, de spasmul în brațele femeilor hîde, de delirul prafului alb. Așa am crezut.

Mai înainte — numai cîteva clipe mai înainte — Eliazar se afla dincoace, neclintit, cu pasul întrerupt, cu rînjetul crud, așa cum i-a retezat viața de rotițe și angrenaje o simplă răsucitură de manivelă.

Acum era dincolo.

Înaintase cu prelingerea sinuoasă a tentaculului de caracatiță, și era acum dincolo. Nu știu cum a ajuns. Cînd a ajuns. Nu mai avea ciocanul în mînă. Amîndouă miinile goale.

Era dincolo și rînjea :

— Hehe ! *Ciufulici !* Ciclul meu e altul. Nu permite să se sfîrșească așa...

Au început să-mi clănțăne dinții. Ne-am strîns amîndoi în brațe, eu și Ludmila. Doi oameni singuri și slabi, de carne, în mijlocul păpușilor cu fixe priviri ; în casa pustie, în noaptea pustie de afară ; doi oameni singuri și slabi, de carne istovită, istoviți de viață, împresurați de spectre mecanice cu stranii și fixe priviri.

— Mă tem !... gemu Ludmila cu brațele încleștate. Să fugim... Mi-e frică de strigoii aceștia. Parcă se mișcă, Dan, încep să vină spre noi ! Dan, au început să vină spre noi.

Baletul mecanic vnea spre noi.

Cu pași neauziți, de pîslă, automatele veneau spre noi ; ne împresurau la mijloc — două făpturi aievea de

carne și viață, slabe și singure, strîngîndu-se în brațe cu spaimă, în mijlocul creaturilor de metal și rotițe, înaintînd mecanic spre noi.

Îmi clănțăneau dinții.

Afară durui o birjă. Se opri brusc. Un fluier. Semnalul lui Țibic.

Acolo era viața reală, în noaptea cu ploaie și vînt. Aci, în lumina artificială de becuri, roz-albă, albastră și verde, în lumina teatrală de scenă, făpturi ireale înaintau din viața lor ireală spre noi.

Ce vor ? Ce pot să mai vrea, de la niște larve ca noi ?

Cu brațul o apăram pe Ludmila de-o amenințare necunoscută, cu ochii am implorat îndurare de la Eliazar, automatul cu rînjetul crud. Căci el comanda. Am înțeles că, el comanda cu mîinile încrucișate pe piept, așteptînd, cu nările subțiri dilatate, ca în fața vitrinei de la Acvariul cu caracatițe, ca pe scaunul-leagăn de pe terasa vilei Azur-Eden.

Am implorat îndurare.

Automatul rînjea avid așteptînd, ca în viața cealaltă, ca în viața lui cea adevărată. Știam ! Știam că de la el nu poate veni îndurare. Ciclul lui nu cunoștea îndurarea.

Și m-am întors. Am întors ochii. Păpușile erau lîngă noi Ne atingeau cu pieptul lor rece, cu obrazul lor fără sînge lîngă obrazul nostru golit de sînge, cu privirea lor moartă și fixă, înfiptă-n privirea noastră căscată de spaimă.

— Ludmila ! am șoptit. Acum înțeleg. N-avea teamă. Vin să ne apere. Au făcut zid. Au venit să ne apere !...

Erau în rîndul întîi, cerc închis, creaturile cele bune, așa cum le plăsmuise patronul, din metal și rotițe pentru baletul lui de simboluri. Grația, mila, curajul, puritatea, sacrificiul... Erau adunate în zid rotund și ne apărau. Din viața lor ireală, veniseră nechemate să-și împlinească încă o dată chemarea. Ne apărau ultima dată. Dincolo de

ele, în spatele lor, încercau să-și facă loc, păpușile celelalte. Le cunoșteam. Așa cum le-a plăsmuit și pe ele patronul, din metal și rotițe. Invidia, ispita, luxura, cruzimea — și acum nu mai ascultau decît o singură poruncă, un singur stăpîn, ferit la o parte, cu brațele încrucișate așteptînd, rînjind.

— Haha! am început să rîd de încordare nervoasă și spaimă. Ce straniu balet! Patroane, poftește să-ți vezi baletul, cum a sărit din program. Haha! Ce straniu balet!

Rîsul răsună nebunește în sala pustie și vastă, cu păpușile mute.

Rîs de nebun.

Afară, noaptea, vîntul și ploaia, cutreierînd în ferestre. Un fluier încă o dată, de trei ori întrerupt. Semnalul lui Țibic. Viața reală cercînd să ne deștepte din visul absurd și nebun. Un semnal de trei ori repetat. Pe urmă tăcere Înspăimîntătoare tăcere, în care automatele înaintau mute, fără suflare, să ne înăbușe? Să ne sugrume? Ce-aveau cu noi? Ce voiau de la noi?

— Vreau să mă deștept, Dan! scînci Ludmila. Nu mai pot îndura. Vreau să mă deștept, Dan.

Credea și ea că visează.

Atinse fricoasă, cu vîrf de deget, un piept de păpușă, altul și altul. Cerșea amăgirea. Iar fiindcă amăgire nu mai putea fi, își ascunse obrazul și ochii la pieptul meu, să nu mai vadă, să nu știe.

Așa a fost, că n-a văzut și n-a știut.

Sfîrșitul a cruțat-o de cutremurarea din urmă.

Cînd din întunericul peșterii de decor a apărut făptura păroasă și pătrată, cu toracele încins în blana de panteră, cu ciocanul în mînă și cu dinții fioroși, am înțeles. Așa cerea ciclul lui Eliazar. Ciclul etern.

A apărut cu mers sacadat. Cu ochii holbați. Dați peste cap. Cu bulbii albi. A apărut lovind orbește și ritmic cu muchia ciocanului în țeste.

în țeste de metal, care trosneau și cădeau. Înainta sacadat și deschidea pîrte, fără alegere, cu lovituri icnite, în dreapta, în stînga, înainte. Se oprea răsucindu-se și mătura pieziș, să nu-i scape nimeni, nimic, culcînd la pămînt cu trosnet uscat.

I-am văzut față în față.

Bibia și Angela cu ochi de azur.

Așa cum au fost în cealaltă viață a lor, aievea. Spăimîntător cum semănau cu frații cei buni din cealaltă viață a lor, aievea.

Ciocanul o clipă a ezitat.

Ochii de azur întrebau cu durere, cu mustrare. Nu-nțelegeau. Nu puteau crede.

Bulbii albi nu vedeau. Ciocanul numai o clipă a ezitat și cumpănindu-se în mîna păroasă s-a ridicat drept, vîjîind, să trosnească.

Angela cu ochi de azur. Toată viața mea cea fără întoarcere. Plăsmuirea himerică. Pură și inaccesibilă, chiar cînd s-a tîrît oriunde, chiar cînd e numai făptură cu inima de rotițe și ochi de cristal. Iar la piept, la pieptul meu, atîrnată ca o ghiulea de înecat, Ludmila cu obrajii scofîlciți, cu pîntecul plin, larva cu puiul de larvă în pîntec.

— Hehe ! *Ciufulici !*

O clipă, mai puțin de-o clipă s-au încrucișat ochii mei cu ochii lui Eliazar ; o clipă, mai puțin de-o clipă m-a dominat rînjetul crud. Destul ca să-i ascult porunca.

Din brațe am smuls femeia de carne moale și respingătoare, povara încleștată cu brațe terestre ; am smuls-o și, cu ochii închiși cum era, am oferit-o ciocanului.

Ciocanul lovi. N-alegea. Ciocanul lovi sacadat. Pe urmă trecu mai departe și mai lovi încă. De ce-am crezut nebunește că oferind una o cruț pe cealaltă ? Ciocanul lovi orb, sacadat, în fruntea Angelei cu ochi de azur și ochii împroșcară ploaie de așchii.

Un gol s-a căscat. O noapte.

Cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, așteptam. Mi-am potrivit singur fruntea să primesc lovitura. Aci.

Am închis ochii.

Aci ! De ce întîrzie ? Ce mai așteaptă ?

Un braț m-a împins la o parte.

— Ce se întîmplă ? Ce-i nebunia aceasta ?

Patronul, cu redingota verzuie, cu privirea îngrozită sub ochelarii de scafandru, mă repezi în lături, se plecă spre stîrvul Ludmilei, căzut moale, movilă neagră de cîrpe.

— Păzește ! am strigat. Păzește, patroane !

Ciocanul lovi în țeasta rotundă cu trosnet, orb și mecanic, icnind.

Așa era ciclul.

Așa era ciclul. Celălalt ciclu, complet. Automatul distrucției oarbe, n-avea de ce să se oprească. Nimic nu-l oprea. Nimeni. Acum erau ei singuri stăpîni — el și Eliazar.

Înainta un pas și lovea. Orb, cu bulbii ochilor albi, rostogoliți în orbite, înălța ciocanul și izbea sacadat, înainte, în dreapta, în stînga, îndărăt, răsucindu-se : în lumini, în perete, în decoruri, în ceilalți frați automați, în sîrme, în cabluri, în acumulatoare, în mașini, în bobine ; ritmic și fără grabă, metodic, total.

Patronul care-l crease, care-i crease, care crease tot miracolul de aci, zăcea jos în balta macabră de sînge, cu fața ascunsă, cu creierul terciuit — și părea acum atît de mic ! Un nimic.

În picioare, singur rămas în picioare, stăpîn cu brațele încrucișate, Eliazar rînjea printre sfărîmături, printre hoituri ; stăpîn în miracolul devastat, cum cerea ciclul lui.

Ciocanul aruncă în țăndări ultimul bec de lumină.

Întunericul irupse dens, opac, aspru, material ; tot întunericul lumii. Iar în beznă, pașii sacadați continuau ; mereu, înainte, îndărăt, să spargă pereții, să înainteze mecanic și orb, dincolo de ziduri, în tot întunericul lumii.

Am fugit, împleticindu-mă, împiedicîndu-mă, bîjbîind ușa.

Afară, în noaptea și ploaia și vîntul cîinos de noiemvrie.

O mînă udă mi-a prins mîna.

Mîna lui Țibic, pungașul de buzunare. Mi-a prins mîna să mă tîrîie prietenos, protector, îndărăt, în noapte, în ploaie și-n vînt, spre culcușul din gang, unde ne-așteaptă spălătoreasa surdă de morți și tovarășul meu cel nou de culcuș, Zolittis, nebunul cu spume la gură, care visează noaptea strigoaice și strigă un nume.

Un nume pentru amîndoi.

Angela cu ochi de azur.

1. Cuvîntul poate fi des întîlnit în literatura şi publicistica noastră, pînă în anii 50, denumind cafeaua trecută prin filtru Vine din germanul „schwarz" = negru, cu evidentă referire la culoarea băuturii.

2. Moritz Saphir (1793—1858) s-a afirmat în literatura germană prin volumele *Scrieri diferite*, *Noi scrieri diferite*, *Prostii* etc. Şalom Alehem (1859—1916), autorul povestirilor despre *Tevie lăptarul*, este socotit un clasic al literaturii idiş moderne. Israel Zangwill (1864—1926), scriitor de limbă engleză, s-a făcut cunoscut mai ales prin romanul *Copiii ghetoului* (1892).

3. Cuvînt de alint care poate fi tradus prin drăguţule, iubiţelule etc. (fr.)

4. Aluzie la faptul că o bună parte a bugetului principatului provine din impozitele asupra jocurilor de noroc.

5. „La clubul Alpin Francez. Redeschiderea plajei Monte Carlo. Ramul înflorit la Palatul Mediteranei. Campionat internaţional de dans. Concursul de polo al Coastei de Azur, la Cannes. Mîine: bătaia cu flori a copiilor... Sosiri şi plecări. Au sosit..." (fr.).

6. Diminutivul franţuzesc al lui Charlie Chaplin.

7. „O adunătură de burghezi în haine de duminică. Şi lîngă ei, prea mulţi tipi dubioşi" (fr.).

8. Ultimul rege al Portugaliei, detronat în 1910, cînd a fost proclamată republica.

9. Dicţionarele noastre preferă forma chiromante pentru a denumi femeile care ghicesc în palmă.

10. „Cel mai strălucitor sezon: soare, flori, un cer mereu albastru! (Informaţii şi broşuri la cerere)" (fr.).

11. „Cu încetinitorul" (fr.).

12. Franţuzism, din „galuchat" = piele de calcan, de rechin etc.

13. Umberto I (1844—1900), regele Italiei din 1878 pînă la asasinarea lui.

14. Aici cu sensul pălărie din fetru.

15. Anuar geneologic, diplomatic şi statistic al „înaltei societăţi" europene, tipărit în oraşul german Gotha, din 1763 pînă în 1944, în limbile franceză şi germană.

16 Bourget, Paul (1852—1935), membru al Academiei franceze, autor al unor romane de succes — *Discipolul*, *Etapa*, *Un divorţ*, *Demonul de la amiază* — astăzi aproape uitate

17. Kessel, Joseph (1898—1978), membru al Academiei franceze, a obţinut sufragiile publicului cu un roman despre isprăvile aviatorilor în primul război mondial, *Echipajul*, urmat de *Nopţi princiare*, *Leul* etc.

18. Franţuzism, din „rixe" = ceartă violentă care degenerează în încăierare.

19. Aici cu sensul femei în vîrstă, marcate de trecerea anilor.

20. Înfiinţat în 1882 de desenatorul şi literatul parizian

Alfred Grévin, muzeul figurilor de ceară — „Cabinet fantastic, Palat al mirajelor" — este situat pe Bulevardul Montmartre, la numărul 10. Acum cîțiva ani a fost inaugurat Noul Muzeu Grévin, în Forum des Halles, avînd ca temă *Actualitatea la Paris, 1885—1900*. Comparația pare să pregătească apariția simulacrului Angelei din partea a doua a romanului.

21. Vînt rece și uscat care bate de-a lungul văii Ronului spre Marea Mediterană.

22. Brummel, George Bryan (1788—1840), promotorul englez al dandismului, supranumit Regele modei.

23. Termenul denumește operația descrisă mai sus.

24. Comică, amuzantă (fr.).

25. Scriitorul era fascinat de misterul calculului mintal, după cum arată și un pasaj din articolul *George Meredith*: „După cum faimosul calculator Jacques Inaudi nu se servește de cifre în procesul său mental care-i îngăduie să extragă rădăcina pătrată a unui număr de 12 cifre într-un minut, ci lucrează cu simboluri proprii, tot așa Meredith nu gîndea în englezește, nici într-o altă limbă din lume, ci gîndea în Meredith" („Cuvîntul", II, 1929, nr. 555 (5 august).

26 Franțuzism, din „prodige" = minune, miracol.

27. Franțuzism, din „résignés = resemnați.

28. Jurnalul unei cameriste (fr.).

29. Chelner (fr.).

30. Hélie, băiat de hotel (fr.).

31. Rasputin, Grigori Efimovici (1872—1916), fals profet și tămăduitor, a ajuns favorit al familiei țarului Nicolae al II-lea, jucînd un rol important în rezolvarea problemelor statului A fost ucis de nobilii monarhiști, printre ei aflîndu-se și prințul Iusupov, care-l socoteau vinovat de eșecurile țarismului.

32. Numele grec al faraonului Ramses al II-lea din a XIX-a dinastie (secolele XIV - XIII î.e.n.). Cei „cinci mii de ani" la care se referă autorul trebuie deci înțeleși ca o metaforă a vechimii.

33. Apă minerală din stațiunea balneară franceză cu același nume.

34. Cîrnat gros italian, fabricat mai ales la Bolonia.

35. Fauconnier, Henri (1879— ?), scriitor francez, autorul romanului *Melaisie* (1930).

36. Ford, Ford Madox (1873—1939), scriitor și publicist englez.

37. Ostwald, Wilhelm (1853—1932), chimist și filozof german, autor și al cărții *Oameni mari* care-l irita pe Eliazar.

38. Prosperitatea.

39. Aici cu sensul rupte, boțite.

40. La 2 decembrie 1823, președintele J. Monroe formula, într-un mesaj adresat Congresului, principiile politicii externe a Statelor Unite: neacceptarea colonizării și a intervenției statelor europene pe continentul american și neintervenția S.U.A. în Europa. Ulterior, doctrina Monroe a fost invocată pentru a justifica politica imperialistă a Statelor Unite față de America Latină.

41. De fapt, „booteegger" = contrabandist de alcooluri (engl.).

42. James, Williman (1842—1910), filozof şi psiholog american, unul dintre fondatorii pragmatismului, curent care indentifică adevărul cu ceea ce este util şi corespunde intereselor individului.

43. Ford, Henry (1863—1947), magnat al industriei de automobile americane, care a introdus în uzinele sale un sistem de organizare a producţiei intemeiat pe fluxul continuu de prelucrare a pieselor, diviziunea amănunţită a muncii, folosirea benzilor rulante etc.

44 Conservă din carne de porc sărată (engl.).

45. Aici cu sensul destrămată, dezagregată.

46 Prăştiaşi.

47. Ceea ce ştiu toţi...

48 Noua Rivieră (fr.).

49. Lorrain, Jean (1855—1906), poet, povestitor, ziarist, romancier francez, autor al unor naraţiuni care descriu tribulaţiile unor personaje cu o sensibilitate maladivă.

50. Instrumente folosite la anumite jocuri de cărţi pentru a înlătura posibilitatea trişării.

51 Cîntec la modă în anii apariţiei romanului, reluat astăzi de formaţii şi solişti de muzică uşoară în maniera retro. Textul e departe de a fi original, cum arată o traducere funcţională : „Trebuia să fii tu... / Am rătăcit aiurea / Şi în sfîrşit am găsit / Fiinţa care / Putea să mă facă să fiu sincer / Şi să mă bucur / Chiar atunci cînd sînt trist / Gîndindu-mă la tine / Cea minunată / Trebuia să fii tu." (engl.).

52. Timp frumos statornic (fr.).

53 Fabre, Jean-Henri (1823—1915), reputat entomologist francez, autorul unor pe drept cuvînt celebre *Amintiri entomologice*. Calificativele trebuie puse deci exclusiv pe seama execrabilei umori a lui Eliazar.

54. Succesul romanului, apărut în 1848, l-a îndemnat pe Alexandre Dumas fils să scrie şi o dramă în cinci acte cu acelaşi titlu, a cărei premieră a avut loc în 1852.

55 Opera capitală a abatelui Prévost d'Exiles a apărut în 1731

56 Băutură de calitate superioară (fr.).

57. Vin ieftin (fr.).

58 Zeiţa norocului la greci şi la romani.

59 Franţuzism, din „cabriolet" = frînghie cu noduri şi cu bucăţi de lemn la capete, folosită pentru a lega mîinile răufăcătorilor.

60. Numele artistic al Annei Boutet (1779—1847), celebră interpretă a comediilor lui Molière şi Marivaux.

61. „Am juca teatru mult mai bine, dacă am ţine mai puţin să fim aplaudaţi." (fr.).

62. Watteau, Antoine (1684—1721), pictor şi gravor francez excelînd în ilustrarea serbărilor cîmpeneşti şi a scenelor galante.

63. Străini, oameni care domiciliază într-o altă ţară decît cea de origine (fr.).

64. Franţuzism, din „vélocite“ = iuţeală, repeziciune.

65. E vorba de opera fantastică *Povestirile lui Hoffmann* de Jacques Offenbach, a cărei premieră a avut loc în 1881.

66. Vechi cîntec popular rusesc.

67. Inspirat de povestirea lui E.T.A. Hofmann, *Omul cu nisipul*, baletul — pantomimă pe muzica lui Léo Delibes a fost prezentat prima oară în 1870.

68 Kubelick, Jan (1880—1940), celebru violonist şi compozitor ceh.

69. Ysaye, Eugéne (1858—1931), celebru violonist belgian.

70. În *Omul cu nisipul*, Coppelius este o fiinţă malefică, distrugătoare, spre deosebire de personajul lui Cezar Petrescu

71. Nijinski, Vaslav Fomici (1890—1950), dansator şi coregraf rus de origine poloneză, considerat drept cel mai mare dansator al epocii sale

72. Karsavina, Tamara (1885—1978), dansatoare rusă, naturalizată engleză

73. Libret de Igor Stravinski şi Aleksandr Benois, coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Igor Stravinski (1911).

74. Într-o notă de subsol la ediţia din 1975, pe care a îngrijit-o, Mihail Gafiţa credea că e vorba despre „nuvela (?) *Von Kempelen şi descoperirea sa*“, dar Poe a consacrat falsului automat articolul *Jucătorul de şah al lui Maelzel.*

75. Vaucanson, Jacques de (1709—1782) este departe de a fi rămas un necunoscut. Automatele lui — *Cîntăreţul din flaut si mai* ales *Raţa* — i-au adus o meritată faimă în timpul vieţii, figurînd astăzi în toate istoriile mecanicii aplicate.

76. Numită aşa datorită prezenţei printre personajele de pe pînză a lui Sixt al II-lea, papă sanctificat de biserica catolică.

77. Erorile sînt la fel de incontestabile ca şi geniul lui Rafael.

78. Lodovico Sforza, zis Maurul (1451—1508), duce al Milanului, protector al savanţilor şi artiştilor.

79. Fiul papei Alexandru al VI-lea. Politician abil dar lipsit de scrupule, i-a servit drept model lui Machiavel pentru celebrul său tratat, *Principele*

80. Rege al Franţei (1494—1547). L-a invitat în Franţa pe Leonardo, care a murit în castelul Cloux, lîngă Amboise.

81. Maeterlinck, Maurice (1862—1949), scriitor belgian, autor, printre altele, al cărţii *Viaţa albinelor* (1901)

82. „Două inimi în ritmul de trei pe patru“ (germ.). Arie din opereta cu acelaşi titlu a lui Robert Stolz (1931).

83. Muzica de Reinhold Glier.

84. E vorba despre tabloul coregrafic *Dansurile polovţiene* din opera *Prinţul Igor*. Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Aleksandr Borodin.

85. Libret de Aleksandr Benois, coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Nikolai Rimski-Korsakov (1910).

86 Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Robert Schumann (1910).

87. Coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Carl-Maria von Weber.

88. Probabil *Invitația la vals* pe muzică de Carl-Maria von Weber.

89. Libretul și coregrafia de Mihail Fokin, muzica de Maurice Ravel (1912).

90. Tabloul coregrafic de Vaslav Nijinski, muzica de Claude Debussy (1912).

91. Vogüé, Eugène-Melchior, viconte de (1848—1910), literat francez, autor printre altele al studiului *Maxim Gorki (1905).*

92. Cezar Petrescu mai relatase întîmplarea cu zece ani înaintea *Baletului mecanic*, în articolul *Spre literatura rusă* („Gîndirea", I, 1921, nr. 11).

93. Pavlova, Anna (1882—1931), dansatoare rusă.

94. Poincaré, Henri (1854—1912), mare matematician francez.

95 Cambronne, Pierre (1770—1842), general francez. Comandînd, la Waterloo, unul dintre careurile „vechii gărzi" napoleoniene, ar fi răspuns somației de a se preda cu o expresie scatologică alcătuită din cinci litere (în franceză ca și în română), numită, de atunci, „cuvîntul lui Cambronne".

96. Nume dat călăului.

97. Fantomă a unui mort.

98. Fortăreață din Petersburg (azi Leningrad), transformată la sfîrșitul secolului XVIII în închisoare pentru prizonierii politici. Azi muzeu.

99. Chamfort, Nicolas — Sébastien Roch, zis de (1741—1794), moralist francez.

100. „Publicul? De cîți proști e nevoie pentru a alcătui un public?" (fr.).

101. Potrivit unei vechi credințe populare, salamandrele ar fi avut proprietatea de a trece prin foc fără a se arde.

102. ...apărută, la Paris, în 1886. Prima traducere românească, sub titlul *Viitoarea Evă*, datează din 1976.

103. Cezar Petrescu a citit, evident, *Gog*, în care Giovanni Papini îl pune pe Edison să declare, într-un interviu apocrif: „Un francez decadent, Villiers de l'Isle-Adam, s-a amuzat să povestească, într-unul dintre romanele sale, că aș fi dat viață unei femei artificiale atît de perfecte, încît ar fi putut fi luată drept o femeie în carne și oase. Din păcate, nu-i adevărat: francezul era un adulator sau un mistificator."

104. În 1931, Jules Verne mai era privit doar ca un fel de Edison al invențiilor imaginare.

105. Belin, Edouard (1876—1963), fizician francez, inventator al procedeului transmiterii la distanță a scrisului, desenului și fotografiilor.

106. E vorba despre Manneken-Pis, o statuetă de bronz reprezentînd un copil în atitudinea lui Țibic.

107. Cîrnați germani, fabricați inițial la Frankfurt (de unde și numele).

108. Zeița greacă a răzbunării.

109. Franțuzism, din „gracile" = fragil, delicat.

CUPRINS

JUNIMEA
IAȘI-ROMÂNIA

Lei 12,50